

วารสาร

บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์

ISSN 1905-1603 ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน ๒๕๕๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

บทความในเล่ม

ภาค ๑

- ๑ ปัญหาความซับซ้อนของขั้นตอนการบวชเป็นภิกษุณี

ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณม

ภาค ๒

- ๑ การศึกษาวิเคราะห์เรื่องพญานาคในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีความเชื่อเรื่องพญานาคของชุมชนสองฝั่งโขง

พระเทพโสภณวิहारการ

- ๑ การศึกษาวิเคราะห์ความหมายและการตีความสัญญาตา ในพระคัมภีร์ของพุทธทาส ภิกขุ

พระปริยงค์ เมธิโน

- ๑ รูปแบบการตีความแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบสากลขององค์ทะเลาะที่ ๑๔

พระมหาสมพงษ์ สมนตจิตโต

- ๑ ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมด้านสังคหวัตถุ ๔ และขันติ-โสรจจะกับพฤติกรรมความเป็นสมาชิกที่ดีขององค์การของบุคลากร : ศึกษาเฉพาะกรณีบุคลากรของสำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข

พระมหานภดล ธมมานนุโท

- ๑ การศึกษาวิเคราะห์ปาณาติบาตในเซลล์มนุษย์และตัวอ่อนมนุษย์

ปณวัธส์ กิตติมานนท์

- ๑ การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ

พูนสุข มาศรีรังสรรค์

- ๑ การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคม

ผศ.ทัศนีย์ เจนวิถีสุข

- ๑ การสอนเรื่องกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) ที่มีผลต่อความเชื่อ เรื่องกรรมและการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมไทยปัจจุบัน

ประภัสสร กิมสุวรรณวงศ์

๑ การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ

เอื้อมอร ชลวร

๒ การศึกษาเครื่องมือจำแนกจริตที่เหมาะสมในการเจริญสติปัฏฐาน

สุเมธ โสฬส

๓ ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยาที่ส่งผลต่อความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค
ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

อติติยาภรณ์ บุญรอด

๔ พุทธวิธีในการจัดการความขัดแย้งในระบบสาธารณสุขของไทย

น.พ.บรรพต ตันธีรวงศ์

๕ การศึกษาวิเคราะห์เรื่องรักมีในพระพุทธรูปศาสนาเถรวาทผ่านแนวคิดเรื่องแสง
ในวิทยาการสมัยใหม่เรื่องสนามพลังงานในมนุษย์

รุ่งศักดิ์ ศิวาชัย

๖ การศึกษาเปรียบเทียบค่านิยมพื้นฐานของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓
โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครที่มีความสามารถในการควบคุมตนเองต่างกัน

ญาดา จันทรศุภระ

๗ การพัฒนาแบบวัดทักษะการดำรงชีวิตสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา
ตอนปลายของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๗

เอื้ออารีย์ จานทอง

๘ พุทธวิธีฟื้นฟูจิตใจผู้ต้องขังหญิง

วรพิมพ์สุข ผ่องสมัย

๙ การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตายเชิงพุทธบูรณาการ

สุภรณ์ แนวจำปา

๑๐ การก้าวข้ามพันธัตถ์ตนเชิงบูรณาการบนรากฐานพระพุทธศาสนา

ผศ.เสริมศิริ อัครพัฒน์พันธุ์

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์

ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ มกราคม - เมษายน ๒๕๕๕

วารสาร

บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

โทรศัพท์ และ โทรสาร : ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

เว็บไซต์ <http://gds.mcu.ac.th>, จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ : grads@mcu.ac.th

บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อส่งเสริมการผลิตผลงานทางวิชาการและงานวิจัยด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญา
๒. เพื่อให้บริการทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญาแก่สังคม
๓. เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนแนวคิดทางพระพุทธศาสนาและปรัชญา
๔. เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรรมการปรึกษา

๑. พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ศ.ดร., ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์
๒. พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตฺตโสภโณ), รศ.ดร.
๓. พระวิสุทธิภัทรธาดา (ประสิทธิ์ พรหมรสี), ดร.
๔. พระราชวรมนี (พล อากาศโร), ดร.
๕. พระศรีคัมภีรญาณ (สมจินต์ สมมาปญโญ) รศ.ดร.
๖. พระสุธีธรรมมานูวัตร (เทียบ สิริธำโน), ผศ.ดร.
๗. พระครูปลัดสุวัฒนวัชรคุณ (ไสว โชติโก)
๘. พระครูปลัดสุวัฒนจริยคุณ (ประสาร จันทสาโร)
๙. ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต
๑๐. ศาสตราจารย์พิเศษ อติศักดิ์ ทองบุญ ราชบัณฑิต
๑๑. ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม
๑๒. นายสนธิ ไชยวงศ์คต
๑๓. ดร.ทรงวิทย์ แก้วศรี
๑๔. Mr. Kevin O'Sheehan
๑๕. Dr. John Giordano
๑๖. Mr. Savior Boluda

คณะกรรมการฝ่ายวิชาการ

บรรณาธิการ

ดร.ประพนธ์ ศุภสร

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ

๑. พระมหาดร.ธรรมา ธมฺมโสภา, ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. พระมหาสมบุญญ์ วุฑฒิกโร, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. ศ.ดร.สมภาร พรหมทา

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๔. ศ.ดร.จันทน์ อติพัฒนสิทธิ์

ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๕. รศ.ดร.วัชรระ งามจิตรเจริญ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๖. รศ.ดร.สำเนียง เลื่อนมโน

มหาวิทยาลัยศิลปากร

๗. ผศ.ดร.ชาญณรงค์ บุญหนุน

มหาวิทยาลัยศิลปากร

๘. ผศ.ดร.มนตรี สืบดวง

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๙. ผศ.ดร.ปฐมภ์ บุญศรีตัน

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๑๐. ผศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิต

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๑. ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน

มหาวิทยาลัยมหิดล

๑๒. ดร.วีรชาติ นิยมอนงค์

มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

คณะกรรมการฝ่ายบริหาร

บรรณาธิการบริหาร

นายรังษี สุทนธ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ช่วยบรรณาธิการฝ่ายบริหาร

๑. พระมหาทวี มหาปัญญา ผศ.ดร.

๒. พระมหากฤษณะ ตรุโณ ผศ.ดร.

๓. พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสสี

๔. พระครูใบฎีกาสันน ทวยรกโช

๕. นายจันทร์ธรรม อินทร์เกิด

๖. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม

๗. ดร.ศศิวรรณ กำลังสินเสริม

๘. นายสังวร อ่อนสนิท

๙. นายอุดม จันทิมา

๑๐. นายไพศาล เทพธานี

ฝ่ายจัดรูปเล่มออกแบบและตรวจทาน

๑. พระเสถียร สุขธิสุโท
๒. ดร.ศศิวรรณ กำลังสินเสริม
๓. นายสันทัต จันทร์หาทอง
๔. นางดวงเพชร สมศรี
๕. นายสมคิด เศษวงค์

ฝ่ายสมาชิก

๑. พระมหาสมเกียรติ กิตติธนาโณ
๒. พระมหาภุชฌะ ตรีโณ, ผศ.ดร.
๓. พระครูใบฎีกาสันน์ ทयरุกโข
๔. พระมหาธงชัย วิสุโท
๕. นายไพศาล เทพธานี

ฝ่ายต่างประเทศ

๑. พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, ผศ.ดร.
๒. พระมหาทวี มหาบุญโณ, ผศ.ดร.

ฝ่ายบันทึกข้อมูล

๑. นายสังวร อ่อนสนิท
 ๒. นายอุดม จันทิมา
 ๓. นางสาวกนกพร เทียรทอง
-

สารจากอธิการบดี

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ฉบับนี้เป็นวารสารที่มีอายุย่างเข้าปีที่ ๘ สิ่งที่เห็นการเปลี่ยนแปลงคือมีการพัฒนาบทความของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา และมีการรับบทความของนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยข้างนอกมาลงตีพิมพ์ในวารสารอย่างเหมาะสม ซึ่งมีทั้งบทความวิชาการและบทความวิจัย เพื่อกับเป็นการเปิดโอกาสทางวิชาการ และเป็นการเปิดเวทีทางวิชาการให้สังคมมหาวิทยาลัยข้างนอกได้เห็นคุณภาพทางวิชาการของมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในปีพุทธศักราช ๒๕๕๕ นี้เป็นปีแห่งการเฉลิมฉลองพุทธชยันตี ๒๖๐๐ ปีแห่งการตรัสรู้ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ขอให้คณาจารย์และนิสิตนักศึกษาถือว่าร่วมแรงร่วมใจกันสร้างสรรค์งานวิชาการถวายเป็นพุทธบูชา เผยแผ่พระพุทธศาสนาประยุกต์กับศาสตร์สมัยให้ชาวไทยและชาวต่างประเทศได้รับรสแห่งพระธรรม น้อมนำไปประพฤติปฏิบัติขัดเกลาจิตใจเพื่อให้เกิดสังคมแห่งการตื่นรู้ เกิดสังคมแห่งความปรองดอง รักสันติสุข อยู่อย่างมีความเอื้ออาทรต่อกันทุกชาติทุกภาษา

ขออนุโมทนาทีมงานจัดทำวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ที่ได้ช่วยกันผลิตผลงานวิชาการแก่สังคม สร้างองค์ความรู้บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ให้ชาวโลกได้ศึกษาและนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวางสืบไป

(พระธรรมโกศาจารย์)

อธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทบรรณาธิการ

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ฉบับนี้ เป็นฉบับที่ ๑ ปีที่ ๘ ประจำเดือน มกราคม - เมษายน ๒๕๕๕ ทางทีมงานได้จัดพิมพ์บทความวิจัยและบทความจาก วิทยานิพนธ์ของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ๑๙ รูป/คน ซึ่งแต่ละท่านต่างก็นำเสนอแนวคิด และมุมมองของตนอย่างอิสระประกอบกับหลักฐานข้อมูลที่นำเสนอ เชื่อถือได้ กล่าวได้ว่าเนื้อหาสาระของวารสารฉบับนี้มีคุณภาพทางวิชาการอันจะนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ให้แก่ผู้อ่านอย่างเพียงพอ ประกอบด้วยนักวิชาการดังต่อไปนี้

ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณม ได้เสนอบทความเรื่อง **“ปัญหาความซับซ้อนของ ขั้นตอนการบวชเป็นภิกษุณี”** สตรีที่เข้ามาบวชเป็นภิกษุณีในครั้งแรกไม่ต้องผ่านขั้นตอนที่ซับซ้อนมาก พระนางปชาบดีเป็นภิกษุณีรูปแรกในพระพุทธศาสนา ท่านไม่ได้บวชแบบ ญัตติจตุตถกรรมวาจา สงฆ์ก็ไม่ได้สวดญัตติให้ อีกทั้งพระพุทธเจ้าก็ไม่ได้บวชให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุ และพระสาวกก็ไม่ได้ให้ท่านรับไตรสรณคมน์ พระนางปชาบดีรับเพียงครุธรรม ๘ ประการจากพระพุทธเจ้า ก็สำเร็จเป็นการบวชภิกษุณี ส่วนนางสาภิยานี ทั้ง ๕๐๐ คน พระพุทธเจ้าได้ทรงมอบหมายให้ภิกษุสงฆ์เป็นผู้รับภาระในการบวชให้ หลังจากนั้นมาการบวชของภิกษุณีได้มีความซับซ้อนมากขึ้นคือสตรีที่ประสงค์จะบวชไม่สามารถบวชเป็นภิกษุณีได้เลยเหมือนสตรีชุดแรก แต่ต้องดำเนินการตามขั้นตอนแห่งพระวินัยอย่างเคร่งครัด

พระเทพโสภณวิหารการ ได้เสนอบทความวิจัยเรื่อง **“การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง พญานาคในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีความเชื่อเรื่องพญานาคของชุมชนสองฝั่งโขง”** พญานาคในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีพัฒนาการมาจากความเชื่อเรื่องการบูชาของชาวตราวิเดียนแห่งอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุก่อนที่จะได้รับการพัฒนามาเป็นความเชื่อเรื่องพญานาคของชาวอารยันภายใต้ความเชื่อว่า พญานาคเกิดมาจากการสร้างของเทพเจ้าและต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นแล้วก็ได้มีความเชื่อว่าพญานาคเป็นสัตว์โลกที่อยู่ภายใต้กฎแห่งกรรม ไม่ได้ถูกสร้างมาจากเทพเจ้า โดยมีกำเนิดมาจากการกระทำความ ๒ ประการคือ (๑) กุศลกรรม และ(๒)อกุศลกรรม โดยพญานาคจะมีบ่อเกิดจากกำเนิด ๔ คือ อันทชะ (เกิดในฟองไข่) ชลาพุชะ (เกิดในครรภ์) สังเสทชะ (เกิดในเหง้า

โคล) และโอปปาติกะ (ผุดเกิด) เมื่อถือกำเนิดมาแล้วย่อมอยู่ใต้การปกครองของพญานาค ผู้ใหญ่ชื่อว่าท้าววิรูปักษ์ซึ่งเป็นผู้นำของนาคและเป็นหนึ่งในท้าวจตุโลกบาลทั้ง ๔ พญานาค มีที่อยู่ชื่อว่าโกกวดิบบ้าง,วาสนครหรือหิรัญญวดีบ้าง โดยวิมานดังกล่าวจะอยู่ในหลายสถานที่ เช่น แม่น้ำ ภูเขา มหาสมุทร และได้แม่น้ำ เป็นต้น

พระปริยงค์ เมธิโน ได้เสนอบทความวิจัยเรื่อง **“การศึกษาวิเคราะห์ความหมาย และการตีความสัจยถาในพระคัมภีร์ของพุทธศาสนา ภิกขุ”** โดยผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเรื่อง สัจยถาทั้งในพระคัมภีร์ศาสนาเถรวาท มหายานและนิกายเซน และทัศนะของท่านพุทธ ทาสภิกขุ ซึ่งเรื่องสัจยถานี้เป็นเรื่องสำคัญของพระพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจในวง วิชาการ

พระมหาสมพงษ์ สอนจิตโต ได้เสนอบทความวิจัย เรื่อง **“รูปแบบการตีความ แนวคิดเรื่องความรับผิดชอบสากลขององค์ทะเลาะที่ ๑๔”** ความรับผิดชอบสากลของ องค์ทะเลาะที่ ๑๔ โดยเน้นองค์ประกอบการวิจัยเป็น ๓ คือ ๑) ตัวบทและผู้นำเสนอ ๒)บริบทแวดล้อม ๓) รูปแบบการตีความ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการตีความแนวคิด ความรับผิดชอบสากลประกอบด้วยองค์ประกอบโครงสร้างการตีความ ดังนี้ องค์ประกอบ ที่ ๑ “ตัวบท หรือความรับผิดชอบสากล” องค์ประกอบที่ ๒ “ผู้นำเสนอหรือองค์ทะเลาะ ที่ ๑๔” องค์ประกอบที่ ๓ “บริบทแวดล้อม” และองค์ประกอบที่ ๔ “รูปแบบการ ตีความ” ยุคสมัยอดีตครั้งโบราณ การพึ่งพาอาศัยระหว่างกันในสังคมหนึ่งๆ ทั้งหมู่บ้านหรือ ชุมชนเป็นไปได้อย่างล่าช้าและมีข้อจำกัดหลายประการ ปัจจุบันในเวทีระดับโลก หรือ ความสัมพันธ์ด้านต่างๆ

พระมหานพดล ธรรมานนโท ได้นำเสนอบทความวิจัย เรื่อง **“ความสัมพันธ์ ระหว่างคุณธรรมด้านสังคหวัตถุ ๔ และขันติ-โสรัจจะกับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดี ขององค์การของบุคลากร: ศึกษาเฉพาะกรณีบุคลากรของสำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข”** ผู้วิจัยได้พบว่า บุคลากรมี พฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์การ และคุณธรรมด้านสังคหวัตถุ ๔ โดยรวมอยู่ใน ระดับสูง คุณธรรมด้านขันติและโสรัจจะโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง บุคลากรที่มีอายุ

ระดับเงินเดือน และระยะเวลาการปฏิบัติงานต่างกัน มีพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ คุณธรรมด้านสังคหวัตถุ ๔ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ คุณธรรมด้านขันติและโสรจจะไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร

นายแพทย์ปยุตต์ กิตติมานนท์ ได้นำเสนอบทความวิจัย เรื่อง **“การศึกษาวิเคราะห์ปาลาติบาตในเซลล์มนุษย์และตัวอ่อนมนุษย์”** ผู้วิจัยได้พบว่า คำว่า “ชีวิต” ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การดำรงอยู่ของมนุษย์และหมู่สัตว์ มนุษย์และสัตว์จึงถือว่าเป็น “สิ่งมีชีวิต” (สปปาณก) และเป็นชีวิตในกำเนิด ๔ ตามหลักพระพุทธศาสนา มีความหมาย ๒ ระดับ คือ ระดับสมมติ ได้แก่ ชีวิตในลักษณะที่สังคมสมมติขึ้นเป็นสัตว์บุคคล และ ระดับปรมัตถ์ ได้แก่ การดำรงอยู่อย่างสืบต่อ และต่อเนื่อง ของส่วนประกอบชีวิตที่เรียกว่า รูป กับ นาม เท่านั้น ส่วนคำว่า “ชีวิต” ตามหลักวิทยาศาสตร์ทางชีววิทยา หมายถึง สภาวะของพืชและสัตว์ที่ดำรงชีวิตของตนเองอย่างเป็นระบบ มีการเจริญเติบโต กินอาหาร หายใจ ขับถ่ายของเสีย ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม เคลื่อนไหว ควบคุมสภาพภายในและสามารถวิวัฒนาการได้และเรียกสิ่งที่ยังดำรงสภาวะแห่งชีวิตตนเองนี้ว่า “สิ่งมีชีวิต”

นางพูนสุข มาศรีงสรรค์ ได้นำเสนอบทความวิจัย เรื่อง **“การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ”** พระพุทธศาสนาเถรวาทสามารถนำมาผสมผสานกับแนวทางการดำเนินการของทางตะวันตกตะวันออกและไทยที่มีอยู่แล้วให้เป็นการจัดการความรุนแรงในครอบครัวที่สมบูรณ์ขึ้นในเชิงพุทธบูรณาการโดยมีวิธีการและเครื่องมือสำหรับแต่ละปัจเจกบุคคลนำไปจัดการได้เองอย่างริบด่วน พร้อมการบ่มเพาะในระยะยาวแผ่ขยายไปในองค์กรรวมของสังคม ในมิติของ (๑) การแปรเปลี่ยนความขัดแย้งที่อาจบานปลายเป็นความก้าวร้าวรุนแรง ให้เป็นความเข้าใจอันดีต่อกัน (๒) การหาทางออกในการแก้ไขปัญหามหาความรุนแรงในระดับต่างๆ รวมถึงการป้องกันมิให้เกิดซ้ำซ้อน และการเยียวยารักษาใจตนให้สงบสันติไปพร้อมๆ คนในครอบครัว

ผศ.ทัศนีย์ เจนวิถีสุข ได้นำเสนอบทความวิจัย เรื่อง **“การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคม”** การสื่อสารที่มีผลมากในการส่งผลกระทบกระเทือนถึงสังคมหรือมีส่วนเกี่ยวข้อง สนับสนุน หรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคม คือ การสื่อสารมวลชน

ส่วนการสื่อสารกับตนเองและการสื่อสารกับบุคคลอื่น ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม เป็นการสื่อสารที่มีอิทธิพลและสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยการเปลี่ยนแปลงมีลักษณะเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมของสังคมเป็นสำคัญ ทั้งในระดับปัจเจก และระดับสังคมในลักษณะการร่วมกันเป็นสังคมโดยรวม

นางสาวปัสสร กิมสุวรรณวงศ์ ได้นำเสนอบทความวิจัย เรื่อง **“การสอนเรื่องกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (เจริญ ฐานานุกรม) ที่มีผลต่อความเชื่อเรื่อง กรรมและการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมไทยปัจจุบัน”** กรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีแนวคิดที่ว่า กรรมคือการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาเป็นสำคัญ การที่บุคคลจะเป็นคนดีหรือชั่ว ย่อมขึ้นอยู่กับ การกระทำของตนเองกรรมมีอยู่หลายประเภทขึ้นอยู่กับ การให้ผล หน้าที่หรือความหนักเบา กฎแห่งกรรมเป็นกฎแห่งธรรมชาติมีเหตุและผล การทำกรรมต้องได้รับวิบากเสมอตามที่ตนก่อไว้ในวัฏฏะ ๓ ซึ่งหากต้องการหลุดพ้นจากวงจรดังกล่าวนี้ต้องปฏิบัติตาม อริยมรรคมีองค์ ๘ เพื่อให้ถึงความสิ้นกรรม

นางเอี่ยมอร ชลวร ได้นำเสนอบทความวิจัย เรื่อง **“การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ”** งานวิจัยฉบับนี้เป็นทางเลือกจากแนวคิดเชิงบูรณาการทางพระพุทธศาสนาที่เสริมเต็มให้การจัดการความรู้มีความสมบูรณ์ขึ้น ด้วยวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ (๑) เพื่อวิเคราะห์การจัดการความรู้ตามแนวคิดและทฤษฎี (๒) เพื่อวิเคราะห์การจัดการความรู้ในพระพุทธศาสนา (๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ ผลการวิจัยพบว่า การจัดการความรู้ตามแนวคิดและทฤษฎีของนักวิชาการทางตะวันออกมีการสร้างความรู้ที่พัฒนามาจากคนในองค์กรโดยมีคนเป็นผู้ขับเคลื่อนให้กระบวนการจัดการความรู้หมุนเป็นเกลียวทำให้เกิดความรู้ใหม่เพิ่มขึ้นไม่รู้จบ

นายสุเมธ โสพฤกษ์ ได้นำเสนอบทความวิจัย เรื่อง **“การศึกษาเครื่องมือนำแกจกริตที่เหมาะสมในการเจริญสติปัฏฐาน”** ผู้วิจัยได้พบว่า สติปัฏฐานเป็นธรรมะที่มีความสำคัญสูงสุดหมวดหนึ่งในพระพุทธศาสนาในฐานะทางเอกสายเดียวที่มุ่งตรงสู่นิพพาน สติปัฏฐานมี ๔ หมวดใหญ่ ๒๑ หมวดย่อย โดยได้รวบรวมแนวทางทั้งหมดในการเจริญสติที่เหมาะสมกับทุกจริต แม้สติปัฏฐานจะมีหลายหมวด แต่พบว่าการเจริญสติปัฏฐานเพียงหมวดเดียว หรือหมวดย่อยเดียวก็สามารถทำให้บรรลุธรรมได้เช่นกัน จึงไม่จำเป็นที่ต้องทำให้ครบ

ทุกหมวด และพบว่า สติปัญญา ๔ แต่ละหมวดเหมาะสำหรับคน ๔ ประเภทคือ (๑) คนประเภทต้นทางจิตมีปัญญาไม่แก่กล้า เหมาะกับการเจริญ กายานุปัสสนาสติปัญญา (๒) คนประเภทต้นทางจิตมีปัญญาแก่กล้า เหมาะกับการเจริญ เวทนานุปัสสนาสติปัญญา (๓) คนประเภททวิจิตมีปัญญาไม่แก่กล้า เหมาะกับการเจริญ จิตตานุปัสสนาสติปัญญา (๔) คนประเภททวิจิตมีปัญญาแก่กล้า เหมาะกับการเจริญ ธัมมานุปัสสนาสติปัญญา

นางสาวอติติยาภรณ์ บุญรอด ได้นำเสนอบทความวิจัย เรื่อง **“ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยาที่ส่งผลต่อความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต”** ผู้วิจัยได้พบว่า ๑.ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยา ด้านความเชื่อในความสามารถของตนเอง ด้านการตั้งเป้าหมาย ด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต อยู่ในระดับค่อนข้างสูง แต่ความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิตอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ ๒.ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยา ด้านความเชื่อในความสามารถของตนเองด้านการตั้งเป้าหมาย ด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต มีความสัมพันธ์กันในทิศทางตรงกันข้ามกับความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคของนักศึกษาระดับปริญญาตรีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อยู่ระหว่าง -.๒๒๕ กับ -.๘๖๓ ๓.ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยา ด้านความเชื่อในความสามารถของตนเอง ด้านการตั้งเป้าหมาย ด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิตส่งผลต่อความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคของนักศึกษาระดับปริญญาตรีได้ร้อยละ ๑๖.๒%

นายแพทย์บรรพต ตันธีรวงศ์ ได้นำเสนอบทความวิจัย เรื่อง **“พุทธวิธีในการจัดการความขัดแย้งในระบบสาธารณสุขของไทย”** ผลการวิจัยพบว่าแนวคิดและกระบวนการการจัดการความขัดแย้งด้านการแพทย์และสาธารณสุขตามแนวคิดตะวันตกให้ความสำคัญกับ (๑) การวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งจาก ๕ สาเหตุในวงกลมความขัดแย้ง คือ ความขัดแย้งอันเนื่องจากโครงสร้าง ข้อมูล ความสัมพันธ์ ค่านิยม และผลประโยชน์ และ (๒) กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง ซึ่งผู้วิจัยพบว่าเป็นกระบวนการที่สามารถใช้ในการจัดการความขัดแย้งทางการแพทย์และสาธารณสุขให้เกิดข้อตกลงที่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายพึงพอใจกับผลประโยชน์ในระดับหนึ่ง กล่าวคือ สามารถยุติ

ปัญหาการฟ้องร้องต่อกันได้ แต่ยังประสบปัญหาความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ และการกลับมาใช้บริการระหว่างกัน อีกทั้งต้องใช้เวลาหรืออาจไม่กลับคืนมา

นายรุ่งศักดิ์ ศิวาชัย ได้นำเสนอบทความวิจัย เรื่อง **“การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง รัศมีในพระพุทธศาสนาเถรวาทผ่านแนวคิดเรื่องแสงในวิทยาการสมัยใหม่เรื่องสนามพลังงานในมนุษย์”** ผลการวิจัย พบว่า รัศมี ในพระพุทธศาสนา หมายถึง แสงสว่างที่เปล่งออกมา พบในบุคคลพิเศษ เช่นใน พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันต์ พระเจ้าจักรพรรดิ และไม่พบในคนธรรมดา ที่มาของรัศมี เป็นผลพลอยได้จากการปฏิบัติในเรื่อง ทาน ศีล ภาวนา ความแตกต่างด้านขนาดรัศมีขึ้นอยู่กับ การเจริญภาวนา ส่วนความแตกต่างด้านความบริสุทธิ์ และความรุ่งเรือง ขึ้นอยู่กับ ศีล และ การภาวนา คุณสมบัติของรัศมี เป็นสัญญาณการปรากฏตัวของผู้มีบุญ เป็นเครื่องมือสร้างความศรัทธา และการแสดงผล การพิจารณาธรรม เป็นเครื่องมือเร่งการเจริญวิปัสสนา และเป็นสัญญาณการเกิดปิติและศรัทธาในบุคคลต่างๆ

นางญาดา จันทร์ศุกระ ได้นำเสนอบทความวิจัย เรื่อง **“การศึกษาเปรียบเทียบค่านิยมพื้นฐานของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ที่มีความสามารถในการควบคุมตนเองต่างกัน”** นักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองสูงกับนักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองปานกลาง นักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองสูงกับนักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองต่ำ และนักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองปานกลางกับนักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองต่ำ มีค่านิยมพื้นฐานด้านการรักชาติ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

นางสาวเอื้ออารีย์ จานทอง ได้นำเสนอบทความวิจัย เรื่อง **“การพัฒนาแบบวัดทักษะการดำรงชีวิตสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา ตอนปลาย ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๗”** แบบวัดทักษะการดำรงชีวิตสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ได้มาจากการคัดเลือกข้อคำถามจำนวน ๕๐ ข้อ ประกอบด้วย ๒๓ สถานการณ์ โดยข้อคำถามที่มีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ ๐.๒๐ ขึ้นไป มีจำนวน ๔๓ ข้อ และการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน พบว่า มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และมีจำนวนข้อคำถามที่มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ ๐.๓๐๐ ขึ้นไปจำนวน ๒๙ ข้อ

นางวรพิมพ์สุข ผ่องสมัย ได้นำเสนอบทความทางวิชาการ เรื่อง **“พุทธวิธีฟื้นฟูจิตใจผู้ต้องขังหญิง”** ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบต่างๆ ของการอบรมปฏิบัติธรรมแบบบูรณาการตามหลักพุทธธรรมในภาพรวม อาทิเช่น การนำหลักสูตร “การฝึกอบรมปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานแบบบูรณาการเข้มข้น แนวสติปัฏฐาน ๔” ใช้เวลาการอบรม ๕ สัปดาห์ โดยเน้นเนื้อหา การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในจริยธรรมตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง) ตามข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์โดยมรรคมงคล ๘, การอบรมให้ เข้าใจหลักโลกธรรม ๘, การฝึกอบรมปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานแนวสติปัฏฐาน ๔ และการนำหลักธรรม ๕ ประการ คือ ไตรสิกขา ๓, บุญกิริยาวัตถุ ๑๐, สังคหวัตถุ ๔, เบญจศีล (ศีล ๕) , ทิศ ๖ เป็นการให้การอบรมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

นางสาวสุภรณ์ แนวจำปา ได้นำเสนอบทความวิจัย เรื่อง **“การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตายเชิงพุทธบูรณาการ”** ผลการวิจัยพบว่าทางการแพทย์แผนปัจจุบันถือว่าผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตาย ควรได้รับการดูแลด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น แบบพบูวิชาชีพ เพื่อให้การดูแลอย่างทั่วถึงในทุกมิติ ดูแลผู้ป่วยแบบองค์รวม การดูแลประคับประคองมิติด้านจิตใจ เพื่อให้ผู้ป่วยมี “การตายดี” หรือ “การตายอย่างมีความสุข” ในขณะที่พระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่า ผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลควรมีเมตตากรุณาเป็นพื้นฐานช่วยประคับประคองจิตใจของผู้ป่วยให้สะอาด สว่าง สงบ ให้การดูแลทั้งร่างกายและจิตใจให้ผู้ป่วยมีสติไม่หลงลืม มีความสำราญแช่มชื่น ไม่ขุ่นมัว เพื่อไปสู่สุคติหลังจากตาย

ผศ.เสริมศิริ อัครพนันธุ์ ได้นำเสนอบทความวิจัย เรื่อง **“การก้าวข้ามพ้นตัวตนเชิงบูรณาการบนรากฐานพระพุทธศาสนา”** การพัฒนาเพื่อก้าวข้ามพ้นตัวตนตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทนี้ ได้นำหลักการปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ และอริยมรรคมีองค์ ๘ ภายในกรอบโพธิปักขิยธรรม ๓๗ นั้น สรุปได้ว่า การพัฒนาตนเพื่อก้าวข้ามพ้นตัวนั้น ผู้ปฏิบัติจำเป็นต้องมีสัมมาทิฐิคือความเห็นที่ถูกต้อง มีศรัทธา ดำรงวิริยะ และเข้าใจหลักธรรมที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมาแล้ว เพื่อกำหนดปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักศีล ทำสมาธิให้เกิดขึ้นเพื่อเป็นฐานปัญญา ด้วยการวิปัสสนากัมมฐาน แล้วฝ่าฟันเครื่องกางกั้น คือกิเลสกรรม วิบาก จนสามารถพัฒนาตนก้าวข้ามพ้นความเป็นปุถุชนสู่อริยบุคคล เห็นแจ้งพระนิพพานในปัจจุบันและอนาคต

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์
ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ มกราคม - เมษายน ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
สารจากอธิการบดี	ก
บทบรรณาธิการ	ข
สารบัญ	ข
ภาค ๑ บทความวิชาการของคณาจารย์	
๑ ปัญหาความซับซ้อนของขั้นตอนการบวชเป็นภิกษุณี ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม	๑
ภาค ๒ บทความวิจัยและบทความวิชาการของนิสิต	
๑ การศึกษาวิเคราะห์เรื่องพญานาคในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีความเชื่อเรื่องพญานาคของชุมชนสองฝั่งโขง พระโสภณวิหารการ	๑๔
๑ การศึกษาวิเคราะห์ความหมายและการตีความสัญญาตาในพระคัมภีร์ของพุทธทาส ภิกขุ พระปริยงค์ เมธิโน	๓๓
๑ รูปแบบการตีความแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบสากลขององค์ทะเลลามะที่ ๑๔ พระมหาสมพงษ์ สุนตจิตโต	๕๐
๑ ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมด้านสังคหวัตถุ ๔ และขันติ-โสรจจะกับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์การของบุคลากร : ศึกษาเฉพาะกรณีบุคลากรของสำนักนโยบายและยุทธศาสตร์สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข พระมหานภดล ธมมานนโท	๖๓
๑ การศึกษาวิเคราะห์ปาณาติบาตในเซลล์มนุษย์และตัวอ่อนมนุษย์ บุญวิสุทธิ์ กิตติมานนท์	๘๕
๑ การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ พูนสุข มาศรีงสรรค์	๑๐๑
๑ การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคม ผศ.ทัศนีย์ เจนวนิธิสุข	๑๒๒

- ๑ การสอนเรื่องกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) ที่มีผลต่อความเชื่อ เรื่องกรรมและการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมไทยปัจจุบัน ๑๓๖
ประภัสสร กิมสุวรรณวงศ์
- ๑ การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ ๑๕๕
เอื้อมอร ชลวร
- ๑ การศึกษาเครื่องมือจำแนกจริตที่เหมาะสมในการเจริญสติปัฏฐาน ๑๗๒
สุเมธ โสฬส
- ๑ ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยาที่ส่งผลต่อความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต ๑๘๙
อติติยาภรณ์ บุญรอด
- ๑ พุทธวิธีในการจัดการความขัดแย้งในระบบสาธารณสุขของไทย ๒๐๒
น.พ.บรรพต ตันธีรวงศ์
- ๑ การศึกษาวิเคราะห์เรื่องรัศมีในพระพุทธรศาสนาเถรวาทผ่านแนวคิดเรื่องแสงในวิทยาการสมัยใหม่เรื่องสนามพลังงานในมนุษย์ ๒๒๙
รุ่งศักดิ์ ศิวาชัย
- ๑ การศึกษาเปรียบเทียบค่านิยมพื้นฐานของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครที่มีความสามารถในการควบคุมตนเองต่างกัน ๒๔๔
ญาดา จันทร์ศุกระ
- ๑ การพัฒนาแบบวัดทักษะการดำรงชีวิตสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา ตอนปลายของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๗ ๒๖๐
เอื้ออารีย์ จานทอง
- ๑ พุทธวิธีฟื้นฟูจิตใจผู้ต้องขังหญิง ๒๗๖
วรพิมพ์สุข ผ่องสมัย
- ๑ การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตายเชิงพุทธบูรณาการ ๒๙๒
สุภรณ์ แนวจำปา
- ๑ การก้าวข้ามพ้นตัวตนเชิงบูรณาการบนรากฐานพระพุทธศาสนา ๓๑๑
ผศ.เสริมศิริ อัครพุดพิพันธุ์

ปัญหาความซับซ้อนของขั้นตอนการบวชเป็นภิกษุณี

ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณม

อบ.(เอภิธรรมบัณฑิต), บ.ศ.๙

ศศ.บ. (ภาษาอังกฤษ), ศษ.บ. (ภาษาไทย)

พธ.ม. (พระพุทธศาสนา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

สตรีที่เข้ามาบวชเป็นภิกษุณีในครั้งแรกไม่ต้องผ่านขั้นตอนที่ซับซ้อนมาก พระนางปชาบดีเป็นภิกษุณีรูปแรกในพระพุทธศาสนา ท่านไม่ได้บวชแบบญัตติจตุตถกรรมวาจา สงฆ์ก็ไม่ได้สวดให้อีกทั้งพระพุทธเจ้าก็ไม่ได้บวชให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุ และพระสาวกก็ไม่ได้ให้ท่านรับไตรสรณคมน์ พระนางปชาบดีรับเพียงครุธรรม ๘ ประการจากพระพุทธเจ้า ก็สำเร็จเป็นการบวชภิกษุณี ส่วนนางสาภิยานี ทั้ง ๕๐๐ คน พระพุทธเจ้าได้มอบหมายให้ภิกษุสงฆ์เป็นผู้รับภาระในการบวชให้ หลังจากนั้นมาการบวชของภิกษุณีได้มีความซับซ้อนมากขึ้นคือสตรีที่ประสงค์จะบวชไม่สามารถบวชเป็นภิกษุณีได้เลยเหมือนสตรีชุดแรก สตรีที่มาบวชในภายหลังต้องผ่านขั้นตอนการเป็นสิกขมานา รักษาสิกขาบท ๖ ข้อเป็นเวลา ๒ ปี กล่าวคือต้องชะลอการเป็นภิกษุณี ๒ ปี ขั้นตอนการเป็นสิกขมานานี้ถือเป็นประเด็นที่เกิดความซับซ้อนของการบวชภิกษุณี พระมโน เมตตานนโท

ได้ตั้งข้อสังเกต เกี่ยวกับการบวชของสตรีที่ไม่สามารถบวชเป็นภิกษุณีได้ทันทีแต่ต้องผ่านขั้นตอน การเป็นสิกขมานา ประพฤติธรรม ๖ ข้อ เป็นเวลา ๒ ปี หากสิกขมานาล่วงละเมิดธรรมข้อใดข้อหนึ่ง ย่อมเสียสิทธิในการบวชเป็นภิกษุณีจากเงื่อนไขนี้สิกขาบทในภิกษุณีวิวัฏฐังคังไม่น่าจะเกิดขึ้นได้ เมื่อนำหลักการแห่งมหาปเทศ วิเคราะห์สิกขาบทสำหรับภิกษุณีปรากฏความขัดแย้งอย่างเห็นได้ชัดเจน เป็นต้นว่า พุทธบัญญัติให้ภิกษุณีสงฆ์สมมติ(คัดเลือก) ภิกษุณีรูปหนึ่งเป็นเพื่อนหลังเหตุการณ์ภิกษุณีคลอดบุตรชาย.....การที่หญิงมีครรภ์คนหนึ่งบวชเป็นภิกษุณีแล้วจึงคลอดบุตรนั้นแสดงว่านางได้บวชก่อนแล้วจึงจะรู้ตัวว่าตั้งครรภ์ ย่อมแสดงว่านางมิได้ผ่านการเป็นสิกขมานา คือการประพฤติพรหมจรรย์เตรียมตัวก่อนบวช ๒ ปีซึ่งตามปรกติการตั้งครรภ์ของมนุษย์คือ ๙ เดือน หรือ ๒๘๐ วัน จึงเป็นข้อความที่ขัดแย้งกับท้องเรื่องการเกิดภิกษุณีตาม

เงื่อนไข ครุธรรม ๘ ประการ ข้อที่ ๖^๑ จากข้อความดังกล่าวมานี้ นำไปสู่การตั้งปัญหาว่า

๑. ขั้นตอนการเป็น สิกขมานา เป็นพุทธบัญญัติหรือไม่?

๒. และเมื่อขั้นตอนการเป็น สิกขมานาเป็นพุทธบัญญัติแล้วทำไมต้องบัญญัติสิกขาบทที่เกี่ยวกับสิกขมานาขึ้น อีกหลายสิกขาบท ไม่เป็นการขัดแย้งกัน กับหลักการของมหาปเทศหรือไม่?

๓. เมื่อสิกขมานาล่วงละเมิด ธรรมข้อใดข้อหนึ่งในจำนวน ๖ ข้อเป็นการเสียสิทธิจากการเป็นภิกษุณีหรือไม่?

๒. สิกขมานา

ผู้เขียนได้ศึกษาจาก พระไตรปิฎกพบว่า การบวชเป็น สิกขมานานั้นมีมาพร้อมกับครุธรรมตั้ง ข้อความในครุธรรมข้อที่ ๖ ความว่า “ภิกษุณีพึงแสวงหาการอุปสมบทในสงฆ์ ๒ ฝ่ายให้แก่สิกขมานาที่ศึกษาธรรม ๖ ข้อตลอด ๒ ปีแล้ว ธรรมข้อนี้ภิกษุณีพึง สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงล่วง ละเมิดจนตลอดชีวิต”^๒ เมื่อพิจารณาตาม ครุธรรมที่พระองค์ตั้งเป็นเงื่อนไขให้สตรี

ได้บวชทำให้ทราบว่า สิกขมานามีมา พร้อมภิกษุณีรูปแรก แต่ถ้าพิจารณา ข้อความที่พระพุทธเจ้าตรัสให้ภิกษุบวช นางสาเกยานี ๕๐๐ รูป ตั้งข้อความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุ ทั้งหลายอุปสมบทภิกษุณีทั้งหลาย”^๓ จากข้อความนี้ ทำให้ทราบว่านางสาเก ยานีไม่ได้บวชเป็นสิกขมานา แต่ได้บวช เป็นภิกษุณี เนื้อความทั้งสองแห่งนี้มี ขัดแย้งกันหรือไม่? คำตอบก็คือไม่ ขัดแย้งกัน เพราะการเป็นสิกขมานาที่ พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ในครุธรรมนั้นเป็น “อนุปนิบนบัญญัติ คือการบัญญัติไว้ใน เมื่อเรื่องยังไม่เกิดขึ้น” บัญญัติเป็นกฎ กติการะเบียบปฏิบัติไว้ล่วงหน้า วาง เป็นกฎไว้แต่ยังไม่ได้บัญญัติเป็นสิกขาบท เพราะยังไม่มีคนละเมิดกฎกติกาก ภายหลังมีภิกษุณีละเมิดกฎ พระองค์ทรง บัญญัติเป็นสิกขาบทปรับอาบัติ สตรีที่ เป็นสิกขมานาแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑. สตรีที่ผ่านการมีครอบครัว มาแล้ว

๒. สตรีที่ไม่ได้ผ่านการมี ครอบครัว

๑. สตรีที่ผ่านการมีครอบครัวมาแล้ว

สตรีที่มีเกณฑ์อายุ ๑๒ ปีขึ้นไป จนถึงอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป ที่ผ่านการมี

^๑ เมตตานนโท ภิกขุ, เหตุเกิด พ.ศ. ๑ เล่ม ๒ : วิเคราะห์กรณีปฐมสังคายนาและภิกษุณี สงฆ์, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์แสง ตะวัน๒๕๔๕), หน้า ๑๑๓-๑๑๔.

^๒ วิ.จุ.(บาลี) ๗/๔๐๓/๒๓๓, วิ.จุ.(ไทย) ๗/ ๔๐๓/๓๑๘.

^๓ วิ.จุ.(บาลี) ๗/๔๐๔/๒๓๗, วิ.จุ.(ไทย) ๗/ ๔๐๔/๓๒๑.

ครอบครัวแล้ว สามารถเป็นสิกขมานาได้ทันที เมื่อครบ ๒ ปีแล้ว จึงบวชเป็นภิกษุณีได้ ในคัมภีร์วรรคัมพุทธบัญญัติว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุณีสงฆ์ให้สิกขาสมมติในธรรม ๖ ข้อเป็นเวลา ๒ ปี แก่หญิงที่มีครอบครัวมีอายุครบ ๑๒ ปี”^๔ สาเหตุที่ต้องให้หญิงที่มีสามีและมีอายุครบ ๑๒ ปีสมาทานสิกขาสมมติ ๒ ปีก่อนบวชภิกษุณี เรื่องมีอยู่ว่า “ภิกษุณีสงฆ์ได้บวชให้สตรีที่มีสามีแล้วและมีอายุครบ ๑๒ ปีเป็นภิกษุณี โดยไม่มีการให้สมาทานธรรม ๖ ประการ ปรากฏว่าเมื่อเป็นภิกษุณีแล้ว ไข้เวลา ไม่ฉลาด ไม่รู้สิ่งที่ควรหรือไม่ควร”^๕ สตรีที่มีครอบครัวแล้วมีอายุครบ ๑๒ ปี ถ้ายังไม่ได้ผ่านการศึกษสิกขาสมมติ ก็ไม่สามารถบวชได้ พระพุทธเจ้าทรงปรับอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุณีผู้บวชให้ภิกษุณีนั้น^๖ หรือถ้าสตรีนั้นเป็นเด็กหญิงอายุ ๑๐ ขวบแต่ผ่านการมีสามีแล้ว ต้องเป็นสิกขมานา ๒ ปี พออายุ ๑๒ ปีก็บวชเป็นภิกษุณีได้ สตรีอินเดียบางคนแต่งงานตั้งแต่เด็ก สอดคล้องกับหลักฐานในสมันตปาสาทิกาวา “เด็กหญิงอายุ ๑๐ ปี ที่แต่งงานแล้วปรารถนาจะบวชเป็นภิกษุณี จะต้อง

รักษสิกขาสมมติอีก ๒ ปี จนอายุครบ ๑๒ ปี จึงขอบวชได้ ถ้ามีอายุ ๑๑ ปี ต้องอยู่รักษสิกขาสมมติอีก ๒ ปี จนถึงอายุ ๑๓ ปี หรือถ้ามีอายุ ๑๒-๑๓-๑๔-๑๕-๑๖-๑๗-๑๘ ก็ต้องอยู่รักษสิกขาสมมติคนละ ๒ ปี จนมีอายุครบ ๑๔-๑๕-๑๖-๑๗-๑๘-๒๐ ปี”^๗ หลักฐานในพระไตรปิฎกกล่าวถึง ภิกษุณีบวชให้เด็กหญิงที่มีครอบครัวแล้วแต่อายุต่ำกว่า ๑๒ ปีเป็นภิกษุณีทันทีโดยไม่ผ่านการเป็นสิกขมานา เมื่อบวชเป็นภิกษุณีแล้ว ไม่มีความอดทน ไม่อดกลั้นต่อความเย็น ความร้อน ความหิว ความกระหาย สัมผัสจากเปลือก บุง ลม แดด สัตว์เลื้อยคลาน คำกล่าวร้าย คำที่ฟังแล้วไม่ดี ความรู้สึกทางกายที่เกิดขึ้นเป็นทุกข์ แสนสาหัส รุนแรง เผ็ดร้อน ที่ไม่น่ายินดี ไม่น่าพอใจแทบจะคร่าชีวิต^๘ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สตรีที่มีครอบครัวแล้วและอายุครบ ๑๒ ปี สามารถรับสิกขาสมมติได้เลยเพราะว่า “สตรีที่มีครอบครัวหรือเคยผ่านการแต่งงานมีครอบครัวมาแล้ว ถึงแม้ว่าเธอจะมีอายุเพียง ๑๒ ปี ถ้าผ่านการศึกษสิกขาในธรรม ๖ ข้อ ตลอด ๒ ปีและสงฆ์ให้การสมมติคือรับรองแล้ว ก็สามารถบวชเป็นภิกษุณีได้”^๙ สตรีที่ผ่านการมี

^๔ วิ.ภิกขุณี.(บาลี) ๓/๑๐๙๕/๑๗๗,วิ.ภิกขุณี.
(ไทย) ๓/๑๐๙๕/๓๐๘.

^๕ วิ.ภิกขุณี.(บาลี) ๓/๑๐๙๕/๑๗๗,วิ.ภิกขุณี.
(ไทย) ๓/๑๐๙๕/๓๐๘.

^๖ วิ.ภิกขุณี.(บาลี)๓/๑๐๙๗/๑๗๙,วิ.ภิกขุณี.
(ไทย) ๓/๑๐๙๗/๓๐๘-๓๑๐.

^๗ วิ.อ.(บาลี) ๒/๕๑๙.

^๘ วิ.ภิกขุณี.(บาลี)๓/๑๐๙๐-๑๐๙๑,วิ.ภิกขุณี.
(ไทย) ๓/๑๐๙๐-๑๐๙๑/๓๐๕-๓๐๖.

^๙ กงขา.อ.(บาลี) ๓๙๘/๔๐๐.

ครอบครัวมาแล้ว อายุต่ำกว่า ๑๒ คือ ๑๐ หรือ ๑๑ ปี หรือสตรีที่ผ่านการมีครอบครัวอายุ ๑๒ ปี ต้องรักษาสิกขาบท ๖ ข้อ เป็นเวลา ๒ ปี

วิธีการในการขอสิกขาสมมติคือ สตรีที่มีครอบครัวมีอายุครบ ๑๒ ปีนั้นพึงเข้าไปหาสงฆ์ ห่มอุตราสงค์ เฌวียงบ้างข้างหนึ่ง กราบเท้าภิกษุณีทั้งหลายแล้วนั่งกระโหย่ง ประนมมือกล่าวอย่างนี้ว่า “แม่เจ้า ดิฉันชื่อนี้ เป็นสตรีที่มีครอบครัวมีอายุครบ ๑๒ ปี ของแม่เจ้าชื่อนี้ขอสิกขาสมมติในธรรม ๖ ข้อ เป็นเวลา ๒ ปีต่อสงฆ์” กล่าวย่ำ ๓ ครั้ง ด้วยถ้อยคำเดิม การกล่าวย่ำถึง ๓ ครั้ง น่าจะเป็นการแสดงความมั่นใจและหนักแน่นของผู้จะบวช เมื่อสตรีผู้ขอสิกขาสมติกกล่าวเจตนารมณ์เสร็จแล้ว ภิกษุณีรูปหนึ่งซึ่งฉลาดและมีความสามารถ จะประกาศให้คณะภิกษุณีสงฆ์ทราบด้วยหลักการที่เรียกว่าญัตติจตุตถกรรมวาจาว่า “แม่เจ้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สตรีชื่อนี้เป็นสตรีที่มีครอบครัวมีอายุครบ ๑๒ ปี ของแม่เจ้าชื่อนี้(บอกชื่อ ปวัตตินิ) ขอสิกขาสมมติในธรรม ๖ ข้อ เป็นเวลา ๒ ปีต่อสงฆ์ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้วพึงให้สิกขาสมมติในธรรม ๖ ข้อ เป็นเวลา ๒ ปี แก่สตรีชื่อนี้เป็นสตรีที่มีครอบครัวมีอายุครบ ๑๒ ปี นี่เป็นญัตติ แม่เจ้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สตรีชื่อนี้เป็นสตรีที่มีครอบครัวมีอายุครบ ๑๒ ปี ของแม่เจ้าชื่อนี้ ขอสิกขาสมมติในธรรม ๖ ข้อ เป็นเวลา ๒ ปีต่อสงฆ์ สงฆ์ให้สิกขาสมมติใน

ธรรม ๖ ข้อ เป็นเวลา ๒ ปี แก่สตรีชื่อนี้ เป็นสตรีที่มีครอบครัวมีอายุครบ ๑๒ ปี แม่เจ้ารูปใดเห็นด้วยกับการให้สิกขาสมมติในธรรม ๖ ข้อเป็นเวลา ๒ ปี แก่สตรีชื่อนี้เป็นสตรีที่มีครอบครัว มีอายุครบ ๑๒ ปี แม่เจ้ารูปนั้นพึงนั่ง แม่เจ้ารูปใดไม่เห็นด้วย แม่เจ้ารูปนั้นพึงทักท้วง”^{๑๐} ภิกษุณีรูปที่ประกาศให้สงฆ์ทราบนั้นขอมติในประชุมภิกษุณีแล้ว เมื่อไม่มีภิกษุณีรูปใดคัดค้านในที่ประชุม จึงกล่าวว่า “สิกขาสมมติในธรรม ๖ ข้อ เป็นเวลา ๒ ปี สงฆ์ให้แก่สตรีชื่อนี้เป็นสตรีที่มีครอบครัวมีอายุครบ ๑๒ ปี สงฆ์เห็นด้วย เพราะฉะนั้นจึงนั่ง ข้าพเจ้าขอถือความนิ่งนั้นเป็นมติ”^{๑๑} แล้วภิกษุณีผู้ฉลาดสามารถรูปนั้นจึงนำสตรีผู้มีความพร้อมนั้นสมาทานธรรม ๖ ประการดังนี้

๑.ดิฉันขอสมาทานงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ โดยไม่ล่วงละเมิดตลอด ๒ ปี

๒.ดิฉันขอสมาทานงดเว้นจากการถือเอาของที่เจ้าของมิได้ให้ โดยไม่ล่วงละเมิดตลอด ๒ ปี

๓.ดิฉันขอสมาทานงดเว้นจากพฤติกรรมอันมิใช่พรหมจรรย์โดยไม่ล่วงละเมิดตลอด ๒ ปี

^{๑๐} วิ.ภิกขุณี.(บาลี)๓/๑๐๙๖/๑๗๘,วิ.ภิกขุณี.(ไทย)๓/๑๐๙๖/๓๐๙.

^{๑๑} วิ.ภิกขุณี.(บาลี) ๓/๑๐๙๖/๑๗๘,วิ.ภิกขุณี.(ไทย)๓/๑๐๙๖/๓๐๙.

๔.ดิฉันขอสมาทานงดเว้นจากการพูดเท็จ โดยไม่ล่วงละเมิดตลอด ๒ ปี

๕.ดิฉันขอสมาทานงดเว้นจากน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท โดยไม่ล่วงละเมิดตลอด ๒ ปี

๖.ดิฉันขอสมาทานงดเว้นจากบริโภคอาหารในเวลาวิกาล โดยไม่ล่วงละเมิดตลอด ๒ ปี^{๑๒}

สตรีที่ผ่านการมีครอบครัวมาแล้ว ถ้าไม่ผ่านการรักษาศีล ๖ ข้อเป็นเวลา ๒ ปี เมื่อบวชเป็นภิกษุณีแล้ว ปัญหายุ่งยากต่างๆก็ตามมา เริ่มตั้งแต่ภิกษุณีที่มีครรภ์อ่อนๆ อยู่แล้วแต่ไม่ทราบว่ามีการตั้งครรภ์ เมื่อเป็นภิกษุณีแล้วครรภ์จะเจริญเติบโตขึ้นตามเดือน เมื่อไปบิณฑบาตเป็นภาพที่ไม่เหมาะสมกับสมณะเพศมากกว่าเป็นภาพที่น่าเลื่อมใส เรื่องการคลอด ความยุ่งยากในการคลอดนั้นมามาก เพราะสตรีโดยทั่วไปเมื่อคลอดบุตรต้องมีคนช่วยเหลือคอยดูแล โดยปกติสตรีอินเดียเมื่อจะคลอดบุตรต้องกลับไปคลอดที่บ้านของพ่อแม่ตน^{๑๓} ภิกษุณีที่เป็นมารดาให้นมลูก ก็มีภาระในการให้นมลูก ซึ่งกว่าลูกจะเลิกดื่มนมต้องใช้เวลาเป็นปี กรณีดังกล่าวมานี้ถือเป็นปณิธานของผู้มุ่งปฏิบัติตนให้พ้นจากทุกข์ การเป็นสิกขมานาของสตรีที่มีครอบครัว

นี้มีความสำคัญมาก ดังกรณีของมารดาของพระกุมารกัสสปะที่ตั้งครรภ์ในขณะที่เป็นภิกษุณี พระเทวทัตได้สั่งให้ลาสิกขาจากการเป็นภิกษุณีเสียแต่เธอไม่ลาสิกขา ในขณะเดียวกันเธอไปเฝ้าพระพุทธเจ้าให้พระองค์ตัดสินอธิกรณ์เพื่อความบริสุทธิ์ของเธอ พระพุทธเจ้าทรงรับสั่งให้พระอุบาลี พูลเชิญพระเจ้าปเสนทิโกศล เชิญอนาถปิณฑิกเศรษฐี เชิญจุลลอนาถเศรษฐี เชิญนางวิสาขาและเชิญตระกูลใหญ่ที่มีชื่อเสียงในพระนคร มาช่วยพระอุบาลีในการชำระอธิกรณ์ ผลปรากฏว่าภิกษุณีตั้งครรภ์เมื่อครั้งยังไม่ได้บวช เธอ

บวชกับภิกษุณีผู้เป็นฝักฝ่ายพระเทวทัต^{๑๔} จากกรณีนี้ทำให้ทราบว่า มารดาของพระกุมารกัสสปะไม่ได้ผ่านการเป็นสิกขมานาถ้าเธอผ่านการเป็นสิกขมานามาแล้ว ภายในระยะเวลา ๕-๙ เดือนครรภ์ก็ปรากฏชัด เมื่อคดีปรากฏชัดแล้วภิกษุณีตั้งครรภ์รูปนี้ก็ยังคงเป็นภิกษุณีต่อไปจนกระทั่งคลอด และก็เลี้ยงดูบุตรในสำนักภิกษุณีนั่น พระเจ้า ปเสนทิโกศลเสด็จ ณ ที่ใกล้สำนักภิกษุณีได้สดับเสียงร้องของเด็กบุตรของนางภิกษุณีนั่น พระองค์จึงรับสั่งให้นำเด็กมาเลี้ยงในวัง^{๑๕}

การเป็นสิกขมานารักษาศีล ๖ เป็นเวลา ๒ ปี เป็นการตรวจสอบการตั้งครรภ์ของสตรีที่มีครอบครัวแล้วมาบวช โดยหลักการก็คือให้อยู่ประพฤติ

^{๑๒} วิ.ภิกขุณี.(บาลี)๓/๑๐๗๘/๑๗๑.,วิ.ภิกขุณี.

(ไทย)๓/๑๐๗๘/๒๔๗-๒๔๘.

^{๑๓} ขุ.ธ.อ./๔.

^{๑๔} ขุ.ธ.อ. (บาลี)๖/๑๑-๑๒.

^{๑๕} ขุ.ธ.อ.(บาลี) ๖/๑๒.

ธรรม ๖ ข้อ เสียก่อนเป็นเวลา ๒ ปี ซึ่งก็พอสมควรที่ครรรจ์จะปรากฏชัด แต่ก็มีภิกษุณีบางรูปบวชให้สตรีที่มีครรรจ์ โดยไม่ผ่านการเป็นสิกขมานา จึงปรากฏหลักฐานบันทึกเกี่ยวกับภิกษุณีมีครรรจ์เที่ยวบิณฑบาต ชาวบ้านติฉินนินทา^{๑๖} ภิกษุณีบางรูปบวชให้สตรีที่มีลูกยังดื่มน้ำนม ชาวบ้านติฉินนินทา^{๑๗} ขั้นตอนการเป็นสิกขมานาเป็นผลดีสำหรับสตรีที่ผ่านการมีครอบครัวคือการสำรวจการตั้งครรรจ์ สตรีที่ผ่านการมีครอบครัวมาแล้วได้สิทธิเป็นสิกขมานาได้เลยไม่ต้องผ่านการเป็นสามเณรี สตรีที่ผ่านการมีครอบครัวมาแล้วต้องผ่านหลักเกณฑ์ของขั้นตอนคือ มีอายุ ๑๒ ปี รัชกาลิกขาบท ๖ ข้อเป็นเวลา ๒ ปี ภิกษุณีสงฆ์สมมติ(รับรอง)แล้ว

๒. สตรีที่ไม่ได้ผ่านการมีครอบครัว

สตรีที่ไม่ได้ผ่านการมีครอบครัวที่มีอายุ ๑๒ ปีขึ้นไปจนถึงอายุ ๑๘ ปี ไม่สามารถเป็นสิกขมานาได้ทันที ต้องบวชเป็นสามเณรีเสียก่อน เมื่ออายุถึง ๑๘ ปีจึงขออนุมัติการเป็นสิกขมานา พระพุทธเจ้าไม่อนุญาตให้สามเณรีหรืออีกนัยหนึ่งคือกุมาริอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี บวชเป็นภิกษุณี ถ้าภิกษุณีใดบวชให้รับ

โทษปาจิตตีย์^{๑๘} สาเหตุที่ทรงห้ามสามเณรีที่มีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี บวชเป็นภิกษุณี เพราะว่า ไม่อดทน ไม่อดกลั้น ต่อความเย็น ความร้อน ความหิว ความกระหาย สัมผัสจากเหลือบ ยุง ลม แดด สัตว์เลื้อยคลาน คำกล่าวร้าย คำที่ฟังแล้วไม่ดี ความรู้สึกทางกายที่เกิดขึ้นเป็นทุกข์แสนสาหัส รุนแรง เผ็ดร้อน ที่ไม่น่ายินดีพอใจแทบจะคร่ำซีวิต^{๑๙} ถึงแม้ว่าจะมีอายุครบ ๒๐ ปีแล้ว แต่ถ้ายังไม่ได้รัชกาลิกขาบท ๖ ข้อ เป็นเวลา ๒ ปี ก็ยังบวชไม่ได้จนกว่าจะผ่านขั้นตอนสิกขมานา ๒ ปี พระพุทธเจ้าปรับโทษภิกษุณีที่บวชให้สามเณรี(กุมาริ)อายุ ๒๐ ปีแต่ยังไม่ได้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ ข้อ ตลอด ๒ ปี ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๐} ถ้าสามเณรีไม่รัชกาลิกขาบท ๖ ข้อ จะเป็นคนโง่เขลา ไม่ฉลาด ไม่รู้สิ่งที่ควรหรือไม่ควร^{๒๑}

ในกรณีของสามเณรีนี้มีข้อสงสัยว่า ในเมื่อสามเณรีรัชกาลิสิกขา ๑๐ ข้อ ในศีล ๑๐ ข้อนั้น ข้อที่ ๑-๖ เหมือนกับสิกขาบท ๖ ข้อของสิกขมานา มีปัญหา

^{๑๘} วิ.ภิกขุณี.(บาลี) ๓/๑๑๒๐/๑๘๖, วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๑๑๒๐/๓๒๓.

^{๑๙} วิ.ภิกขุณี.(บาลี) ๓/๑๑๑๙/๑๘๖, วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๑๑๑๙/๓๒๒.

^{๒๐} วิ.ภิกขุณี.(บาลี) ๓/๑๑๒๖/๑๘๙, วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๑๑๒๖/๓๒๗.

^{๒๑} วิ.ภิกขุณี.(บาลี) ๓/๑๑๒๔/๑๘๘, วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๑๑๒๔/๓๒๕.

^{๑๖} วิ.ภิกขุณี.(บาลี) ๓/๑๐๖๗/๑๖๗, วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๑๐๖๗/๒๙๐.

^{๑๗} วิ.ภิกขุณี.(บาลี) ๓/๑๐๗๒/๑๖๙, วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๑๐๗๒/๒๙๓.

ถามว่า ทำไมเมื่อสามเณรีได้ผ่านการรักษาสิกขาบท ๖ ข้อซึ่งก็คือศีลของสามเณรีนั้น ในเมื่อรู้ข้อปฏิบัติในสิกขาบทเหล่านี้แล้วทำไม จึงจะยังเป็นคนที่โง่ไม่รู้เรื่องอะไรเลย และอีกประการหนึ่ง ศีลข้อที่ ๑-๖ สามเณรีรักษาอยู่แล้ว ทำไมต้องรักษาสิกขาบท ๖ ข้อของสิกขมานาอีก? คำตอบก็คือ ในสิกขาบท ๖ ข้อที่สามเณรีรักษาในขั้นตอนที่เป็นสิกขมานานั้น ภิกษุณีที่ให้สิกขาสम्मติ คงสอนให้มีความเข้มแข็งและอดทนในการรักษาสิกขาบท ๖ ข้อนั้น พร้อมทั้งสอนให้มีความศรัทธา ความพยายาม การมีสติรู้เท่าทัน การมีสมาธิคือความที่ตั้งจิตมั่นคง และมีปัญญาเห็นคุณค่าของศีลแต่ละข้อ^{๒๒} ไม่ให้ศีลแต่ละข้อขาด การเป็นสิกขมานานั้นนอกจากจะรักษาสิกขาบท ๖ ข้อแล้วในระหว่าง นั้น ยังต้องเรียนรู้ระเบียบปฏิบัติมารยาทของการเป็นภิกษุณี ขึ้นเตรียมตัวเป็นภิกษุณี ข้อดีของการเป็นสิกขมานาคือทำให้มีความพร้อมในการเป็นภิกษุณีมากขึ้น นั่นคือเป็นคนฉลาด รู้สิ่งที่ควรและไม่ควรเมื่อเป็นภิกษุณีแล้วถ้าวารูปแบบของการเป็นภิกษุณีสมบูรณ์แล้วสามารถดูแลตัวเองได้ ไม่ต้องมาสอนกันอีก เพราะต่างคนต่างก็เป็นภิกษุณีเหมือนกัน ด้วยเหตุดังนี้ถึงแม้จะเป็นสามเณรีแล้วไม่ใช่จะฉลาดทั้งหมด ต้องได้รับการฝึกขั้นตอนของการ

เป็นสิกขมานา สามเณรีรักษาศีล ๑๐ ข้อ ถ้าศีลข้อใดข้อหนึ่งขาดก็ยังคงเป็นสามเณรีอยู่เหมือนเดิม แต่ในกรณีของสิกขมานานี้ รักษาศีล ๖ ข้อไม่ให้ขาดตลอด ๒ ปี ถ้าข้อใดข้อหนึ่งขาด ถือว่าขาดหมด^{๒๓} ต้องเริ่มนับวันที่ใหม่จนครบ ๒ ปี จึงจะบวชเป็นภิกษุณีได้ สามเณรีเมื่อเป็นสิกขมานาเน้นเฉพาะ ๖ ข้อไม่ให้ขาด ที่เหลืออีก ๔ ข้อก็ยังรักษาอยู่แต่ไม่ได้เคร่งครัด สามเณรีถึงแม้ว่าจะอายุครบ ๒๐ ปี รักษาสิกขาบท ๖ ข้อเป็นเวลา ๒ ปี ยังบวชไม่ได้ จนกว่าจะได้รับการสมมติ(ให้การรับรอง)จากภิกษุณีสงฆ์^{๒๔} ขั้นตอนของสตรีที่เป็นสามเณรี(กุมารี) คือต้องอายุ ๒๐ ปี รักษาสิกขาบท ๖ ข้อไม่ให้ขาดเป็นเวลา ๒ ปี และประการสุดท้ายคือต้องได้รับการยอมรับหรือการรับรองให้บวชเป็นภิกษุณีจากภิกษุณีสงฆ์เสียก่อน จึงจะไปถึงขั้นตอนการบวชเป็นภิกษุณี ชีวิตการเป็นนักบวชโดยเฉพาะสตรีที่ยังเป็นเด็กสาว ต้องอดทนต่อธรรมชาติทางสรีระชาตญาณ อดทนต่อความหิวซึ่งเป็นปัญหาสำคัญอย่างมากเพราะ ความหิวกระหายเป็นโรคที่ต้องรักษาอยู่เนืองนิตย์ ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง โรคอื่นที่เสมอ

^{๒๒} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต),พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, หน้า๑๘๘.

^{๒๓} วิ.ภิกขุณี.(บาลี) ๓/๑๑๒๕/๑๘๘,วิ.ภิกขุณี.(ไทย) ๓/๑๑๒๕/๓๒๖-๓๒๗.

^{๒๔} วิ.ภิกขุณี.(บาลี) ๓/๑๑๓๒/๑๘๒,วิ.ภิกขุณี.(ไทย) ๓/๑๑๓๒/๓๓๑.

ด้วยความหิวไม่มี^{๒๕} สตรีที่ไม่ได้ผ่านการมีครอบครัวมาก่อนเห็นทุกข์ได้ยาก เพราะยังไม่ผ่านการคลอดบุตร ไม่ผ่านการเลี้ยงลูกซึ่งต้องอดนอน สตรีที่ได้ชื่อว่า เป็นแม่ที่มีลูกอ่อนนอนไม่เป็นเวลา สิกขาบทที่เกี่ยวกับการบวชที่เกิดขึ้นเฉพาะกับสามเณรี(กุมารี)มี ๓ สิกขาบท และภิกษุณีด้วยกันเป็นผู้ดำหนิ ตีเตียน แล้วนำไปสู่การบัญญัติสิกขาบท

สตรีทั้ง ๒ ประเภทดังที่กล่าวมาแล้วต้องผ่านเงื่อนไขขั้นตอนการเป็นสิกขมานาเหมือนกันหมด แตกต่างกันตามสถานภาพสมรหรือโสธ ภิกษุณีบางรูปได้บวชให้สตรีผู้ไม่ได้ผ่านการเป็นสิกขมานา ไม่ได้ศึกษาธรรมตลอด ๒ ปี ทำให้ภิกษุณีบวชใหม่นั้น ไม่รู้เรื่องธรรม ๖ ข้อนั้นเป็นคนโง่เขลา ไม่ฉลาด ไม่รู้สิ่งที่ควรหรือไม่ควร ความทราบถึงพระพุทธเจ้าพระองค์จึงทรงบัญญัติ ให้ภิกษุณีสงฆ์ให้สิกขาสมมติในธรรม ๖ ข้อเป็นเวลา ๒ ปี แก่สิกขมานา^{๒๖} สิกขาสมมติ คือข้อตกลงยินยอมร่วมกันที่จะให้สิกขมานานั้นศึกษาในธรรม ๖ ข้อเป็นเวลา ๒ ปี และปรับโทษปาจิตตีย์แก่ภิกษุณีผู้บวชให้สิกขมานาผู้ยังไม่ได้ศึกษาในธรรม ๖ ข้อตลอด ๒ ปี^{๒๗} สาเหตุที่

สตรีต้องผ่านการเป็นสิกขมานาใช้ระยะเวลาในการศึกษาสิกขาบท ๖ ข้อเป็นเวลาถึง ๒ ปีนั้นในอรรถกถาได้อธิบายไว้ว่า “เนื่องจากสตรีเป็นคนโลเล ถ้ารักษาศีล ๖ ข้อตลอด ๒ ปี ไม่ได้ เมื่อมารักษาศีลหลังจากบวชแล้วจะลำบาก สตรีที่จะบวชเป็นภิกษุณี ถึงจะมีอายุ ๖๐ ปี ต้องรักษาศีล ๖ ข้อ เป็นเวลา ๒ ปี ถ้าไม่ปฏิบัติตามไม่พึงให้อุปสมบท”^{๒๘}

อรรถกถามุ่งประเด็นไปในเรื่องของจิตใจเท่านั้นถือเป็นประเด็นที่ยังไม่ครอบคลุมทั้งหมดเมื่อเป็นสิกขมานาแล้ว ประสงค์จะบวชจะต้องให้คณะภิกษุณีตกลงยินยอมร่วมกันเสียก่อนจึงจะบวชได้ แต่ก็มีภิกษุณีบางรูปบวชให้สิกขมานาที่คณะภิกษุณีไม่ได้สมมติ(การรับรองให้บวช) คณะภิกษุณีทั้งหลายจึงไม่ทราบว่ สิกขมานารูปนี้บวชแล้วยังคงเรียกสิกขมานา จนถูกหักท้วงจากภิกษุณีรูปนั้นว่า ดิฉันได้บวชแล้วไม่ใช่สิกขมานา พระพุทธเจ้าทรงดำหนิการกระทำของภิกษุณีบางรูป พระองค์จึงแก้ด้วยวิธีการอนุญาตให้ภิกษุณีสงฆ์ให้วุฎฐานสมมติ (สมมติการบวช หมายถึงการรับรองให้บวชได้) แก่สิกขมานาผู้ได้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ ข้อตลอด ๒ ปี^{๒๙} ทรงปรับอาบัติแก่ภิกษุณีผู้บวชให้สิกขมานาผู้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ ข้อตลอด ๒ ปี

^{๒๕} ชุ.ธ.อ.(บาลี) ๖/ ๑๒๘.

^{๒๖} วิ.ภิกขุณี.(บาลี)๓/๑๐๗๗/๑๗๐, วิ.ภิกขุณี. (ไทย)๓/๑๐๗๗/๒๔๖-๒๔๗.

^{๒๗} วิ.ภิกขุณี.(บาลี)๓/๑๐๘๐/๑๗๒, วิ.ภิกขุณี. (ไทย)๓/๑๐๘๐/๒๔๘.

^{๒๘} วิ.อ.(บาลี) ๒/๕๑๖.

^{๒๙} วิ.ภิกขุณี.(บาลี)๓/๑๐๘๔-๑๐๘๕/๑๗๓, วิ.ภิกขุณี.(ไทย)๓/๑๐๘๔-๑๐๘๕/๓๐๑-๓๐๒.

แล้ว แต่สงฆ์ยังไม่ได้สมมติ^{๓๐} ภิกษุณีจะบวชสิกขมานาทุกๆปีไม่ได้ และบวชปีเดียว ๒ รูปไม่ได้ สาเหตุที่พระองค์ทรงห้ามเพราะมีสตรีเข้ามาบวชเป็นจำนวนมาก ที่อยู่ (ภิกษุอุปัสสยะ)ของภิกษุณีไม่เพียงพอ ชาวบ้านพากันตำหนิพระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติไม่ให้บวชสิกขมานาเป็นภิกษุณีทุกปี และไม่พึงบวชให้สิกขมานาปีละ ๒ รูป ปรับอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุณีผู้ละเมิด^{๓๑} ในกรณีที่พระพุทธเจ้าทรงไม่ให้ภิกษุณีบวชทุกปี ปัญหาหลักคือที่อยู่ไม่เพียงพอ ถ้าสตรีสูงศักดิ์ออกบวช บริวารได้ติดตามออกบวชเป็นจำนวนมาก คงจะสร้างที่อยู่ไม่ทัน การเกิดขึ้นของภิกษุณี เพราะที่อยู่ของภิกษุณีต้องปลอดภัย ซึ่งแตกต่างที่อยู่ของภิกษุ

ผู้เขียนมองว่า ขั้นตอนการเป็นสิกขมานาไม่ใช่ความซับซ้อนในการบวชเป็นภิกษุณี กลับเป็นผลดีต่อตัวภิกษุณีเอง และเป็นการรักษาความเลื่อมใสของประชาชน การรักษาสิกขาบท ๖ ข้อ เป็นการเตรียมตัวเพื่อเป็นภิกษุณี เป็นวิธีการถนอมสงฆ์ที่ดีที่สุด เป็นการทดสอบความเข้มแข็งทั้งทางร่างกายและจิตใจ การเป็นสิกขมานาคือการทดสอบในการเป็นภิกษุณี จะสอบผ่านหรือไม่ผ่านก็อยู่ที่ขั้นตอนสิกขมานานี้ คือให้

เวลาในการตัดสินใจ เข้าสู่ชีวิตนักบวชเรียนรู้ระเบียบปฏิบัติในการเป็นภิกษุณีเป็นการตรวจสอบสตรีมีครรภ์เข้ามาบวชหรือสตรีที่มีลูกอ่อนมาบวช และให้มีจิตสำนึกในคุณค่าของความเป็นภิกษุณีที่ได้มาโดยยาก จากเหตุผลทั้งหมดที่กล่าวมานี้ทำให้ทราบว่าขั้นตอนการเป็นสิกขมานาเป็นขั้นที่พระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นคุณประโยชน์ต่อสตรี จึงกล่าวได้ว่าเป็น พุทธบัญญัติ คือเป็นอนุปปันนบัญญัติ ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติล่วงหน้า ก่อนที่ความผิดจะเกิดขึ้น เป็นขั้นตอนที่ถนอมสงฆ์สตรีเข้ามาบวช ในพระพุทธศาสนา เริ่มใช้หลังจากที่มีภิกษุณีเข้ามาบวชเป็นจำนวนมาก เมตตานันโทภิกษุได้ตั้งข้อสังเกตว่า “ข้อที่น่าสังเกตประการหนึ่ง คือการบัญญัติการเกิดขึ้นของสิกขมานานี้ต่างไปจากหลักการที่พระตถาคตเจ้าตรัสไว้เองเกี่ยวกับการบัญญัติพระวินัยดังที่ปรากฏใน พระดำรัส ใน เว ร ัญ ช กัณ ฑ์ เมื่อพระสารีบุตรทูลอาราธนาพระองค์ให้บัญญัติสิกขาบทแก่สาวกเพื่อให้พระศาสดาดำรงอยู่ได้นานดังข้อความว่า

จงรอก่อนสารีบุตร จงยับยั้งก่อนสารีบุตร ตถาคตผู้เดียวจรรู้

กาลในกรณีนั้น พระศาสดายังไม่บัญญัติสิกขาบท ยังไม่แสดง

ปาติโมกข์แก่สาวก ตลอดเวลาที่ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะ

บางเหล่า ยังไม่ปรากฏในสงฆ์ในศาสนานี้ ต่อเมื่อใด

^{๓๐} วิ.ภิกษุณี.(บาลี)๓/๑๐๘๖/๑๗๔,วิ.ภิกษุณี.

(ไทย)๓/๑๐๘๖/๓๐๓.

^{๓๑} วิ.อ.(บาลี)๑/๒๒๔.

อัสวัญฐานิยธรรมบางเหล่า
ปรากฏในสงฆ์ในศาสนา

เมื่อนั้นพระศาสดาจะบัญญัติ
สิกขาบท แสดงปาติโมกข์

แก่สาวก เพื่อกำจัดอัสวัญฐานิย
ธรรมเหล่านั้น

อนุสนธิจากพุทธดำรัสในตอนนี้
ปรากฏพุทธวิธีขั้นตอนการบัญญัติ
สิกขาบทต่างๆ เพื่อการปกครองคณะ
สงฆ์ โดยเริ่มจากการที่มีคดีเกิดขึ้นก่อน
จนเกิดเป็นปัญหามีผู้มากราบทูล แล้วจึง
ทรงไต่สวนผู้ที่เกี่ยวข้องกับคดีนั้นๆ แล้ว
จึงจะมีพุทธวินิจัยเป็นการบัญญัติ
สิกขาบท การบัญญัติเงื่อนไขของ
สิกขมานา ๒ ปี ก่อนการอุปสมบทเป็น
ภิกษุณีในครุธรรมข้อที่ ๖ นี้ ไม่ปรากฏ
เหตุ การวินิจฉัยและการไต่สวน แต่เป็น
การบัญญัติในลักษณะที่เป็นสูตร
เบ็ดเสร็จสำหรับภิกษุณี ”^{๓๒}

ถ้ามีผู้ถามว่า เมื่อขั้นตอนการ
เป็นสิกขมานาเป็นพุทธบัญญัติ ทำไม
พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบท
เกี่ยวกับสิกขมานาขึ้นอีก ไม่เป็นการ
ซ้ำซ้อนกันหรือ? ตอบว่า “เพราะ
พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติการเกิดขึ้นของ
สิกขมานา ต่างไปจากหลักการบัญญัติ
พระวินัย” ก่อนอื่นต้องทราบการบัญญัติ
พระวินัยของพระพุทธเจ้าสำหรับภิกษุ

และภิกษุณีมี ๒ ประการ คือ ๑.พระ
บัญญัติ(มูลบัญญัติ) หมายถึงการบัญญัติ
วินัยขึ้นในเมื่อมีเรื่องเกิดขึ้นและมีผู้ตำหนิ
๒. อนุบัญญัติ หมายถึง ถ้าการบัญญัติ
ครั้งแรก(มูลบัญญัติ)นั้นตึงเกินไป หรือไม่
รัดกุม พระองค์ก็จะบัญญัติเพิ่มขึ้นอีก
การบัญญัติให้มีสิกขมานานั้น ไม่อยู่ใน
ลักษณะทั้ง ๒ นี้ เป็นบัญญัติที่
พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ก่อนมีเรื่อง
เกิดขึ้น การบัญญัติสิกขมานาเป็น ๑ ใน
ครุธรรม ๘ ข้อ จัดครุธรรมเป็นอนุปณ
บัญญัติ มีข้อความในอรรถกถาว่า “อนุ
ปณบัญญัตินี้ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ
ในเมื่อยังไม่มีโทษเกิดขึ้น อนุปณ
บัญญัติ คือครุธรรม ๘ ประการ ใน
สิกขาบทอื่นไม่มี มีแต่เฉพาะภิกษุณี
ทั้งหลายเท่านั้น”^{๓๓} ดังนั้นครุธรรมข้อที่
๖ ที่เกี่ยวกับสิกขมานา ๒ ปี ก่อนการ
อุปสมบทเป็นภิกษุณี เป็น ๑ ในครุธรรม
๘ ข้อนั้นจึง เป็นการบัญญัติขึ้นล่วงหน้า
เพื่อเป็นการรักษาภิกษุณีก่อนที่จะมีเรื่อง
ต่างๆขึ้น เพราะครุธรรมทุกข้อเป็นกฎ
กติกาสำหรับภิกษุณี ไม่มีการปรับอาบัติ
โทษ ภิกษุณีจึงได้มีการล่วงละเมิดครุ
ธรรมโดยเฉพาระครุธรรมข้อที่ ๖ ที่
เกี่ยวกับสิกขมานา พระพุทธเจ้าจึงทรง
บัญญัติพระวินัยปรับโทษอาบัติปาจิตติย
เป็นจำนวน ๑๐ สิกขาบท คือ ภิกษุณีได้
บวชให้สตรีมีครรภ์ พระพุทธเจ้าทรงปรับ

^{๓๒} เมตตานันโท ภิกขุ,เหตุเกิด พ.ศ. ๑ เล่ม ๒
:วิเคราะห์กรณีปฐมสังคายนาและภิกษุณี
สงฆ์,หน้า๑๑๓-๑๑๕.

^{๓๓} วิ.อ.(บาลี)๑/๒/๔๑๘.

อาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุณีผู้บวชให้^{๓๔}
ภิกษุณีบวชให้สตรีมีครรภ์ ต้องอาบัติ ๒
อย่างคือกำลังบวชให้ ต้องอาบัติทุกกฎ
เพราะพยายาม เมื่อบวชให้แล้ว ต้อง
อาบัติปาจิตตีย์^{๓๕}

ภิกษุณีบวชให้สตรีที่มีลูกยังตึมน้ำนม
พระพุทธเจ้าทรงปรับโทษอาบัติปาจิตตีย์
แก่ภิกษุณีผู้บวชให้^{๓๖} ภิกษุณีบวชให้สตรี
มีลูกยังตึมนม ต้องอาบัติ ๒ อย่างคือ
กำลังบวชให้ ต้องอาบัติทุกกฎ เพราะ
พยายาม เมื่อบวชให้แล้ว ต้องอาบัติ
ปาจิตตีย์^{๓๗}

ภิกษุณีบวชให้สิกขมานาที่ไม่ได้
สมาทานรักษาศีล ๖ ข้อตลอด ๒ ปี
พระพุทธเจ้าทรงปรับโทษอาบัติปาจิตตีย์แก่
ภิกษุณีผู้บวชให้^{๓๘} หรือแม้แต่รักษาศีล ๖
ข้อ ตลอด ๒ ปีแล้วแต่คณะสงฆ์ยังไม่ได้
รับทราบ(สงฆ์ยังไม่ได้สมมติ) ซึ่งเมื่อบวช
เป็นภิกษุณีแล้วภิกษุณีทั้งหลายยังเข้าใจ
ว่ายังเป็นสิกขมานาอยู่ พระพุทธเจ้าทรง
ปรับโทษอาบัติปาจิตตีย์ภิกษุณีผู้บวชให้
สิกขมานาที่รักษาศีล ๖ ข้อ ตลอด ๒ ปี

แต่สงฆ์ยังไม่ได้สมมติ(รับทราบ)^{๓๙}
ภิกษุณีทั้งหลายบวชให้สตรีที่ผ่านการมี
ครอบครัวแล้วมีอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี
ภิกษุณีเหล่านั้นไม่สามารถอดทนต่อ
หนาวร้อน หิวกระหายได้ พระพุทธเจ้า
ทรงปรับโทษอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุณีผู้
บวชให้^{๔๐} ภิกษุณีทั้งหลายบวชให้สตรีที่
ผ่านการมีครอบครัวแล้ว อายุต่ำกว่า ๑๒
ปี ยังไม่ได้รักษาศีล ๖ ข้อ ตลอด ๒ ปี
ภิกษุณีเหล่านั้นเมื่อบวชมาแล้วเฝ้าเวลา
ไม่ฉลาด พระพุทธเจ้าทรงปรับโทษอาบัติ
ปาจิตตีย์แก่ภิกษุณีผู้บวชให้^{๔๑} ภิกษุณี
บวชให้สตรีที่ผ่านการมีครอบครัวแล้ว
อายุต่ำกว่า ๑๒ ปี รักษาศีล ๖ ข้อ ตลอด
๒ ปี แต่สงฆ์ยังมีได้สมมติ(รับทราบ)
พระพุทธเจ้าทรงปรับโทษอาบัติปาจิตตีย์
แก่ภิกษุณีผู้บวชให้^{๔๒} ภิกษุณีบวชให้
สตรีที่มีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี เมื่อบวชแล้ว
ภิกษุณีเหล่านั้นไม่สามารถอดทนต่อ
ความหนาวร้อน ความหิวกระหายได้
พระพุทธเจ้าทรงปรับโทษอาบัติปาจิตตีย์
แก่ภิกษุณีผู้บวชให้^{๔๓} ภิกษุณีทั้งหลาย

^{๓๔} วิ.ภิกขุณี.(บาลี)๓/๑๐๖๗-๑๐๖๘/๑๖๗-๑๖๘,
วิ.ภิกขุณี.(ไทย)๓/๑๐๖๗-๑๐๖๘/๒๕๐-๒๕๑.

^{๓๕} วิ.ป.(บาลี) ๘/๒๓๘/, วิ.ป.(ไทย) ๘/๒๓๘/๓๐๔-
๓๐๖.

^{๓๖} วิ.ภิกขุณี.(บาลี) ๓/๑๐๗๒-๑๐๗๓/๑๖๙, วิ.
ภิกขุณี.(ไทย) ๓/๑๐๗๒-๑๐๗๓/๒๕๓-๒๕๔.

^{๓๗} วิ.ป.(บาลี) ๘/๒๓๘/, วิ.ป. (ไทย) ๘/๒๓๘/
๓๐๔-๓๐๖.

^{๓๘} วิ.ภิกขุณี.(บาลี) ๓/๑๐๗๗-๑๐๘๐/๑๗๐-๑๗๒,
วิ.ภิกขุณี.(ไทย) ๓/๑๐๗๗-๑๐๘๐/๒๕๖.

^{๓๙} วิ.ภิกขุณี.(บาลี)๓/๑๐๘๔-๑๐๘๖/๑๗๓-๑๗๔,
วิ.ภิกขุณี.(ไทย)๓/๑๐๘๔-๑๐๘๖/๓๐๑-๓๐๓.

^{๔๐} วิ.ภิกขุณี.(บาลี) ๓/๑๐๙๐-๑๐๙๑/๑๗๕-๑๗๖,
วิ.ภิกขุณี.(ไทย) ๓/๑๐๙๐-๑๐๙๑/๓๐๕-๓๐๖.

^{๔๑} วิ.ภิกขุณี.(บาลี) ๓/๑๐๙๕-๑๐๙๗/๑๗๗-๑๗๙,
วิ.ภิกขุณี.(ไทย) ๓/๑๐๙๕-๑๐๙๗/๓๐๘-๓๑๐.

^{๔๒} วิ.ภิกขุณี.(บาลี) ๓/๑๑๐๑-๑๑๐๓/๑๘๐-๑๘๒,
วิ.ภิกขุณี.(ไทย) ๓/๑๑๐๑-๑๑๐๓/๓๑๒-๓๑๔.

^{๔๓} วิ.ภิกขุณี.(บาลี) ๓/๑๑๑๕-๑๑๒๐/๑๘๖, วิ.
ภิกขุณี.(ไทย) ๓/๑๑๑๕-๑๑๒๐/๓๒๒-๓๒๓.

บวชให้สตรีที่ไม่ได้รักษาศีล ๖ ข้อ ตลอด ๒ ปี พระพุทธเจ้าปรับโทษอาบัติปาจิตตีย์^{๔๔} ภิกษุณีบวชสตรีที่รักษาศีล ๖ ข้อ ตลอด ๒ ปีแล้วแต่สงฆ์ยังไม่ได้สมมติ พระพุทธเจ้าทรงปรับโทษอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุณีผู้บวชให้^{๔๕} ทั้ง ๑๐ สิกขาบทนี้เกิดขึ้นภายหลังครุธรรมข้อที่ ๖ ภิกษุณีทั้งหลายต่างทราบว่ามิครุธรรมเกี่ยวกับสิกขมานาอยู่แล้วแต่ได้ละเมิดครุธรรม พระพุทธเจ้าจึงบัญญัติสิกขาบทปรับอาบัติแก่ภิกษุณีนั้นๆ

๓.สรุป

ผู้เขียน มอง ว่า กรณิ ของ สิกขมานาที่ล่วงละเมิดศีล ๖ ข้อนั้นต้องเริ่มต้นนับ ๑ ใหม่ ไม่เป็นการเสียสิทธิ ยังมีสิทธิในการบวชต่อไป เมื่อทำตามกติกาคือการรักษาศีลไม่ให้ขาด หรือ ในกรณีภิกษุณีที่บวชโดยไม่ได้ผ่านขั้นตอนการเป็นสิกขมานาพระองค์ไม่ได้รับสั่งให้ลาสิกขาจากภิกษุณี ยังสามารถเป็นภิกษุณีต่อไปได้ แต่พระองค์ทรงปรับโทษอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุณีที่เป็นผู้บวชให้^{๔๖} เมื่อ

ดูจากหลักฐานแล้วพระพุทธเจ้าไม่ได้ปรับโทษสิกขมานาที่บวชเป็นภิกษุณีแล้ว แต่พระองค์ปรับโทษผู้ที่บวชให้ ดังนั้น สิกขมานาที่ไม่ได้ผ่านขั้นตอนรักษาศีล ๖ ข้อ เมื่อบวชเป็นภิกษุณีแล้วก็แล้วไป พระองค์ไม่ได้ตรัสว่าไม่เป็นอันบวชหรือไม่สำเร็จเป็นการบวช ซึ่งต่างจากกรณีของภิกษุสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติห้ามภิกษุบวชบุรุษที่มีอายุ ต่ำกว่า ๒๐ ปีเป็นภิกษุ ถ้าบวชเป็นภิกษุแล้วก็ไม่เป็นอันบวช คือไม่เป็นภิกษุ มีข้อความปรากฏว่า “ก็ ภิกษุใดรู้อยู่ อุปสมบทให้บุคคลผู้มีอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปี บุคคลนั้นไม่เป็นอันอุปสมบท และภิกษุเหล่านั้นควรถูกตำหนิ ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์”^{๔๗} คำว่าบุคคลนั้นไม่เป็นอันอุปสมบท คือบุรุษที่บวชเป็นภิกษุแล้วไม่ได้ชื่อว่าเป็นภิกษุ เสียสิทธิในการเป็นภิกษุเพราะอายุยังไม่ครบ ๒๐ ปี ปรับโทษอาบัติปาจิตตีย์แก่อุปัชฌาย์ ภิกษุที่เป็นคณปุรกะ(ภิกษุนั่งอันดับ)ทุกรูปต้องอาบัติทุกกฏ มีคำอธิบายในกังขาวิตรณิว่า “คำว่าบุคคลนั้นไม่เป็นอันอุปสมบท คือ ผู้ที่พระอุปัชฌาย์พร้อมการกสงฆ์ ซึ่งรู้ก็ดี ไม่รู้ก็ดี อุปสมบทให้แล้วก็ไม่เป็นอันได้รับการอุปสมบทเลย คำว่า ภิกษุเหล่านั้นควรได้รับการตำหนิ คือยกเว้นพระอุปัชฌาย์แล้ว ภิกษุที่เหลือสมควรถูกตำหนิ ทุกรูปต้องอาบัติทุกกฏ คำว่า

^{๔๔} วิ.ภิกขุณี.(บาลี) ๓/๑๑๒๔-๑๑๒๖/๑๘๘-๑๘๙, วิ.ภิกขุณี.(ไทย) ๓/๑๑๒๔-๑๑๒๖/๓๒๕.

^{๔๕} วิ.ภิกขุณี.(บาลี) ๓/๑๑๓๐-๑๑๓๒/๑๙๐-๑๙๒, วิ.ภิกขุณี.(ไทย) ๓/๑๑๓๐-๑๑๓๒/๓๒๕-๓๓๑.

^{๔๖} วิ.ภิกขุณี.(บาลี) ๓/๑๐๘๐/๑๗๒, วิ.ภิกขุณี.(ไทย) ๓/๑๐๘๐/๒๙๘.

^{๔๗} วิ.มหา.(บาลี) ๒/๔๐๓/๓๐๐, วิ.มหา.(ไทย) ๒/๔๐๓/๕๑๕.

ภิกษุนี้ต้องอาบัติปาจิตตีย์นี้ คือ ภิกษุที่เป็นอุปัชฌาย์อุปสมบทให้นั้นแหละต้องอาบัติปาจิตตีย์”^{๔๘} แต่หลักการอันนี้เมื่อนำมาใช้กับภิกษุณีแล้วไม่เป็นเช่นนั้น ภิกษุณีที่บวชให้สตรีที่มีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี พระพุทธเจ้าปรับโทษภิกษุณีที่เป็นปวัตตินีเท่านั้นเป็นอาบัติปาจิตตีย์^{๔๙} พระพุทธเจ้าไม่ได้ปรับโทษภิกษุณีผู้บวชแล้วว่าไม่เป็นอันบวช ภิกษุณีนั่นยังคงเป็นภิกษุณีต่อไปได้

ในครุธรรมข้อที่ ๖ ได้บัญญัติให้ภิกษุณีแสวงหาอุปสมบทในสงฆ์ ๒ ฝ่ายให้แก่สิกขมานาผู้ประพฤติธรรม ๖ ข้อครบ ๒ ปีโดยไม่ขาด ก่อนที่สตรีจะบวชเป็นภิกษุณีต้องประพฤติธรรม ๖ ข้อเสียก่อน ซึ่งต่างจากการบวชเป็นภิกษุ บวชเมื่อประสงค์จะบวชก็ได้บวชเลยไม่ต้องผ่านขั้นตอนที่จะต้องรักษาศีลหรืออยู่ในกฎข้อบังคับ แต่มีข้อยกเว้นสำหรับบวชที่เคยเป็นเดียรฉัตรมาก่อนเมื่อประสงค์จะบวชเป็นภิกษุต้องอยู่ปริวาส เป็นเวลา ๔ เดือน^{๕๐} สิกขมานาเป็นพระประสงค์ของพระองค์ที่จะทรงให้มีขึ้น และได้ไว้วางเป็นหลักสำหรับให้ภิกษุณีปฏิบัติตาม ไม่ได้ปรับอาบัติโทษแก่ภิกษุณีผู้ล่วงละเมิด แต่เมื่อภิกษุณีไม่ปฏิบัติตามพระองค์จึงทรง

บัญญัติสิกขาบท ปรับอาบัติ และสิกขมานาที่รักษาสิกขาบท ๖ ข้อ ถ้าขาดข้อใดข้อหนึ่งไม่ถือว่า เสียสิทธิในการบวช มีสิทธิในการบวชเมื่อทำตามกติกา คือเริ่มต้นนับใหม่ ขยายเวลาออกไปอีก การเป็นสิกขมานาดูเหมือนมีความซับซ้อนหลายประการแต่ในความซับซ้อนนั้นกลับกลายเป็นผลดี ในการคัดเลือกสตรีที่มีคุณภาพเข้ามาบวช

^{๔๘} กงขา.อ.๒๘๙.

^{๔๙} วิ.ภิกขุณี.(บาลี) ๓/๑๑๒๐/๑๘๖, วิ.ภิกขุณี.

(ไทย) ๓/๑๑๒๐/๓๒๓.

^{๕๐} วิ.อ.(บาลี)๓/๒๘๑.

การศึกษาวิเคราะห์เรื่องพญานาคในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษา
เฉพาะกรณีความเชื่อเรื่องพญานาคของชุมชนสองฝั่งโขง

AN ANALYTICAL STUDY OF NAGA KING IN THERAVADA BUDDHIST
SCRIPTURES : A CASE STUDY OF THE NAGA KING BELIEF OF THE
COMMUNITY ALONG THE TWO BANKS OF THE MAE KHONG RIVER

พระเทพโสภณวิหารการ
นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

พญานาคในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมีพัฒนาการมาจากความเชื่อเรื่องการบูชาของชาวตราวิเดียนแห่งอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ ก่อนที่จะได้รับการพัฒนามาเป็นความเชื่อเรื่องพญานาคของชาวอารยันภายใต้ความเชื่อว่า พญานาคเกิดมาจากการสร้างของเทพเจ้า และต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นแล้วก็ได้มีความเชื่อว่าพญานาคเป็นสัตว์โลกที่อยู่ภายใต้กฎแห่งกรรม ไม่ได้ถูกสร้างมาจากเทพเจ้า โดยมีกำเนิดมาจากการกระทำความผิด ๒ ประการคือ (๑) กุศลกรรม และ (๒) อกุศลกรรม โดยพญานาคจะมีบ่อเกิดจากกำเนิด ๔ คือ อันทชะ (เกิดในฟองไข่) ชลาพุชะ (เกิดในครรภ์) สังเสทชะ (เกิดในถ้ำโคล) และโอปปาติกะ (ผุดเกิด) เมื่อถือกำเนิดมาแล้วย่อมอยู่ใต้การปกครองของพญานาคผู้ใหญ่ชื่อว่าท้าววิรูปักษ์ ซึ่งเป็นผู้นำของนาคและเป็นหนึ่งในท้าวจตุโลกบาลทั้ง ๔ พญานาคมีที่อยู่ชื่อว่า โภควดีบ้าง, วาสนครหรือหิรัญญวดีบ้าง โดยวิมานดังกล่าวจะอยู่ในหลายสถานที่ เช่น แม่น้ำ ภูเขา มหาสมุทร และใต้แม่น้ำ เป็นต้น พระพุทธศาสนายืนยันว่าพญานาคเป็นสัตว์ที่มีอยู่จริงในฐานะที่เป็นสัตว์ประเภทหนึ่งที่มีกำเนิดในจักรวาลนี้

สำหรับความเชื่อพญานาคของชุมชนสองฝั่งโขงนั้น มีพัฒนาการมาจากความเชื่อในเรื่อง (๑) การบูชา (๒) การบูชาวิญญานบรรพบุรุษของชนพื้นเมืองเผ่าต่างก่อนที่จะรับเอากระแสความเชื่อของศาสนาอินเดียคือ ศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะศาสนาอินเดียได้เข้ามามีอิทธิพลต่อความเชื่อเรื่องพญานาคของชาวชุมชนสองฝั่งโขงต่างกัน กล่าวคือ (๑) ภายใต้อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ทำให้ความเชื่อเรื่องงูหรือนาคของชนพื้นเมืองถูกทำลายและให้หันมานับถือศาสนาพราหมณ์แทน (๒) ภายใต้อิทธิพลความเชื่อของศาสนาพุทธโดยเฉพาะพระพุทธศานานิภายเถรวาท ความเชื่อเรื่องพญานาคของชาวชุมชนสองฝั่งโขง

ได้รับการฟื้นฟูและพัฒนาให้เข้ากับความเชื่อของพระพุทธศาสนาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาเชิงวิเคราะห์พบว่า (๑) ประเด็นเรื่องกำเนิด ในยุคโบราณ ชาวชุมชนสองฝั่งโขงเชื่อว่าพญานาคเกิดมาจากการสร้างของพญาแถน และพญานาคก็เป็นต้นกำเนิดของมนุษย์ ต่อมาเชื่อว่าพญานาคเกิดมาจากกำเนิด ๔ ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยมีพระอินทร์เป็นผู้ปกครองสูงสุด (๒) ประเด็นเรื่องข้อมูลเกี่ยวกับพญานาคชาวชุมชนสองฝั่งโขงเชื่อว่าพญานาคมีรูปร่าง ที่อยู่ บ้านเมืองและการดำรงชีพคล้ายกับหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา (๓) ประเด็นด้านอิทธิพลของความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีต่อชาวชุมชนสองฝั่งโขงนั้น มีอยู่หลายประการ ได้แก่ อิทธิพลในด้านการเมืองการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ ด้านพิธีกรรมและประเพณี และด้านศิลปกรรม (๔) ประเด็นด้านปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเชื่อเรื่องพญานาคของชาวชุมชนสองฝั่งโขงพบว่า มีอยู่หลายประการได้แก่ ปัจจัยด้านความเชื่อทางศาสนา มีศาสนาผี หรือศาสนาโบราณ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาพุทธ เป็นต้น (๕) ประเด็นด้านจักรวาลวิทยาพบว่า พญานาคในความเชื่อของชุมชนสองฝั่งโขงถือว่าเป็นสัตว์ที่มีอยู่ในโครงสร้างจักรวาลวิทยาเชิงพุทธ (๖) ประเด็นด้านการตีความเชิงสัญลักษณ์จะพบว่า พญานาคในความเชื่อของชาวชุมชนสองฝั่งโขงนั้นเป็นสัญลักษณ์หมายถึง ชนพื้นเมือง ศาสนาหรือลัทธิการบูชาและผู้ปกครอง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การศึกษาเรื่องความเชื่อเรื่องพญานาคในชุมชนสองฝั่งโขงยังก่อให้เกิดคุณค่าหลายประการทั้งในคุณค่าที่มีต่อบุคคลและคุณค่าที่มีต่อสังคม ซึ่งควรที่จะต้องมีการทำที่ต่อความเชื่อดังกล่าวด้วยการศึกษามากกว่าการเชื่อแบบมลาย.

ABSTRACT

Nāga King in Theravāda Buddhist scriptures is of the development from the belief in worshipping the snakes by the Dravidian people who have the culture coppering in Sinthū River before the development of the belief in Nāga King by the Āryan people under the belief that Nāga King was born from the God's construction. Later on, after Buddhism arose, there was the belief that Nāga King was the wording creature

under the rule of Action, not created of God. Nāga King was born from two actions (Kammas) : Kusala kamma and Akusala kamma. Nāga King will be of 4 griffins of birth, namely : Andhaja (being born in the egg), Jalābuja (being born in the womb), Sansedaja (being born in the ashes) and Opapātika (being born with emergency). After being born, the Nāgas were under the Nāga King called Virūpakshū who was the leader of Nāgas and one of the 4 Lokapālas. The Nāga had the residences called Bhogavatī, Vāsanagara or Hirañnavatī according to his mansions, Vimānas. The said residences were in many places such as the river, the mountain, the reran and the one under the water etc. In Buddhism, it is confirmed that Nāga King is the animal which is really in existence at the state of being one animal being born in this world circle. (Cakkavāla)

The belief in Nāga King by the people on two banks of Mae Khong River has been developed from the belief in the worship of the snakes the worship of the former peoples' consciousness by the people of Nāga Race, before accepting the stream of belief in religion in India, that is Brāhmanism and Buddhism. Especially the Indian religions and influential to the different respect of Nāga King by the communities on the two banks of Mae Khong River. That is to say, 1. with the influence of Brāhmanism, the local peoples belief in the snake or nāga was destroyed, and they were forced to come believe in Brāhmanism. 2. With the influence of the belief in Buddhism, especially Theravāda Sect in Buddhism, the belief in Nāga King held by the community people on two banks of Mae Khong River was improved and developed to be in conformity with the belief in Buddhism up to the present time.

From the analytical study, it is found that 1. Regarding the origin in the ancient period, the people at two

banks of Khong River believed that Nāga King appeared from the construction of Byā Thaen and Nāga King was the human beings birth origins. Later on, it was believed that Nāga King was born from the 4 binds of birth according to the Buddhist principles of teaching. India was the highest ruler.

2. Regarding the data Nāga King, the people on two banks of Mae Khong River believed that Nāga King has the form (rūba) the residence, the city, and the way of living similar to the principles of teaching in Buddhism.

3. Regarding the influence of the belief in Nāga King to the community of people on two banks of Khong River, there are many points :- namely the influence in the politics, the administration the education, the economics, the ceremonies , the traditions and the arts.

4. Regarding the factor causing to rise the belief in Nāga King passed by the people on two banks of Khong River, it is found that there are many points, namely :- the factor about the belief in Religions, the religion of ghost, or the ancient religion :- Brāhmanism, Hinduism, Buddhism etc.

5. Regarding the Universalism, it is found that Nāga King according to the Beliefs held by the people on two banks of Mae Khong River is the creature appearing in the structure of the Buddhist Universalism.

6. Regarding the interpretation of the characteristics, it is found that Nāga King in the beliefs possessed by the people on the two banks of Mae Khong River is a symbol which shows the native people, the religion, of the faith by worshipping the snakes and the administrator etc. However, the study of the belief in Nāga King by the people on the two banks of Mae Khong River can cause to rise the values towards the people and the societies the fact of which must

be of the value to the societies which must of the manner to the said belief by studying more than the foolish belief.

Key word : The belief in Nāga King in Buddhism and by the people on two banks of Mae Khong River

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของมนุษย์นั้น พบว่าโดยมากมนุษย์จะมีความเชื่อในทางศาสนาที่แตกต่างกันกล่าวคือมีความเชื่อที่มีเหตุผลบ้าง ไม่มีเหตุผลบ้างคละเคล้ากันไปตามแต่ละพื้นที่ของโลก ซึ่งจากการศึกษาจะพบว่าในยุคแรกมนุษย์ได้เริ่มสร้างวัฒนธรรมทางความเชื่อจากการยึดถือเอาสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวไม่ว่าจะเป็นป่าไม้หรือภูเขาเป็นต้นเป็นที่พึ่ง^๑ ต่อมาได้พัฒนามาเป็นการนำเอาสัตว์บางชนิดเป็นที่พึ่งโดยเห็นว่าสัตว์บางประเภทเป็นสัตว์ที่มีความพิเศษหรือมีอิทธิพลต่อจิตใจของมนุษย์ เช่น ช้าง กระต๊อง แรด หรือ วาญ เป็นต้น โดยเห็นว่าสัตว์เหล่านี้อยู่ในฐานะที่ (๑) เป็นตัวแทนของพระเป็นเจ้า (๒) เป็นสัตว์ที่มีคุณสมบัติพิเศษภายในตัวเอง (๓) เป็นสัตว์ที่มีพิษหรือดุร้าย และ (๔) เป็นสัตว์ที่สามารถนำเอา

ผลประโยชน์บางประการมาให้กับผู้ที่ถือครองหรือเคารพบูชาได้ ดังนั้น จึงถือว่าเป็นสัตว์ชนิดหนึ่งที่มนุษย์ให้ความเคารพนับถือและบูชากันมาเป็นระยะเวลานาน

การที่มนุษย์ในโลกมีความเชื่อเรื่องก็มีพื้นฐานความเชื่อมาจากกรอบแนวคิด ๒ ประการ คือ (ก) กรอบแนวคิดด้านมานุษยวิทยา และ (ข) กรอบแนวคิดด้านความเชื่อทางศาสนา ซึ่งกรอบแนวคิดทางมานุษยวิทยาเห็นว่ามนุษย์มีความเชื่อเกี่ยวกับนาคหรืองูเนื่องจาก (๑) งูเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์แห่งพืชพันธุ์ธัญญาหาร (๒) งูเป็นสัญลักษณ์ของน้ำทั้งในเรื่องสายฝนและแหล่งน้ำที่สำคัญ^๒ (๓) ความเชื่อเกี่ยวกับการดำรงเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ โดยเห็นว่างูเปรียบเหมือนสัญลักษณ์ของการก่อเกิดชีวิตใหม่ ซึ่งมีการพัฒนามาจากการเรียนรู้ลักษณะการดำรงชีวิต

^๑ ชู.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๘-๑๙๒/๙๒.

^๒ Parrinder. Geoffrey ,*African Mythology* ,(London : Hamlyn, 1982), pp. 24-26.

ในการลอกคราบของงูและลักษณะรูปร่างของงูที่คล้ายคลึงกับอวัยวะเพศชาย ดังนั้น สัญลักษณ์ของงูจึงมีนัยของการมีความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ หรือการให้กำเนิดเผ่าพันธุ์มนุษย์ด้วย ดังปรากฏในความเชื่อเรื่องงูของชาวพื้นเมืองในประเทศออสเตรเลีย ที่มีความเชื่อเรื่องงูสายรุ้งว่าลักษณะการขดตัวของงูยักษ์ ที่คดโค้งไปมาเปรียบเสมือนทางผ่านของวิญญาณที่จะเข้าสู่ครรภ์ของเพศหญิง ในการกลับมาเกิดใหม่ (๔) งูเป็นสัญลักษณ์ของผู้ปกครองหรือกษัตริย์ และทำหน้าที่ในการคุ้มครองปกป้องกษัตริย์ (๕) งูเป็นสัญลักษณ์ของอาณาจักรใต้บาดาลเนื่องจากมนุษย์เห็นว่างูชอบอยู่ในโพรงใต้พื้นดิน ด้วยเหตุผลและความเชื่อดังกล่าวทำให้นักมานุษยวิทยาจึงมีความเห็นว่ามนุษย์มีความเชื่อและเคารพบูชางู

ส่วนกรอบแนวคิดด้านศาสนา ในทางศาสนาเห็นว่า (๑) งูเป็นเทพเจ้าผู้ให้กำเนิดมนุษย์และสรรพสิ่ง^๓ (๒) เห็นว่างูเป็นเทพเจ้าผู้มีฤทธิ์ที่ให้คุณโทษกับมนุษย์ได้ (๓) เห็นว่างูคือสัตว์พิเศษที่ทำหน้าที่ใน

การปกป้องคุ้มครองเทพเจ้า (๔) งูเป็นสัญลักษณ์ของเทพเจ้าผู้ให้การรักษาโรค

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่างูหรือนาคเป็นสัตว์ที่อยู่ในเนื้อหาของวัฒนธรรมทางด้านความเชื่อของมนุษย์มาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน โดยจะอยู่ทั้งในเนื้อหาของความเชื่อเกี่ยวกับชีวิต การเพาะปลูกหรือศาสนา และเมื่อพิจารณาจากกรอบความเชื่อในทุกด้านจะพบว่างูเป็นสัตว์ที่มนุษย์ให้ความเคารพบูชาในระบอบวัฒนธรรมทางความเชื่อและศาสนา มาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

อนึ่ง หากจะพิจารณาถึงความสัมพันธ์หรือเรื่องราวที่เกี่ยวข้องระหว่างงูหรือนาคกับพระพุทธศาสนาก็จะพบว่า พญานาคมีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ก็เพราะพญานาคมีบทบาทที่สำคัญในการช่วยเหลือและคุ้มครองพระพุทธศาสนา ในทางพระพุทธศาสนา คำว่า นาคโดยทั่วไปหมายถึง งูขนาดใหญ่ที่แผ่

^๓ ชาวบาบิโลนเชื่อว่าตนเองมีเชื้อสายมาจากงู และแม้ชาวจีนหรือชาวยุโรปก็มีความเชื่อว่าตนเองมีกำเนิดหรือเป็นเชื้อสายของงู

^๔ Jouraj Nayernouri, History of Medicine : Aselepius, Caduceus, and Simurgh as Medical Symbol in Archives of Iraian Medicine Volume 13, November 1, January 2010, : 61.

พังพาน^๕ มีภพอยู่ใต้พื้นดินเรียกว่า นาคโลกพญานาคเป็นสัตว์ทิพย์มีฤทธิ์สามารถบันดาลให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ตามที่ตนปรารถนา นอกจากจะหมายถึง งูใหญ่ หรือสัตว์ในเทพนิยายแล้ว นาคยังมีความหมายอีกหลายประเภท เช่น หมายถึง ช้าง, พระราชา, ต้นกาคะทิง, หรือผู้เป็นชีณาสพ เป็นต้น^๖ ส่วนคำว่า พญานาค หมายถึง ผู้เป็นพระราชาแห่งนาคหรือผู้เป็นใหญ่กว่านาคทั้งปวง

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทปรากฏมีพญานาคที่มีชื่ออยู่หลายตนได้แก่ พญากาลนาคราชผู้นอนเฝ้าถาดทองคำของพระพุทธเจ้าอยู่ภายใต้แม่น้ำเนรัญชรา^๗ พญานาคมูจลินท์ที่แผ่พังพานเพื่อป้องกันฝนให้กับพระพุทธองค์ ภายหลังจากที่ทรงตรัสรู้^๘ หรือพญานาคในเรือนไฟของชฎิล ๓ พี่น้อง ริมฝั่งแม่น้ำคยา สีสะที่พระพุทธองค์เสด็จไปเทศนาสั่งสอนบรรดานักบวชริมฝั่งแม่น้ำคยา

สีสะและทรงปราบนาคที่เป็นที่เคารพบูชาของชฎิล ๓ พี่น้องให้หันมานับถือ พระพุทธศาสนา^๙ นอกจากนั้นก็มีพญานาคที่แปลงกายมาเป็นมนุษย์เพื่อบวชเป็นภิกษุ^{๑๐} หรือพญานาคสุปัสสะที่ได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์เพื่อกราบทูลว่า ไม่ควรให้ภิกษุฉันเนื้อเพราะอาจจะถูกงูกัดได้^{๑๑} หรือพญานาคในแม่น้ำคงคาครั้งเมื่อพระองค์ได้เสด็จไปที่เมืองเวสาลีเพื่อช่วยเหลือชาวเมืองที่ถูกอมนุษย์คุกคาม^{๑๒} หรือกรณีของพญานาคเอรกปัตต์ ที่อดีตเกิดเป็นพระภิกษุในพระพุทธเจ้าองค์ก่อนแล้วกระทำการล่วงละเมิดอาบัติเล็กน้อยเป็นเหตุให้เกิดเป็นพญานาค^{๑๓} หรือกรณีของพญานันโทปนันทนาคราชที่ขวางทางเสด็จของพระพุทธองค์จนต้องมีการต่อสู้กับพระมหาโมคคัลลานะ^{๑๔}

^๕ วิ.มหา. (ไทย) ๔/๓๗/๔๗-๔๙.

^{๑๐} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑๑๑/๑๗๕-๑๗๖.

^{๑๑} วิ.มหา. (ไทย) ๕/๒๘๑/๘๕.

^{๑๒} ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔/๒๑๔/๒๘๕.

^{๑๓} มหามกุฏราชวิทยาลัย, อัมมปัทฏฐกถา แปล ภาค ๖, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๕-๑๕๓. และ มหามกุฏราชวิทยาลัย, มังคละทศปิณี แปล ภาค ๑, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๗๐-๑๗๔.

^{๑๔} ขุ.เถร.อ. (ไทย) ๕๓/๔๘๗.

^๕ Monier – William, A Sanskrit – English Dictionary, (Delhi : Motilal Banarasidass, 1976), p. 532-533.

^๖ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ, ปทานุกรมบาลีไทย อังกฤษ สันสกฤต, (พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๓), หน้า ๓๙๔.

^๗ ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๑/๑๑๕.

^๘ วิ.มหา. (ไทย) ๔/๕/๘.

พญานาคในชาดกอีกเป็นจำนวนมาก เช่น ในสังขปาลชาดก^{๑๕} ภูริทัตตชาดก^{๑๖} หรือในจัมเปยยชาดก^{๑๗} เป็นต้น โดยในชาดกเหล่านั้นได้อธิบายถึงสภาพเมืองและเหตุที่จะให้ได้ไปกำเนิดในภพพญานาคไว้อย่างละเอียด

พระพุทธศาสนาเห็นว่าพญานาคมีกำเนิด ๔ คือ อันทชะ ชลาพุชะ สังเกตชะ และโอปปาติกะ^{๑๘} แต่ละประเภทก็จะมีอำนาจและความละเอียดอ่อนในด้านภพภูมิหรือกำลังแห่งฤทธิ์แตกต่างกัน โดยพญานาคและนาจะอยู่ภายใต้การปกครองของท้าววิรูปักษ์^{๑๙} ซึ่งหากพิจารณาในแง่ของบทบาทจะพบว่า พญานาคมียุทธศาสตร์ต่อพระพุทธศาสนาหลายประการ เช่น ในการให้การคุ้มครองผู้ประพฤติธรรม เช่นพญานาคมุจลินท์ที่แผ่พังพานปกป้องคุ้มครองพระพุทธองค์ผู้กำลังนั่งสมาธิเสวยวิมุตติสุขใต้ต้นจิก^{๒๐} หรือพญานาคในเรื่องมหาวา

นิชชาดก ที่ทำร้ายพ่อค้าผู้เกิดศรัทธาโลก แต่จะไม่ทำร้ายพ่อค้าผู้ประพฤติธรรม^{๒๑} เป็นต้น

อนึ่ง จะเห็นได้ว่าเรื่องราวของพญานาคกับพระพุทธศาสนา มิได้มีปรากฏเฉพาะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังมีปรากฏในทุกพื้นที่ที่พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปถึง เช่น กรณีของ พระมหินทเถระที่นำเอาพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ในประเทศศรีลังกาก็ได้ผจญกับพญานาค เมื่อปราบพญานาคได้ก็สามารถเผยแผ่พุทธธรรมได้^{๒๒} หรือเมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้าไปในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มีเรื่องราวเกี่ยวกับพญานาคปรากฏอยู่ในเนื้อหาของประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในพื้นที่นั้นด้วย เช่น

^{๑๕} พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๔๓-๑๔๔/๑๖๘. พุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๗/๖๕๘-๖๕๙.

^{๑๖} พุ.ชา.อ. (ไทย) ๔/๓/๑.

^{๑๗} พุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๗/๑๘๕.

^{๑๘} ส.ข. (ไทย) ๑๗/๓๔๓/๓๕๐.

^{๑๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๒/๑๕๑. ที.ปา.อ. (ไทย) ๓/๒/๑๒๙.

^{๒๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕/๘.

^{๒๑} พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๗๙-๘๐/๘๙. พุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๓/๒๑๙-๒๒๓.

^{๒๒} มหาวงศ์พงศาวดารลังกา เล่ม ๑ (ร.ศ. ๑๒๐), หน้า ๗๕-๗๗. อ้างถึงใน สุพิชฌาย์จินดาวัฒน์ภูมิ ความเชื่อเรื่องนาคของชุมชนอีสานสองฝั่งโขง (ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ จนถึงปัจจุบัน) วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ๒๕๔๒, หน้า ๑๘.

พม่า กัมพูชา ไทย หรือลาว^{๒๓} โดยจะปรากฏในรูปนิทานปรัมปรา (Myth) หรือตำนานบ้านเมืองแต่ละแห่งซึ่งมีความเกี่ยวข้องกันระหว่างพระพุทธศาสนากับพญานาค

สำหรับประเทศไทยก็เป็นอีกดินแดนหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาและถือว่าเป็นดินแดนที่มีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพญานาคมากเป็นพิเศษโดยเฉพาะในภาคอีสาน บริเวณสองฝั่งโขง คือเลย หนองคาย อุดรธานี สกลนคร นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ อุบลราชธานี เป็นต้น ก็จะมีนิทานหรือตำนานที่เกี่ยวข้องกับพญานาคปรากฏอยู่หลายเรื่อง โดยที่นิทานหรือตำนานเหล่านั้นจะผูกโยงให้เข้ากับกระแสของศาสนาและความเชื่อที่เข้ามาและมีอยู่ในท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นความเชื่อในศาสนาผี ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูหรือพระพุทธศาสนา

อนึ่ง จะพบว่าความเชื่อเรื่องพญานาคของชุมชนสองฝั่งโขงนั้นจะปรากฏอยู่ในเนื้อหาของหลักฐานของชาวชุมชนสองฝั่งโขงว่าจะเป็นในรูปของพงศาวดารท้องถิ่น ตำนานและวรรณกรรมประเภทนิทาน ได้แก่ (ก) หลักฐานประเภทพงศาวดาร ใน

ราชพงศาวดารกัมพูชาระบุว่า เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จมาพร้อมกับพระอานนท์แถบกัมพูชาซึ่งเป็นที่อยู่ของนาคทั้งหลายแต่เมื่อพญานาคได้รับฟังธรรมเทศนาก็เกิดเลื่อมใสยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา^{๒๔} พงศาวดารเรื่องขุนบรมราชาของล้านช้าง (ลาว) ก็ได้กล่าวถึงพญานาค ๑๕ ตระกูลที่ทำหน้าที่คุ้มครองรักษาเมืองและพระพุทธศาสนา^{๒๕} (ข) หลักฐานประเภทตำนานพื้นเมือง ได้แก่ (๑) ตำนานสุวรรณโคม ได้กล่าวถึงกำเนิดและการพัฒนาการของพญานาคที่มีความสัมพันธ์กับสายน้ำพร้อมกับเรื่องราวของชุมชนสองฝั่งโขงและได้อธิบายถึงความเป็นมาของแม่น้ำโขงที่เกิดจากการค้ำควักหรือการทำให้เป็นแม่น้ำโดยพญานาค ๒ ตัว คือพญาศรีสัตตนาคราช และพญาสุตตนาคราช โดยพญานาคทั้งสองได้อาศัยอยู่ที่หนองกระแสน้ำหลวงภายหลังเกิดการทะเลาะวิวาทกัน

^{๒๔} กรมศิลปากร, ราชพงศาวดารกรุงกัมพูชา, ฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงเทพฯ, แปลจากภาษาเขมรโดย นายพันตรีหลวงเรืองเดชอนันต์ (ทองดี ธนะรัชต์), (กรุงเทพฯ : ศุภสภาลาดพร้าว, ๒๔๖๐) หน้า ๔-๕๐.

^{๒๕} กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารเล่มที่ ๔๓ เรื่องตำนานขุนบรม (ภาคที่ ๖๙-๗๐), (กรุงเทพฯ : ศุภสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๒), หน้า ๒๖๐-๒๖๑.

^{๒๓} สุจิตต์ วงษ์เทศ, นาคในประวัติศาสตร์อุษาคเนย์, (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๓), หน้า ๑-๑๔๕.

เพราะเรื่องผลประโยชน์คืออาหารทำให้มีการต่อสู้กันจนในที่สุดฝ่ายพญาศรีสัตตนาคราชก็พ่ายแพ้และได้หนีลงมาทางใต้คือภาคเหนือของลาว แล้วก็ได้อ้ายควักเป็นแม่น้ำเรียกว่าแม่น้ำโขงไปจนถึงหลี่ผีและไปทะลุที่ประเทศกัมพูชา และประเทศเวียดนามโดยพญาศรีสัตตนาคราชได้ลงมาสร้างเมืองในดินแดนที่ตนสร้างแม่น้ำไว้และต่อมาบ้านเมืองก็เกิดขึ้นตามริมฝั่งแม่น้ำนั้น^{๒๖} (๒) ตำนานอุรังคธาตุนิทาน (ตำนานพระธาตุพนม) กล่าวถึงพญานาค ๒ ตัว เป็นมิตรสหายกันอยู่ในหนองแส ตัวหนึ่งชื่อ พินทโยนกวดินาค เป็นใหญ่อยู่หัวหนอง อีกตัวหนึ่งชื่อ ฌมุลนาค เป็นใหญ่อยู่ท้ายหนอง ต่อมาเกิดทะเลาะวิวาทกันเพราะเหตุแห่งอาหาร ร้อนถึงพระอินทร์ต้องสั่งให้วิสุกรรมเทพบุตรลงมาไล่ทำให้นาคทั้งสองตัวต้องหนีจากหนองกระแสน้ำและอ้ายควักไปในที่ต่าง ๆ กัน คือ ฌมุลนาคอ้ายควักไปทำให้เกิดเป็นแม่น้ำขึ้นเรียกว่า แม่น้ำอู หรืออุรังคนที และเรื่อยมาจนถึงทะเลที่เวียดนาม โดยได้เรียกแม่น้ำนี้ว่า ขลมูลนทีหรือแม่น้ำของหรือโขง ส่วนพินทโยนกวดิ

นาคอ้ายควักหนีไปอีกทางทำให้เกิดเป็นแม่น้ำโขงหรือโขง^{๒๗} (๓) หลักฐานประเพณีวรรณกรรม พบว่าความเชื่อเรื่องพญานาคของชุมชนสองฝั่งโขงได้มีปรากฏอยู่ในวรรณกรรมท้องถิ่นหลายเรื่องที่มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพญานาคอย่างชัดเจน ได้แก่ เรื่องท้าวผาแดง-นางไอ่ เรื่องกำพร้าวไถแก้ว เรื่องพื้นเวียง เรื่องสังข์สินชัย เรื่องท้าวโสจร เรื่องขุนทิง^{๒๘} เรื่องสุพรหมโมกขา เรื่องสุพรรณานาคราช เป็นต้น โดยเนื้อหาในนิทานดังกล่าวได้อธิบายถึงพญานาคในมิติที่แตกต่างกัน แต่ทุกเรื่องก็เน้นย้ำให้เห็นถึงความเชื่อของชาวอีสานที่ยอมรับว่า พญานาคมีอยู่จริง และพญานาคก็เป็นส่วนหนึ่งในวิถีแห่งวัฒนธรรมของตนเอง

จะเห็นได้ว่า ด้วยพัฒนาการความเชื่อดังกล่าวมาทั้งหมดที่เชื่อมโยงระหว่างความเชื่อดั้งเดิมคือลัทธิการบูชางูที่ปรากฏในหลักฐานทางโบราณคดีและกระแสของความเชื่อศาสนาใหม่มีศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนา หรือ

^{๒๖} กรมศิลปากร, **ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๗๐(ต่อ)-๗๓ ตำนานเมืองสุวรรณโคฒคำ**, (กรุงเทพฯ: ครุสภาลาดพร้าว ๒๕๑๒), หน้า ๑๖๐-๑๖๓.

^{๒๗} กรมศิลปากร, **อุรังคธาตุนิทาน (ตำนานพระธาตุพนม)**, (กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์ ๒๕๓๗) หน้า ๙๐-๙๑.

^{๒๘} พระสมณกุลวงศ์, **ขุนทิง** แปลโดย พิชุร มะลิวัลย์ (พระนคร:โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, ๒๕๒๐), หน้า ๓๕.

บรรดาพงศาวดาร,ตำนานและนิทานพื้นบ้านที่เกิดขึ้นมาได้ทำให้ประชาชนในชุมชนสองฝั่งโขงมีความเชื่อเรื่องพญานาคอย่างมั่นคงมากขึ้น โดยจะมีการพัฒนาเรื่องเล่าหรือตำนานเกี่ยวกับพญานาคขึ้นมาอีก ดังเช่นกรณีของบั้งไฟพญานาคในเขตอำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย^{๒๙} ที่มีการนำเค้าโครงเรื่องของตำนานสุวรรณโคมคำ, ตำนานอุรังนิทาน และตำนานท้องถิ่นอีกหลายเรื่องมาประกอบทำให้ดูน่าเชื่อถือมากขึ้น นอกจากนั้น ก็มีกรณีของเรื่องราวของพญานาคที่คำชะโนด อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี ซึ่งมีพญาศรีสุทโธนาคราชเป็นผู้ปกครอง^{๓๐} หรือกรณีเรื่องราวของพญานาคทั้งเจ็ดที่วัดพระธาตุพนม^{๓๑} ที่ถือกำเนิดขึ้น

^{๒๙} พ.ต.ท. ขาญ เกลี้ยงพิบูลย์, บั้งไฟพญานาคกับการควบคุมทางสังคม ศึกษาเฉพาะกรณีกิ่งอำเภอรันทวาปี จังหวัดหนองคาย สารนิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๔๐. หน้า ๒๗-๓๐

^{๓๐} พลธรรม จันทร์คำ, พญานาค อุดมการณ์ที่เมืองคำชะโนดสู่กระบวนการทำให้เป็นสินค้า, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาชนบทศึกษาและการพัฒนา สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑. หน้า ๒๒๒-๒๓๒.

^{๓๑} ชลีส สัมโพธิปัญญา, เมืองไทยแผ่นดินศักดิ์สิทธิ์ พญานาคทั้ง ๗ ที่พระธาตุ

ในช่วงที่พระเทพรัตนโมลี (แก้ว อุทุมมาลา ป.ธ.๖) เป็นเจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนมหรือไม่ว่าจะเป็นเรื่องประสบการณ์ของพระอริยสงฆ์ผู้ได้อภิญญาและได้มีโอกาสพบกับพญานาค^{๓๒} หรือกรณีการบรรยายที่เชื่อกันว่าเป็นพญานาคบนหลังการถของประชาชนในเขตจังหวัดหนองคายและ จังหวัดอื่น ๆ หรือจะมีกรณีการแตกตื่นในเรื่องพญานาคไหลในแม่น้ำโขงของจังหวัดหนองคาย นครพนม และจังหวัดมุกดาหาร ซึ่งเรื่องราวและหลักฐานดังกล่าวย่อมเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าความเชื่อเรื่องพญานาคของชุมชนสองฝั่งโขงได้มีการพัฒนารูปแบบของความเชื่อมาโดยตลอด จากการนำเอาเรื่องราวที่เกี่ยวกับความเชื่อในท้องถิ่นมาอธิบายถึงความมีอยู่จริง

พนม, (กรุงเทพฯ : ประชาช่าง , ๒๕๑๘) หน้า ๔๖-๔๗. พิเชฐ สายพันธ์, “นาคาคติ” อีสานลุ่มแม่น้ำโขง ชีวิตทางวัฒนธรรมจากพิธีกรรมร่วมสมัย, วิทยานิพนธ์สังคมวิทยามหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๓๙, หน้า ๑๑๓.ลอง ธารา (นามแฝง) , คำชะโนดเมืองพญานาค, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไพลิน, ๒๕๔๖) หน้า ๓๘-๔๕.

^{๓๒} นรเศรษฐ์ (นามแฝง) , พญานาคมีจริง ? , (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไพลิน, ๒๕๔๗) , หน้า ๒๓-๔๓.

ของพญานาคว่าเป็นความเชื่อมีหลักฐานรองรับและมีการสืบทอดมาแต่ครั้งในอดีต

อนึ่ง การแสดงออกต่อความเชื่อเรื่องพญานาคของชุมชนสองฝั่งโขงยังมีปรากฏอีกหลายอย่าง เช่น ในความเชื่อเรื่องพิธีกรรมการไหลเรือไฟ พิธีกรรมแห่พระอุปคุต พิธีกรรมบุญบังไฟ พิธีกรรมวันสงกรานต์ พิธีกรรมการฝังลูกนิมิต เป็นต้น หรือจะเป็นความเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์ เช่น ตำราพรหมชาติอีสานหรือลาว การเลือกคู่หรือคู่สมพวงษ์นาค เป็นต้น นอกจากนั้น ความเชื่อในเรื่องพญานาคของชุมชนสองฝั่งโขงยังมีปรากฏในงานสถาปัตยกรรมหลายอย่าง เช่น ฮางฮุด ชุ่มประตู่ (ปักตูโขง) โบสถ์ภาพเขียนในสิม หรืออุโบสถ นอกจากนั้นยังมี คันอ้วฝ้าย ยอดพิน (เครื่องดนตรี) กระบวยตักน้ำ ยอดทุงหรือยอดธง เป็นต้น

จะเห็นว่าพญานาคมีอิทธิพลต่อชาวชุมชนสองฝั่งโขง ในฐานะที่พญานาคเป็นผู้สร้างแม่น้ำโขงและบ้านเมืองในดินแดนสองฝั่งโขงขึ้นมาและให้การปกป้องรักษาคุ้มครองให้ไพร่ฟ้าประชาชนในแคว้นมีความสุข และยามใดที่ผู้ปกครองบ้านเมืองไม่อยู่ในศีลธรรมอันดีพญานาคก็จะทำการลงโทษ แต่ถ้าคราวใดที่กษัตริย์หรือผู้ปกครอง

ทำดีมีบุญบารมีก็จะให้การสนับสนุนซึ่งผลจากความเชื่อดังกล่าวย่อมเป็นเหตุทำให้ชุมชนสองฝั่งโขงมีความเชื่อว่า ตนเป็นบุตรหลานของพญานาคได้แม่น้ำโขงและพญานาคจะอยู่ในวิถีชีวิตของตนเองตลอดไป จึงได้ทำการบวงสรวงบูชาแสดงความเคารพต่อบรรดาพญานาคและได้สร้างสัญลักษณ์รูปพญานาคไว้ในเกือบทุกกิจกรรมของวิถีชีวิตของชุมชนสองฝั่งโขงอันเป็นการแสดงออกถึงความเคารพศรัทธาของผู้คนที่มีต่อพญานาคมาเป็นระยะเวลายาวนาน

จากการกล่าวมาทั้งหมด ผู้วิจัยเห็นว่าเรื่องราวของพญานาคของชุมชนสองฝั่งโขงมีความน่าสนใจและมีประเด็นที่จะต้องนำมาศึกษาในฐานะที่เป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีทางความเชื่อของคนของสองฝั่งโขงและเนื้อหาของพระพุทธรูป รวบรวมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีที่สำคัญของผู้คนในสองฝั่งโขงอยู่หลายประการ ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความต้องการที่จะศึกษาเพื่อก่อให้เกิดผลและคำตอบที่จะสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับสังคมในอันดับต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาถึงแนวคิดเรื่องพญานาคในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๒. เพื่อศึกษาถึงความเชื่อเรื่องพญานาคของชุมชนสองฝั่งโขง

๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพญานาคของชุมชนสองฝั่งโขง

๓.วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องพญานาคในคัมภีร์พระพุทธรศาสนาเถรวาทกับความเชื่อเรื่องพญานาคของชุมชนสองฝั่งโขงนั้นเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ หรือเป็นงานวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ที่จะต้องอาศัยค้นคว้าจากเอกสารเป็นหลัก ซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารคัมภีร์ทางพระพุทธรศาสนาเถรวาททั้งจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา รวมถึงเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องในประเด็นที่ต้องการศึกษา

๒. รวบรวมข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์ผู้รู้ในพื้นที่สองฝั่งโขงทั้งฝั่งกำแพงนครเวียงจันทน์ สปป.ลาว จังหวัดหนองคายและจังหวัดใกล้เคียง

๓. นำข้อมูลที่ได้มาศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องพญานาคที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธรศาสนาเถรวาท กับความเชื่อเรื่องพญานาคของชุมชนสองฝั่งโขงในประเด็นที่ได้กำหนดไว้

๔. สรุป และนำเสนอข้อมูล

๔.สรุปผลการวิจัย

จากการดำเนินการวิจัยภายใต้กรอบวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินการวิจัยมาทั้งหมดผู้วิจัยได้พบผลการวิจัยดังนี้

ก.ประเด็นเรื่องกำเนิดและพัฒนาการ

ความเชื่อเรื่องพญานาคของชาวชุมชนสองฝั่งโขงนั้นเราจะพบว่ามีพัฒนาการมาจาก (๑) ลัทธิบูชา (๒) ความเชื่อเรื่องศาสนาผีแถนผีเจ้าเมือง หรือ ผีนา ค บ ร ร พ บ ร ร ช (๓) ศาสนาพราหมณ์ และ (๔) พระพุทธรศาสนาเถรวาทนิกายลังกาวงศ์ที่ผ่านยุคสมัยต่าง ๆ มา และหากกล่าวเฉพาะกำเนิดพญานาคในชุมชนสองฝั่งโขงมีกำเนิดมาจาก (๑) งู เนื่องจากยุคดึกดำบรรพ์นั้นนับถือลัทธิบูชา (๒) เกิดมาจากการสร้างของแถน เป็นความเชื่อที่เกิดมาจากความเชื่อว่าแถนเป็นผู้สร้างสรรพสิ่ง (๓) เกิดมาจากการสร้างของพระอินทร์ในศาสนาพราหมณ์และ (๔) เกิดมาจากการกระทำบุญบาปละละเล้ากันไป หรือการถูกฆ่าด้วยแรงแค้นและแรงการสาปแช่ง ตามหลักคำสอนของพระพุทธรศาสนาเถรวาท โดยที่พระพุทธรศาสนาเห็นว่าพญานาคในชุมชนสองฝั่งโขงนั้นมีกำเนิด ๔

ประเภทดังที่ปรากฏในคัมภีร์ และมีผู้ปกครองร่วมกันคือพระอินทร์ โดยกล่าวเฉพาะแม่น้ำโขงนั้นมีพญานาค ๒ ตนเป็นใหญ่ก็คือพญาศรีสุทโธนาคราชและพญาศรีสัตนาคราชดูแลฝั่งไทยและลาว

ข. ประเด็นตัวตนหรือสถานะของความเชื่อเรื่องพญานาคของชุมชนสองฝั่งโขง

พบว่าความเชื่อเรื่องพญานาคในชุมชนสองฝั่งโขงนั้นสามารถแบ่งได้เป็น ๒ ตอน คือ (๑) ความเชื่อเรื่องนาคที่อยู่ทางตอนเหนือ คือตั้งแต่เวียงจันทน์ไปจนถึงภาคใต้ของจีนคือมณฑลเสฉวนที่บรรดานักวิชาการไทยในอดีตสันนิษฐานกันว่าคนไทมาจากภูเขานั้น ซึ่งแผ่นดินแดนที่เป็นเจ้าตำรับของความเชื่อเรื่องพญานาคผู้เป็นบิดาหรือบรรพบุรุษของคนลาวไท (๒) ความเชื่อเรื่องนาคที่อยู่ทางตอนกลาง-ใต้ คือตั้งแต่สกลนครมาจนถึงกัมพูชา และเวียดนาม โดยพื้นที่ทั้งสองส่วนนั้นในยุคโบราณต่างนับถือสัตว์ประจำเผ่าของตน เช่น งู กบ จระเข้ หรือหมา เป็นต้น แต่กระแสของการนับถือภูนั้นมีมากกว่าและภายหลังได้พัฒนาเป็นลัทธิบูชา ซึ่งคนในชุมชนสองฝั่งโขงในยุคนี้ต่างก็นับถือกัน และต่อมาก็ได้พัฒนาเป็นการนับถือนาคที่เป็นวิญญาณบรรพบุรุษประจำเผ่า และ

พัฒนามาเป็นเรื่องของพญาแถนหรือเทพเจ้าสูงสุดตามความเชื่อดั้งเดิม ในระยะต่อมาชาวอินเดียได้อพยพเข้ามาทางตอนใต้ (กัมพูชา) และได้แต่งงานกับนางนาคหรือชนพื้นเมืองพร้อมกับสถาปนารัฐที่ปกครองโดยกษัตริย์และมีศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาประจำชาติทำให้เผ่านาคทางตอนใต้เลิกลับถือนุและนาคอันเป็นความเชื่อของตน ส่วนชาวชุมชนสองฝั่งโขงทางตอนเหนือได้สืบทอดตำนานความเชื่อเรื่องนาคเรื่องแถนของตนเองสืบมาโดยไม่ถูกกระทบจากทั้งจีนและกัมพูชา เนื่องจากชาวชุมชนสองฝั่งโขงทางเหนือนั้นปฏิเสธทั้งจีนและกัมพูชาหรือกัมพูชา ดังนั้นความเชื่อเรื่องนาคของบรรพบุรุษก็ยังคงอยู่ พออพยพลงมาที่เมืองเชียงตุง เชียงทอง เชียงแสน ล้านนา ก็ได้เอาความเชื่อนั้นมาด้วยพร้อม ๆ กับการปฏิเสธอำนาจขอมศาสนาพราหมณ์โดยทั่วกัน

สังเกตจากเนื้อความในตำนานของชุมชนสองฝั่งโขงจะมีจุดร่วมกันก็คือ “การปฏิเสธอำนาจขอม” และเมื่อมีอำนาจเหนือดินแดนล้านช้างชาวชุมชนสองฝั่งโขงก็รับอิทธิพลพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ผ่านสุโขทัยและเชียงใหม่ พร้อมกับมีการผสมผสานความคิดเรื่องพญานาคให้เข้ากับ (๑) พ ร ะ พุ ท ศ า ส น า

(๒) ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (๓) นิทานปรัมปรา ให้หลอมรวมเข้าเป็นเนื้อเดียวกันและประกาศตนเองว่าเป็น “พวกนาคหรือขาวนาค” เหมือนที่บรรพบุรุษในยุคโบราณได้ประกาศไว้ และความที่ความเชื่อเรื่องพญานาคของชาวชุมชนสองฝั่งโขงทางตอนเหนือไม่ถูกทำลายทั้งด้วยอำนาจของจีนและอำนาจของขอมที่สิ้นสุดลงในยุคพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ ทำให้เกิดความต่อเนื่องของความเชื่อดังกล่าว มีความมั่นคงและแทรกซึมไปสู่วิถีชีวิตของผู้คนจนกลายมาเป็นระบบวัฒนธรรม ตั้งแต่เกิดจนตาย โดยเฉพาะการที่ชาวชุมชนสองฝั่งโขงประกาศชัดเจนว่า “พญานาคคือเจ้าแผ่นดิน หรือเจ้าที่” นั้นย่อมเป็นการแสดงจุดยืนถึงความยิ่งใหญ่ของพญานาคในดินแดนสองฝั่งโขงนี้ แม้ว่าจะไม่มีเจ้าแผ่นดินที่เป็นมนุษย์ แต่ก็มีเจ้าแผ่นดินที่เป็นนาคก็ย่อมทำให้ชาวชุมชนสองฝั่งโขงนั้นสามารถที่จะยึดโยงกันโดยวิถีแห่งความเชื่อเรื่องเป็นลูกเป็นหลานพญานาคนี้ได้ และที่สำคัญปัจจุบันนี้ได้มีปรากฏการณ์ทางธรรมชาติหลายอย่างที่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในเขตแดนของชาวชุมชนสองฝั่งโขงที่เป็นเรื่องน่าคิด เกี่ยวกับพญานาคย่อมเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นได้ชัดเจนถึงความเชื่อเรื่องพญานาคที่เคยมีมาในอดีตและจะมีต่อไปในอนาคตเพราะ

มีเชื้อหรือพิษมาต่อยอดความเชื่อของผู้คนให้ก้าวไปกับความเชื่อเรื่องพญานาคอยู่ตลอดเวลา

สำหรับสถานะของพญานาคตามความเชื่อของชาวชุมชนสองฝั่งโขงนั้นพบว่ามีสถานะในการเป็นผู้รับใช้ พระพุทธรูป ศาสนา จากการมอบหมายของพระพุทธรูปองค์เมื่อคราวที่ได้เสด็จมาเพื่อประกาศพระศาสนา ณ ชุมชนสองฝั่งโขงโดยทรงมอบให้พญานาคดูแลศาสนสถานที่สำคัญของพระพุทธศาสนาตลอดแนวลำแม่น้ำโขง นอกจากนั้นพญานาคยังเป็นผู้ที่มีบทบาทในการเป็นผู้สร้างและทำลายเมือง และเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เช่น หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ หลวงปู่ขาว อนาลโย หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี หลวงปู่ชอบ ฐานสโม หลวงปู่คำคะนิง จุลณี หลวงปู่เณรคำ ฉัตติโก หลวงปู่จาม หลวงปู่ดี ฉนโน เป็นต้น ในส่วนรายละเอียดเกี่ยวกับรูปร่าง สภาพบ้านเมืองที่อยู่อาศัยนั้นชาวชุมชนสองฝั่งโขงเชื่อว่าพญานาคมีภพอยู่ใต้แผ่นดิน และอยู่ใต้แม่น้ำ มีวิมานแก้วรองรับ และมีการเป็นอยู่เหมือนมนุษย์แต่สามารถแปลงกายได้ด้วยฤทธิ์เป็นรูปร่างอย่างใดก็ได้

สำหรับอาหารของพญานาคในความเชื่อของชุมชนสองฝั่งโขงนั้น

มีทั้งอาหารสดอาหารแห้งและอาหาร
ทิพย์ตามแต่ชั้นภูมิของพญานาคที่ได้
อุบัติในภพภูมินั้น ๆ และหาก
พิจารณาจากประเด็นเรื่องรูปร่าง
หน้าตาของพญานาคในความเชื่อ
ของชุมชนสองฝั่งโขงนั้นเราก็จะ
พบว่ามียูปร่างใน ๒ ลักษณะ คือ
(๑) รูปร่างที่เป็นนาคจะมีลักษณะ
เป็นงูขนาดใหญ่มีหงอนสีแดง แผงคอ
เหมือนม้า สีผิวนั้นจะแตกต่างกัน
เขียวบ้าง ดำบ้าง ขาวบ้าง เทา บ้าง
สุดแต่ภูมิหรือภพที่เกิด ขนาดรูปร่าง
จะใหญ่ยาวมากสามารถที่จะเคี้ยว
หรือฆ่าช้างได้เป็นตัว (๒) รูปร่าง
เนรมิต จะมีรูปร่างหลากหลายเป็น
มนุษย์บ้าง เป็นสัตว์บ้าง เป็นเทวดา
บ้าง ซึ่งทั้งสองรูปแบบจะมีความ
แตกต่างกันตามแต่ผู้เป็นเจ้าของจะ
เนรมิตให้เป็นไปตามนั้น นอกจากนั้น
พญานาคในความเชื่อของชาวชุมชน
สองฝั่งโขงจะเป็นสัตว์ทิพย์ที่มีฤทธิ์
สามารถไปมาโดยการกำหนดจิต
ตามที่ประสงค์ เช่น การขึ้นมาสู่เมือง
มนุษย์จะไม่อยู่ในรูปของนาค แต่จะ
เป็นการมาในรูปของสัตว์และผู้ทรง
ศีลจะมาในรูปของนาคเฉพาะกรณีที่
จำเป็นเท่านั้น และฤทธิ์ของ
พญานาคตามความเชื่อของชาว
ชุมชนสองฝั่งโขงอีกประการหนึ่งก็คือ
การสร้างปรากฏการณ์บั้งไฟ
พญานาค ซึ่งจากการวิจัยมาจะพบว่า
บั้งไฟพญานาคนอกจากจะขึ้นใน

ลักษณะตรงดิ่งในวันออกพรรษาแล้ว
ก็ยังผู้พบเห็นในลักษณะเป็นลูกแก้ว
ใสส่องสว่างลอยไปตามที่ต่าง ๆ ได้
โดยชาวบ้านจะเรียกลูกแก้วนั้นว่า
แก้วเสด็จ ซึ่งอาจจะเกิดจากอำนาจ
ของนาคหรือเทวดาก็ได้ประเด็นนี้
แสดงให้เห็นว่าฤทธิ์ที่แสดงเป็นบั้งไฟ
นั้นก็เป็นอย่างที่แสดงเป็นลูกแก้ว
เสด็จนั้นก็เป็นอย่าง ซึ่งลูกแก้ว
ประเภทนี้จะพบมากในสถานที่
สำคัญทางศาสนาและบ้านเมือง เช่น
วัดร้างโบราณหรือโบสถ์เก่าสมัย
โบราณ เป็นต้น

ค. ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับ ความเชื่อเรื่องพญานาคของชุมชน สองฝั่งโขง

จากผลการวิจัยพบว่า
(๑) ประเด็นเรื่องความมีอยู่จริง
พบว่ามีข้อพิสูจน์ที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ
ไปหลายประเด็นแต่มีประเด็นที่เป็น
ข้อสรุปคือพญานาคในความเชื่อของ
ชุมชนสองฝั่งโขงนี้มีอยู่จริงเพราะถือ
ว่าเป็นพญานาคในพระพุทธศาสนา
ด้วย ดังนั้น จึงมีกำเนิดเหมือนกับที่
ปรากฏในคัมภีร์ด้วย (๒) ประเด็น
เรื่องอิทธิพลของความเชื่อเรื่อง
พญานาคที่มีต่อชุมชนสองฝั่งโขง
พบว่าพญานาคนั้นมีอิทธิพลต่อผู้คน
ในชุมชนสองฝั่งโขงทั้งการเมือง การ
ปกครอง เศรษฐกิจ การศึกษาและ
วัฒนธรรมตั้งแต่เกิดจนตาย และ
(๓) ประเด็นเรื่องจักรวาลวิทยา เมื่อ

ศึกษาโดยครบถ้วนแล้วก็พบว่า พญานาคในความเชื่อของชุมชนสองฝั่งโขงนั้นมีภพภูมิอยู่ในระบบจักรวาลของพระพุทธศาสนา คือชั้นกามาจรภูมิที่ไม่จัดเป็นอบาย (๔) ประเด็นด้านการตีความ พบว่าความเชื่อเรื่องพญานาคในชุมชนสองฝั่งโขงนั้นตีความได้หลายประการ เช่น พญานาคคือผู้ปกครอง ผู้สร้างผู้ทำลาย ,ความอุดมสมบูรณ์ ,ผู้รักษาพระพุทธศาสนาในดินแดนสองฝั่งโขง และที่สำคัญก็คือพญานาคนั้นเป็นสัญลักษณ์แทนผู้คนในชุมชนสองฝั่งโขงทั้งหมด (๕) ประเด็นเรื่องปัจจัยที่เป็นบ่อเกิด พบว่าความเชื่อเรื่องพญานาคในชุมชนสองฝั่งโขงนั้นเกิดมาจากเหตุปัจจัยสำคัญก็คือศาสนาท้องถิ่น ส่วนศาสนาพราหมณ์นั้นมีอิทธิพลน้อยมากเนื่องจากชาวชุมชนสองฝั่งโขงนั้นต่อต้านขอมและสิ่งที่เนื่องด้วยขอมมาก่อนแล้ว (๖) ประเด็นเรื่องคุณค่าพบว่าความเชื่อเรื่องพญานาคให้คุณค่าทั้งแก่ตนเองและสังคม โดยเฉพาะคุณค่าของการสำนึกถึงรากเหง้าและบรรพ

บุรุษของตนของคนในชุมชนสองฝั่งโขงที่ได้สร้างวัฒนธรรมและความเชื่อพญานาคนี้ขึ้นมาและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนานกว่าหนึ่งพันปีได้ และถ้ากล่าวแบบง่าย ๆ ความเชื่อเรื่องพญานาคนั้นก่อให้เกิดการกินดีอยู่ดีแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง (๗) ประเด็นเรื่องท่าทีพบว่าสังคมต้องมีท่าทีต่อพญานาคหรือความเชื่อเรื่องพญานาคของชาวชุมชนสองฝั่งโขงในสองลักษณะ คือ (๑) ยอมรับการมีอยู่ทั้งในแง่ของตัวตนของนาค และสัญลักษณ์ที่มีอยู่ของนาค (๒) ยอมรับในสิ่งที่เนื่องกับนาคคือวัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญ (๓) ยอมรับว่าจะต้องศึกษาเรื่องพญานาคให้ถ่องแท้และเข้าใจไม่หลงใหลได้ปลื้มไปกับกระแสนิยมหรือข่าวคราวที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือต้องศึกษาถึงความจริงเรื่องนาคทั้งในแง่โบราณคดี ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมให้ชัดเจน (๔) ท่าทีในการร่วมอนุรักษ์และส่งเสริมความเชื่อเรื่องนาคในวิถีทางที่ถูกต้อง

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- กรมศิลปากร **อู่รังคนิทาน : ตำนานพระธาตุพนม พิมพ์ครั้งที่ ๓**
กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์ ๒๕๓๗.
- ชลี สัมโพธิ์ปัญญา, **เมืองไทยแผ่นดินศักดิ์สิทธิ์ พญานาคทั้ง ๗ ที่พระธาตุพนม**,
กรุงเทพมหานคร : ประชาช่าง , ๒๕๑๘.
- นเรศรชู้ (นามแฝง) , **พญานาคมีจริง ?** , กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไพลิน, ๒๕๔๗.
- พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ, **ปทานุกรมบาลีไทย อังกฤษ**
สันสกฤต, พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๓.
- พระสมณกุลวงศ์, **ขุนทิ้ง** แปลโดย พิชุร มะลิวัลย์ พระนคร:โรงพิมพ์ประยูรวงศ์,
๒๕๒๐.
- ลอง ธารา (นามแฝง) , **คำชะโนดเมืองพญานาค**, กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์ไพลิน, ๒๕๔๖.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย, **ธัมมปทัฏฐกถา แปล ภาค ๖**, กรุงเทพมหานคร :
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ, **นาคในประวัติศาสตร์อุษาคเนย์**, กรุงเทพมหานคร : มติชน,
๒๕๔๓.
- พ.ต.ท. ชาญ เกลี้ยงพิบูลย์, **บั้งไฟพญานาคกับการควบคุมทางสังคม ศึกษาเฉพาะกรณีกิ่งอำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย สารนิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๔๐.**
- พลธรรม จันทร์คำ, **พญานาค อุดมการณ์ที่เมืองคำชะโนดสู่กระบวนการทำให้เป็นสินค้า, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาชนบทศึกษาและการพัฒนา**
สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑.หน้า ๒๒๒-๒๓๒.
- พิเชฐ สายพันธ์, “**นาคาคติ**” อีสานลุ่มแม่น้ำโขง ชีวิตทางวัฒนธรรมจากพิธีกรรมร่วมสมัย, **วิทยานิพนธ์สังคมวิทยามนุษยวิทยามหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา**
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๓๙.
- สุพิชฌาย์ จินดาวัฒนภูมิ **ความเชื่อเรื่องนาคของชุมชนอีสานสองฝั่งโขง (ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙**

จนถึงปัจจุบันวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์
ไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ๒๕๔๒.

Parrinder. Geoffrey ,**African Mythology** , London : Hamlyn, 1982.

Monier – William, **A Sanskrit – English Dictionary**, Delhi : Motilal
Banarasidass, 1976.

Jouraj Nayernouri, History Medicine : Aselepius, Caduceus, and Simurgh as
Medical Symbol in

Archives of Irauiian Medicine Volume 13, November 1, january
2010, : 61.

An Analytical Study of the Concept and Interpretation of Suññatā in the View of Buddhadasa Bhikkhu

การศึกษาวิเคราะห์ความหมายและการตีความสุญญตา
ในทรรศนะของพุทธทาส ภิกขุ

Phra Preeyong Medhino(Arphornsuwan)
พระปริยงค์ เมธิโน (อาภรณ์สุวรรณ)
นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

Abstract

The aim of this dissertation is to study the concept of Suññatā in Theravada, Mahayana and Zen; the concept and interpretation of Suññatā in the view of Buddhadasa Bhikkhu and any influences Buddhadasa Bhikkhu might have in the interpretation of Suññatā. Thus in the research, the concept of Suññatā in Theravada Tipiṇaka, Mahayana Sūtras, Mādhyamika's philosophy and Zen are thoroughly studied and also any influences from the concept of Suññatā in these schools will be investigated to find out their influences on Buddhadasa Bhikkhu's interpretation of Suññatā.

The result of study has shown that Buddhadasa Bhikkhu has interpreted emptiness in term of 'empty mind' and 'nirvāṇa'. Emptiness in term of 'empty mind' is the emptiness of 'self' or anything pertaining to 'self' and its concept, based on Theravada

Tipiṇṇaka, is a psychological emptiness in the practice of Suññata-samādhī or the void-concentration through insight into ‘non-self’ or Anattā. For emptiness in term of nirvana, it is the result from the practice of Suññata-samādhī starting from an instant of emptiness becoming ‘temporary nirvāṇa’ or Suññata-vimokkha to ‘supreme emptiness’ or nirvāṇa. Regarding the concept of emptiness, Buddhadasa Bhikkhu might have some influences from Zen only by the way he teaches Dhamma, but not by the conceptual meaning from his interpretation of Suññatā (emptiness) in term of ‘empty mind’. As the concept of emptiness in Zen is a much more absolute metaphysical notion than the psychological condition of Buddhadasa Bhikkhu’s ‘empty mind’. Also an approach to emptiness in Zen is by way of negation of intellectual speculation and thus soteriological device for purifying one’s mind rather than purely theoretical aspects of Buddhist religion while that in Buddhadasa’s practice is by way of doerless doing and being mindful of the sense-door consciousness at the moment of contact with sense-object as being taught in Bahiya Sutta of Theravada Tipiṇṇaka. Zen and Mahayana notion of Śūnyatā (emptiness) denotes all-pervasive and underlying principle of reality while being an absolute void in which

all dualities are abolished. While Buddhadasa Bhikkhu's notion of 'empty mind' straightforwardly describes phenomena as being characterized by 'non-self' or anattā .as defined in Theravada tradition. Also Zen is regarded as the practical application of Mādhyamika's Śūnyatā (emptiness) which is assimilated into Zen teachings and practice..As for the concept of Śūnyatā (emptiness) in Mādhyamika, it is meant for the emptiness of an individual or Pudgala-Śūnyatā and of all self-entities and their essence (Sarvadharmā-Śūnyatā) as unsubstantiality Whereas emptiness in the view of Buddhadasa Bhikkhu looks similar to Mādhyamika's emptiness since both philosophies are based on the same theory of dependent arising (Paticcasamuppāda), but Buddhadasa Bhikkhu's emptiness is the psychological emptiness being emptied of the feeling of 'self' and all attachments, not relevant to that in the metaphysical concept of Mādhyamika.

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของวิทยานิพนธ์นี้ เพื่อศึกษาแนวความคิดเรื่องสุญญตาในเถรวาท มหายาน และ เซ็น แนวความคิดและการตีความสุญญตาในทรรศนะของพุทธทาสภิกขุ และอิทธิพลต่าง ๆ ซึ่งพุทธทาสภิกขุอาจได้รับในการตีความสุญญตา ดังนั้น ในการวิจัยนี้ แนวความคิดเรื่องสุญญตาในพระไตรปิฎกเถรวาท

พระสูตรมหายาน ปรัชญามารยมิกะและเซ็น จะได้นำมาศึกษาอย่างละเอียด และรวมทั้งอิทธิพลจากแนวความคิดเรื่องสุญญตาในนิกายเหล่านี้ จะได้รับการสำรวจ เพื่อค้นหาอิทธิพลที่มีต่อการตีความสุญญตาของพุทธทาสภิกขุ และเพื่อความเข้าใจในเรื่องการตีความให้ชัดเจนยิ่งขึ้น แนวความคิดและรวมทั้งอิทธิพลอื่นๆ ซึ่งอาจมีอิทธิพลต่อการตีความสุญญตาของพุทธทาสภิกขุ จะได้ทำการศึกษาวเคราะห์ด้วย

ผลการศึกษา ได้แสดงให้เห็นว่า พุทธทาสภิกขุ ได้ตีความสุญญตาในบริบทของจิตว่างและนิพพาน สุญญตาในบริบทของ'จิตว่าง'หมายถึงความว่างจากตัวตนหรือสิ่งที่เนื่องด้วยตัวตนและเป็นแนวความคิดซึ่งอยู่บนพื้นฐานของพระไตรปิฎกเถรวาทอันหมายถึงความว่างในเชิงจิตวิทยาโดยการฝึกปฏิบัติสุญญตสมาธิหรือการเพ่งความว่างจากตัวตนจนเกิดปัญญาเห็นแจ้งความไม่มีตัวตน หรืออนัตตา สำหรับสุญญตาในบริบทของนิพพาน เป็นผลจากการเจริญสุญญตสมาธิเริ่มจากความว่างชั่วขณะ เกิดเป็นนิพพานชั่วขณะหรือสุญญตวิโมกข์ จนถึงความว่างสูงสุดหรือนิพพาน เกี่ยวกับแนวความคิดเรื่องความว่างนี้ พุทธทาสภิกขุ อาจจะได้รับอิทธิพลจากเซ็น ในแง่ของการสอนและการถ่ายทอดธรรมะแต่ไม่ใช่การนำความหมายตามแนวความคิดของเซ็นมาใช้ในการตีความสุญญตาในบริบทของ'จิตว่าง' เนื่องจากแนวความคิดเรื่องความว่างของเซ็น เป็นความคิดในเชิงอภิปรัชญามากกว่าแนวความคิดเชิงจิตวิทยาดังเช่นในความหมายของ 'จิตว่าง' ของพุทธทาสภิกขุ วิธีการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความว่างของเซ็นใช้วิธีการปฏิเสธสมมติฐานความรู้ต่าง ๆ ดังนั้นจึงเป็นอุปายวิธีในการทำจิตให้บริสุทธิ์มากกว่าการเน้นทฤษฎีตามหลักคำสอนของพุทธศาสนา ขณะที่วิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึง 'จิตว่าง' ของพุทธทาสภิกขุ เป็นการใช่วิธีฝึกปฏิบัติด้วยการทำงานและการกระทำ โดยไม่มีตัวตนไปยึดมั่นถือมั่น และด้วยการมีสติรู้เท่าทันการกระทบสัมผัสทางอายตนะต่างๆ ขณะที่มีการกระทบสัมผัสกับสิ่งต่างๆ ดังที่ปรากฏในพาหิยสูตรในพระไตรปิฎกฝ่ายเถรวาท แนวความคิดเรื่องสุญญตาหรือความว่างของเซ็นและมหายานนั้นมุ่งชี้ถึงความจริงแท้ทั้งหลายที่ปรากฏ ซึ่งต้องละความคิดแบ่งแยกในเรื่องของคู่ทึงเสีย ขณะที่ความคิดเรื่อง 'จิตว่าง' ของพุทธทาสภิกขุ มุ่งอธิบายชี้ตรงไปยังสภาวะธรรมต่างๆ อันถูกกำหนดด้วยลักษณะความไม่มีตัวตน หรืออนัตตาตามความหมายของเถรวาท อีกทั้ง คำสอนของเซ็น จัดว่าเป็นการประยุกต์

แนวความคิดเรื่องสุญญตาหรือความว่างของมารยมิกะมาสู่การปฏิบัติ ทั้งนี้ แนวความคิดเรื่องสุญญตาหรือความว่างของมารยมิกะนั้น ได้ถูกซึมซับเข้ามาอยู่ใน คำสอนและการปฏิบัติของเซ็น สำหรับแนวความคิดเรื่องสุญญตาหรือความว่างของมารยมิกะนั้น หมายถึง ความว่างจากบุคคลหรือบุคคลสุญญตา และความว่างจากสภาวะธรรมทั้งหลายอันไม่มีสาระแก่นสารหรือธรรมสุญญตา สำหรับความว่างในทรรศนะของพุทธทาสภิกขุ ดูเหมือนว่าจะคล้ายกับแนวความคิดเรื่องความว่างของมารยมิกะ เพราะปรัชญาคำสอนของเถรวาทและมารยมิกะตั้งอยู่บน พื้นฐานของทฤษฎีเดียวกัน คือ ทฤษฎีความเป็นเหตุเป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน (ปฏิจจสมุปบาท) แต่แนวความคิดเรื่องความว่างของพุทธทาสภิกขุ เป็นแนวความคิดในเชิงจิตวิทยา คือ ว่างจากความรู้สึกว่าเป็นตัวตน หรือว่างจากความ ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งหลาย ซึ่งไม่ตรงกับแนวความคิดเรื่องความว่างในเชิง อภิปรัชญาของมารยมิกะ

Background and Significance of the Problem

Buddhism has its uniqueness as a ‘religion of non-clinging or non-attachment with its insistence on *Suññatā* or emptiness (voidness). *Suññatā* is precisely the knowledge and the attitude free from the delusion of the false-view (*micchādiṭṭhi*) with regard to the world and the individual, viz., that everything is permanent, real or substantial in nature, the delusion in which the ordinary people are caught. The knowledge of *Suññatā* will help one realize things as they really are, thus letting go all the feelings of any clinging as ‘self’ or egoism. *Suññatā* is said to be the core of Buddhism or the

Buddha's teachings, for all other discourses leading a person to deliverance from suffering and attaining Niravāṇa are related to it.

In consideration of its great importance as the principal teaching of Buddhism, Suññatā, from the early Buddhism so far, has been interpreted in many different aspects and meanings which lies in many schools of Buddhism both Theravada and Mahayana, thus entailing different interpretation. The different concepts of Suññatā in many schools of Buddhism have an influence on the way of thought among Buddhist scholars to understand its true meaning and the possibility of how to develop Suññatā in Dhamma practice, especially applying it in daily life. From his writings and literatures, it is clearly seen that Buddhadasa Bhikkhu has realized the importance of Suññatā and has emphasized the teaching of Suññatā in a new way of thinking by interpreting it in many interesting aspects; for an example in the context of working with empty mind (cit-wang) which has raised some disputes with confusion or uncertainty among Buddhist scholars whether “the concept of working with empty mind” is said in any discourses of Theravada Buddhism

Buddhadasa Bhikkhu has interpreted emptiness (Suññatā) in term of ‘empty mind’ or ‘cit wang’ which has created some

dispute with uncertainty among Buddhist scholars whether ‘empty mind’ or ‘cit wang’ is found in Theravada tradition or not. More confusion also happens when Buddhadasa Bhikkhu advises developing more and more a temporary emptiness (Suññatā) in daily life for a foretaste of nirvāṇa. As it is clearly seen the point of controversy with regards to the Buddhadasa Bhikkhu’s interpretation of emptiness (Suññatā is the interpretation of emptiness (Suññatā) in term of ‘empty mind’ and ‘nirvāṇa’ whether it is based on Theravada tradition or Buddhadasa Bhikkhu might have an influence from any other schools of Buddhism. The result of this study is expected to be the solution to any disputes with confusion among Buddhists and Buddhist scholars to clearly understand the concept and interpretation of Suññatā in the view of Buddhadasa Bhikkhu.

Objectives of the Research

1.2.1 To study the concept of Suññatā in Theravada, Mahayana and Zen.

1.2.2 To study the concept and interpretation of Suññatā in the view of Buddhadasa Bhikkhu.

1.2.3 To analyze Buddhadasa Bhikkhu's interpretation of Suññatā and its influences.

Research Methodology

This work is documentary research. The research methodology can be divided into five stages as follows:

1. Collecting data in relation to Suññatā from the primary sources in the Buddhadasa Bhikkhu's writings, scriptural teachings from the Tipitaka, as well as commentaries and Mahayana Sāstras and the secondary sources from Buddhadasa Bhikkhu's translation and all other literatures concerned. Due to the scope of this dissertation, this research will primarily focus on Buddhadasa Bhikkhu work, the doctrine of Theravada and Mahayana Buddhism.

2. Analyzing the raw data as well as systematizing the collected data to give a clear picture of the concept and interpretation of Suññatā in the view of Buddhadasa Bhikkhu.

3. Constructing the overall outline of the work.

4. Discussing the problem and any controversy encountered.

5. Formulating conclusions and identifying significant results to clarify the concept and interpretation of *Suññatā* in the view of Buddhadasa Bhikkhu.

Result of the Research

Suññatā in Theravada Buddhism, the concept according to its canonical usage and commentarial exposition, means the devoidness of self or of anything belonging to self; or the other hand, the devoidness of all kinds of defilements with the mindfulness and insight as its manifestation. Thus in all respects the teaching of *Suññatā* represents an active state, as opposed to inactivity, and it is mindfulness as opposed to absent-mindedness as appeared in the important meanings of *Suññatā* in three contexts as meditative dwelling (*Suññatā-vihāra*), the lack of self or *anattā*, and awareness-release or full awareness.

Śūnyatā (emptiness) in Mahayana Buddhism is first found in *Prajñāpāramitā Sūtras* (Perfection of Wisdom) which emphasizes emptiness as a central teaching, In Heart Sūtra (*Prajñāpāramitā-hridaya-Sūtra*), *Śūnyatā* is literally translated to heart of the

Perfection of Transcendent Wisdom. The core teaching is merely the emphasis of Śūnyatā and dependent-arising (pratītyasamutpāda) as the heart doctrine of Buddhism. For Śūnyatā (emptiness) being related to dependent-arising, all phenomena, both impermanent and permanent, are depending on dependent-arising. Through the reason of their being dependent-arising, their emptiness is established. The concept of dependent-arising is thus asserting that the dependently arisen are emptiness.

Śūnyatā (emptiness) in Mādhyamika school, is based on the two theory, Dependent-arising (pratītyasamutpāda) and the Two Truths. To say of something that it is empty is another way of saying that it arises dependently. The concept of Suññatā in Mādhyamika philosophy is thus through the negation of conceptualization that leads to the egolessness of the individual (Pudgala-Śūnyatā) and also the emptiness of all self entities and their essence (Sarvadharmā-Śūnyatā) as unsubstantiality. For Śūnyatā (emptiness) being related to the Two Truths, conventional and ultimate truth, relative truth is the conventional way we perceive reality; absolute truth is Śūnyatā. Thus it means from the perspective of the relative truth, appearances and

phenomena are real. From the perspective of the absolute truth, appearances and phenomena are not real or emptiness.

Śūnyatā (emptiness) in Zen is rendered to the Essence of Mind (or the One Mind) upon the realization of non-duality. According to Zen, all sentient beings have the Buddha nature within them and that enlightenment is achieved by truly recognizing one's own true nature of emptiness or non-duality, i.e. the Buddha nature of being enlightened, thus the enlightenment comes suddenly, in a flash of spiritual insight. In other words, an approach to liberation in the way of Zen is through abrupt enlightenment relinquishing the delusions and cravings by penetrating that all conditioned phenomena are empty of "self" through knowing and contemplating the original nature of non-duality or emptiness by dropping all thoughts and concepts instead of through knowing and contemplating anicca, dukkha and anattā of the five aggregates and six sense bases with regard to Theravada Buddhism. \

Śūnyatā (emptiness) in the view of Buddhadasa Bhikkhu, its concept in the first meaning refers to the emptiness of external sense objects or all things in the world being empty of self' or 'anattā'. Emptiness in the second meaning refers to the internal

sense doors or the state of mind being empty of all desire and attachment, that is the emptiness of 'self' or anything pertaining to 'self' or the feeling of 'I' or 'mine'. For the first sense of emptiness (Suññatā), Buddhadasa Bhikkhu's interpretation looks like that in Mādhayamaika teachings. While both are based on the same philosophy, but Buddhadasa Bhikkhu refers to psychological emptiness and Mādhayamaika points to metaphysical emptiness. Due to the different viewpoints in seeing, Buddhadasa Bhikkhu emphasizes only the psychological emptiness that is the emptiness of 'self' or anything pertaining to 'self' whereas Mādhyamika teaches the metaphysical emptiness of the individual or Pudgala-Śūnyatā and of all phenomena (Sarvadharmā-Śūnyatā) as unsubstantiality

Upon an analytical study of Buddhadasa Bhikkhu's interpretation of emptiness (Suññatā), it is found that he has interpreted emptiness (Suññatā) in term of 'empty mind' and 'nirvāṇa.' The concept of 'empty mind' is based on the concept of emptiness (Suññatā) in Theravada Tipiṇaka in the context of the lack of 'self' or 'anattā', Suññatā-samādhī and Suññata-vihāra. In other word, Buddhādāsa Bhikkhu has widely and deeply presented the

idea of anattā, Suññatā-samādhi and Suññata-vihāra in the context of ‘empty mind’. Not only the concept of ‘empty mind’ Buddhadasa Bhikkhu has interpreted, but also he has presented ‘working with empty mind’ in daily life which is found to be relevant to Suññatā in the context of awareness-release in Theravada Tipiṇaka also. For the concept of emptiness (Suññatā) as ‘supreme emptiness’ or ‘niravāna’ and as ‘temporary niravāna’ interpreted by Buddhadasa Bhikkhu, the former is consistent with Suññata-cetovimutti in Theravada Tipiṇaka and the latter is consistent with Suññata-vimokkha in Theravada Tipiṇaka as well. Thus Buddhadasa Bhikkhu’s interpretation of emptiness as ‘temporary niravāna’ here and now before death as a foretaste of niravāna even seeming like the concept of niravāna being in saṁsāra as shown in Mādhyamika’s philosophy, but no evidence shows that Buddhadasa Bhikkhu has referred to Mādhyamika’s philosophy in his writings. Anyhow the concept of ‘a temporary niravāna’ is still consistent with the development of Suññata-vimokkha in the Theravada Tipiṇaka as a noble path leading to the supreme emptiness or nirvāna. It is found that the emptiness being interpreted by Buddhadasa Bhikkhu as ‘a temporary niravāna’ or ‘a foretaste of’ niravāna’ has played an

important role in the teaching of Buddhadasa Bhikkhu as well as the ‘empty mind’.

Upon the analytical study of the influence of Zen on Buddhadasa Bhikkhu’s interpretation of *Suññatā* (emptiness), it is found that Buddhadasa Bhikkhu’s view although similar to the Zen doctrine that the mind is fundamentally pure and that attacking defilements is the wrong way to attain enlightenment, his reason for holding these views is different from the Zen injunctions to avoid thinking in terms of rational polarities. According to Buddhadasa Bhikkhu, ‘empty mind’ or ‘cit-wang’ is a basic, undefiled mental condition while the Zen ‘One Mind’ is not only a fundamental mental state but is also regarded as being the basic mental substrate. Anyhow Buddhadasa Bhikkhu does not deny that non-conscious mental impurities, *anusayakilesa*, which continue to exist even in the ‘empty mind’. From this it was concluded that ‘empty mind’, which Buddhadasa Bhikkhu defines as the fundamental mental condition, denotes the basic state of the conscious mind. In contrast, however, the Zen ‘One Mind’ as the source of all being is much more than a simple state of the consciousness mind. That is,

cit-wang, as a condition of the conscious mind, is markedly different from the Zen ‘One Mind’.

To the research, It could be concluded that Buddhadasa Bhikkhu might have some influences from Zen only by the way he teaches Dhamma, but not by the conceptual meaning from his interpretation of *Suññatā* (emptiness) as ‘empty mind’ or ‘cit wang’. As upon the above analytical study, Zen *Śūnyatā*, on the other hand, is a much more absolute metaphysical notion than the psychological condition of Buddhadasa Bhikkhu’s ‘empty mind’. Zen and the Mahayana notion of *Śūnyatā* denotes an all-pervasive, underlying principle of reality which, while being an absolute void in which all dualities are abolished, paradoxically also has the positive quality of being the “essence” of being. While Buddhadasa Bhikkhu’s notion of empty mind straightforwardly describes the emptiness of mind from egoism or the feeling of ‘I’ or ‘mine’ as being characterized by *anattā* in Theravada tradition.

Suggestions

Buddhadadasa Bhikkhu has interpreted *Suññatā* (emptiness) for the great benefit that one could get from it as the central teachings of Buddhism. Anyhow this research doesn’t tell more

about the application of Suññatā (emptiness) in daily life because its objective and scope of study don't cover it. For further research, the concept of Suññata (emptiness) should be studied widely and thoroughly so that one could know how to apply it in all kinds of work and activities for the quality of life in all aspects.

Also any further studies are of importance to clearly know the right application of Suññatā (emptiness) in daily life for all levels, from a schoolboy to a businessman or even a husband and wife or a son and daughter could be achieved for the utmost benefit or whatever a human can get from the Buddhist teachings.

Bibliography

I. Primary Sources

พุทธทาส ภิกขุ. **ความสุขแท้ มีอยู่แต่ในงาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ :

สำนักพิมพ์อรุณวิทยา, พ.ศ. ๒๕๒๔.

_____ **.จิตประภัสสร, จิตเดิมแท้, จิตว่างเหมือนกันหรืออย่างไร.**

กรุงเทพฯ : ธรรมบูชา, พ.ศ. ๒๕๑๗.

_____ **.ชาวพุทธที่ดีเยี่ยมเป็นคริสต์ที่ดี** (กรุงเทพฯ : ธรรมบูชา, พ.ศ.

๒๕๒๓),

_____ **.สัจจะตามปริทรรศน์ เล่ม ๑ : อบรม ภิกษุ ๓ สอนโมกซ์ ใน**

พรรษาปี ๒๕๓๒ และสัจจะตามธรรม อบรมภิกษุ ๓ สอนโมกซ์

กรณมหาวิทยาลัย์ บวชภาคฤดูร้อน ปี ๒๕๓๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒,

ไชยา : ธรรมทานมูลนิธิ, พ.ศ. ๒๕๔๖.

_____ .สัจจตปปริทรรศน์ เล่ม ๒ : อบรม ภิกษุ ณ สวณโมกข์ ใน
 พรรษาปี ๒๕๓๒. พิมพ์ครั้งที่ ๒, ไชยา : ธรรมทานมูลนิธิ, พ.ศ.
 ๒๕๔๖.

Buddhadasa Bhikkhu.Heart-wood from the Bo Tree. tr. by SuanMok. Chaiya . Surathani :
 Dhammadāna Foundation, 2005.

_____ . Keys to Natural Truth. 5th Edition. Bangkok : Sukhapabjai Publishing House,
 2008.

II. Secondary Sources

พุทธทาส ภิกขุ, คำสอนของฮวงโป. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, พ.ศ.
 ๒๕๒๐.

Blofeld, John tr. The Zen Teachings of Huang Po - On the Transmission of Mind. New
 York : Grove Press, 1958.

Cheng, Hsueh-li. Empty Logic : Mādhyamika Buddhism from Chinese Sources. Delhi :
 Motilai Banarsidass, 1991.

Daisetz Teitaro, Suzuki.. An Introduction to Zen Buddhism. New York : Grove Weidenfeld,
 1991.

_____ . Zen Buddhism. ed. by William Barrett, New York : Doubleday, 1956.

Kalupahana, Dvid. Causality : The Central Philosophy of Buddhism, Honolulu : University
 of Hawaii Press, 1975.

Nagao, Gadjin. The Foundational Standpoint of Mādhyamika Philosophy. tr. by John P.
 Keenan. Delhi : Sri Satguru Publications,1990.

รูปแบบการตีความแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบสากลขององค์ทะไลลามะที่ ๑๔
HERMEUNATICAL PATTERNS OF THE CONCEPT OF UNIVERSAL
RESPONSIBILITY INITIATED BY H.H. THE 14th DALAI LAMA

พระมหาสมพงษ์ สันตจิตฺโต (แพงเจริญ)

นิสิตปริญญาเอก สาขาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอรูปแบบการตีความแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบสากลขององค์ทะไลลามะที่ ๑๔ โดยเน้นองค์ประกอบการวิจัยเป็น ๓ คือ ๑) ตัวบทและผู้นำเสนอ ๒) บริบทแวดล้อม ๓) รูปแบบการตีความ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการตีความแนวคิดความรับผิดชอบสากลประกอบด้วย องค์ประกอบโครงสร้างการตีความ ดังนี้ องค์ประกอบที่ ๑ “**ตัวบท หรือความรับผิดชอบสากล**” องค์ประกอบที่ ๒ “**ผู้นำเสนอหรือองค์ทะไลลามะที่ ๑๔**” องค์ประกอบที่ ๓ “**บริบทแวดล้อม**” และองค์ประกอบที่ ๔ “**รูปแบบการตีความ**” โดยสามารถสรุปเป็นองค์ประกอบของโครงสร้างการตีความรูปแบบได้เป็น ๔ ขั้นตอนดังต่อไปนี้ ขั้นที่ ๑ ตัวบทและผู้นำเสนอ ขั้นที่ ๒ นำสู่การแสวงหาบริบทแวดล้อมประกอบ ขั้นที่ ๓ นำเสนอรูปแบบการตีความ และ ขั้นที่ ๔ วิเคราะห์รูปแบบการตีความ เป็น ๗ รูปแบบคือ ๑) รูปแบบคำศัพท์เชิงบวก-เชิงลบ ๒) รูปแบบคำศัพท์กลุ่มเดียวกัน ๓) รูปแบบคำศัพท์ที่สื่อถึงสัญลักษณ์ ๔) รูปแบบคำศัพท์ที่บรรยายภาวะโดยตรง ๕) รูปแบบรู้ข้อความ ๖) รูปแบบนำเสนอด้วยการแสดงตัวบท และ ๗) รูปแบบเอาเนื้อหาของผู้นำเสนอใส่ในคำศัพท์ที่เป็นความหมายของผู้ฟัง ใน ๗ รูปแบบเหล่านั้น ๕ รูปแบบแรกเป็นการตีความที่เน้นตัวบทคือความรับผิดชอบสากลเป็นสำคัญ สำหรับรูปแบบที่ ๖ เน้นการตีความผู้อ่านเป็นสำคัญเพราะเน้นทั้งตัวบทและผู้นำเสนอ ส่วนรูปแบบที่ ๗ เน้นรูปแบบการตีความการนำเสนอของผู้นำเสนอเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตามรูปแบบทั้ง ๗ เป็นการเน้นที่ตัวบทและผู้นำเสนอ

คำสำคัญ : รูปแบบการตีความ, ตัวบท, ผู้นำเสนอ, ผู้อ่าน, ความรับผิดชอบสากล, องค์ทะไลลามะ

Abstract

This research aims at proposing hermeneutical patterns and application of the text of universal responsibility of Dalai Lama 14th covering three research components i.e. 1) text and author 2) contexts 3) hermeneutical patterns and its application. It is found that the hermeneutical patterns of universal responsibility constitutes interpretational structure as follows: 1) text of universal responsibility; 2) author or the 14th Dalai Lama; 3) contexts; 4) hermeneutical patterns by taking 3 steps : step 1 : understanding text and author, step 2 : leading to contexts, 3 : proposing hermeneutical patterns, step 4 : analyzing 7 patterns: (1) positive-negative; (2) the semantic domain; (3) the symbolic domain; (4) direct meanings; (5) the deconstruction of meanings; (6) the representation of text; and (7) the application of the author's content to meanings derived by the reader. Of these 7 patterns, the first 5 emphasize the text of "universal responsibility," the sixth emphasizes the reader, owing to concern with both the text and the author; and the last is a combination of the text and author derived from his presentation. In addition, an applied approach using external tools comprises 4 elements: giving, useful communication, energy-based benefit performance, and co-tuning and using a solution-and-application approach for issues, institutes, fields and professions, such as education and the mass media.

Key Words : Text, Author, Reader, Pattern, Interpretation, Hermeneutics. Dalai Lama, Universal, Responsibility

๑. บทนำ

ยุคสมัยอดีตครั้งโบราณ การพึ่งพาอาศัยระหว่างกันในสังคมหนึ่งๆ ทั้งหมู่บ้านหรือชุมชนเป็นไปได้อย่างล่าช้าและมีข้อจำกัดหลาย

ประการ ปัจจุบันในเวทีระดับโลก หรือความสัมพันธ์ด้านต่างๆ ระหว่างชาติทั้งหลายเป็นไปอย่างรวดเร็ว ไม่มีข้อจำกัดทางพรมแดนมาเป็นเครื่องกั้น เนื่องมาจากเทคโนโลยี

การคมนาคม ที่พัฒนาสะดวกและรวดเร็ว ทำให้เกิดการพึ่งพาอาศัยกันมากและดูเหมือนโลกยิ่งแคบลง ทั้งนี้ การพึ่งพาอาศัยกันนั้น แม้จะเน้นที่รูปธรรม ทางด้านเศรษฐกิจ การค้าขายและธุรกิจเป็นหลัก หรือบางครั้งคราวมีการพึ่งพากันทางด้านการทหาร แต่ทั้งนี้ ถือว่า ยังมีข้อจำกัดและยังแบ่งแยก เป็นประเทศเรา ประเทศเขา ยังมีการยึดมั่นถือมั่นในประเทศชาติ ชาติพันธุ์, กลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การเมือง ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตาม โดยเฉพาะปัญหาที่เป็นถึงจุดติดตันของมนุษย์ ๒ ประการคือ ปัญหาการแบ่งแยก ชัดแย้ง ทะเลาะกัน เกิดเป็นสงครามระหว่างมนุษย์ และปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหามนุษย์กับธรรมชาติ ปัญหาดังกล่าวนับวันมีแต่จะเกี่ยวข้องถึงกันมากยิ่งขึ้นอันเป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีซึ่งมาจากกระบวนการยุคใหม่หรือกระบวนการที่ ๔ (modern paradigm) เหตุปัจจัยดังกล่าวเป็นปัจจัยภายนอกที่ทำให้องค์ทะเลามะนำเสนอแนวคิดความรับผิดชอบสากล ซึ่งถือว่าเป็นแนวคิดสมัยใหม่และตอบสนองต่อบริบทสมัยใหม่ เพื่อแก้ปัญหาในระดับทัศนคติหรือกระบวนการทัศนคติของผู้คน

ในยุคปัจจุบันและอนาคต แม้อาจต้องใช้เวลา แต่ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้น และเป็นความหวังของยุคสมัยนี้ ประเด็นที่ผู้วิจัยให้ความสนใจคือรูปแบบการตีความ ซึ่งประกอบด้วยตัวบท ผู้นำเสนอ และบริบทแวดล้อม จึงนำหลักองค์ประกอบโครงสร้างการตีความตามแนวทางตะวันตก และการตีความในทางพระพุทธศาสนา มาเป็นกรอบในการอธิบาย รูปแบบการตีความแนวคิดความรับผิดชอบสากลขององค์ทะเลามะที่ ๑๔ มีรูปแบบเป็นอย่างไร เพื่อทำความเข้าใจข้อเท็จจริง ความจริงของตัวบท และเจตนารมณ์ของผู้นำเสนอต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อเสนอรูปแบบแนวคิดและการประยุกต์ใช้แนวคิดความรับผิดชอบสากลขององค์ทะเลามะที่ ๑๔

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารแบบวิเคราะห์รูปแบบการนำเสนอ โดยใช้การศึกษาต้นฉบับหรืองานเขียนของผู้นำเสนอและเน้นโครงสร้างการตีความแบบตะวันตก ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำเสนอ ตัวบทบริบทแวดล้อม ซึ่งนำไปสู่การเข้าใจรูปแบบการตีความแนวคิดความ

รับผิดชอบสากล และการประยุกต์ใช้ภาพรวมในอาชีพ แวดวงหรือสถาบันต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในสังคมปัจจุบัน

๔. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การดำเนินการวิจัยนี้เน้นไปที่องค์ประกอบของโครงสร้างการตีความซึ่งประกอบด้วยผู้นำเสนอ ตัวบทและบริบทแวดล้อม ซึ่งผู้อ่านในฐานะผู้วิจัยได้นำเสนอรูปแบบของตัวบทเพื่อเข้าใจเจตนารมณ์และความจริงของตัวบท ดังต่อไปนี้

องค์ประกอบที่ ๑ ตัวบท (text) “แนวคิดความรับผิดชอบต่อสากล” ประกอบด้วยความหมายและความสำคัญ ๓ ระดับ คือ ระดับพื้นฐาน ระดับเทียบเคียงและระดับประยุกต์ การนำตัวบทในมิติของกาลเทศะหรือพื้นที่และเวลามาอธิบายให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น การทำความเข้าใจพัฒนาการความเป็นมา เหตุปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้เข้าใจตัวบทได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในเป็นลักษณะแรงจูงใจภายในที่ทำให้ผู้นำเสนอมีปณิธานที่จะช่วยสรรพชีวิตให้พ้นทุกข์วิฤตปัญหาพื้นฐาน ด้วยการมีนวัตกรรมการอันเป็นกุศโลบาย คือนำพุทธธรรมให้ปฏิบัติและแก้ปัญหาและทันที่แห่งที่เหมาะสมกับกาลเวลา

ปรากฏเป็นรูปธรรม ส่วนปัจจัยภายนอกเป็นเรื่องของสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงไป ปัญหาระดับโลกหรือสากลหลักๆ ส่วนผู้นำเสนอเน้นการพัฒนาทัศนคติและวิสัยทัศน์เกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสากล ๒ ประเด็นหลัก คือ (๑) การมีมุมมองที่กว้างไกลเป็นอิสระและ (๒) พัฒนาความรู้สู่การร่วม การพัฒนาทั้งมุมมองหรือวิสัยทัศน์กว้างไกลและเป็นอิสระดังกล่าวนับเป็นการพัฒนาปัญญาภายใน เป็นการพัฒนาเชิงลึกหรือแนวตั้ง และการพัฒนาความรู้สู่การร่วมเป็นการพัฒนาการรู้มองสู่ภายนอก เป็นการพัฒนาเชิงกว้างหรือแนวราบ การดำเนินการต่างๆ เน้นดุลยภาพที่มีความรับผิดชอบต่อสากลเป็นฐานรองรับ

องค์ประกอบที่ ๒ คือ ผู้นำเสนอ ผู้นำเสนอมีสถานภาพบทบาทหน้าที่มากมาย กว้างๆ เป็น ๒ แนวทางคือสถานภาพที่ติดตัวมาแต่เกิด และสถานภาพที่ได้มาหลังเกิด สถานภาพแรกเป็นสถานะของความ เป็นมนุษย์พื้นฐาน และ สถานภาพอย่างหลัง สรุปได้ เป็น ๔ ประเด็น คือ(๑)ในฐานะเป็นภิกษุทางพระพุทธศาสนาแบบทิเบต-วัชรยาน (ลามะและเกอจุ) (๒) ในฐานะเป็นผู้นำศาสนจักร (เป็นพระประมุขของฝ่ายศาสนา)

(๓)ในฐานะเป็นผู้นำอาณาจักร
(เป็นกษัตริย์ของแผ่นดินหรือผู้นำ
ประเทศ) และ(๔)ในฐานะเป็นบุคคล
สำคัญของโลกความรับผิดชอบ
(สากล) ของผู้นำเสนอ แบ่งเป็น ๕
ระดับในส่วนความรับผิดชอบของ
องค์ทะไลลามะอันเนื่องจาก
สถานภาพดังกล่าวทำให้พระองค์มี
บทบาทและความรับผิดชอบ
มากมายและหลายระดับชั้นงานวิจัย
นี้แบ่งเป็น ๕ ระดับ บุคคล ครอบครัว
ชุมชนประเทศชาติและเวทีระดับ
โลกซึ่งมาจากปณิธานที่จะส่งเสริม ๓
ข้อ คือ ๑) มนุษย์ธรรม ๒) การสาน
เสวนาศาสนา และ ๓) แสวงหา
อิสรภาพให้ทิเบตดังนั้น
องค์ประกอบของโครงสร้างการ
ตีความคือ ตัวบท (text) และ ผู้นำ
เสนอ (author)

องค์ประกอบที่ ๓
บริบทแวดล้อมแนวคิดและบริบท
แวดล้อมที่สำคัญต่อองค์
ทะไลลามะ และความรับผิดชอบ
สากล ผู้วิจัยแบ่งแนวคิดบริบท
แวดล้อมเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๑) แนวคิดและบริบท
แวดล้อมพื้นฐานมีฐานมาจาก
แนวคิดทางพระพุทธศาสนา
ประเพณีปฏิบัติทั้งในประเทศอินเดีย
ประกอบด้วย หินยาน มหายาน
และวัชรยาน และพระพุทธศาสนา

ประเพณีปฏิบัติในทิเบตซึ่งผู้นำเสนอ
สังกัดอยู่ คือ นิกายเกลุก ซึ่งเป็น
นิกายย่อยของพระพุทธศาสนาทิเบต
ที่เรียกว่า วัชรยาน แต่จุดเด่น
ดังกล่าวเน้นทั้งส่วนปริยัติและปฏิบัติ
ซึ่งศึกษาตามหลักของมหายานเป็น
ส่วนใหญ่ การศึกษาวิชาทั้ง ๕ และ
การปฏิบัติตามพระสูตรและตันตระ
ถือว่ามีส่วนสำคัญพื้นฐานต่อความ
รับผิดชอบสากล

๒) แนวคิดและบริบท
แวดล้อมเทียบเคียง ประกอบด้วย
บริบทแวดล้อมที่เป็นแนวคิด
สมัยใหม่ทางตะวันตกและบริบท
แวดล้อมทางประวัติศาสตร์และ
วัฒนธรรมของทิเบต เนื่องจากองค์
ทะไลลามะได้ลี้ภัยไปอยู่ประเทศ
อินเดียและเปิดเผยพระองค์ต่อโลก
ภายนอก การยอมรับพระองค์ว่าเป็น
ประชากรโลกและการแสวงหา
แนวคิดใหม่ โดยเฉพาะแนวคิด
สมัยใหม่หรือกระบวนทัศน์ยุคที่มี
ต้นกำเนิดมาจากประเทศตะวันตก
และแผ่อิทธิพลไปทั่วโลก ทำให้เกิด
เป็นโลกสมัยใหม่และมีความทันสมัย
แนวคิดดังกล่าวมีส่วนสำคัญประการ
หนึ่งต่อความคิดขององค์
ทะไลลามะเกิดเป็นแนวคิดความ
รับผิดชอบสากล และทั้งนี้บริบท
เทียบเคียงในงานวิจัยนี้เน้นที่บริบท
ประวัติศาสตร์ทางสังคม และ

วัฒนธรรมของทิเบต ทำให้มุมมองของแนวคิดความรับผิดชอบสากลขยายกว้างมากยิ่งขึ้น

๓) แนวคิดและบริบทแวดล้อมประยุกต์ เน้นที่พระพุทธศาสนาสมัยใหม่กับกลุ่มต่างๆ ในฐานะที่องค์ทะไลลามะเป็นพระภิกษุทางพระพุทธศาสนาและบริบทสังคมสมัยใหม่ในปัจจุบันมีส่วนสำคัญต่อแนวคิดความรับผิดชอบสากล หรือที่เรียกว่าพระพุทธศาสนาสมัยใหม่ (modern Buddhism) ซึ่งมีลักษณะพระพุทธศาสนาผสมผสานกับสิ่งที่เป็นความทันสมัยในประเด็นต่างๆ เช่น แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ทำให้ทราบว่ามีการนำไปใช้ในบริบทดังกล่าวที่เป็นรูปแบบและความทันสมัยได้

ดังนั้นการเข้าใจเจตนารมณ์ของผู้นำเสนอ (authorial intention) และความจริง (truth) ของตัวบท (text) มีความจำเป็นต้องเข้าใจแนวคิดและบริบทแวดล้อมดังกล่าวเพิ่มและมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นซึ่งเป็นการเน้นย้ำบริบทแวดล้อมรอบข้างตามทฤษฎีการตีความที่เน้นผู้นำเสนอแต่เพิ่มการเน้นบริบทแวดล้อมโดย ดิลไทย์ ถือว่าเป็นแนวคิดและบริบทแวดล้อมที่สำคัญต่อพัฒนาการด้านแนวคิดและ

มุมมองของผู้นำเสนอและตัวบท และจากการศึกษาบทที่ ๒ และบทที่ ๓ แล้วนั้น ถือว่าเป็นการศึกษาองค์ประกอบการตีความเบื้องต้น คือทั้งผู้นำเสนอคือองค์ทะไลลามะ (author) และตัวบทคือความรับผิดชอบสากล (text) ในบทที่ ๒ และแนวคิดและบริบทแวดล้อม (contexts) ที่หลากหลายซึ่งนำไปสู่การแสวงหารูปแบบการตีความความรับผิดชอบสากลขององค์ทะไลลามะ

องค์ประกอบที่ ๔

รูปแบบการตีความ เน้นวิเคราะห์รูปแบบการตีความแนวคิดความรับผิดชอบสากลขององค์ทะไลลามะที่ ๑๔ เพื่อเข้าใจข้อเท็จจริงและความหมายของแนวคิดดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อตอบคำถามที่ว่าแนวคิดดังกล่าว มีรูปแบบการตีความแนวคิดอย่างไร โดยเฉพาะการตีความที่เน้นตัวบท (text) ซึ่งเป็นรูปแบบการตีความแนวคิดความรับผิดชอบสากลและเน้นผู้นำเสนอ (author) รูปแบบการตีความการนำเสนอความรับผิดชอบสากลขององค์ทะไลลามะ และประยุกต์ใช้ในบริบทสมัยปัจจุบัน รวมทั้งรูปแบบอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ท้ายบทผู้วิจัยจะวิเคราะห์แนวคิดความรับผิดชอบ

สากลกับประเด็นต่างๆ ที่น่าสนใจ และผู้วิจัยให้ความสนใจ

รูปแบบการตีความแนวคิด ความรับผิดชอบสากล เป็นแนวทาง เพื่อเข้าใจตัวบทและผู้นำเสนอ ซึ่งเป็นเจตนารมณ์และความจริง ผ่าน การตีความซึ่งผู้วิจัยเสนอไว้ ๗ แนวทาง คือ ๑) รูปแบบคำศัพท์เชิง บวก-เชิงลบ ๒) รูปแบบคำศัพท์ กลุ่มเดียวกัน ๓) รูปแบบคำศัพท์ที่ สื่อถึงสัญลักษณ์ ๔) รูปแบบคำศัพท์ ที่บรรยายภาวะโดยตรง ๕) รูปแบบ รื้อความ ๖) รูปแบบนำเสนอด้วย การแสดงตัวบท และ ๗) รูปแบบเอา เนื้อหาของผู้นำเสนอใส่ในคำศัพท์ที่ เป็นความหมายของผู้ฟัง ใน ๗ รูปแบบเหล่านั้น ๕ รูปแบบแรกเป็น การตีความที่เน้นตัวบทคือความ รับผิดชอบสากลเป็นสำคัญ สำหรับ รูปแบบที่ ๖ เน้นการตีความผู้อ่าน เป็นสำคัญเพราะเน้นทั้งตัวบทและผู้ นำเสนอ ส่วนรูปแบบที่ ๗ เน้น รูปแบบการตีความการนำเสนอของ ผู้นำเสนอเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม รูปแบบทั้ง ๗ เป็นการเน้นที่ตัวบท และผู้นำเสนอ เป็นการเน้นตัวบท เป็นส่วนมากเพราะงานเล่มนี้เน้นที่ ตัวบทคือความรับผิดชอบสากล แต่ ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า จะไม่สนใจ องค์ประกอบโครงสร้างการตีความ อย่างอื่นเลย เช่น ผู้นำเสนอ ก็ให้

ความสำคัญด้วย ดังที่รูปแบบสุดท้าย เน้นรูปแบบการตีความการนำเสนอ แนวคิดความรับผิดชอบสากลของ องค์ทะไลลามะที่ ๑๔ เพื่อเข้าใจ เจตนารมณ์ของผู้นำเสนอ ที่เน้นการ ให้ความสำคัญต่อความหมายใหม่ และมีการใส่ความหมายของผู้ นำเสนอซึ่งในที่นี้ก็คือบริบทแวดล้อม ที่ได้กล่าวในบทที่ ๓ มีส่วนสำคัญต่อ ผู้นำเสนอและนำเสนอใหม่ให้ ความหมายหมาย แนวทางดังกล่าว สอดคล้องกับกระบวนการทรรศน์ หลังนวยุคแบบปรับรื้อความหมาย ใหม่เพื่อนำสิ่งที่มียู่มาใช้ให้เกิด ประโยชน์สุขและคุณค่าใหม่ รูปแบบ การตีความและความรับผิดชอบ สากลเป็นทั้งการนำเสนอรูปแบบ เพื่อให้เห็นวิธีการและแนวทาง เพื่อนำไปปรับใช้ในวิถีชีวิตและสังคม สมัยใหม่ และการวิเคราะห์ตัวบท เพื่อเข้าใจความรับผิดชอบสากลกับ ประเด็นต่างๆ

สำหรับการนำรูปแบบ ประยุกต์ใช้ของความรับผิดชอบ สากล องค์ทะไลลามะทรงเสนอไว้ ๒ วิธี คือ (๑) พัฒนามุมมองที่กว้างไกล และเป็นอิสระมากยิ่งขึ้น เช่น เมื่อ เผชิญกับปัญหาจึงไม่ควรแค่มองใกล้ แต่ให้มากด้วยมุมมองที่ไกล ไม่ควร แก่ปัญหาเพียงชั่วคราวโดยที่ไม่ได้ ตรวจสอบไปจนถึงต้นตอของปัญหา

เปรียบเทียบการรักษาอาการบาดเจ็บ ไม่ใช่เพียงแค่รักษาอาการเท่านั้น โดยที่ไม่ได้ตรวจสอบหรือวินิจฉัยให้ถึงต้นตอหรือสาเหตุพื้นฐานของอาการบาดเจ็บ (๒) พัฒนาความรู้สึกร่วมกับผู้อื่น รู้สึกใกล้ชิดกันพยายามแบ่งปันความทุกข์ของผู้อื่น ดังนั้นการพัฒนาความรู้สึกรับผิดชอบสากล จึงเริ่มด้วย ๒ วิธี แต่ก็ยังมีวิธีการที่สำคัญเน้นที่คนรุ่นใหม่ ระบบการศึกษาที่ต้องหลีกเลี่ยงอิทธิพลที่เลวร้าย เช่น ความรุนแรงทางโทรทัศน์หรือสื่อสารมวลชนต่างๆที่มีอิทธิพลต่อผู้คน^๑

การประยุกต์ใช้ความรับผิดชอบต่อสากลกับประเด็นปัญหาต่างๆ ในปัจจุบัน จำเป็นต้องมีเครื่องมือภายนอกที่เป็นวิธีที่สัมผัสเป็นรูปธรรมเพื่อให้เห็นหลักเกณฑ์หรือรูปแบบการประยุกต์ใช้ในส่วนรายละเอียด ขึ้นอยู่กับบริบทต่างๆ ด้วย เนื่องจากความรับผิดชอบต่อสากลมีพื้นฐานมาจากกรุณา ไม่เบียดเบียน ไม่ใช้ความรุนแรง เน้นความรัก ไม่พยายามต่อกัน แนวคิด

การพึ่งพาอาศัยกัน และคุณภาพซึ่งเป็นลักษณะภายใน (inner quality) ถือว่าเป็นคุณสมบัติเชิงรับ (receptive quality) สามารถผสมผสานกับวิธีการภายนอก (outer quality) ถือว่าเป็นคุณสมบัติเชิงรุกที่มองเห็นรูปธรรม (progressive quality) ซึ่งในที่นี้คือสังคหวัตถุ เป็นแม่แบบ (model) เบื้องต้นต่อการแสดงออก ประกอบด้วย การให้ การสื่อสาร การลงแรงทำประโยชน์และการร่วมแก้ปัญหา ส่วนการประยุกต์ใช้กับประเด็นสถาบัน แวดวง สาขา และอาชีพต่างๆกับสถานการณ์ในปัจจุบัน ประกอบด้วย การศึกษา สื่อสารมวลชน เศรษฐกิจ-การเมือง สิ่งแวดล้อม ศาสนาสัมพันธ์ วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี สุขภาพ และ สันติภาพและการลดอาวุธ ทั้งนี้แนวคิดความรับผิดชอบต่อสากลดังกล่าวได้มีการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับประเด็นอื่น เช่น จุดดี จุดด้อยของแนวคิด ความรับผิดชอบต่อสากลในฐานะเป็นกระบวนทัศน์นวยุค (post-modern paradigm)

๕. การอภิปรายและสรุปผล

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอการวิเคราะห์รูปแบบการตีความแนวคิดความรับผิดชอบต่อ

^๑DalaiLama, *Universal Responsibility and The Good Heart*, (Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives, 1977), p. 23.

สากลขององค์ทะไลลามะที่ ๑๔ ซึ่งมีองค์ประกอบโครงสร้างสำคัญของวิทยานิพนธ์ ๓ ส่วนหลัก คือ ๑) ตัวบท (text) และผู้นำเสนอ (author) อยู่บทที่ ๒ ๒) บริบทแวดล้อม (context) ปรากฏในบทที่ ๓ ๓) รูปแบบการตีความแนวคิดความรับผิดชอบสากล เพื่อทราบเจตนา รรมณ์ และความจริง (intention and truth) เน้นในบทที่ ๔ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังเสนอกรอบของการทำความเข้าใจแต่ละส่วนไว้ ๓ ประเด็น คือ ๑) ระดับพื้นฐาน (fundamental level) ๒) ระดับเปรียบเทียบ (relative level) และ ๓) ระดับประยุกต์ (applied level) การทำความเข้าใจรูปแบบการตีความของการวิจัยนี้ลงในรายละเอียด โดยเฉพาะความเป็นมาของการตีความในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายานและรวมทั้งการใช้ภาษาในการนำเสนอเพื่อเข้าใจเจตนา รรมณ์ของผู้นำเสนอและความจริงของตัวบทและสำหรับรูปแบบการตีความแนวคิดความรับผิดชอบสากล ซึ่งเป็นรูปแบบการตีความแบบพื้นฐาน (fundamental interpretation patterns) มี ๗ รูปแบบคือ ๑) รูปแบบคำศัพท์เชิงบวก-เชิงลบ ๒) รูปแบบคำศัพท์กลุ่มเดียวกัน ๓) รูปแบบคำศัพท์ที่สื่อถึง

สัญลักษณ์ ๔) รูปแบบคำศัพท์ที่บรรยายภาวะโดยตรง ๕) รูปแบบข้อความ ๖) รูปแบบนำเสนอตัวบท ๗) รูปแบบเนื้อหาของผู้นำเสนอ ในคำศัพท์ที่เป็นความหมายของผู้ฟังและการนำตัวบทไปประยุกต์ใช้ รูปแบบการประยุกต์ใช้นี้เน้นการบูรณาการและสังเคราะห์กับบริบทร่วมสมัยปัจจุบัน ผ่านช่องทางการแสดงออกที่เป็นรูปธรรม ประกอบด้วย การเสียสละหรือให้การสื่อสารเป็นภาษาประกอบด้วยประโยชน์สุข การทำประโยชน์ด้วยการลงแรง และการเชื่อมทำตัวและใจเสมอเพื่อเข้าใจต่อทุกข์และสุข การนำไปประยุกต์ใช้กับสถาบันแวดวง สาขาอาชีพต่างๆ เช่น การศึกษา สื่อสารมวลชน เป็นต้น ซึ่งสำคัญต่อความอยู่รอดของมนุษย์สังคมและสิ่งแวดล้อม ในระดับเศรษฐกิจนานาชาติ การเมืองระหว่างประเทศ สิ่งแวดล้อมโลก และสันติภาพโลก ซึ่งถือว่าเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกมาเป็นรูปธรรมของแนวคิดความรับผิดชอบสากลที่เป็นนามธรรม

ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงความรับผิดชอบสากลจึงมีบริบทหลักพุทธธรรมที่ยอมรับทุกนิกาย ในเรื่องความพึ่งพาอาศัยกัน หลักแห่งเหตุปัจจัยเป็นฐานรองรับ และหลักแห่ง

ดูสภาพทางสายกลาง เหมือนอย่าง
ที่ครูบาอาจารย์สายมหายานได้มีการ
ตีความหลักพุทธธรรม เป็นแนวคิด
ความคิดใหม่ในยุคสมัยมหายาน
เกิดขึ้น เช่น สุนทรูปา โพธิจิต ซึ่งถือ
ว่าเป็นแนวคิดใหม่ในยุคสมัยนั้น
และในยุคสมัยนี้ก็มีอาจารย์รุ่นหลัง
ได้พัฒนาแนวคิดมานำเสนอเพื่อให้
ตอบกับบริบทสังคมสมัยใหม่ที่มี
ความใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น จึงเกิด
เป็นแนวคิด ความรับผิดชอบสากล
หรือ แนวคิดจิตว่าง แนวคิด
ธรรมิกสังคมนิยม แนวคิดศีลกับ
เจตนารมณ์ทางสังคม เป็นต้น ทั้งนี้
บริบทแวดล้อมแต่ละยุคสมัยมีความ
แตกต่างกันในรายละเอียด แต่สิ่งที่
อาจารย์ทั้งหลายได้ตีความเน้นมี
เป้าประสงค์เพื่อนำหลักพุทธธรรมให้
มีผลใช้ได้จริงแทนที่จะเป็นเพียงหลัก
พุทธธรรมที่คงความศักดิ์สิทธิ์อยู่ใน
ตำราหรือตู้พระคัมภีร์เท่านั้น นับว่า
เน้นนำทำให้หลักพุทธธรรมเดินได้
อันเป็นการใช้ศัพท์ใหม่หรือศัพท์ที่
ผู้ฟังคุ้นเคยและรู้อยู่แล้ว แต่การใส่
เนื้อหาความประสงค์ของผู้นำเสนอ
เข้าไป ทั้งนี้เน้นที่หลักของประโยชน์
สุข ความจริง เป็นสำคัญโดยมีหลัก
สำคัญอยู่บนพื้นฐานของกรุณาธรรม
ที่ถือว่าเป็นคุณสมบัติสัมพันธของ
องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าใน
ส่ว น เ ขี ง รุ ก (progressive;

proactive; strategic) หรือเชิงราบ
เชิงกว้างแผ่ออกไป (horizontal) ที่
จะแสดงออกไปยังผู้อื่นหรือเป็น
ลักษณะที่เรียกในฝ่ายเถรวาทว่า
เป็นญาติตถจริยาและโลกตถจริยา
ซึ่งควบคู่กับปัญญาซึ่งถือว่าเป็น
คุณสมบัติภายในส่วนเชิงรับ
(receptive) หรือ เชิงลึก/แนวตั้ง
(vertical) ซึ่งแสดงไปยังตัวเอง ทาง
เถรวาทเรียกว่า พุทธตถจริยา การ
ทำประโยชน์สุขในฐานะเป็น
พระพุทธเจ้าหรือเพื่อตัวเองพัฒนา
ตัวเองเพื่อเป็นฐานในการช่วยผู้อื่น
ทั้งนี้สิ่งที่เด่นที่ปรากฏ
ขึ้น มา อ ย่ า ง ชัด เจ น ใน
พระพุทธศาสนาแบบมหายานคือ
กุศโลบายวิธี ซึ่งผู้วิจัยมีทัศนะว่า
เป็น ลักษณะ เชิง สร้างสรรค์
(creative or constructive) ที่จะ
ทำให้เกิดการตีความลักษณะพุทธ
ธรรมที่มีพัฒนาการตามลำดับแห่ง
ช่วงประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา
ซึ่งนี้ถือว่าเป็นชุดเด่นที่ องค์ทะไลลา
ม ะ ท ร ง สั ง กั ด นิ ก า ย
เกลุกปะ (นิกายปฏิรูป หรือ นิกาย
หมวกเหลือง) ได้ทรงนำหลักการ
ดังกล่าวมาเป็นฐานในการตีความ
และมีบริบททางประวัติศาสตร์
วัฒนธรรมที่เบต และแนวคิด
สมัยใหม่ทางตะวันตกที่เป็นสิ่ง
เทียบเคียง จนนำไปสู่เข้าใจแนวคิด

ความรับผิดชอบสากล ที่เป็นทั้งแนวคิดและเป็นทั้งความหวังของ กระบวนทัศน์หลังนวยุค (post-modern paradigm)

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑.๑ ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

การศึกษาควรประกอบด้วย ๓ แบบคือ (ก) การศึกษาผู้นำเสนอ คือองค์ะโหลามะ การศึกษาผู้นำเสนอทำให้ทราบถึงภูมิหลังและความเป็นมาเป็นไป ผู้วิจัยจึงขอเสนอให้ผู้สนใจเพิ่มเติมศึกษาลงรายละเอียดโดยเฉพาะสถานภาพและบทบาทในด้านต่างๆ เช่นด้านการเมือง ด้านศาสนา และอื่นๆ (ข) การศึกษาตัวบทคือความรับผิดชอบสากล ในส่วนการศึกษาตัวบทควรนำไปประยุกต์ใช้กับแวดวงหรือกับกระบวนทัศน์หลังนวยุคถึงความสัมพันธ์ นอกจากนี้กับพระพุทธศาสนาสมัยใหม่ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา เพื่อสังคม (ค) การศึกษารูปแบบการตีความต่างๆ ในการศึกษารูปแบบการตีความควรมีการศึกษาเป็นการเฉพาะแล้วสร้างรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของการตีความพระพุทธศาสนาสมัยใหม่ โดยเฉพาะรูปแบบการตีความรับผิดชอบสากล

ลงในรายละเอียดแต่ละอย่างมีขั้นตอนตามแบบการตีความ

๖.๑.๒ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายหรือยุทธศาสตร์จัดการองค์ความรู้

การนำหลักพุทธธรรมมาเพื่อตอบสนองกับบริบทสมัย ด้วยการยอมรับความเปลี่ยนแปลง (อนิจจตา) และตระหนักถึงความทุกข์ยาก (ทุกขตา) การแสวงหาความคิดใหม่(ความรับผิดชอบสากล) การเข้าใจหลักการอิงอาศัยหรือพึ่งพากัน (โลกทัศน์แบบองค์รวม) การตีความพุทธธรรมด้วยภาษาสมัยใหม่ การนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติใช้ได้ และการวางยุทธศาสตร์เชิงพุทธที่เป็นระบบ

ในส่วนนี้ ทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยหรือสถาบันการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาควรมีการทำเป็นสารานุกรมโลกพระพุทธศาสนา (encyclopedia of World Buddhism) แบ่งเป็นชุดต่างๆ ในประเด็นต่าง ๆ เช่น ศาสนบุคคลโลกพระพุทธศาสนา (Buddhist figures of the World Buddhism) เป็นการแนะนำบุคคลสำคัญในโลกพระพุทธศาสนาหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องซึ่งองค์ะโหลามะที่ ๑๔ นับเป็นบุคคลสำคัญที่คนรุ่นหลังจะ

ได้เรียนรู้แนวคิดพระองค์ท่านด้วย
แนวคิดสำคัญในโลกพระพุทธศาสนา
แนวคิดความรับผิดชอบสากลก็ควร
อยู่ในชุดนี้ด้วย รวมทั้งสารานุกรมชุด
การตีความแนวพุทธศาสตร์
(Hermeneutics of the World
Buddhism) เพื่อเป็นการจัดการองค์

ความรู้เชิงพุทธ เหมือนอย่างที่มี
คัมภีร์หลังพุทธกาล ใน
พระพุทธศาสนาเชิงประเพณี เช่น
หินยาน มหายาน และวัชรยาน

บรรณานุกรม

๑.ภาษาไทย

ก. เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source)

(๑) หนังสือภาษาไทย

ฌอง-ฟร็องซัว เรอเวลและมัตติเยอร์ ริการ์. ฝึกชกกับนักปรัชญา. แปลโดย
งามพรรณ เวชชาชีวะ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ออร์คิด, ๒๕๔๒.

ทะไลลามะ. จักรวาลในหนึ่งอะตอม การหลอมรวมวิทยาศาสตร์กับจิตวิญญาณ
The Universe in A Single Atom, แปลโดย เพชรรัตน์ พงษ์
เจริญสุข. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสวนเงินมีมา จำกัด, ๒๕๕๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พระธรรมทูตไทยเบิกทางสู่อารยธรรมใหม่.
กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๔๓.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๙.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

มัตติเยอร์ ริการ์. วาทะทะไลลามะ, แปลโดย ส.ศิวลักษณ์. กรุงเทพมหานคร: บริษัท
เคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๓๓.

ราจีฟ เมห์โรตรา. เข้าใจทะไลลามะมหาสมุทรแห่งปัญญา, แปลโดย กฤตศีร์ สามี,
ราจีฟ เมห์โรตรา บก.. กรุงเทพมหานคร: หจก. สามลดดา,
๒๕๔๙.

(๒) หนังสือภาษาอังกฤษ

Dalai Lama. **Ethics for The New Millennium**. New York: Riverhead Books, 1999.

_____. **Love, Kindness and Universal Responsibility**, (New Delhi: Paljor Publication Private Ltd., 2004.

_____. **Universal Responsibility and The Good Heart**. Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives, 1977.

การศึกษาวิเคราะห์ปาณาติบาตในเซลล์มนุษย์และตัวอ่อนมนุษย์
THE ANALYTICAL STUDY OF THE KILLING (PĀNĀTIPĀTA) THE
HUMAN CELL AND THE HUMAN EMBRYO

นายแพทย์ปณวัธส์ กิตติมานนท์, วท.บ. พบ. พณ.ม.(บริหารธุรกิจ)
นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีจุดหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์ปาณาติบาตในเซลล์มนุษย์และตัวอ่อนมนุษย์โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์ทางชีววิทยา (๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ชีวิตกับหลักปาณาติบาตในทางพระพุทธศาสนา และ (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยธรรมว่าด้วยปาณาติบาตในเซลล์มนุษย์และตัวอ่อนมนุษย์

ผลการวิจัยพบว่า คำว่า “ชีวิต” ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การดำรงอยู่ของมนุษย์และหมู่สัตว์ มนุษย์และสัตว์จึงถือว่าเป็น “สิ่งมีชีวิต” (สปปาณก) และเป็นชีวิตในกำเนิด ๔ ตามหลักพระพุทธศาสนา มีความหมาย ๒ ระดับ คือ ระดับสมมติ ได้แก่ ชีวิตในลักษณะที่สังคมสมมติขึ้นเป็นสัตว์ บุคคล และ ระดับปรมัตถ์ ได้แก่ การดำรงอยู่อย่างสืบต่อ และต่อเนื่อง ของส่วนประกอบชีวิตที่เรียกว่า รูป กับ นาม เท่านั้น ส่วนคำว่า “ชีวิต” ตามหลักวิทยาศาสตร์ทางชีววิทยา หมายถึง สภาวะของพืชและสัตว์ที่ดำรงชีวิตของตนเองอย่างเป็นระบบ มีการเจริญเติบโต กินอาหาร หายใจ ขับถ่ายของเสีย ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม เคลื่อนไหว ควบคุมสภาพภายใน และสามารถวิวัฒนาการได้ และเรียก สิ่งที่ดำรงสภาวะแห่งชีวิตตนเองนี้ว่า “สิ่งมีชีวิต”

ส่วน “ปาณาติบาต” หมายถึง การฆ่าสัตว์ การทำลายหรือเบียดเบียนชีวิตสัตว์ให้ถึงแก่ความตาย ไม่ว่าจะเป็นการกระทำด้วยตนเองหรือให้ผู้อื่นกระทำก็ตาม หลักปาณาติบาตในเบญจศีลมีเจตนารมณ์สำคัญ เพื่อมิให้มีการเบียดเบียนชีวิตของกันและกัน และให้รู้จักแก้ปัญหาชีวิตโดยสันติวิธี องค์ประกอบแห่งการตัดสินใจการกระทำปาณาติบาตมี ๕ องค์ประกอบ คือ (๑) ปาณ คือ สัตว์มีชีวิต (๒) ปาณสณฺณิตา คือ รู้อยู่ว่าสัตว์มีชีวิต (๓) วรจิตตํ คือ จิตคิดจะฆ่า (๔) อุปกุกโม คือ ความพยายามที่จะฆ่า (ลงมือทำ) และ

(๕) เตน มรณ คือ สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น หากการกระทำไม่ครบด้วยองค์ประกอบเหล่านี้ หรือขาดองค์ประกอบข้อใดข้อหนึ่ง ไม่เป็นปาณาติบาต

“เซลล์มนุษย์” หมายถึง เซลล์ในร่างกายมนุษย์ที่ประกอบกันขึ้นเป็นเนื้อเยื่อ และรวมตัวกันเป็นอวัยวะ ระบบอวัยวะ และร่างกายมนุษย์ในที่สุด เช่น เซลล์ผิวหนัง เซลล์ตับ เซลล์เม็ดเลือดขาว ไช่ และอสุจิ เป็นต้น

“เซลล์ตัวอ่อนมนุษย์” หมายถึง กลุ่มเซลล์ชนิดหนึ่งที่พบได้ในตัวอ่อนมนุษย์หลังปฏิสนธิประมาณ ๕-๗ วัน ในระยะที่เรียกว่า “บลาสโตซิสต์” (Blastocyst) โดยกลุ่มเซลล์เหล่านี้มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นกลุ่มเนื้อเยื่ออวัยวะต่างๆ ซึ่งเรียกอีกอย่างว่า “สเต็มเซลล์” หรือ “เซลล์ต้นกำเนิด” เมื่อพิจารณาการกระทำปาณาติบาตในตัวอ่อนมนุษย์จะพบว่า ด้านสังฆธรรม นั้น กระบวนการสร้างสเต็มเซลล์และการนำสเต็มเซลล์จากตัวอ่อนมนุษย์ไปใช้ในการรักษาโรคแล้ว ถ้าตัวอ่อนมนุษย์นี้ต้องตาย ซึ่งตามหลักพระพุทธศาสนาตัวอ่อนระยะนี้จัดเป็น “กลละ” (หยาดน้ำกลมใส) และ “อัพพุทะ” (น้ำขุ่นๆ) ถือได้ว่าตัวอ่อนมนุษย์นี้เป็นชีวิตมนุษย์ที่สมบูรณ์แล้ว ดังนั้น การกระทำความดังกล่าว จึงจัดเป็นการฆ่ามนุษย์ เป็นองค์ประกอบสำคัญของปาณาติบาต ในด้านจริยธรรมโดยเฉพาะ “จริยธรรมส่วนบุคคล” ที่มีหลักกฎแห่งกรรมเป็นฐานถือว่า การทำลายตัวอ่อนมนุษย์ในการทำวิจัยหรือการนำไปใช้ในการรักษาโรค “เป็นการทำลายชีวิตมนุษย์” เป็นบาปตามหลักกฎแห่งกรรม แต่ในแง่จริยธรรมและสังคม นักวิจัยหรือนักวิทยาศาสตร์ ถือว่า การทำลายตัวอ่อนมนุษย์ในการทำวิจัย เป็น “การสละชีวิตเพื่อช่วยเหลือมนุษยชาติที่เหลือ” จึงอาจเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ในทางสังคม (อาจรวมถึงทางกฎหมายด้วย) ถ้าไม่มีวิธีอื่นที่ดีกว่า และเรื่องตัวอ่อนมนุษย์นี้ยังเกี่ยวข้องกับเรื่องการคุมกำเนิดบางประเภทเช่นการใส่ห่วงอนามัย และ เรื่องที่เกี่ยวกับเทคโนโลยี ช่วยการเจริญพันธุ์ เช่น การทำกิฟท์ การทำเด็กหลอดแก้ว ซึ่งต้องพิจารณาในแต่ละกรณี ส่วนสเต็มเซลล์ของผู้ใหญ่ (Adult Stem Cell) และเซลล์อื่นๆ ในร่างกายมนุษย์ เช่น เซลล์เม็ดเลือด เซลล์ไข (ผู้หญิง) เซลล์อสุจิ เป็นต้น ในแง่สังฆธรรมจัดเป็นเพียง “สิ่งมีชีวิต” ที่ไม่มีวิญญาณ จึงไม่จัดว่าเป็นสัตว์มีลมปราณตามหลักพระพุทธศาสนา หากมีการสร้างสเต็มเซลล์ของผู้ใหญ่หรือเซลล์อื่นๆ ในร่างกายมนุษย์ขึ้น เพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บของร่างกาย จึงไม่เป็นปาณาติบาต ทางด้านจริยธรรมทั้งในส่วนของสังคมและปัจเจก ดังนั้น การสร้าง

และการใช้ สเต็มเซลล์ของผู้ใหญ่และเซลล์อื่นๆ ในร่างกายมนุษย์เหล่านี้สามารถ
กระทำได้ตามหลักพระพุทธศาสนา

ABSTRACT

This Dissertation paper aims at analytically studying the killing of the living being (pāṇātipāṭa) in the human cells and human embryonic cells and is of three objectives: - to analytically study the life according to the Buddhist principle and Biology, to analytically study the life and the concept of the killing (pāṇātipāṭa) in Buddhism and to analytically study the Buddhist ethics on the killing (pāṇātipāṭa) in the human cells and human embryo.

From the research, it is found that life in the Buddhist sense designates the maintainance of human beings and animals called “the living being” (sappāṇaka). The life in four existences according to the Buddhist principles is of two levels i.e. the conventional level concerning the life conventionally agreed by society as beings, individual and the absolute level involving the maintaining continuously and the life-components called the name and the form. Biologically, life is a state of plants and animal existing by itself systematically, grows, consumes, breathes, and excretes and responds to environment, moves, controls the internal state and the self-existential beings are called ‘living beings’.

Meanwhile, ‘pāṇātipāṭa’ designates the killing of the living beings, destroying or violating the living beings to death whether acting by oneself or causing the others to do so. ‘Pāṇātipāṭa’ according to five

precepts is intended for not violating other's life and knowing the solution of life problem with peaceful means. There are five criteria for pānātipāta as follows: (1) the living being (pāna), (2) Knowing that is alive (pānasaññitā), (3) Intending to kill (vadhakacittaṃ), (4) Efforts to kill (upakkamo), (5) With that effort, beings are killed (tena maranaṃ). In some cases, these five factors are not complete or are in lack of some components, the fact of which is not “pānātipāta”.

“Human Cell” means cell which found in tissues, integrated to organ and finally human body such as skin cell, hepatic cell, white blood cell, egg and sperm

“Human Embryonic Cell” means some cells found in embryo after 5-7 day of inception called blastocyst. These cells have the potentiality to develop the groups of tissue or organ which is also known as "Stem Cells". Considering the killing (pānātipāta) in the embryonic cell, it is found that according to Saccadhamma (the truth in accordance with the nature) there is the process of producing the stem cells and putting the embryonic stem cell into diseases curing. The embryo is killed. According to the Buddhist principles, the stem cell at this fate is “Kalala” (clear round drops of water) and “Abbuda” (thick water) is considered as a perfect human life. Thus, these so-called actions are called as killings (pānātipāta).

According to Cariyadhamma (ethics) especially “the individual ethics” which are based on the law of kamma, it is believed that the destruction of stem cells in the process of conducting the

research and applying to the cure of diseases, is that “the destruction of human life” is unwholesome or unskillful action according to Kamma, while in the aspect of “social ethics”, the researchers or scientists regard the destruction of stem cell in the process of research as “sacrificing life for the rest of human beings”. It is righteous in the aspect of society (including the law of society), and human embryo can related to some contraceptive methods and some Assisted Reproductive Technology (ART) also. while adult stem cell and other stem cells of the human body such as blood cell, ovum cells, sperm cells, in the aspect of Saccadhammam, it is “the living beings” that have lives without a soul not classified as beings. If there are adult stem cells and other cells in the human body created for physical diseases, it is not pāṇātipāṭa. In aspect of Cariyadhamma both individually and socially, it is upheld that the production and the application of the adult stem cell and other cells to the human body are acceptable and feasible according to Buddhist principles.

Key Words : The Killing , The Human Cell , The Human Embryo

ความเป็นมาและความสำคัญของ ปัญหา

พระพุทธศาสนาถือว่า ชีวิต มนุษย์ และ สัตว์ โดยทั่วไป ประกอบด้วยชั้น ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ หรือ องค์ประกอบฝ่ายรูป (วัตถุ) และฝ่ายนาม ซึ่งองค์ประกอบทั้งสองส่วนนี้

ล้วนตกอยู่ในอำนาจแห่งกฎไตรลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยง (อนิจจตา) ความเป็นทุกข์ (ทุกขตา) และความไม่มีตัวตนที่เที่ยงแท้จริง (อนัตตา)^๑ ทำให้องค์ประกอบแห่งชีวิตเหล่านี้ไม่ยั่งยืน มีเกิด แก่ เจ็บ และตายไปในที่สุด ซึ่งนับว่าเป็น

^๑ ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๑/๑-๒.

ความทุกข์ของชีวิตที่ทุกข์ ชีวิตต้องเผชิญ แต่แม้ทุกชีวิตจะต้องเกิดและตายเป็นวัฏจักรเช่นนี้ตามธรรมชาติก็ตาม พระพุทธศาสนาก็ถือว่า ชีวิตทุกชีวิตย่อมมีคุณค่าโดยตัวเอง และทุกชีวิตย่อมมีธรรมชาติอย่างหนึ่งเหมือนกันหมด คือ ความรักชีวิต อยากมีชีวิตอยู่ ไม่อยากตาย ไม่อยากให้ใครมาทำลายหรือเบียดเบียนชีวิตตนเอง ดังนั้นโดยธรรมชาติแล้วจึงถือว่า สิ่งมีชีวิตทั้งหลายไม่ควรทำลายชีวิตของกันและกัน^๒ ที่เรียกว่า กระทำปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์ หรือการทำชีวิตให้ตกลง)^๓

หลักคำสอนต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับ ประเด็นจริยธรรมว่า ด้วยปาณาติบาต การฆ่าสัตว์ หรือการทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไปนี้เป็นอย่างมากจะเห็นได้ทั้งในแง่ธรรมและวินัย ในแง่ธรรมถือว่า สิ่งมีชีวิตทุกชนิดควรมีเมตตากรุณาต่อกัน และการฆ่าสัตว์จัดเป็นข้อแรกของความชั่วที่บุคคลไม่ควรกระทำ เช่น เป็นกายทุจริต (ความประพฤติชั่วด้วยกาย)^๔ กรรม

กิเลส (กรรมเป็นเครื่องเศร้าหมอง)^๕ และอกุศลกรรมบถ (ทางแห่งความชั่ว) เป็นต้น^๖ ส่วนในแง่วินัยนั้น มีบทบัญญัติห้ามทำลายชีวิตทั้งในระดับบรรพชิตและคฤหัสถ์ กล่าวคือสำหรับพระวินัยของบรรพชิตหรือพระสงฆ์ ได้แก่ การห้ามทำลายชีวิตมนุษย์ (พราภชีวิตจากกายมนุษย์) ในปาราชิกสิกขาบทที่ ๓^๗ ซึ่งจัดเป็นโทษขั้นร้ายแรงที่สุด หนักที่สุด เป็นอาบัติหนักที่สุด ขาดจากการเป็นภิกษุหรือห้ามฆ่าสัตว์ (ปลงชีวิตสัตว์) ในปาจิตตีย์ สปัปมาณวรรค สิกขาบทที่ ๑^๘ และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ที่มีใช้สัตว์ ได้แก่ กลุ่มพืชพันธุ์ต่างๆ ท่านก็ห้ามทำลายเช่นเดียวกัน (พราภกุตคาม)^๙ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งในศีล

ปาณาติบาต อทินนาทาน และกาเมสุมิฉฉาจาร, อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๙๑๓/๔๔๔-๔๔๕, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๑๓/๕๗๐-๕๗๑.

^๕ กรรมกิเลส ๔ คือ ปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิฉฉาจาร และมุสาวาท, ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๔๕/๑๕๗, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๕/๒๐๐-๒๐๑.

^๖ ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๔๗/๒๓๘, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒.

^๗ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๖๗/๑๓๙.

^๘ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๘๒-๓๘๓/๕๐๑-๕๐๒.

^๙ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๘๙/๒๗๗-๒๗๘.

^๒ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๐๓/๕๐๒.

^๓ อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๘/๓๓๐.

^๔ ทุจริต ๓ คือ กายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต โดยเฉพาะกายทุจริตมี ๓ ประการ คือ

๑๐ ของสามเณรและสามเณรีอีกด้วย^{๑๐} ส่วนวินัยสำหรับคฤหัสถ์ ผู้ครองเรือน หรืออุบาสกอุบาสิกา นั้น ท่านจัดเป็นศีลข้อที่ ๑ ในศีล ๕^{๑๑} และศีล ๘ หรือศีลอุโบสถ^{๑๒}

การฆ่าสัตว์หรือการทำลายชีวิตมนุษย์และสัตว์อื่นในทางพระพุทธศาสนา จึงมีโทษทั้งในทางวินัยและในทางธรรม ทั้งในระดับบรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งแสดงว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับประเด็นศีลธรรมข้อนี้เป็นอย่างมาก เพียงแต่การกระทำปาณาติบาตหรือการทำลายชีวิตสัตว์ในสมัยพุทธกาล ไม่สลับซับซ้อนเท่ากับในสังคมปัจจุบัน อันเนื่องมาจากสังคมในระยะนั้นยังไม่มีภาวะเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เป็นแต่เพียงสังคมเกษตรกรรมแบบโบราณ ที่แตกต่างจากสังคมในปัจจุบัน ซึ่งเป็นสังคมอุตสาหกรรม มีความเจริญทางวิทยาศาสตร์การแพทย์ มีพัฒนาการความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการให้

กำเนิดชีวิต เช่น การทำเด็กหลอดแก้ว การโคลน การผสมเทียม หรือเกี่ยวข้องกับการหยุดยั้งการให้กำเนิดชีวิต ได้แก่ การคุมกำเนิดด้วยวิธีต่างๆ มีการกินยา การฉีดยา และการใส่ห่วงอนามัย เป็นต้น ซึ่งวิทยาการทางการแพทย์เหล่านี้ แต่เดิมเกี่ยวข้องเฉพาะกับการให้กำเนิดชีวิตเท่านั้น แต่ในปัจจุบันกลับมีจุดหมายอย่างอื่น คือ เพื่อรักษาและปกป้องชีวิต เช่น การเพาะเลี้ยงเซลล์หรือเนื้อเยื่อตัวอ่อนมนุษย์หรือสเต็มเซลล์ (Stem Cells) เพื่อนำเซลล์จากเนื้อเยื่อตัวอ่อนไปใช้ในการรักษาโรคต่างๆ มีโรคหัวใจ อัลไซเมอร์ พากินสัน เป็นต้น^{๑๓} หรือการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อหรือเซลล์ของอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง มาพัฒนาให้กลายเป็นเซลล์หรือเนื้อเยื่อทดแทนเพื่อซ่อมแซมอวัยวะหรือเนื้อเยื่อที่เสียหาย อันเป็นความหวังใหม่สำหรับวงการแพทย์ที่จะช่วยเยียวยาผู้ที่ป่วยด้วยโรคร้ายแรงและเรื้อรัง หรือผู้ป่วยด้วยโรคเซลล์เสื่อม

^{๑๐} ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑/๑-๒, ขุ.ธ. (ไทย)

๒๕/๑/๒-๓.

^{๑๑} ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๒๔๖-๒๔๘/๕๙-๖๐, ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๔๖-๒๔๘/๑๐๙.

^{๑๒} ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๙๖-๔๐๗/๔๐๙-๔๑๑, ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๙๖-๔๐๗/๕๙๒-๕๙๔.

^{๑๓} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

และคณะ, พระพุทธศาสนากับวิทยาการโลกยุคใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔๖.

สมรรถภาพต่างๆ อาทิ โรคหัวใจ โรคมะเร็ง โรคเบาหวาน

ในปัจจุบันและอนาคตจึงถือว่า เซลล์หรือเนื้อเยื่ออ่อนของมนุษย์นับเป็นเซลล์มหัศจรรย์ ที่นักวิทยาศาสตร์ทั่วโลกต่างกำลังแข่งขันกันเพื่อหาวิธีการบำบัดโรคให้ได้ผลเร็วที่สุด เซลล์หรือเนื้อเยื่ออ่อนเหล่านี้สามารถหาได้จากกระแสเลือด ไชกระดูก และในสายสะดือทารกแรกเกิด ที่เรียกว่า “เซลล์ตัวอ่อนจากผู้ใหญ่” (Adult Stem Cells) และ “เซลล์ตัวอ่อนมนุษย์” (Embryonic Stem Cells) ที่ได้จากตัวอ่อนมนุษย์และการนำเซลล์จากตัวอ่อนมนุษย์มาใช้ โดยตัวอ่อนเจ้าของเซลล์ต้องตายไป ประเด็นปัญหาจึงเกิดขึ้นตามมาว่า “ตัวอ่อนที่อายุน้อยกว่า ๑๔ วัน หลังการปฏิสนธินั้นถือเป็นชีวิตหรือไม่” ซึ่งเกณฑ์ ๑๔ วันนี้เป็นเกณฑ์ที่ได้รับการกล่าวถึงในหลายวงการ โดยเฉพาะทางวิทยาศาสตร์ การแพทย์ อีกทั้งเซลล์ต่างๆ ที่มีการเพาะเลี้ยงในห้องทดลองวิทยาศาสตร์เพื่อใช้เป็นเซลล์ทดแทนเพื่อซ่อมแซมอวัยวะหรือเนื้อเยื่อที่เสียหายของมนุษย์นั้นจัดเป็นชีวิตหรือไม่ เพราะตามหลักวิทยาศาสตร์แล้วเซลล์ต่างๆ ในร่างกายของมนุษย์ล้วนมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นเลือด

หรือเนื้อ แม้จะเป็นเพียงชีวิตเล็กๆ ไม่ก็เซลล์ก็ตาม แต่ที่สำคัญชีวิตเหล่านี้จัดเป็นชีวิตที่พระพุทธศาสนา กำหนดว่า หากทำลายลงแล้วจะเป็นปาณาติบาตหรือไม่

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาเทียบเคียงคำว่า “สัตว์มีชีวิต” จากในสิกขาบทบัญญัติของพระสงฆ์และในเบญจศีลใช้คำว่า “ปาณะ” (ปราณ ชีวิต ลมปราณ สัตว์มีชีวิต) ซึ่งในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์มีคำอธิบายว่า “ที่ชื่อว่าสัตว์มีชีวิต พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสหมายถึงสัตว์เดรัจฉาน”^{๑๔} ซึ่งที่หมายเอาเฉพาะสัตว์เดรัจฉานนั้น เพราะท่านแยกสัตว์มีชีวิตคือมนุษย์ไปเป็นสิกขาบทหนึ่งอีกต่างหาก แต่ในเบญจศีลท่านมิได้จำเพาะเจาะจง แต่หมายเอาสัตว์มีชีวิตทั้งหมดโดยภาพรวม ซึ่งรวมทั้งชีวิตมนุษย์และสัตว์อื่นๆ ประเด็นต่อมา คือ คำว่า “สัตว์มีชีวิต” เหล่านี้มีความหมายและขอบเขตกว้างขวางเพียงใด แค่นั้น บรรดาเชื้อโรคต่างๆ หรือสัตว์เซลล์เดียวทั้งหลายจะถือว่าเป็นสัตว์มีชีวิตหรือไม่ ยิ่งกว่านั้นบรรดาเซลล์ต่างๆ ที่ถูกเพาะเลี้ยงเพื่อใช้ในการแพทย์ในปัจจุบัน จะถือว่าเป็นสัตว์มีชีวิตหรือไม่ อย่างไร เพราะ

^{๑๔} วิ.มทา. (ไทย) ๒/๓๘๔/๕๐๒.

หากเป็นสัตว์มีชีวิตตามที่กำหนดไว้
ย่อมเป็นปาณาติบาต หากไม่เป็น
ย่อมไม่เป็นปาณาติบาต และหาก
เป็นปาณาติบาตควรหรือไม่ อย่างไร
ที่เราจะทำลายชีวิตอื่นเพื่อรักษาชีวิต
หนึ่ง พระพุทธศาสนามีหลักการ
พิจารณาประเด็นเรื่องปาณาติบาต
ในเซลล์มนุษย์และตัวอ่อนมนุษย์
อย่างไรบ้าง ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญใน
การศึกษาวิจัยครั้งนี้

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ชีวิต
ตามหลักพระพุทธศาสนาและ
วิทยาศาสตร์ทางชีววิทยา

๒. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ชีวิต
กับหลักปาณาติบาตในทาง
พระพุทธศาสนา

๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลัก
พุทธจริยธรรมว่าด้วยปาณาติบาตใน
เซลล์มนุษย์และ ตัวอ่อนมนุษย์

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการ
ศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative
Research) โดยใช้วิธีเชิงพรรณนา
(Descriptive) และมีลักษณะเป็น
พุทธจริยธรรมประยุกต์ (Applied
Buddhist Ethics) ซึ่งมีวิธีการศึกษา
ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การศึกษา

วิเคราะห์แนวความคิดพื้นฐาน
เกี่ยวกับชีวิตตามหลัก
พระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์
ทางชีววิทยา ขอบเขตของชีวิตตาม
หลักพระพุทธศาสนาและ
วิทยาศาสตร์ทางชีววิทยา และ
เปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับชีวิต
ตามหลักพระพุทธศาสนาและหลัก
วิทยาศาสตร์ทางชีววิทยา จาก
เอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources)
ได้แก่ พระไตรปิฎก และข้อมูล
ทุติยภูมิ (Secondary Sources)
ได้แก่ อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา
หนังสือ ตำราวิชาการ และเอกสาร
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ

ขั้นตอนที่ ๒ ศึกษา

วิเคราะห์ วิพากษ์ แยกแยะ และ
ประยุกต์หลักการว่าด้วยปาณาติบาต
ในทางพระพุทธศาสนา เพื่อใช้ในการ
พิจารณาชีวิตในรูปแบบต่างๆ
โดยเฉพาะชีวิตในรูปแบบที่เกิดจาก
วิทยาการทางการแพทย์สมัยใหม่ใน
เรื่องเซลล์ตัวอ่อนมนุษย์ และเซลล์
มนุษย์อื่นๆ และในสังคมไทยในมิติ
ต่างๆ

ขั้นตอนที่ ๓ สรุปผลจาก

การศึกษาเพื่อหาข้อสรุป และ
นำเสนอรายงานผลการศึกษาใน
รูปแบบพรรณนาต่อไป

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์
ปาณาติบาตในตัวเซลล์ตัวอ่อน
มนุษย์และเซลล์อื่นๆของมนุษย์
สรุปความได้ดังนี้

๑. แนวคิดเกี่ยวกับชีวิตตามหลัก พระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์

“ชี วิ ต ” ใน ท า ง
พระพุทธศาสนา หมายถึง ชีวิตหรือ
การดำรงอยู่ของสัตว์โลก หรือของ
มนุษย์และหมู่สัตว์ มนุษย์และสัตว์
จึงถือว่าเป็น “สิ่งมีชีวิต” (สปปาณก)
ซึ่งเป็นชีวิตในกำเนิด ๔ ตามหลัก
พระพุทธศาสนา และมีความหมาย
สำคัญใน ๒ ระดับ คือ ชีวิตในระดับ
ที่เป็นสมมติสังขจะ คือ ชีวิตใน
ลักษณะที่สังคมสมมติขึ้นเป็นสัตว์
บุคคล ตัวตน เป็นมนุษย์ เป็นเทวดา
สัตว์นรก เป็นต้น และ ชีวิตใน
ระดับปรมัตถสังขจะ คือ ชีวิตหรือ
สิ่งมีชีวิตที่ดำรงความเป็นสัตว์ บุคคล
หรือตัวตนที่แท้จริงย่อมไม่มี ที่มีอยู่
คือการสืบทอดขององค์ประกอบแห่ง
ชีวิตที่เรียกว่า “ชีวิตินทรีย์” ได้แก่
อินทรีย์คือชีวิต ๒ ส่วนเท่านั้น คือ
(๑) รูปชีวิตินทรีย์ ชีวิตินทรีย์คือรูป
และ (๒) อรูปชีวิตินทรีย์ คือ อรูป
หรือนาม จึงอาจกล่าวว่า ชีวิตคือ
การดำรงอยู่อย่างสืบทอดและต่อเนื่อง
ของส่วนประกอบของชีวิตที่เรียกว่า

รูป กับ นาม เท่านั้น นอกจากนี้ ชีวิต
เหล่านี้ล้วนมีลักษณะหรือธรรมชาติ
โดยทั่วไป ๒ ประการ คือ

ประการแรก ชีวิตในทาง
ชีวภาพ มีลักษณะสำคัญอยู่ ๓
ประการ ได้แก่ (๑) อายุ คือ
ธรรมชาติที่เป็นใหญ่ ทำหน้าที่
เป็นอยู่ (ชีวิตินทรีย์) ตั้งอยู่ หรือ
“รูปชีวิตินทรีย์” (๒) ใ่อุ่น คือ ธาตุ
ไฟ (เตโชธาตุ) ที่เกิดจากกรรม และ
(๓) วิญญาณ ได้แก่ จิต

ประการต่อมา ชีวิตตามกฎ
ธรรมชาติ พระพุทธศาสนาถือว่า
ชีวิตทั้งหลายเกิดจากเหตุปัจจัย
เป็นไป ตามกฎไตรลักษณ์คือ
(๑) อนิจจตา ชีวิตนี้เป็นของไม่เที่ยง
(๒) ทุกขตา ชีวิตนี้เป็นความทุกข์
ทนได้ยาก และ (๓) อนัตตตา ชีวิตนี้
ไม่มีตัวตนที่แท้จริง แต่หากจะกล่าว
ว่า ชีวิตทั้งหลายมีอยู่ ก็ต้องมีอยู่
ในรูปของกระแสที่ประกอบด้วย
ปัจจัยต่างๆ อันสัมพันธ์เนื่องอาศัย
กันเกิดดับสืบทอดกันไปอยู่ตลอดเวลา
ไม่ขาดสาย (กฎปฏิจจสมุปบาท)

พุทธธรรมมองเห็นสิ่ง
ทั้งหลายในรูปขององค์ประกอบ
ต่างๆ ที่มาประชุมกันเข้า แม้ชีวิตก็
เช่นเดียวกัน เมื่อแยกแยะชีวิตพร้อม
ทั้ง องค์ ค า พ ย พ ทั้ง ห ม ด เป็น
องค์ประกอบต่างๆ ๒ ส่วนหลัก คือ

(๑) รูปร่าง หรือรูปชั้นได้แก่ มหาภูตรูป ๔ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ และธาตุลม และ “อุปาทयरูป” (ที่อาศัยมหาภูตรูป ๔) มี ๒๔ ประการ มี ปสาทรูป ๕ ได้แก่ ตา, หู, จมูก, ลิ้น, และกาย โคจรรูป (หรือวิสัยรูป) ๔ ประการ ได้แก่ รูป, เสียง, กลิ่น, และรส เป็นต้น และ (๒) นามกาย หรือนามชั้น มี ๔ ส่วน ได้แก่ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ หรือมี ๒ ส่วน คือจิตและเจตสิก หรือเรียกว่า “จิต” เพียงอย่างเดียว

ส่วนคำว่า “ชีวิต” ตามหลัก วิทยาศาสตร์ทางชีววิทยา หมายถึง สภาวะของพืชและสัตว์ที่ดำรงชีวิต ของตนเองอย่างเป็นระบบ มีการเจริญเติบโต กินอาหาร หายใจ ขับถ่ายของเสีย ตอบสนองต่อ สภาพแวดล้อม เคลื่อนไหว ควบคุม สภาพภายใน และสามารถ วิวัฒนาการได้ และเรียก สิ่งที่ดำรง สภาวะแห่งชีวิตตนเองนี้ว่า “สิ่งมีชีวิต” ชีวิตนี้มีโครงสร้างที่ ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยคุณสมบัติหรือ ธรรมชาติพื้นฐานที่สำคัญ คือ (๑) มีการสืบพันธุ์ (๒) มีเมตาโบลิซึม และพลังงาน (๓) มีการเจริญเติบโต (๔) มีการเคลื่อนไหว (๕) มีการ ตอบ ส น อ ง ต่ อ สิ่ง ร ้า (๖) มีความสามารถปรับตัวให้เข้ากับ

สิ่งแวดล้อม และ (๗) มีโครงสร้าง เป็นระบบ โดยทั่วไปแล้วชีวิตตาม หลักชีววิทยามีองค์ประกอบหรือ โครงสร้างสำคัญ ๕ ประการ คือ อะตอม โมเลกุล เซลล์ เนื้อเยื่อ อวัยวะ และ ระบบอวัยวะ

ด้านลักษณะหรือธรรมชาติ ของชีวิต พระพุทธศาสนาถือว่า ชีวิต ในส่วนที่เป็นรูปร่างมีโครงสร้างที่ เป็นระบบ และทำงานประสานกัน อย่างเป็นระเบียบ สอดคล้องกับ ในทางชีววิทยาที่เรียกว่า “Organization” นอกจากนี้ ใน ด้านลักษณะทางชีวภาพก็มีความ สอดคล้องกัน โดยที่พระพุทธศาสนา ถือว่า ชีวิตมีลักษณะทางชีวภาพที่ สอดคล้องกับวิทยาศาสตร์ ๒ ส่วน คือ (๑) อายุ หรือ “รูปชีวิตินทรีย์” และ (๒) ไออุ่น คือ ธาตุไฟ ซึ่ง ชีววิทยาเรียกชีวิตลักษณะนี้ว่า “เมตาโบลิซึมและพลังงาน” อัน เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทาง ชีวเคมีภายในร่างกายของสิ่งมีชีวิต ให้กลายเป็นพลังงาน โดยต้องอาศัย ออกซิเจนจากการหายใจเป็นหลัก ส่วนในประเด็นที่แตกต่างคือ พระพุทธศาสนานอกจากแสดง ลักษณะชีวิตในทางชีวภาพในส่วน ของรูปร่าง คือ มีอายุ และไออุ่น แล้ว ยังต้องมีคุณลักษณะทางนาม กาย คือ จิต อีกด้วย ซึ่งประเด็นนี้มี

ความแตกต่างจากชีวิตในทางชีววิทยาเป็นอย่างมาก เพราะในทางชีววิทยาแสดงเฉพาะคุณสมบัติที่เป็นรูปกาย หรือวัตถุ หรือสสาร

๒. ชีวิตกับหลักปณาดิบาทในพระพุทธศาสนา

ปณาดิบาท หมายถึง การฆ่าสัตว์ การทำลายหรือเบียดเบียนชีวิตสัตว์ให้ถึงแก่ความตาย ได้แก่ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาในการฆ่า (วรกเจตนา) สัตว์ที่มีชีวิตในทางทวารใดทวารหนึ่ง คือ ทางกายทวารก็ดี ทางวจีทวารก็ดี หรือทั้ง ทางกายทวารและวจีทวารก็ดี จนทำให้สัตว์เหล่านั้นต้องตายลงไปด้วยการกระทำนั้นๆ และไม่ว่าจะเป็นการกระทำด้วยตนเองหรือใช้ให้ผู้อื่นกระทำก็ตาม ถือว่าเป็นการฆ่าสัตว์ หรือปณาดิบาททั้งสิ้น ตรงกับคำไทยสั้นๆว่า “การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต” ในส่วนของเจตนารมณ์ของปณาดิบาทตามระบบศีลหรือวินัยนั้น เป็นไปเพื่อมิให้มีการเบียดเบียนชีวิตของกันและกัน และให้รู้จักแก้ปัญหาชีวิตโดยสันติวิธี ไม่ใช่วิธีการแก้ปัญหาด้วยความรุนแรง โดยการฆ่า ตลอดจนจนการทำร้ายร่างกาย และการทรมานให้ลำบาก

การกระทำปณาดิบาทแบ่งออกเป็น ๖ ประเภท ได้แก่

(๑) สาทตธิกปิโยค การฆ่าด้วยตนเอง (๒) อาณัตตธิกปิโยค การสั่งให้ผู้อื่นฆ่า (๓) นิสสัคคิยปิโยค การขว้างหรือปล่อยอาวุธออกไปฆ่า (๔) ถาวรปิโยค การฆ่าด้วยเครื่องมือที่อยู่กับที่ (๕) วิชขามยปิโยค คือ การฆ่าด้วยอำนาจแห่งคุณไสยศาสตร์ (๖) อิทธิมยปิโยค คือ การฆ่าด้วยการบันดาลด้วยฤทธิ์ ซึ่งปิโยคแห่งการฆ่าทั้ง ๖ ประการนี้ยังแบ่งออกเป็นปิโยคละ ๒ ประการ คือ (๑) การเจาะจงฆ่า และ (๒) การไม่เจาะจงฆ่า ส่วนมูลเหตุของการกระทำปณาดิบาทนั้นเกิดมาจากกิเลส ๓ ประการที่เรียกว่า “อกุศลมูล” ได้แก่ โลภะ (ความอยากได้) โทสะ (ความคิดประทุษร้าย) และโมหะ (ความหลง) เป็นแรงจูงใจหรือเป็นแรงผลักดันให้เกิดการกระทำปณาดิบาทขึ้น

การกระทำปณาดิบาทจะครบสมบูรณ์ได้จะต้องถึงพร้อมด้วยองค์ประกอบหรือเกณฑแห่งการกระทำ ๕ ประการ คือ (๑) ปาโณ คือ สัตว์มีชีวิต (๒) ปาณสณญิตา คือ รู้รู้ว่าสัตว์มีชีวิต (๓) วรกจิตต์ คือ จิตคิดจะฆ่า (๔) อุปกโม คือ ความพยายามที่จะฆ่า (ลงมือทำ) และ (๕) เตน มรณ คือ สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น หากการกระทำไม่

ครบด้วยองค์ประกอบเหล่านี้ หรือขาดองค์ประกอบข้อใดข้อหนึ่ง ไม่นับเป็นปาณาติบาต หรือศีลไม่ขาด นอกจากนี้การกระทำปาณาติบาตมีข้อยกเว้น ๖ ประการ เพราะขาดเจตนา คือ (๑) บุคคลผู้ไม่จงใจ (อสณฺหิจฺจ) (๒) บุคคลผู้ไม่รู้ (อชานนตสฺส) (๓) บุคคลผู้ไม่มีความประสงค์จะฆ่า (น มรณธิปายสฺส) (๔) บุคคลผู้วิกลจริต (อุมมตตกสฺส) (๕) บุคคลผู้มีจิตฟุ้งซ่าน (ขิตตจิตตสฺส) และ (๖) บุคคลผู้กระสับกระส่ายเพราะเวทนา (เวทนภูฏสฺส)

โทษของการกระทำปาณาติบาตมี ๒ ระบบ คือ ระบบแรก โทษตามระบบศีลหรือวินัย โดยทั่วไปมี ๒ ประการ คือ (๑) วินัยทางศาสนาตามหลักเบญจศีลมี ๔ ประการ คือ ศีลขาด ศีลทะลุ ศีลต่าง และศีลพริ้ว และ (๒) วินัยทางโลกหรือตามกฎหมาย ที่ได้บัญญัติไว้ และระบบที่สอง โทษตามระบบธรรม หรือโทษทางธรรมมี ๓ ประการ คือ (๑) เกิดทุกข์โศกนันททางใจ (๒) ประสบเวรภัยในภพนี้ และ (๓) ประสบเวรภัยในภพหน้า ได้แก่ เกิดในอบายภูมิ มีนรก เปต อสุรกาย เป็นต้น นอกจากนี้ ความหนักเบาของโทษในทางธรรมอันเนื่องมาจากการกระทำปาณาติบาต

ย่อมมีความหนักเบาแตกต่างกัน คือ (๑) ในด้านองค์ประกอบของปาณาติบาต ถือว่าการกระทำที่ศีลขาดย่อมมีโทษมากกว่าศีลทะลุ ศีลต่าง หรือศีลพริ้ว (๒) ในด้านสัตว์ที่ถูกฆ่า คือ การฆ่าสัตว์เดรัจฉานย่อมมีโทษน้อยกว่าฆ่ามนุษย์ หากเป็นสัตว์เดรัจฉานอย่างเดียว การฆ่าสัตว์เล็ก สัตว์มีคุณน้อย มีโทษน้อยกว่าบาปน้อยกว่า หากเป็นการฆ่ามนุษย์เพียงอย่างเดียว การฆ่ามนุษย์ที่มีคุณมีโทษมากกว่ามนุษย์ที่ไม่มีคุณ การฆ่ามนุษย์ที่มีคุณธรรมมากกว่ามีโทษมากกว่ามนุษย์ที่มีคุณธรรมน้อยกว่า (๓) ในด้านเจตนา การฆ่าที่มีเจตนาแรงกล้า มีโทษมาก บาปมากกว่าเจตนาที่อ่อน การฆ่าสัตว์ใหญ่ย่อมเกิดมาจากกิเลสที่มากกว่าและมีพิธีการมากกว่า จึงบาปมากกว่า

ส่วน “สัตว์มีชีวิต” หรือ “สัตว์มีปราณ” (ปาณะ) ตามหลักปาณาติบาตมีขอบเขตและความหมายที่สำคัญ ๒ ระดับ คือ (๑) ระดับสมมติสังขจะ ความจริงโดยสมมติหรือในแง่โวหาร คือ อินทรีย์ที่หายใจ ที่มีชีวิตเป็นอยู่ โดยหมายเอามนุษย์และสัตว์ทั่วไปทุกชนิด (๒) ระดับปรมัตถสังขจะ ความจริงโดยปรมัตถ์ หรือโดยสภาวะธรรมชีวิตโดยปรมัตถ์ จึงเกิดมาจากองค์ประกอบฝ่ายรูปและฝ่ายนาม ที่

เรียกว่า ชั้นที่ ๕ นี้ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ที่ ประกอบกันขึ้นเป็นชีวิต สัตว์ หรือ บุคคล ดำเนินสืบต่อเนื่องกันไปตาม สภาวะ การฆ่าหรือการทำลายชีวิต ในแง่ปรมาตมนี้จึงหมายถึง การ ทำลายหรือหยุดความพร้อมเพรียง กันของการสืบต่อแห่งรูปและนาม

๓. ปาณาติบาตในเซลล์มนุษย์และ ตัวอ่อนมนุษย์

“ตัวอ่อนมนุษย์” หมายถึง ตัวอ่อนของมนุษย์ที่ประกอบด้วย กลุ่มเซลล์ชนิดหนึ่งในร่างกายของ มนุษย์ ที่มีความสามารถพิเศษใน การสร้างเซลล์เฉพาะทางที่จะ เจริญเติบโต (Differentiate) ต่อไป และจะกลายเป็นเนื้อเยื่อ หรือ อวัยวะในที่สุด อาจเรียกอีกอย่างว่า “เซลล์ต้นแบบ” หรือ “เซลล์ต้น กำเนิด” จะเริ่มพบได้ในตัวอ่อน มนุษย์หลังปฏิสนธิประมาณ ๕-๗ วัน ที่อยู่ในช่วงระยะที่ ๒ เรียกว่า “บลาสโตซิสต์” (Blastocyst) เป็น เซลล์ต้นแบบที่บริสุทธิ์และมี ศักยภาพสูงในการแปรสภาพเป็น เซลล์ชนิดอื่นๆ ในทางทฤษฎีสเต็ม เซลล์สามารถพัฒนาเปลี่ยนแปลงไป เป็นเซลล์เนื้อเยื่อ ที่แตกต่างกันได้ เป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นกระดูก กล้ามเนื้อ หรือแม้แต่สมอง ฯลฯ

สเต็มเซลล์ในร่างกายมนุษย์ที่มีการ ทดลองวิจัยในการบำบัดรักษาโรคใน ปัจจุบัน มีอยู่ ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ (๑) สเต็มเซลล์จากตัวอ่อนมนุษย์ (Embryonic Stem Cells) และ (๒) สเต็มเซลล์จากผู้ใหญ่ (Adult Stem Cells) วิธีการนำ สเต็มเซลล์มาใช้ในการแพทย์ ปัจจุบันมีอยู่ ๓ วิธีด้วยกัน คือ (๑) การใช้วิธีเซลล์บำบัด (๒) การ ปลุกถ่ายเนื้อเยื่อ และ (๓) การปลุก ถ่ายอวัยวะและเทคโนโลยีทางการแพทย์ ที่ถูกนำมาใช้ในกระบวนการ สร้างสเต็มเซลล์ ก็คือ “การโคลน” สเต็มเซลล์ (Stem Cells) ทุกชนิดมี คุณสมบัติหรือคุณลักษณะพิเศษที่ สำคัญสำหรับนำไปใช้ในทาง การแพทย์เพื่อรักษาโรคอยู่ ๓ ประการด้วยกัน คือ (๑) สเต็มเซลล์ สามารถแบ่งตัวเองขึ้นมาใหม่ได้ ในช่วงระยะเวลาอันยาวนาน (๒) สเต็มเซลล์ เป็นเซลล์ที่ไม่ได้ ทำหน้าที่ เฉพาะเจาะจง (๓) สเต็มเซลล์ มีความสามารถในการเปลี่ยนไปเป็น เซลล์ที่ทำหน้าที่เฉพาะเจาะจงได้

เมื่อพิจารณาปาณาติบาต ในสเต็มเซลล์จะพิจารณาใน ๒ ประเด็นใหญ่ๆ ตามหลัก พระพุทธศาสนา คือ ด้านสังขธรรม และด้านจริยธรรม ในด้านสังขธรรม

คือ ความจริงตามกระบวนการธรรมชาติจะพบว่า ในกระบวนการสร้างสเต็มเซลล์และกระบวนการนำสเต็มเซลล์จากตัวอ่อนมนุษย์ไปใช้ในการรักษาโรค ตัวอ่อนมนุษย์ที่มีอายุไม่เกิน ๑๔ วันนั้น เมื่อเทียบระยะเวลาดังกล่าวตามหลักพระพุทธศาสนา จัดเป็นพัฒนาการแห่งทารกในช่วงสัปดาห์ที่ ๑ ถึง ๒ คือ อยู่ในช่วงเป็น “กลละ” (หยาดน้ำกลมนใส) และ “อัมพุทะ” (น้ำขุ่นๆ) ชีวิตในช่วงนี้ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นชีวิตมนุษย์ที่สมบูรณ์แล้ว ดังนั้นการกระทำใดๆ ที่ทำให้ตัวอ่อนมนุษย์นี้ต้องตายไป จัดเป็นการฆ่ามนุษย์เป็นปาณาติบาต ส่วน สเต็มเซลล์ของผู้ใหญ่ (Adult Stem Cells) และเซลล์อื่นๆ ในร่างกายมนุษย์ เช่น เซลล์เม็ดเลือด เซลล์ไขและเซลล์อสุจิ เป็นต้น ในแง่สังขธรรมจัดเป็นเพียง “สิ่งมีชีวิต” แต่ไม่มีวิญญาณ หากมีการสร้างสเต็มเซลล์ของผู้ใหญ่ขึ้นเพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บ

ของร่างกาย จึงไม่เป็นการฆ่า หรือปาณาติบาต ในด้านจริยธรรมทั้งในส่วนของสังคมและปัจเจกจึงถือว่าการสร้างและการใช้สเต็มเซลล์ของผู้ใหญ่และเซลล์อื่นๆ ในร่างกายมนุษย์เหล่านี้เป็นสิ่งที่กระทำได้ตามหลักพระพุทธศาสนา

ส่วนกรณีของการคุมกำเนิดแบบต่างๆ และเรื่องของเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ มีทั้งเกี่ยวและไม่เกี่ยวกับชีวิต(สัตว์ที่มีปราณ) ซึ่งจะต้องพิจารณาในแต่ละกรณีต่อไปว่าเกี่ยวข้องกับชีวิตที่มีปราณ หรือนับตั้งแต่เป็นตัวอ่อนมนุษย์ระยะไซโกต(Zygote) เป็นต้นไปหรือไม่ กรณีใดที่เป็นปาณาติบาต และกรณีใดที่ไม่ใช่ปาณาติบาต

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

_____ .พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ :

(๑) หนังสือ :

กันยารัตน์ ไชยสุต, นายแพทย์สิทธิชัย พุทธประเสริฐ, และวีรวรรณ มหาวิโร.

Essence of Modern Biology I. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๒๗.

คณาจารย์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. *ชีววิทยา เล่ม ๑*. กรุงเทพมหานคร :

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป..โครงการชีวจริยธรรมกับการวิจัย

วิทยาศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่. *แนวปฏิบัติและประเด็นพิจารณาทางชีวจริย*

ธรรมด้านการทำวิจัยวิทยาศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์.

กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ และศูนย์พันธุ์

วิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ, ๒๕๔๖.

ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์, น.พ. สตีเฟนเชลล์ ดีเอ็นเอ และชีวจริยธรรม.

กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๔๙.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต) และคณะ. *พระพุทธศาสนากับวิทยาการโลก*

ยุคใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). *การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์*. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๒.

_____ . *สนทนาธรรม : ชีวิต จริยธรรม กับการวิจัยทางการแพทย์*.

กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ, ๒๕๔๘.

การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ

THE FAMILY-VIOLENCE MANAGEMENT IN THE INTEGRATED BUDDHIST PERSPECTIVE

พูนสุข มาศรีสรสรรค์ นศ.บ. (ประชาสัมพันธ์-โฆษณา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
M.S. (Home Economics) C.S.U., Edmond, O.K., U.S.A.

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมต่างๆ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทสามารถนำมาผสมผสานกับแนวทางการดำเนินการของทางตะวันตก ตะวันออกและไทยที่มีอยู่แล้วให้เป็นการจัดการความรุนแรงในครอบครัวที่สมบูรณ์ขึ้นในเชิงพุทธบูรณาการ โดยมีวิธีการและเครื่องมือสำหรับแต่ละปัจเจกบุคคลนำไปจัดการได้เองอย่างริบถ้วน พร้อมการบ่มเพาะในระยะยาว แผ่ขยายไปในองค์กรของสังคม ในมิติของ (๑) การแปรเปลี่ยนความขัดแย้งที่อาจบานปลายเป็นความก้าวร้าวรุนแรงให้เป็นความเข้าใจอันดีต่อกัน (๒) การหาทางออกในการแก้ไขปัญหความรุนแรงในระดับต่างๆ รวมถึงการป้องกันมิให้เกิดซ้ำซ้อน และการเยียวยารักษาใจตนให้สงบสันติไปพร้อมๆ คนในครอบครัว เป็นการทำให้จิตใจให้ตั้งมั่นมีสมาธิในการปรับกาย วาจาและใจให้มีสัมมาทิฐิ มีสติสัมปชัญญะอยู่ในปัจจุบันขณะ ไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์ร้ายต่างๆ เพื่อพัฒนารูปแบบของการดำเนินชีวิตครอบครัวของแต่ละปัจเจกให้อุดมด้วยศีล สมาธิ และปัญญา ผสานกับการใช้แนวทางโดดเด่นของทางตะวันตกและตะวันออก รวมถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเพื่อประโยชน์สูงสุดสำหรับความปลอดภัยจากความรุนแรงใดๆ

คำสำคัญ : การจัดการ ความรุนแรงในครอบครัว เชิงพุทธบูรณาการ

Abstract

From the research, it is found that the various Dhammas in Theravāda Buddhism combined with the globalized western and eastern means including Thai can be effectively used to manage family violence in the integrated Buddhist perspective by having means and tools for each individual to immediately manage by one

own self together with long-term cultivation spreading into the whole society in the dimensions of (1) the transformation of the ‘leading to violence’ conflicts to ‘mutual understanding’; (2) the resolution in terms of a) violent problem solving and preventing it from repeats b) healing both individual’s and family members’ minds. It is such strong intention to learn how to have the right view in adjusting individual’s body, speech and mind to be at the present moment with mindfulness and consciousness in order not to be the slave of emotions for developing the model of leading a peaceful family life which is full of moral, concentration and wisdom, combining with the good means of the West and the East to manage family violence including the use of high technology for the highest benefits to be safe from any violence.

Key Words : Management, Family-Violence, Buddhist Integration

๑. บทนำ

ความรุนแรงในครอบครัว (Family Violence) ในยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ ปัจจุบัน ทวีความรุนแรงขึ้นมากมายกว่าสมัยก่อนมาก อันเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก โดยภาพรวม ประเทศส่วนใหญ่ในสังคมโลกต่างก็ยอมรับกันแล้วว่าปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมิใช่ปัญหาส่วนตัวของแต่ละครอบครัวอีกต่อไป แต่เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน เหตุปัจจัยดังกล่าวเป็นปัจจัยภายนอกที่เมื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงปัจจัยภายในตามบริบททางพระพุทธศาสนา ทำให้มองเห็นความเป็นรูปธรรมมากขึ้น ในการนำไป

ร่วมจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ ประเด็นที่ผู้วิจัยให้ความสนใจคือ แนวคิด รูปแบบ และหลักการต่างๆ ที่น่าสนใจทางสังคมวิทยา จิตวิทยา และเศรษฐกิจของตะวันตก ตะวันออกรวมถึงไทยในเรื่องที่เกี่ยวกับการจัดการความรุนแรงในครอบครัว ในขอบข่ายของความหมาย ลักษณะประเภทปรากฏการณ์และการดำเนินการในสังคมไทย สาเหตุ ผลกระทบของความรุนแรงในครอบครัว และการหาทางแก้ไขเยียวยา รวมถึงการป้องกันมิให้เกิดขึ้นอีก และการจัดการความรุนแรงในครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนาด้วยหลักธรรมต่างๆ ๙ หมวดที่เกี่ยวข้องกับการใช้

ชีวิตครอบครัวอย่างสงบสันติสุข เมื่อนำองค์ความรู้ที่ได้มาบูรณาการร่วมกันก็ได้เป็นองค์ความรู้ใหม่เพื่อเป็นเครื่องมือในการจัดการกับความรุนแรงในครอบครัวเดี่ยว (Nuclear or Immediate Families) เชิงพุทธบูรณาการ

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพปัญหา แนวคิด และรูปแบบการจัดการความรุนแรงในครอบครัว

๒.๒ เพื่อศึกษาวิเคราะห์การจัดการความรุนแรงในครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา

๒.๓ เพื่อนำเสนอแนวทางในการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพจากเอกสาร โดยทำการค้นคว้า รวบรวมเอกสารทางวิชาการ งานวิจัยและข้อมูลที่สัมพันธ์กันของทางตะวันตก ตะวันออกและไทย ร่วมกับการค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ในพระพุทธศาสนาเถรวาท และการสัมภาษณ์คนในครอบครัวเดี่ยวเชิงลึกในประเด็นหัวใจสำคัญของการจัดการความรุนแรงในครอบครัว และนำไปสู่การหาทางออกที่พึงประสงค์แก่สถาบันครอบครัว และ

สังคมโดยองค์รวม ด้วยการนำหลักธรรมสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตครอบครัวที่สงบสันติสุข มาบูรณาการจัดการความรุนแรงเชิงพุทธร่วมกับแนวทางและรูปแบบการจัดการของทางตะวันตก ตะวันออก และไทยที่มีอยู่

๔. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

การดำเนินการวิจัยนี้เริ่มจากการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับแนวคิด แนวทาง และการดำเนินการในการจัดการความรุนแรงในครอบครัวของทางตะวันตก ตะวันออก และพระพุทธศาสนา ทำให้ทราบความหมายของความรุนแรง ปรากฏการณ์ ประเภท และสาเหตุของความรุนแรง วิธีการแก้ไขความรุนแรงตามแนวทางจิตวิทยา สังคมวิทยา เศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา สังคมวัฒนธรรม และแนวพุทธ รวมถึงวิธีการป้องกันความรุนแรง และการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ จากนั้น ผู้วิจัยได้นำวิธีการแก้ไขความรุนแรง การป้องกันความรุนแรง และการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบมาเปรียบเทียบความเหมือนและความต่าง ทำให้ได้รูปแบบของการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ ดังมีรายละเอียดในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

ความหมายของความรุนแรงในครอบครัวที่เป็นรูปธรรมก็คือ ๑) การละเมิดเขตแห่งสิทธิส่วนตัว บทบาทหน้าที่และความสงบสันติสุขของแต่ละสมาชิกในครอบครัว^๑ ๒) การใช้อำนาจผิดๆ ในครอบครัว^๒ สาเหตุโดยทั่วไปของความรุนแรง คือความขัดแย้ง ซึ่งเป็นความไม่ตรงกันในเรื่องของความเห็น ความคิด ความเข้าใจในระดับที่ไม่สามารถประนีประนอมกันได้จนเกิดการประทุรร้ายรุนแรงในระดับน้อยด้วยการตบตี ทะเลาะวิวาทกันไปจนถึงระดับมากขึ้นจนถึงขั้นบาดเจ็บสาหัสหรือเสียชีวิต ผู้วิจัยได้ค้นคว้าและรวบรวมแนวทางการจัดการความรุนแรงในครอบครัวได้ ๓ มิติดังนี้

^๑Admin, “ได้ฟ้าเดียวกัน : ‘สาระชีวิตคู่เขตในครอบครัว’”(มธุรส เอื้อนธัช แปล จาก Boundaries in the Family, ดิคเดอคอนนิง ที่ปรึกษาNew CommunityServiceCentre, พฤษภาคม๒๕๕๓), <<http://www.thaifamilylink.net/>>, (14 January 2011).

^๒ประมวล รุจนเสรี, การใช้อำนาจ เป็นธรรมชาติของมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โดย สุเมธ รุจนเสรี, ๒๕๔๗), หน้า ๓๐-๓๕.

(๑) การแก้ไข : ทฤษฎีอะโนมีของเมอร์ตัน (Merton's Theory of Anomie)^๓ : ให้แนวทางแก้ไขแก่คนในสถาบันครอบครัวและสถาบันที่เกี่ยวข้องด้วยการร่วมมือกันจัดความไม่เป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำทางเพศระหว่างหญิงชายหรือสามีภรรยาให้หมดไป และส่งเสริมการเคารพในหน้าที่รวมถึงบทบาทสำคัญของทั้งสองฝ่าย ทฤษฎีไร้ระเบียบหรือโกลาหลของเอ็ดเวิร์ด ลอร์เลนซ์ (Edward Lorenz's Chaos Theory, 1960)^๔ : มีการพูดถึงอุปมาผลกระทบผีเสื้อ และข้อสังเกตของชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ ว่าทฤษฎีนี้มี

^๓อ้างในจุฑารัตน์เอื้ออำนวย, “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การเยียวยาความรุนแรงในครอบครัว” : บทความกฎหมายศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง - bopitv, “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การเยียวยาความรุนแรงในครอบครัว”, <<http://www.openbase.in.th/taxonomy/term/795>>, (๑๕ มกราคม ๒๕๕๑).
^๔“The Butterfly Effect in the Lorenz attractor time : แมฟี่เสื้อกระพือปีก ก็อาจเกิดพายุกระหน่ำถึงครึ่งโลก คำนิยามในทฤษฎีความโกลาหล (Chaos Theory)”, <<http://www.itie.org/equi/modules.php?name=Forums&file=viewtopic>>, (๙ พฤษภาคม ๒๕๕๑).

ความคล้ายคลึงกับตำราพิชัยสงครามของซุนหวู่ ซึ่งเป็นการเอาชนะความขัดแย้งโดยไม่ต้องใช้กำลัง สามารถนำมาใช้แก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวได้โดยชี้แนะให้สมาชิกครอบครัวรู้จักสาเหตุปัจจัยแห่งความรุนแรงที่เกิดขึ้นเพื่อปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมและความสัมพันธ์ระหว่างกันให้กลับคืนสู่ความเป็นปกติ **แนวคิดเรื่องตะแกรงแห่งความสัมพันธ์ของเวย์น อี. เบเกอร์ (Wayne E. Baker's Relationship Grid)^๕** : ให้ข้อเตือนใจว่า สมาชิกครอบครัวควรมีความสามัคคีกันเพื่อประโยชน์และความสุขร่วมกันตลอดไป มากกว่าที่จะก่อความรุนแรงต่อกันในฐานะศัตรู **ทฤษฎีตัวของออโตโต้ ซี. ชาร์เมอร์ (Otto C. Scharmer's U-Theory)^๖** : ใช้แก้ปัญหาความรุนแรงในระหว่างสามีภรรยา พ่อแม่และลูกได้ด้วยการปรับการสื่อสาร

^๕ อังใน วันชัย วัฒนศัพท์, **ความขัดแย้ง...หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ ศิริภณธ์ ออฟเซ็ท, ๒๕๔๓), หน้า ๙๐-๙๓.

^๖ Ben Thaiaporn's Blog, “แลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องการพัฒนาตนเอง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาตริวิทยา และการวัด”, <<http://www.oknation.net/blog/philharmonics>>, (๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๑).

ระหว่างกันที่เคยมีอคติ และส่งผลในทางลบให้กลับมาเป็นการไตร่ตรองด้วยปัญญาอย่างมีประสิทธิภาพ ความรุนแรงก็จะทุเลาลงได้ **วิธีการแบบอหิงสาหรือสันติวิธีของ มหาตมคานธี^๗** : แก้ไขความสัมพันธ์ที่เป็นไปในทางก้าวร้าวรุนแรงในครอบครัวได้ โดยทุกคนต้องแก้ไขตนเองในการไม่พยายามบีบบังคับทั้งทางวาจาและทางกายต่อกันในการที่จะให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนต้องการ แต่ใช้เหตุผลแทน **ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช^๘** : แก้ปัญหาความรุนแรงของทุกคนในครอบครัวที่เกิดจากการใช้ชีวิตที่เกินความพอดีทั้งทางกาย วาจา และใจได้ **ทฤษฎีখনกของชัยวัฒน์ สถาอานันท์^๙** : แนะนำวิธีคลี่คลายปัญหาความรุนแรงระหว่างสามีภรรยาให้

^๗ ดูรายละเอียดใน “มหาตมคานธี สูดยอดผู้นำการเปลี่ยนแปลง”,

<<http://leadership.exteen.com/20091002/entry>>, (๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๓).

^๘ ดูรายละเอียดใน “ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ” ,

<<http://www.google.com/webhp?hl=th&hl=th&source=hp&q>>, (๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๔).

^๙ อังใน วันชัย วัฒนศัพท์, **ความขัดแย้ง...หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**, หน้า ๑๙๘.

บานปลายมากขึ้นด้วยการร่วมกันเผชิญปัญหาที่กำลังเกิดอยู่ มิใช่คอยหลีกเลี่ยงที่จะเผชิญหน้ากัน หากไม่ได้ผล ต้องอาศัยผู้ไกล่เกลี่ย ประนีประนอม ทฤษฎีสามเหลี่ยมแห่งความรัก ของโรเบิร์ต สเติร์นเบิร์ก (Robert Sternberg)^{๑๐} : แก้ไขปัญหาความรุนแรงระหว่างสามีภรรยาได้ด้วยการทำให้ทั้งสองฝ่ายตระหนักถึงการปฏิบัติต่อกันอย่างสมดุล ไม่บกพร่องทั้งในเรื่องของความผูกพันในความรัก ความสุขทางเพศ และหน้าที่ความรับผิดชอบที่มีต่อกัน วิธีการสนทนาแบบมนุษย์สัมพันธ์และการเปลี่ยนวิธีคิดด้วย “การฟังอย่างลึกซึ้ง” (deep listening) ของ เดวิด โบห์ม (David Bohm) : ตรงกับทัศนะของ ดิซ นัท ฮันท์ ที่ว่า การถอนรากเหง้าแห่งความรุนแรงจะทำให้เกิดต้องอาศัย “การฟังอย่างลึกซึ้ง” : เพ็ญจันทร์ ประดับมุข ผู้ทำวิจัยเรื่องความรุนแรงในครอบครัวโดยการสนับสนุนจากสถาบันวิจัยระบบ

สาธารณสุข (สวรส.)^{๑๑} : เห็นว่าต้องแก้ไขในเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมสังคมต้องไม่คิดว่าเป็นปัญหาเฉพาะสมาชิกในครอบครัวเท่านั้น

(๒) การป้องกัน : ความรุนแรงเป็นผลพวงมาจากความก้าวร้าว ดังนั้นทางตะวันตก ตะวันออก และไทยเห็นพ้องกันว่า ควรมีการร่วมมือกันระหว่างครอบครัวเป็นเครือข่ายญาติพี่น้อง และชุมชน เพื่อช่วยกันป้องกันมิให้เกิดความรุนแรงขึ้นในครอบครัวในระยะยาว

(๓) การเยียวยา : สรุปตามสาระสำคัญได้เป็นบุคคล ๒ กลุ่ม คือ ๑. ผู้ประสบปัญหาจากความรุนแรงในครอบครัวเอง : ควรเปิดใจ ไม่ปิดกั้นตนเองจากความช่วยเหลือต่างๆ โดยการให้ความร่วมมือ และพยายามปรับทัศนคติไปในทางที่มีเหตุผล และมีสติให้มากเพื่อนำตนเองออกจากความทุกข์ ๒. ผู้ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ประสบปัญหาความรุนแรง : ควรมีกลยุทธ์และมีใจรักในการให้ความช่วยเหลืออย่างทันท่วงที เช่น การสร้างมิตรภาพกับผู้ประสบทุกข์ให้เขามีความไว้วางใจ กระบวนการให้คำแนะนำปรึกษา และเกิดกำลังใจในการหาทางออกที่

^{๑๐}ดูรายละเอียดใน “Triangular Theory of Love”, <http://en.wikipedia.org/wiki/Triangular_theory_of_love>, (21 March 2010).

^{๑๑}หนังสือพิมพ์ข่าวสด, “วอนสังคมใส่ใจเรื่องผัวๆ เมียๆ”, <<http://www.icamtalk.com>>, (๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๐).

ลงตัวในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองได้มากที่สุด รวมถึงการสร้างมิตรภาพกับครอบครัวของผู้ประสบทุกข์ฯ เพื่อให้พวกเขาได้มีส่วนช่วยเหลือเยียวยาผู้ประสบทุกข์ฯ ด้วยความเข้าใจ และการให้ความช่วยเหลืออื่นๆ ที่จำเป็นแก่ผู้ประสบทุกข์ฯ เช่น ข้าวสาร การศึกษา ที่พักอาศัย อาหาร และเงิน ฯลฯ

เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาความหมายของความรุนแรงในครอบครัวในพระพุทธศาสนา พบว่ามีความละเอียดลึกซึ้งในแง่ของการที่จิตใจของผู้ก่อความรุนแรงตกอยู่ในอำนาจมืด ประพฤติผิดทำนองคลองธรรมจากความมีใจมืดบอด คิดอยากได้ อยากมี อยากเป็น อยากครอบครอง ในสิ่งที่ปราศจากสิทธิโดยชอบธรรม จนเลยเถิดเป็นความรุนแรงที่มีฐานจากใจ เปล่งเป็นวาจาที่ส่อเสียด ตำหนิ หยาดคาย และลูกกลามไปเป็นการประทุษร้ายประหัตประหารคนที่แม้จะขึ้นชื่อว่าเป็นคนในครอบครัวเดียวกันก็ตาม และเมื่อศึกษาเกี่ยวกับแง่คิดสำคัญจากหลักธรรมต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนา อาทิ กัลยาณมิตร^{๑๒} เบญจศีล^{๑๓}-เบญจ

ธรรม^{๑๔} ทิศ ๖^{๑๕} ฆราวาสธรรม ๔^{๑๖} และ สมถธรรม ๔^{๑๗} พรหมวิหาร ๔^{๑๘} สังคหวัตถุ ๔^{๑๙} ทิฐฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔^{๒๐} สาราณียธรรม ๖^{๒๑} และวัชชูปริหานียธรรม ๗^{๒๒} รวมถึงข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์คนใน

^{๑๓} คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่อุบาสกจะพึงหมั่นประพฤติในส่วนเบื้องต้นคือศีล ๕ ที่จะต้องรักษาประจำ - เจริญอรณใน พ.อ. (ไทย) ๒๕/๔๖/๒๖๘.

^{๑๔} ดูรายละเอียดใน อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔๑/๑๓๙.

^{๑๕} หมายถึงบุคคลประเภทต่างๆ ที่ทุกคนต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์ด้วยดุจทิศที่อยู่รอบตัว ๖ ทิศ, ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖-๒๗๔/๒๑๒-๒๑๘.

^{๑๖} ดูรายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๔.

^{๑๗} ดูรายละเอียดใน ปฐมสมชีวิสูตร สูตรที่ ๑ ใน อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๕/๙๔.

^{๑๘} ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๗-๓๒๘/๒๕๖-๒๕๗.

^{๑๙} ดูรายละเอียดใน อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒, ๒๕๖/๕๑, ๓๗๓.

^{๒๐} หมายถึง ประโยชน์ในโลกนี้ - เจริญอรณใน พ.อ. (ไทย) ๒๕/๓๗/๕๐๗, อ. (ไทย) ๓/๓๐/๑๑๔.

^{๒๑} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๔๒/๕๓๑-๕๓๓, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๔/๕๙-๖๑, ม.ม.อ. (ไทย) ๔๙๒/๓๐๒, อ.น.ก.อ. (ไทย) ๓/๑๑/๙๗.

^{๒๒} ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๖/๘๑-๘๓, อ.ส.ต.ก. (ไทย) ๒๓/๒๑/๓๑-๓๒.

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๒๙/๑๕๒-๑๕๓, ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒/๒-๓, อ.ส.ต.ก. (ไทย) ๒๓/๓๖-๓๗/๕๖-๕๗.

ครอบครัวเดี่ยวเชิงลึก ทำให้พบ
หัวใจสำคัญในงานวิจัยนี้ ดังต่อไปนี้

**(๑) ความรุนแรงใน
ครอบครัวที่สอดคล้องกับงานวิจัยนี้ :**

คือ ความรุนแรงทางกาย ทางวาจา
และทางใจที่มีความสัมพันธ์กันอย่าง
ใกล้ชิด จึงอาจแบ่งความรุนแรงใน
ครอบครัวได้เป็น ๒ ประเภทหลักๆ
ที่สอดคล้องกับแนวคิดทาง
ตะวันออก กล่าวคือ ก) ความรุนแรง
แบบแฝงเร้นหรือแบบไม่ลงมือ^{๒๓} : สิ่ง
ที่แฝงในครอบครัวเดี่ยวในสังคมไทย
มากที่สุด คือ ความรู้ที่ขาดหลัก
ความประพฤติหรือความประพฤติที่
ขาดความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้อง
ว่า ความรุนแรงแบบนี้เองที่เป็น
พื้นฐานนำไปสู่ความรุนแรงแบบลง
มือได้ ข) ความรุนแรงทางกายภาพ
หรือแบบลงมือ : ได้แก่ การ
ประทุษร้ายร่างกายด้วยการทุบ ตบ
ตีกันร่วมกับการใช้คำพูดรุนแรงและ
อาการก้าวร้าวทั้งใช้หรือไม่ใช้อาวุธ
หากไม่มีการจัดการที่ดีก็จะเป็นเหตุ

ให้เกิดการประทุษร้ายกันถึงขั้น
เสียชีวิตได้

**(๒) สภาพของประเภท
ของความรุนแรงที่เน้นในงานวิจัยนี้**

ก) ปัจจัยภายใน : ได้แก่ ตัณหา
มานะ และทิฐิ ซึ่งเป็นตัวชักนำให้
เกิดอารมณ์ร้ายต่างๆ ที่ผลักดันให้
เกิดการกระทำก้าวร้าวรุนแรง
ออกมาทางวาจาและทางกาย
ประทุษร้ายจิตใจและร่างกายของผู้ที่
ต้องมารองรับอารมณ์เหล่านี้ เป็นต้น
ในพระพุทธศาสนาจัดอารมณ์ร้าย
ต่างๆ ที่เกิดจากสภาพจิตฝ่ายร้าย ๓
สิ่งดังกล่าว เป็นกิเลสที่เกาะกุม
จิตใจ ทำให้เกิดความรุนแรงฝังอยู่
ภายในจิตใจ^{๒๔} ที่ไม่อาจมองเห็นได้

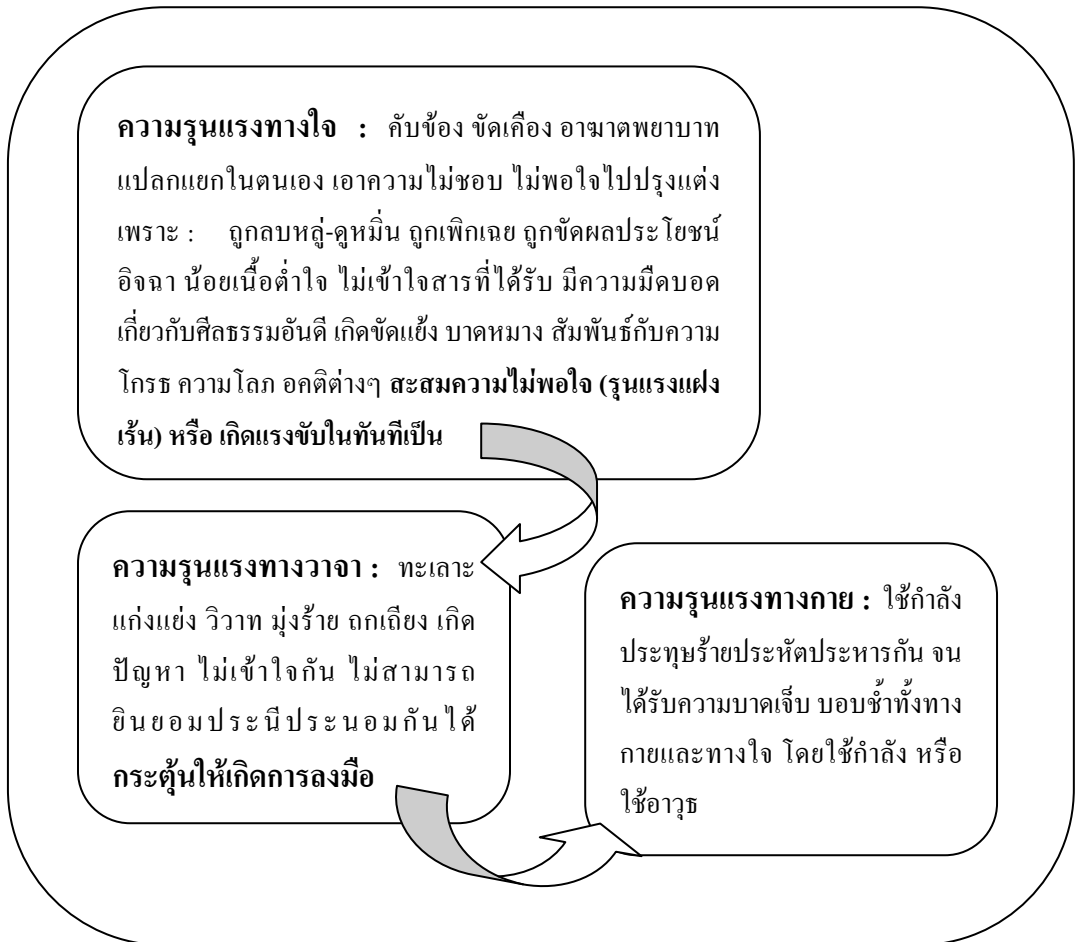
ข) ปัจจัยภายนอก : ได้แก่
๑. ผลประโยชน์หรือข้อมูลไม่เท่ากัน
เป็นเหตุปัจจัยนำไปสู่ความขัดแย้ง
ในทางความคิด เห็น
๒. ความสัมพันธ์ที่ไม่ลงรอยกัน เช่น
รสนิยมทางเพศต่างกัน
๓. กระบวนการทางการรับรู้ไม่
เท่ากัน ๔. การเติบโตมาในโครงสร้าง
ทางสังคมและวัฒนธรรมที่ไม่เท่ากัน

^{๒๓} ทัศนะวิชาการบางคนเรียกว่าเป็นความ
รุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural
Violence) – อนุช อาภาภิรม, วิถี
ทรรศน์ ชุด ภูมิปัญญาลำดับที่ ๑๘ :
จากความรุนแรงในยุคโลกาภิวัตน์,
(กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์ พริ้น
ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน,
๒๕๔๓), หน้า (๙)-(๑๐).

^{๒๔} ดู ม.อ.อ. (ไทย) ๓/๒๘/๔๗.

แผนภาพที่ ๔.๑ แผนภาพแสดงวงจรความรุนแรงที่สอดคล้องกับงานนี้

(๓) จุดร่วมและจุดเสริม :

เมื่อวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีและแนวทางการจัดการของทั้งตะวันตก ตะวันออกรวมถึงพระพุทธศาสนาในประเด็นที่เกี่ยวข้อง มีประเด็นที่น่าสนใจในจุดร่วมและจุดเสริมได้แก่

ก)การมีเป้าหมายเดียวกัน :

จุดร่วม - การสื่อสาร : ด้วยการสื่อสารไปในทิศทางเดียวกัน แบ่งปันความรู้สึกและอารมณ์ต่อกัน มีความเข้าใจเกี่ยวกับความรักและการอยู่ร่วมกัน ซึ่งในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาก็คือคำสอนในเรื่องธรรมของผู้ครองเรือน ๔ ประการ (ฆราวาสธรรม : สัจจะ ทมะ ขันติ

จากะ) **จุดเสริม** - พระพุทธศาสนา ชี้ให้เห็นอย่างเด่นชัดถึงองค์ประกอบ ภายในดังได้กล่าวไว้แล้ว ที่ทำให้ มนุษย์เราแตกต่างกันออกไปตาม แนวคิด ความเชื่อ ความยึดถือตัวตน ความทะยานอยากที่ไม่สิ้นสุด อีกทั้ง ยังระบุถึงต้นเหตุแห่งความไม่สามัคคี ประองตองกันอันเป็นตัวชักนำสู่ความ แตกร้างซึ่งสามารถนำไปสู่ความ รุนแรงในระดับต่างๆ ได้ง่าย พระพุทธศาสนาจึงแนะว่า “สติ” มีความสำคัญมากต่อการดำเนินชีวิตที่ ปราศจากความรุนแรง

ข) ความรัก : จุดร่วม-
ทัศนคติต่อความรัก : ความรักเป็น ความรู้สึกหรือความผูกพันทาง อารมณ์อย่างใกล้ชิดของบุคคลซึ่ง บ่อยครั้งมีพัฒนาการมาจากความ ดึงดูดทางเพศ สถานการณ์หรือ ความสัมพันธ์อันแสดงให้เห็นถึง แง่มุมต่างๆ ของปรากฏการณ์ทาง จิตวิทยาและสรีรวิทยาร่วมกัน และ ด้วยพื้นฐานที่แตกต่างกันทาง วัฒนธรรมประเพณีของแต่ละสังคม ทั้งตะวันตกและตะวันออก แม้จะมี จุดมุ่งหมายเดียวกัน คือความสงบสุข ของครอบครัวและสังคม โดยมีกรอบ ประเพณี กฎเกณฑ์และกฎหมาย ควบคุมก็ตาม ความรักก็สามารถ ก่อให้เกิดความรุนแรงในครอบครัว ได้ - การเลียนแบบวัฒนธรรมรักง่าย เลิกง่าย : สังคมตะวันออกพัฒนาไป

ตามการไหลบ่าแห่งวัฒนธรรม และ ความเป็นอยู่ที่อิงความเจริญทางวัตถุ มากกว่าจะเห็นคุณค่าทางจิตใจ เมื่อ คนในสังคมไทยรับเอามาใช้โดยไม่ คำนึงถึงประเพณีวัฒนธรรม และ ระบบสังคมที่มีรากฐานแตกต่างกับ ตะวันตกโดยสิ้นเชิง จึงกลายเป็นการ พัฒนาเชิงลบ เช่นเรื่องรักเสรี ทำให้ เกิดความความรุนแรงในครอบครัว ง่าย อนึ่ง ผู้วิจัยยังไม่เห็นถึงจุดร่วม ในมุมมองของความรักของตะวันตก และตะวันออกในแง่มุมดังกล่าว โดยทั่วไปกับแนวพุทธ (ซึ่งทำให้แนว พุทธมีความโดดเด่นมากขึ้น)

จุดเสริม - ความรักในบริบทของ วัฒนธรรมตะวันตกเป็นเพียงอุดมคติ : คือทำให้การแต่งงานกับการหย่า ร้างเกิดขึ้นเร็วพอๆ กัน ขณะที่ความ รักในวัฒนธรรมไทย เป็นเรื่องเรียบง่ายไม่ซับซ้อน ยังคงมีให้เห็นอยู่ใน ครอบครัวเชิงเดี่ยวในปัจจุบัน สามั ภรรยายังมีคุณธรรมในการครอง เรือนร่วมกัน อภัยกันเมื่อฝ่ายใดฝ่าย หนึ่งทำผิดพลาด ซึ่งมาจากความไม่ หักหาญทำลายน้ำใจกัน หากความ สงบใจได้แม้ในยามทุกข์ คุณธรรม เหล่านี้เกิดจากการหล่อหลอมทาง ปิ ญ ญา ใน หลั ก ธิ ร ร ม ทา ง พระพุทธศาสนา คือ การมีความ ซื่อสัตย์ต่อกัน การรู้จักปรับตัวเข้าหา กัน ยินดีร่วมฝ่าฟันอุปสรรคด้วย ความรู้จักอดทน อดกลั้น และ

เสียสละ (ฆราวาสธรรม ๔) มีการแบ่งปันกัน ใช้ถ้อยคำที่สุภาพอ่อนหวานให้กำลังใจกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างสม่ำเสมอ (สังคหวัตถุ ๔ สาราณียธรรม ๖) มีความเมตตาอยากให้คนในครอบครัวและผู้แวดล้อมมีความสุข กรุณาปรารณาให้พ้นทุกข์ มุทิตาชื่นชมยินดี และมีอุเบกขาโดยการวางใจเป็นกลางๆ เมื่อต้องพบกับความทุกข์ (พรหมวิหาร ๔) เป็นต้น

ค) ความเสมอภาคทาง

เทศ : จุดร่วม - แนวคิดในเรื่องนี้ได้แพร่หลายมาถึงสังคมไทยมานานพอสมควร ทำให้เกิดความตื่นตัวของคนในสถาบันครอบครัวและสถาบันที่เกี่ยวข้องในการร่วมมือกันขจัดความไม่เป็นธรรมเกี่ยวกับการให้คุณค่าทางเพศ รวมถึงบทบาทในครอบครัวที่เหลื่อมล้ำกันระหว่างชายและหญิง โดยการส่งเสริมให้ต่างฝ่ายต่างเห็นคุณค่าในบทบาทและหน้าที่ของกันและกัน

จุดเสริม - พระพุทธศาสนาสอนให้เข้าใจธรรมชาติที่สร้างสตรีให้เกิดมาต่างจากชายว่ามีความหมายในตัวเอง โดยเฉพาะในบริบทของ “ครอบครัว” ในการดำรงความเป็นครอบครัวนั้นจำเป็นจะต้องมีองค์ประกอบบางส่วนที่เข้มแข็งและบางส่วนที่อ่อนโยน พ่อคือผู้ทำหน้าที่ด้านเข้มแข็งได้ดีที่สุด ขณะที่แม่ก็ทำ

หน้าที่ด้านอ่อนโยนได้ดีที่สุดเช่นกัน สองส่วนประกอบกันก็จะทำให้ครอบครัวอบอุ่นและสมดุล^{๒๕} โดยนัยนี้พระพุทธศาสนาสอนให้ทั้งสองเพศอยู่เหนือทวิทัศนโดยต่างฝ่ายต่างมีความเสมอภาคกันในคุณธรรม (เบญจศีล-เบญจธรรม ฆราวาสธรรม-สมธรรม) ขยายทำหน้าที่สามที่ดี และหญิงทำหน้าที่ภรรยาที่ดี (ทิส ๖) โอกาสที่จะเกิดความรุนแรงต่อกันย่อมไม่มี

ง) เศรษฐกิจ : จุดร่วม -

ในการพัฒนา เน้นการยกระดับฐานะความเป็นอยู่โดยมวลรวมของประเทศชาติ สังคม ชุมชนและครอบครัวให้ปลอดภัย มีมาตรฐานชีวิตที่ดีสอดคล้องไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจให้พ้นจากความวิกฤติ อย่างไรก็ตามในจุดร่วมนี้ยังมีจุดอ่อนที่ชี้ให้เห็นถึงการใช้จ่ายที่ไม่สมดุลในครอบครัว หากมี ๒ ฝ่ายที่สวนทางกัน ก็ย่อมเกิดการกระทบกระทั่งกันรุนแรงได้

จุดเสริม - ในพระพุทธศาสนามี

^{๒๕} สมภาร พรหมทา กล่าวไว้เกี่ยวกับ “ทวิทัศนในเรื่องเพศ” ในหนังสือ “พุทธปรัชญา” ในบทที่ว่าด้วย “หน้าที่ของพระพุทธศาสนาต่อสตรี” - สมภาร พรหมทา, พุทธปรัชญา : มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒), กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๘), หน้า ๕๙๙-๖๐๑ .

หลักธรรมที่แนะนำให้คนในครอบครัว รู้จักการผูกใจให้ระลึกรู้ถึงกัน เป็นผู้มี ความซื่อสัตย์และเสียสละไม่ถือโกรธ กันแม้ในเรื่องผลประโยชน์ (ทิฐฐัม มิกัตถประโยชน์ ๔ สังคหวัตถุ ๔ และสาราณียธรรม ๖) รวมทั้งทัศนะ ที่ดีงามในเรื่องเศรษฐกิจที่ต้องพัฒนา ไปพร้อมๆ กับจิตใจ คือประกอบแต่ สัมมาอาชีพะที่ไม่ทำลายคุณธรรม ทางจิตใจ เป็นต้น ตัวอย่างการผสาน ทั้งแนวคิดของตะวันตกและ ตะวันออกที่เหมาะสมกับคนใน ครอบครัวไทยยุคปัจจุบัน คือ “เศรษฐกิจพอเพียง” ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งพา ตนเอง เลี้ยงดูครอบครัวได้อย่างมี ความสุขพอสมควรแก่อัตภาพ ด้วย การใช้หลักความรู้จักพอหรือความ สันโดษในพระพุทธศาสนานั้นเอง

จ) การสื่อสารและการ จัดการความสัมพันธ์ของคนใน ครอบครัว : จุดร่วม - การใช้ความ สงบให้เกิดสติ : ทฤษฎีของทาง ตะวันตก อาทิ ทฤษฎีตัวยูของ ออตโต้ ซี. ชาร์เมอร์ สอดคล้องกับ แนวคิดของพระพุทธศาสนาในแง่ ของการใช้ความสงบให้เกิดสตินำสู่ ปัญญาในการพิจารณาเจตนาหรือ จุดมุ่งหมายในสำนึกที่สื่อถึงกันอย่าง รอบคอบ ไม่ด่วนตัดสินใจอันจะทำให้ เกิด ความ รุนแรงได้ง่าย

การใกล้เคียง ประนีประนอม : แนวคิดและทฤษฎีทั้งทางตะวันตก (ตะแกรงแห่งความสัมพันธ์ในแบบ ร่วมมือกัน) ตะวันออก (มหาตมา คานธี) และในพระพุทธศาสนาที่มีความ สอดคล้องกัน ก็คือการใช้หลัก ของความสามัคคีกันเพื่อผ่อนคลาย ปัญหาความขัดแย้งให้ได้มากที่สุด ด้วยความมุ่งมั่นร่วมกันโดยสันติวิธี ก่อนที่จะพึ่งพาคนนอกครอบครัว โดยเฉพาะเมื่อกลายเป็นความรุนแรง ขึ้นแล้ว ถ้าต้องพึ่งกฎหมาย ก็จะไม่ ช่วยให้ เกิด ประโยชน์ ในด้าน ความสัมพันธ์ของคู่กรณี นอกจากนี้ คนในครอบครัวในสังคมตะวันตก อาจใช้บริการนักจิตบำบัด หรือนัก สังคมสงเคราะห์ช่วยวิเคราะห์ และแนะนำให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน โดยนักจิตบำบัดหรือนักสังคม สงเคราะห์ทำหน้าที่เสมือนตัวกลาง ผู้ทำหน้าที่ใกล้เคียงประนีประนอม ให้คู่ขัดแย้งตกลงรวมขอมกันด้วยดี ส่วนครอบครัวตะวันออกและไทย อาศัยพ่อแม่ หรือญาติผู้ใหญ่ของทั้ง สองฝ่ายเป็นผู้ช่วยใกล้เคียง **จุดเสริม** - ในพระพุทธศาสนา คือ การหมั่น ปรึกษาหารือกัน ใน ครอบครัวด้วยใจที่เปิดกว้าง มีเมตตา กรุณาต่อกัน (วัชชือปริหานิยธรรม พรหมวิหารธรรม) และการฝึกเจริญ สติด้วยการสวดมนต์ทำสมาธิภาวนา ให้เกิดปัญญา (กัลยาณมิตรมี

ความสำคัญในการชี้แนะวิธีปฏิบัติที่ถูกจริตต่อแต่ละปัจเจกในครอบครัว) เพื่อมิให้ปัจเจกตกเป็นทาสของอารมณ์ร้ายต่างๆ

แนวทางปฏิบัติที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลในครอบครัวเดี่ยว ๕ ครอบครัว

(๑) วิธีการการแปรเปลี่ยนความขัดแย้งให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกันอย่างยั่งยืนสำหรับปัจเจกแต่ละบทบาทในครอบครัว: ก) สามีภรรยา รู้เท่าทันอารมณ์แปรปรวนของตนเอง และสามารถปรับให้เข้ากับการใช้เหตุผลสื่อสารกัน ข) สามีภรรยา เปลี่ยนวิธีคิดให้เป็นไปในทางบวก ค) สามีภรรยา บิดามารดา บุตรธิดา รู้จักอะลุ่มอล่วยต่อกัน ง) ผู้นำครอบครัวสร้างตัวอย่างที่ดีให้สมาชิกครอบครัวตระหนักด้วยตนเอง โดยไม่ตั้งกฎเกณฑ์ที่เคร่งครัดจนเกินไป จ) บิดามารดาชี้ทางถูกผิดตามบทบาทและหน้าที่ให้บุตรธิดา โดยไม่เคร่งครัดจนเกินไป เพราะจะเกิดความกดดันขึ้นในใจ แต่ให้บุตรธิดาเกิดความเคารพยำเกรงด้วยจิตใจ และรู้ซึ้งถึงคุณค่าและความรักความหวังดีของบิดามารดา

(๒) การหาทางออกสำหรับปัจเจกแต่ละบทบาทในครอบครัวเพื่อแก้ไขปัญหาและ

ป้องกัน : ก) เปิดใจ : สามีภรรยา หากไม่เปิดใจแก่กัน ถือตนว่าเหนือกว่า เช่น การศึกษาสูงกว่า ตำแหน่งหน้าที่การงานดีกว่า ก็ไม่สามารถจะช่วยกันแก้ปัญหาความรุนแรงทั้งทางวาจาและทางกายได้ดี อาศัยเพียงความอดกลั้นของฝ่ายที่มีคุณธรรมสูงกว่า ความเคลือบแคลงในจิตใจย่อมไม่สลายไปได้ ข) เมตตา กรุณา : บิดาหรือมารดา หากมีความเมตตา กรุณา สงสาร บุตรธิดา ก็จะสามารถผ่อนคลายให้ปัญหาความรุนแรงทั้งทางใจและกายเบาบางลงได้ ค) ร่วมกิจกรรม : การร่วมทำกิจกรรมกันสม่ำเสมอ เช่น ร่วมเล่นดนตรี ร้องเพลง รับประทานอาหาร ไม่ต่างคนต่างอยู่ คนละมุมบ้าน จะช่วยสร้างบรรยากาศอบอุ่น และป้องกันมิให้เกิดความรุนแรงจากความกดดันต่างๆ ต่อกันได้เป็นอย่างดี

(๓) การเยียวยา สำหรับปัจเจกแต่ละบทบาทในครอบครัว : ก) การรู้จักขมใจให้อภัย : ผู้มีคุณธรรมในระดับหนึ่งที่เคยก่อความรุนแรงแก่อีกฝ่ายหนึ่ง เช่น สามีภรรยา ต่อภรรยา เพราะได้รับความกดดันทางจิตใจจากพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของภรรยา โดยรู้ไม่เท่าทันอารมณ์โกรธ และสามารถทำให้ให้อภัยทั้งตนเองและอีกฝ่ายหนึ่งได้ จะช่วยสมานใจทั้งสองฝ่ายได้ดี ข) การ

เสียสละแบ่งปันโอกาส : ทั้งสามและภรรยาแม้จะไม่มีความสัมพันธ์ทางเพศกันอีก ก็สามารถสละตนเพื่อความสุขสมบูรณ์ของบุตรธิดาได้ระดับการศึกษามีได้เป็นตัวแปรสำคัญเท่าใจที่มีความรักในแบบเมตตา รู้จักเสียสละสุขส่วนตนเพื่อสุขส่วนรวมของครอบครัว

ทางออกที่พึงประสงค์ : การจัดการเชิงพุทธบูรณาการ

จากการศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ทั้งหมด รวมถึงแนวทางปฏิบัติที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลในครอบครัวเดี่ยว ๕ ครอบครัว ทำให้ได้รูปแบบของการบูรณาการเชิงพุทธตามหลักอริยสัจ ๔ ในพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ความรุนแรงในครอบครัวนั้นคือ “ทุกข์” สาเหตุต่างๆ แห่งความรุนแรงในครอบครัวคือ “สมุทัย” หรือเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ การหาทางออกที่พึงประสงค์ในการจัดการความรุนแรงในครอบครัวก็เพื่อ เข้าถึง “นิโรธ” หรือการดับทุกข์ ส่วนรูปแบบการ บูรณาการที่ได้จากการผสมผสานแนวทางต่างๆ ที่มีอยู่ด้วยหลักธรรมที่เกี่ยวข้องในพระพุทธศาสนาเพื่อนำมาจัดการความรุนแรงในครอบครัวในมิติของการแก้ไข การป้องกัน และการเยียวยาจัดเป็น “มรรค” หรือทางที่จะนำไปสู่ความพ้นทุกข์ ซึ่งผู้วิจัยได้

สังเคราะห์เป็นรูปธรรมด้วยรูปแบบการจัดการที่มีจุดเริ่มต้นที่ “ใจ” ของแต่ละปัจเจก เป็นอันดับแรกเพื่อแก้ไขเยียวยาความรุนแรงที่เกิดทางวาจาและทางกาย อีกทั้งการป้องกันมิให้เกิดความรุนแรงซ้ำซ้อนหรือป้องกันมิให้เกิดขึ้นได้เลยนั้นก็อยู่ที่การฝึกฝนบ่มเพาะพัฒนาจิตใจให้เป็นเครื่องปกป้องความประพฤติทางวาจาและทางกายมิให้เกิดความขัดแย้ง แปรลกแยกในตนเองอันอาจลุกลามเป็นความรุนแรงขึ้นได้ดังต่อไปนี้

(๑) ปัจเจกจัดการเองในระยะเร่งด่วนหรือลงมือทำทันที (Immediate Action)

การจะจัดการแปรเปลี่ยนความขัดแย้งในทางลบ ที่ทำให้เกิดความกดดันเคร่งเครียดต่อกันในจิตใจให้เป็นไปในทางสร้างสรรค์และเกิดสันติแทนความก้าวร้าวอันจะนำไปสู่ ความ รุน แรง (Transformation) และการแก้ไขป้องกัน และเยียวยาความรุนแรงในครอบครัวเมื่อเกิดขึ้นแล้ว หรือการป้องกันมิให้เกิดซ้ำอีก หรือกรณีความรุนแรงยังไม่ทันเกิดก็ป้องกันมิให้มีโอกาสเกิดขึ้นได้เลย (Resolution in Terms of Problem Solving & Prevention and Healing) ตามการบูรณาการเชิงพุทธในแบบเร่งด่วนหรือลงมือทำ

ทันทีนั้นไม่ต้องรอองค์กรใดมาจัดดำเนินการให้เลย แต่ละปัจเจกในครอบครัวสามารถตั้งเป้าหมายลงมือทำ และรอรับผลในทางบวกได้ทันที โดยการตั้งใจให้ยินดีและเต็มใจกับการลดละอัตตาตัวตนลง ร่วมกับการพัฒนาปรับปรุงตนเองวันละเล็กน้อย หัวใจสำคัญคือ การตั้งสัจจะกับตนเองให้เกิดความ “แน่วแน่มั่น” ในเรื่องสำคัญต่อไปนี้

๑.๑ การปรับใจให้กลับมา มีความรักและความปรารถนาดีต่อกันอย่างจริงใจ : ปัจเจกในฐานะสามีภรรยาควรเปิดเผยความในใจต่อกันโดยเฉพาะเรื่องความพึงพอใจทางเพศ หมั่นแสดงออกให้อีกฝ่ายรู้สึกถึงความรัก ความอบอุ่นทั้งทางกายและทางใจที่ประกอบด้วยความเมตตาปรารถนาดีต่อกัน ไม่ชิงดีชิงเด่น อิจฉาริษยากันเอง ต่างต้องอดทน ยินดีเสียสละทั้งเวลาและอารมณ์ต่อกัน แบ่งเบาภาระหน้าที่ของกันและกันได้ทั้งในและนอกบ้าน

๑.๒ การปรับตัวให้อยู่รอดปลอดภัยเป็นครอบครัวเดียวกัน : ด้วยการฝึกกำลังอย่างแข็งขันในฐานะคนในครอบครัวเดียวกัน^{๒๖} ใน

^{๒๖}ตามแนวคิด “ทฤษฎีตะแกรงแห่งความสัมพันธ์” ของ เวย์น อี. เบเกอร์ (Wyne E. Baker) ผสานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระเจ้าอยู่หัว และหลักธรรมที่

การร่วมสร้างวินัยต่างๆ และปฏิบัติตาม เช่น การหมั่นออกกำลังกาย การใฝ่รู้ ใฝ่พัฒนาอาชีพการงาน การศึกษา และการเสริมสร้างสุขในครอบครัว การรู้จักประมาณตน ฝึกตนในการใช้จ่ายที่ไม่เกินรายรับและรายออม การรู้ความแตกต่างระหว่างคุณค่าแท้และคุณค่าเทียมของทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตครอบครัว ที่สำคัญคือต้องมีใจระลึกถึงกัน มีความมุ่งมั่นในการอนุเคราะห์และสงเคราะห์กันตลอดเวลา^{๒๗}

๑.๓ การเคารพคุณค่าของความเป็นมนุษย์ร่วมกันทั้งชายและหญิง^{๒๘} : ด้วยการร่วมสร้าง

เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาดังที่ได้นำเสนอไว้.

^{๒๗}ตามทฤษฎี ตะแกรงแห่งความสัมพันธ์ (The Relationship Grid) แบบร่วมงานกัน เป็นความสัมพันธ์ที่ลงตัวของ เวย์น อี. เบเกอร์ (Wyne E. Baker) - อ้างใน วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง... หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, หน้า ๙๐-๙๓ ผสานหลักการสงเคราะห์กัน(สังคหวัตถุ) ในพระพุทธศาสนา-อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒, ๒๕๖/๕๑, ๓๗๓.

^{๒๘}จากแนวแนวทางแก้ไขความรุนแรงในทางสังคมวิทยาของทางตะวันตกและตะวันออก อาทิ ทฤษฎีอะโนมี ของเมอร์ตัน (Merton's Theory of Anomie) - อ้างใน จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย , “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การ

บรรยากาศแห่งความสงบสันติสุข โดยตระหนักถึงธรรมชาติที่แตกต่าง กันของเพศตรงข้ามให้อ่องแท้ เพื่อ ร่วมเป็นองค์ประกอบที่เกื้อกูลกันใน ครอบครัวตามบทบาทและหน้าที่ที่ ถูกต้องเหมาะสม

๑.๔ การมีปฏิสัมพันธ์กับ คนในครอบครัวและคนรอบข้าง

เหี่ยวหายความรุนแรงในครอบครัว” : บทความกฎหมาย ศาลเยาวชน และ ครอบครัวกลาง - bopitv, “กระบวนการ ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การเหี่ยวหายความ รุน แรง ใน ค ร อ บ ค ร ี ว ”, <<http://www.openbase.in.th/taxonomy/term/795>>, (๑๕ มกราคม ๒๕๕๑), และทฤษฎีไร้ระเบียบหรือ โกลาหล ของ เอ็ดเวิร์ด ลอร์เรนซ์ (Edward Lorenz’s Chaos Theory) ที่ คล้ายคลึงตำราพิชัยสงครามซุนหวู่ (การตั้งข้อสังเกตของ ซัยวันฉวน อีระพันธุ์) “The Butterfly Effect in the Lorenz attractor time : แม้ผีเสื้อกระพือปีก ก็ อาจเกิดพายุกระหน่ำถึงครึ่งโลก คำนิยาม ใน ทฤษฎี ความ โกลาหล (Chaos Theory)”, <<http://www.itie.org/equi/modules.php?name=Forums&file=viewtopic>>, (๙ พฤษภาคม ๒๕๕๑), “ซุนหวู่ จอมยุทธ์ : ตำราพิชัยสงคราม”(The Art of War), <http://www.phongphit.com/index.php?option=com_content&task>, (๙ พฤษภาคม ๒๕๕๑) ผสานแนวทางใน พระพุทธศาสนา.

อย่างสันติตลอดเวลา^{๒๙}: ปัจจัยในฐานะสามี ภรรยา หรือ พ่อ แม่ ลูก ต่างต้องมีจิตแน่วแน่ ตั้งมั่น ด้วยสติโดยระลึกรู้ตัวเสมอว่า ตน จะต้องปฏิบัติสัมพันธ์ต่อทุกคนใน ครอบครัวอย่างสันติทุกเวลา ประกอบกับการชวนขวายเป็นรู้ องค์ประกอบเบื้องต้นของการสื่อสาร อย่างสันติ ด้วยการรู้จักสังเกต

^{๒๙}ด้วยทฤษฎีตัวดู ของ ออตโต้ ซี. ชาร์เมอร์ (Otto C. Scharmer) - Ben Thaiaporn's Blog, “แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เรื่องการพัฒนาตนเอง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มาตรวิทยาและการวัด”, <<http://www.oknation.net/blog/philharmonics>>, (๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๑) ผสานทฤษฎีการสานเสวนาด้วยการเปิด โอกาสให้มีการฟังอย่างลึกซึ้งของ เดวิด โบห์ม (David Bohm) - Bohm 1991, <http://www.muc.de/heuvel/dialogue/dialogueproposed_html>, (21 March 2012) และการ เปิดใจกว้างของ เลื่อนนาร์ด สวิดเลอร์ (Leonard Swidler) - ศูนย์สันติวิธีและ ธรรมาภิบาล ๒๕๔๗, ๒๓ - อ้างใน ปาริชาต สุวรรณบุบผา, “สานเสวนาเป็นสันติวิธีได้หรือไม่”, <<http://www.peace.mahidol.ac.th>>, (10 March 2012) ร่วมกับหลักธรรมใน พระพุทธศาสนา : พรหมวิหาร - ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๗-๓๒๙/๒๕๖-๒๕๗, กัลยาณมิตร - อด.สวดต. (ไทย) ๒๓ /๓๖-๓๗/๕๖-๕๗, ทีศ ๖ - ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖-๒๗๔/๒๑๒-๒๑๘.

ความรู้สึกรวมถึงความต้องการของ
คนในครอบครัว จากนัยทางการ
สื่อสารต่างๆ เรียนรู้เทคนิคในการ
สื่อสาร ฝึกหัดการส่งสารอย่าง
คลุมเครือด้วยใจเมตตา ใจว่า
อ่อนหวาน และรับสารอย่างเข้าใจผู้
ส่งสาร ร่วมปรึกษาหารือด้วยใจที่
เปิดกว้าง เป็นต้น

(๒) ปัจเจกจัดการเองหรือ รับความช่วยเหลือในระยะยาว (Long-term Action)

การจัดการแปรเปลี่ยน
ความขัดแย้งในทางลบ ที่ทำให้เกิด
ความกดดันเคร่งเครียดต่อกันใน
จิตใจให้เป็นไปในทางสร้างสรรค์ เกิด
สันติแทนความก้าวร้าวอันจะนำไปสู่
ความรุนแรง และการแก้ไข ป้องกัน
เยี่ยวยาความรุนแรงในครอบครัวเมื่อ
เกิดขึ้นแล้ว หรือความรุนแรงยังไม่
ทันเกิดก็ป้องกันมิให้เกิดขึ้นได้เลยใน
แบบระยะยาวตามการบูรณาการ
เชิงพุทธ ผู้วิจัยสังเคราะห์ได้ว่าต้อง
อาศัยความ “แน่วแน่และตั้งมั่น” ใน
เรื่องสำคัญต่อไปนี้

๒.๑ การสร้างคุณค่าและ ความสุขสงบให้แก่ตนเอง :

เมื่อ
ปัจเจกผู้ซึ่งถึงคุณค่าของตนทั้งต่อ
ตนเองและคนรอบข้าง เมื่อนั้น
ความสุขก็จะเกิดตามมา และเมื่อ
เกิดสุขในจิตใจ สุขนั้นก็จะก่อให้เกิด
สงบ ไม่กระหายความสุขจอมปลอม
จากสิ่งต่างๆ ที่เต็มไปด้วยคุณค่า

เทียม ไม่โกรธ ไม่โทษสิ่งต่างๆ หรือ
คนอื่นๆ รอบตัวจากความไม่สม
ปรารถนาในสิ่งต่างๆ เครื่องมือ
สำคัญ ได้แก่ การรักษาความเป็น
ปกติทางกายและทางวาจา การหมั่น
ทำบุญทำทานตามกำลังอย่าง
สม่ำเสมอ เพราะมีผลทำให้จิตใจเกิด
ปิติ เปี่ยมสุข ที่ได้เสียสละ เพื่อแผ่แก่
ผู้อื่น การหมั่นสวดมนต์ เจริญ
ภาวนาซึ่ง กัลยาณมิตรสามารถแนะ
ให้เลือกวิธีปฏิบัติตามแนวทางใน
พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับจริตส่วน
ตน ให้เป็นการสร้างสมาธิอันเป็น
เหตุใกล้ให้เกิดสติปัญญาในการ
ดำเนินชีวิตที่ไร้ความรุนแรงใดๆ

๒.๒ การพัฒนาจิตตนให้ ละอุปาทานและอคติต่างๆ :

จะทำ
ให้ปัจเจกมีความมั่นคงในการสว
นกระแสนุโลกาภิวัตินได้ โดยไม่ไหล
ไปตามกระแสนิยมที่เจือความยึดมั่น
ถือมั่น ในวัตถุ ลาภ ยศ และการ
สรรเสริญเยินยอ ความรุนแรงก็ไม่
อาจเกิดได้

(๓) ความร่วมมือกัน จัดการขององค์กรรวมในสังคมใน ระยะเร่งด่วน และระยะยาว (Immediate and Long-term Cooperation) :

ปัจเจกโดยองค์
รวมในสังคม สามารถร่วมมือกันขจัด
ปิดเป่าความรุนแรงในครอบครัวได้
ทั้งในระยะเร่งด่วน และระยะยาว

ควบคู่กันไป ด้วยการร่วมแรงฝึกฝน และปลูกฝัง ในเรื่องสำคัญต่อไปนี้

๓.๑ การบ่มเพาะศรัทธาใน สัจจะ และวินัยสำหรับการควบคุม ตนเองให้เกิดนิสัยรักสงบ

๓.๒ การปรับวิธีคิด ทศนคติทางความเชื่อ ค่านิยมและ การสื่อสารในทางสันติ

๓.๓ การมีกิจกรรมร่วมกัน ระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน (บวร)

๓.๔ การประสานงานกันในการใช้สื่อสีขาว^{๓๐}ให้เป็นประโยชน์

๓.๕ การปรับเปลี่ยน โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมให้ ผู้คนึงดูยาวต่อความรุนแรงที่ เกิดขึ้นต่อหน้าต่อตา

๕. การอภิปรายและสรุปผล

รูปแบบการจัดการความ รุนแรงในครอบครัว เชิงพุทธ บูรณาการ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ วิเคราะห์และสังเคราะห์ตาม วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยการผสาน จุดร่วมและจุดเสริมต่างๆ ในแนวคิด ทฤษฎี หลักการต่างๆ ของทาง ตะวันตก ตะวันออก และหลักธรรม ในพระพุทธศาสนาเข้าด้วยกัน ทำให้

บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ทั้งหมด ใน มุมมองโดยองค์รวมที่ว่า การบูรณา การเชิงพุทธมีประโยชน์ในแง่ที่ สามารถผสานกลมกลืนกับความ เป็นไป หรือความเปลี่ยนแปลงของ ทุกสรรพสิ่งในสากลโลกได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าโลกจะวิวัฒนาการให้เจริญ รุดหน้าไปมากในทางวัตถุเพียงใดก็ ตาม เพราะสามารถนำหลักธรรม ต่างๆ ดังเสนอเป็นทางเลือกไว้มาทำ ให้จิตใจเจริญรอยตามความเจริญ ทางวัตถุ โดยรวมลงเป็นจิตที่แน่วแน่ และตั้งมั่น มีสติ ระลึกรู้ถึงความเป็น ปัจจุบันขณะ ทำให้ไม่ตกเป็นทาส ของทั้งวัตถุ และอารมณ์ความรู้สึก ต่างๆ โดยเฉพาะความโกรธ ความ เกลียด ความอาฆาตพยาบาท ที่มีแต่ จะสร้างปัญหาให้เกิดความไม่สงบ ความโกลาหล ความรุนแรงในทุก ทาง

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป :

คนในครอบครัว กลุ่มบุคคล ชุมชน และสังคมโดยรวม ควรมีบทบาท ร่วมกันในการดำเนินการต่อไปนี้ (๑) การนำหลักการบูรณาการตาม การวิจัยของผู้วิจัยไปใช้ให้เกิด ประโยชน์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เพื่อสนับสนุนส่งเสริมในทุกวิถีทางที่ จะช่วยกันพัฒนาปรับเปลี่ยน พฤติกรรมและความสัมพันธ์ใน

^{๓๐}ตามหลักกัลยาณมิตร สังคหวัตถุ ๔ วัชชูปริทานิยธรรม ๗ ผสานหลักการ สาธนาเสวนาที่อาศัยการฟังอย่างลึกซึ้ง ร่วมกับการใช้ประโยชน์จากความเจริญ ทางเทคโนโลยีด้านการสื่อสาร ให้มี ประโยชน์ในเชิงสร้างสรรค์มากขึ้น.

ครอบครัวให้ดีขึ้นเพื่อบรรเทาปัญหาความรุนแรงในครอบครัว (๒) ควรมีการบรรจุวิชา “ปัจเจกบุคคลกับการจัดการความรุนแรงในครอบครัว” ไว้ในหลักสูตรของวิชาสังคมศึกษา โดยไม่จับแยกออกมาในหมวดศาสนา เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของคนในครอบครัว ซึ่งเป็นหน่วยสำคัญของสังคมโดยตรง

๖.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป : งานวิจัยที่น่าสนใจในการต่อยอดจากงานวิจัยนี้ได้แก่
(๑) ประโยชน์ของการหมั่นเจริญในทาน ศีล ภาวนา กับการดำเนิน

ชีวิตประจำวัน (The Benefits of the Practices of Making Dhana, Having Morality and Meditation in Leading Daily Life)
(๒) ครอบครัวมีสุขนำสู่สังคมมีสุข (Happy Families Lead to Happy Societies) (๓) ความเสมอภาคของชายและหญิงกับความรับผิดชอบต่อสถาบันครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ (Equal Right of Men and Women and the Responsibilities towards Family Institution in Integrated Buddhist Perspective)

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล. ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

ประมวล รุจนเสรี. การใช้อำนาจ เป็นธรรมชาติของมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โดย สุเมธ รุจนเสรี, ๒๕๔๗.

วันชัย วัฒนศัพท์. ความขัดแย้ง...หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา. ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภรณ์ออฟเซต, ๒๕๔๗.

สมภาร พรหมทา. พุทธปรัชญา : มนุษย์ สังคม และ ปัญหาจริยธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๘.

อนุช อาภาภิรม. วิถีทรรศน์ ชุด ภูมิปัญญาลำดับที่ ๑๘ : ฉากความรุนแรงในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๓.

(๒) อินเทอร์เน็ต (Internet) :

“ซุนหวู่ จอมยุทธ : ตำราพิชัยสงคราม” (The Art of War).

<http://www.phongphit.com/index.php?option=com_content&task>. (๙ พฤษภาคม ๒๕๕๑).

“ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ”.

<<http://www.google.com/webhp?hl=th#hl=th&source=hp&q>>. (๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๔).

“มหาत्मคานธี สูดยอตผู้นำการเปลี่ยนแปลง”.

<<http://leadership.exteen.com/20091002/entry>>. (๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๓).

ศูนย์สันติวิธีและธรรมาภิบาล ๒๕๔๗, ๒๓. ปาริชาติ สุวรรณบุบผา : “सानเสวนาเป็นสันติวิธีได้หรือไม่”. <<http://www.peace.mahidol.ac.th>>. (10 March 2012).

หนังสือพิมพ์ข่าวสด. “วอนสังคมใส่ใจเรื่องผ้าเมี่ยง”.

<<http://www.icamtalk.com>>. ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๐.

Admin, “ได้ฟ้าเดียวกัน : ‘สาระชีวิตคู่ เขตในครอบครัว’ ” (มธุรส เอื้อนนธัช แปลจาก Boundaries in the Family, ดิค เดอ คอนนิง ที่ปรึกษา New Community Service Centre, พฤษภาคม ๒๕๕๓), <<http://www.thaifamilylink.net/>>, (14 January 2011).

Ben Thaiaporn's Blog. “แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เรื่องการพัฒนาตนเอง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มาตราวิทยาและการวัด”.

<<http://www.oknation.net/blog/philharmonics>>. (๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๑).

Bopitv. “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การเยียวยาความรุนแรงในครอบครัว”. ๑๕ ม.ค. ๒๕๕๑ .
<<http://www.openbase.in.th/taxonomy/term/795>>. (๑๕ มกราคม ๒๕๕๑).

๒. ภาษาอังกฤษ

A. Internet :

Bohm 1991, <http://www.muc.de/-heuvel/dialogue/dialogueproposed_html>.
(21 March 2012).

“Triangular Theory of Love”.
<http://en.wikipedia.org/wiki/Triangular_theory_of_love>. (21 March 2010).

การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคม

The Buddhist Communication and the Social Change

ผศ.ทัศนีย์ เจนวิธิสุข,

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาการสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคม มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ (๑) เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลและความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงสังคม (๒) เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงสังคมในทัศนะของพระพุทธศาสนา และ (๓) เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับหลักการและแนวทางปฏิบัติด้านการสื่อสารเชิงพุทธที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคม

ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารที่มีผลมากในการส่งผลกระทบต่อชนถึงสังคม หรือมีส่วนเกี่ยวข้อง สนับสนุน หรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคม คือ การสื่อสารมวลชน ส่วนการสื่อสารกับตนเองและการสื่อสารกับบุคคลอื่น ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม เป็นการสื่อสารที่มีอิทธิพลและสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยการเปลี่ยนแปลงมีลักษณะเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมของสังคมเป็นสำคัญ ทั้งในระดับปัจเจก และระดับสังคมในลักษณะการร่วมกันเป็นสังคมโดยรวม

การสื่อสารกับตนเองและการสื่อสารกับบุคคลอื่น เป็นการสื่อสารที่ไม่อาจแยกจากกันได้โดยเด็ดขาด และเกี่ยวข้องกับสัมมาทิฐิ โดยมีรูปแบบและกระบวนการ คือ ทำการสื่อสารกับบุคคลอื่น (ปรโตโมหะ) + ทำการสื่อสารกับตนเอง (โยนิโสมนสิการ) + ทำการสื่อสารตามแนวทางประพฤติปฏิบัติในศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งทำให้ผู้รับสารเกิดปัญญา ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในส่วนตน และผู้อื่น อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม

องค์ความรู้เกี่ยวกับหลักการและแนวทางปฏิบัติด้านการสื่อสารเชิงพุทธที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมที่สังเคราะห์ได้จากการศึกษา มีหลักการและแนวทางปฏิบัติที่สำคัญ คือ สื่อสารด้วยสติ บนพื้นฐานของความเข้าใจและเคารพในตนเองและผู้อื่น บนหลักการของเหตุและผลตามความเป็นจริง ก่อให้เกิดปัญญา สร้างสรรค์ และนำไปสู่การกระทำที่ดีงามทั้งต่อตนเองและผู้อื่น การ

สื่อสารเชิงพุทธนี้เป็นดังเช่นมรรควิธีที่เป็นเหตุนำไปสู่ผล คือ การเปลี่ยนแปลงสังคมในทางที่เป็นประโยชน์สุข โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มจากภายในตนเองของบุคคล แล้วกระจายไปสู่สังคม

คำสำคัญ : การสื่อสารเชิงพุทธ, การเปลี่ยนแปลงสังคม

ABSTRACT

The objectives of this study in the Buddhist Communication and the social change are:- (1) to analyze the influence and the relationship between the communication and the social change, (2) to study the form and process of the communication and the social change in Buddhist aspect, and (3) to synthesize the knowledge of the principle and the way to practise the Buddhist Communication which effects social change.

The results of the research show that:- the communication of many results influences the societies, involves, supports, and causes the change in societies is the mass communication. However, the communication with oneself (intrapersonal communication) and the communication with others both at the individual level and at the social level are the communications which influence the social change. The main characteristic of change is social behavioral change both in individually and socially.

The intrapersonal communication and the communication with others are not certainly separated. Moreover, both the communications are involved with Sammāditṭhi (right view). The process of the communication is to communicate with others (Paratoghosa), then to communicate with oneself (Yonisomanasikāra) by communicating in the way of Sīla (morality), Samādhi (concentration), and Paññā (wisdom). The mentioned way of communication process causes the receiver to get wisdom which brings one to the benefit of oneself and others the fact of which

causes the social change both at the individual level and at the social level.

The knowledge of the principle and the way to practise the Buddhist Communication which effect the social change, which is synthesized in this study is of the significant principle and the way to communicate, that is:- to communicate with consciousness, to communicate on the basic of realization and respect to oneself and others, to communicate on the basic of the real of cause and effect which brings one to wisdom and ingenuity and inspires person to do good things for himself and others. The Buddhist Communication is the way that brings society to the result that is :- the social change in a useful and a happy way. This alteration was initiated from intrapersonality to sociality.

Key word : The Buddhist Communication, The Social Change

๑. บทนำ

การศึกษาการสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคม มีประเด็นที่มาของการศึกษาทั้งในเชิงสังคม และในเชิงวิชาการ

ประเด็นเชิงสังคม คือ ในสังคมปัจจุบัน การสื่อสารถูกใช้เป็นกลไกหนึ่งของการแพร่กระจายนวัตกรรม และเป็นเสมือนตัวเร่งให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปบนฐานแนวคิดระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเป็นแกนกลาง จนสังคมเสียสมดุลเกิดปัญหาตามมาตามมา การหวนกลับมาพิจารณา ทบทวนภูมิปัญญาความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารที่มีในพระพุทธศาสนา เป็นความจำเป็นที่

จะต้องศึกษาเพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เพื่อให้การเปลี่ยนแปลงสังคมเป็นไปในทางที่มีประโยชน์สุข

ส่วนประเด็นเชิงวิชาการ คือ ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารที่มีอยู่นั้น ปรากฏในรูปของหลักธรรมและเนื้อหาเรื่องราวที่หลากหลาย มิได้ถูกจัดรวบรวมให้ชัดเจนเป็นแนวคิดหรือทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสาร โดยเฉพาะ การศึกษาการสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคมในประเด็นเชิงวิชาการ จะทำให้สามารถนำความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารเชิงพุทธไปใช้ได้ทั้งในส่วนที่

เป็นหลักการและแนวทางปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำไปใช้ในประเด็นเชิงสังคม ที่ต้องการนำการสื่อสารเชิงพุทธไปใช้เป็นกลไกที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมในทิศทางที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหา แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงสังคมที่เป็นไปในทางที่มีประโยชน์สุขทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลและความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงสังคม

๒.๒ เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงสังคมในทัศนะของพระพุทธศาสนา

๒.๓ เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับหลักการและแนวทางปฏิบัติด้านการสื่อสารเชิงพุทธที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคม

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยขั้นพื้นฐานเพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารเชิงพุทธ ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาโดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากแนวคิดทฤษฎีทางตะวันตกและข้อมูลที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา การวิจัยเริ่มจากการศึกษาแนวคิดด้านการสื่อสารและด้านการเปลี่ยนแปลง

สังคมทั้งจากตะวันตกและจากแนวคิดในพระพุทธศาสนา ศึกษาอิทธิพลและความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงสังคม เพื่อหาคำอธิบายว่า ทำไมการสื่อสารมีอิทธิพลและสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงสังคมและมีอย่างไร จากนั้นจึงศึกษาถึงรูปแบบและกระบวนการสื่อสารที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมจากข้อมูลหลักฐานที่มีในพระไตรปิฎก และศึกษาถึงหลักการสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่นำไปสู่แนวทางปฏิบัติในการกระทำต่างๆ ทั้งทางกาย วาจา และใจ ซึ่งการสื่อสารเป็นการกระทำในทั้ง ๓ ทางนั้น การวิจัยในขั้นตอนต่อไปเป็นการนำความรู้ที่ได้ศึกษาแล้วทั้งในส่วนแนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสาร อิทธิพลและความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงสังคม รูปแบบและกระบวนการสื่อสารที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคม รวมถึงหลักการสำคัญและแนวทางปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา มาสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักการและแนวทางปฏิบัติด้านการสื่อสารเชิงพุทธที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคม

๔. สรุปผลการวิจัย

๔.๑ อิทธิพลและความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงสังคม

ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารมีอิทธิพลและสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยการสื่อสารส่งผลกระทบต่อทฤษฎี หรือความคิด ความเชื่อ ความเห็น โลกทัศน์ อุดมการณ์ของบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของสังคม โดยทำให้ทฤษฎีเกิดการเปลี่ยนแปลงไป และทฤษฎีนี้มีผลต่อพฤติกรรม วิธีหรือแบบแผนการดำเนินชีวิต ตลอดจนการกระทำต่างๆ ของบุคคล ดังนั้น เมื่อทฤษฎีเกิดการเปลี่ยนแปลง จึงทำให้พฤติกรรม วิธีหรือแบบแผนการดำเนินชีวิต ตลอดจนการกระทำต่างๆ ของบุคคลเปลี่ยนแปลงไป เมื่อการเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นกับสมาชิกของสังคมเป็นจำนวนที่เพิ่มขึ้นหรือแพร่กระจายไปในสังคม เกิดเป็นทฤษฎีร่วมของสังคม และเป็นพฤติกรรมร่วมของสังคม ก็ทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงไป และพฤติกรรมของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้โครงสร้างของสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงสังคมในลักษณะดังกล่าวนี้ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่อาศัยระยะเวลา และเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงสังคมที่เกิดขึ้น อาจเป็นได้ทั้งการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดี หรือไม่ดี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การสื่อสารที่เกิดขึ้น และทฤษฎีที่อยู่เบื้องหลังการสื่อสารนั้นๆ ว่าเป็นไปในทิศทางใด อย่างไร

ตามแนวคิดทางตะวันตก การสื่อสารที่มีผลมากในการส่งผลกระทบกระเทือนถึงสังคม หรือมีส่วนเกี่ยวข้อง สนับสนุน หรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคม คือ การสื่อสารมวลชน ในทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการสื่อสารกับตนเองและการสื่อสารกับบุคคลอื่น ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคมว่า เป็นการสื่อสารที่มีอิทธิพล และสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยการสื่อสารทั้งสองประเภทนี้สนับสนุนซึ่งกันและกัน ไม่อาจแยกจากกันได้โดยเด็ดขาด ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทฤษฎีของบุคคล ในทัศนะของพระพุทธศาสนา การกระทำที่เกิดขึ้นภายในตนเองของบุคคล เป็นการกระทำทางใจซึ่งมีอิทธิพลต่อการกระทำภายนอกที่เป็นการกระทำทางกาย และทางวาจา การสื่อสารกับตนเองจึงเป็นการสื่อสารที่มีความสำคัญอันส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงของบุคคลจากภายในตนเอง และเป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นก่อน หรือส่งผล

กระทบต่อการสื่อสารกับบุคคลอื่น ส่วนการสื่อสารกับบุคคลอื่น มีความสำคัญในแง่ของการเป็นแหล่งสารจากภายนอกที่จะสนับสนุนการสื่อสารที่เกิดขึ้นภายในตนเอง และในอีกแง่หนึ่ง คือ การสื่อสารกับบุคคลอื่น เป็นช่องทางในการแพร่กระจายเนื้อหาสารอันประกอบด้วยทฤษฎีที่อยู่เบื้องหลังให้แพร่กระจายไปสู่สังคม หากทฤษฎีที่ประกอบอยู่กับการสื่อสารทั้งการสื่อสารกับตนเองและการสื่อสารกับบุคคลอื่นเป็นไปในทิศทางใด อย่างใด ก็ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางนั้น

๔.๒ รูปแบบและกระบวนการสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงสังคมในทัศนะของพระพุทธศาสนา

ใน ทัศนะ ของ พระพุทธศาสนา การสื่อสารกับตนเองและการสื่อสารกับบุคคลอื่น เกี่ยวข้องกับสัมมาทฤษฎี โดยมีรูปแบบและกระบวนการ คือ ทำการสื่อสารกับบุคคลอื่น (ปรโตโฆสะ) + ทำการสื่อสารกับตนเอง (โยนิโสมนสิการ) + ทำการสื่อสารตามแนวทางประพจน์ปฏิบัติในศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งทำให้ผู้รับสารเกิดปัญญา ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในส่วนตน และผู้อื่น อันจะ

นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม

อย่างไรก็ตาม รูปแบบการสื่อสารกับตนเอง นอกจากโยนิโสมนสิการแล้ว ยังรวมถึงการนึก การระลึกได้หรือจำได้ การรู้สึก การมีสติ การรู้อยู่ พิจารณาเห็น การระลึกถึงหรือระลึกได้ การเจริญสติ การกำหนดสติ ตลอดจนการเข้าใจตนเอง การรู้จักตนเอง และการตระหนักรู้ด้วย ส่วนการสื่อสารกับบุคคลอื่นมีรูปแบบและกระบวนการสื่อสารที่ต้องคำนึงถึงปัจจัยอื่นประกอบด้วย ได้แก่ ผู้รับสาร วัตถุประสงค์และบริบทในการสื่อสาร

ในงานวิจัยนี้ได้ศึกษาตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลงสังคมอันเป็นผลมาจากการสื่อสาร ที่ได้เกิดขึ้นแล้วจากข้อมูลในพระไตรปิฎกซึ่งเป็นสมัยพุทธกาลหลังจากที่พระพุทธเจ้าได้ทรงอุบัติขึ้น และด้วยพระทัยกรุณาอย่างในหมู่สัตว์ทรงตัดสินพระทัยประกาศธรรมหรือทรงทำการสื่อสารกับบุคคลอื่น อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมอินเดียในสมัยนั้น โดยการเปลี่ยนแปลงสังคมที่เกิดขึ้น ในระดับปัจเจก เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านสภาพของบุคคล เป้าหมายของชีวิต ทฤษฎีหรือความคิดความเชื่อ และพฤติกรรม การดำเนินชีวิต ส่วน

ในระดับสังคม เกิดการเปลี่ยนแปลง ในด้านทฤษฎีและพฤติกรรมของสังคม ซึ่งส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงสังคมใน ด้านโครงสร้างทางสังคม คือ เกิด การเปลี่ยนแปลงในระบบหรือเกณฑ์ การให้สถานภาพของบุคคลในสังคม ระบบความสัมพันธ์กันของบุคคลกับ บุคคลอื่นๆ ระบบการศึกษา และ ระบบการปกครอง

๔.๓ องค์ความรู้เกี่ยวกับ หลักการและแนวทางปฏิบัติด้าน การสื่อสารเชิงพุทธที่ก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงสังคม

หลักการสำคัญทาง พระพุทธศาสนาที่นำไปสู่แนวทาง ปฏิบัติในการกระทำต่างๆ ทั้งทาง กาย วาจา และใจ ได้แก่ ส่วนของ หลักการที่สำคัญทาง พระพุทธศาสนา คือ เชื่อมั่นใน ศักยภาพในตนเองของแต่ละบุคคล เชื่อในหลักของการกระทำและการ ให้ผลของการกระทำ ซึ่งเป็นไปตาม เหตุปัจจัย ทำเหตุที่ดีย่อมได้รับผลที่ ดี ทำเหตุที่ชั่วย่อมได้รับผลที่ชั่ว ส่วน แนวทางปฏิบัติที่สำคัญ คือ ให้ละ เว้นการกระทำทั้งทางกาย วาจา ใจ ในทางที่ไม่ดี และให้ปฏิบัติในทางที่ดี ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น โดยมีวิธี ปฏิบัติที่สำคัญ คือ การสำรวมและ การเจริญสติ การอบรมอินทรีย์ เพื่อให้เกิดปัญญาตามทางสายกลาง

ด้วยความเพียร และระลึกอยู่เสมอ ถึงการกระทำที่เป็นปัจจุบัน

จากหลักการดังกล่าว ข้างต้นนี้ ร่วมกับผลการศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารในทาง พระพุทธศาสนา อิทธิพลและ ความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารกับ การเปลี่ยนแปลงสังคม รูปแบบและ กระบวนการสื่อสารกับการ เปลี่ยนแปลงสังคมในทัศนะของ พระพุทธศาสนา นำมาสังเคราะห์ เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักการและ แนวทางปฏิบัติที่สำคัญของการ สื่อสารเชิงพุทธที่ก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงสังคม โดยสรุปเป็น คุณลักษณะของการสื่อสารเชิงพุทธ ได้ดังนี้ คือ

๑. เป็นการสื่อสารที่ผู้ สื่อสารทำการสื่อสารบนพื้นฐานของ ความเข้าใจและเคารพตนเองและ ผู้อื่น และ พร้อม ยอมรับ หรือ รับผิดชอบในการสื่อสารของตน

๒. เป็นการสื่อสารที่อยู่บน หลักการของเหตุและผลตามความ เป็นจริงที่เป็นเหตุปัจจัยซึ่งกันและ กัน

๓. เป็นการสื่อสารที่แต่ละ บุคคลสามารถฝึกฝนได้ด้วยตนเอง โดยเริ่มที่ตนเอง จากการสื่อสาร ภายในตนเองหรือการสื่อสารกับ ตนเองก่อนเป็นลำดับแรก

๔. เป็นการสื่อสารที่ประกอบด้วยสติ อยู่กับปัจจุบัน รู้เท่าทันสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงด้วยความเห็นที่ถูกต้อง ความคิดที่ถูกต้อง และสมาธิที่ถูกต้อง ไม่ว่าผู้ทำการสื่อสารจะอยู่ในฐานะของผู้ส่งสารหรือผู้รับสาร และไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารกับตนเองหรือการสื่อสารกับบุคคลอื่น

๕. เป็นการสื่อสารที่ก่อให้เกิดปัญญา

๖. เป็นการสื่อสารที่มุ่งแต่ประโยชน์ ไม่ว่าการสื่อสารนั้นจะเป็นการสื่อสารกับตนเอง หรือการสื่อสารกับบุคคลอื่น

๗. เป็นการสื่อสารที่สร้างสรรค์ในทางที่ดีงาม หรือเป็นการสื่อสารในทางบวก นำไปสู่การกระทำที่ดีงามทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

หลักการและแนวทางปฏิบัติที่สรุปลงเป็นคุณลักษณะของการสื่อสารเชิงพุทธนี้ เมื่อพิจารณาในลักษณะที่จำแนกองค์ประกอบของการสื่อสาร จะปรากฏเป็นหลักการและแนวทางปฏิบัติทั้งในส่วนของผู้ส่งสาร เนื้อหาสาร ช่องทางหรือวิธีการสื่อสาร และผู้รับสาร รวมถึงวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของการสื่อสารด้วย ดังนี้

ผู้ส่งสาร ทำการสื่อสารตามแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้ส่งสารที่สำคัญคือ ละเว้นการสื่อสารในทางที่

ไม่ดี สื่อสารแต่ในทางที่ดี ด้วยสติ สำรวม ด้วยความเป็นกัลยาณมิตร คำนึงถึงผู้รับสารทั้งในระดับปัจเจก และระดับสังคม

เนื้อหาสาร เป็นเนื้อหาที่เป็นจริง ไม่ก่อให้เกิดโทษ สร้างสรรค์ ดีงาม ก่อให้เกิดปัญญาและการกระทำที่ดีงาม เป็นประโยชน์ เหมาะสมสอดคล้องกับผู้รับสารทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม

ช่องทางหรือวิธีการสื่อสาร ไม่ว่าจะสื่อสารด้วยช่องทางการสื่อสารใด วิธีการสื่อสารเป็นไปอย่างมีกุศโลบายที่สร้างสรรค์และดีงาม สัมพันธ์กับผู้รับสารกลุ่มต่างๆ วัตถุประสงค์ และบริบทในการสื่อสารทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม

ผู้รับสาร รับสารด้วยกระบวนการรับสารอย่างถูกต้อง คือ สำรวมอินทรีย์ ด้วยการฟังด้วยดี มนสิการโดยแยบคาย มีสติ ไม่รีบด่วนที่จะเชื่อ ละเว้นการสื่อสารในทางที่ไม่ดี สื่อสารแต่ในทางที่ดีทั้งกับตนเองและที่จะทำการสื่อสารกลับหรือทำการสื่อสารกับบุคคลอื่นต่อไป โดยมีแนวทางฝึกปฏิบัติที่สำคัญคือ ทำการสื่อสารตามแนวทางของศีล สมาธิ ปัญญา และการเจริญสติปัฏฐาน ๔

วัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายของการสื่อสารเชิงพุทธ

คือ เป็นการสื่อสารที่มุ่งให้เกิดปัญญาอันเนื่องมาจากสัมมาทิฐิที่อยู่เบื้องหลัง ซึ่งจะนำไปสู่ประโยชน์สุขทั้งโดยส่วนตนและโดยส่วนรวม อันจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมขึ้นได้โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มเกิดขึ้นจากภายในตนเองของบุคคลแล้วขยายไปสู่บุคคลอื่นๆ เป็นการเปลี่ยนแปลงสังคมที่เกิดขึ้นทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม ในทางที่เป็นประโยชน์สุขร่วมกัน

เมื่อพิจารณาถึงการนำไปใช้ในประเด็นเชิงสังคม โดยพิจารณาจากหลักอริยสัจ ๔ ที่เป็นหลักแห่งเหตุและผล ได้ว่า ฝ่ายเหตุ คือ สมุทัย และมรรค ส่วนฝ่ายผล คือ ทุกข์ และนิโรธ ซึ่งพิจารณาได้เป็น ๒ สาย กล่าวคือ สายแรก สมุทัยนำไปสู่ผล คือ ความทุกข์ ส่วนสายที่สอง คือ มรรคนำไปสู่ผล คือ ความดับทุกข์ หรือความสุข จากสภาพสังคมในปัจจุบันที่ยังมิได้ให้ความสำคัญกับการสื่อสารกับตนเอง ในขณะที่การสื่อสารกับบุคคลอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารกับบุคคลอื่นที่เป็นการสื่อสารขนาดใหญ่ หรือที่เป็นไปในวงกว้าง เช่น การสื่อสารมวลชน หรือการสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เป็นการสื่อสารที่ก่อให้เกิดทิฐิและพฤติกรรมของสังคมในทางที่ทำให้สังคมเกิดปัญหาหลายประการ เกิด

ความทุกข์ ด้วยทิฐิแนวคิดเกี่ยวกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและอำนาจที่อยู่เบื้องหลังการสื่อสารนั้นๆ การสื่อสารในลักษณะนั้นจึงเป็นไปในหลักแห่งเหตุและผลในสายแรก คือ เป็นสมุทัยที่นำไปสู่ผล คือ ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เป็นโทษทุกข์ ส่วนการสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคมสามารถพิจารณาได้ว่าเป็นไปตามหลักแห่งเหตุและผลในสายที่สอง คือ การสื่อสารเชิงพุทธเป็นเหตุ หรือ เป็นมรรค เป็นวิถีทางของการสื่อสารที่นำไปสู่ผล คือ การเปลี่ยนแปลงสังคมในทิศทางที่เป็นประโยชน์สุขแก่สมาชิกของสังคม

๕. ข้อเสนอแนะ

๕.๑ ข้อเสนอแนะทางวิชาการ

ควรนำองค์ความรู้เรื่องการสื่อสารเชิงพุทธไปเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาในการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารในฐานะแนวคิดทฤษฎีหนึ่ง ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้แนวคิดทฤษฎีการสื่อสารที่มาจากองค์ความรู้ภูมิปัญญาในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นพื้นฐานที่ดำรงทางสังคมของสังคมไทยเอง นอกเหนือไปจากองค์ความรู้ที่มาจากตะวันตก

๕.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยต่อไป

(๑) การศึกษาเรื่องการสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลง

สังคม เป็นการวิจัยขั้นพื้นฐาน คือ เป็นการวิจัยเพื่อให้ได้องค์ความรู้ในเชิงแนวคิดทฤษฎี การวิจัยในลำดับต่อไป จึงน่าจะเป็นการนำองค์ความรู้ในเชิงแนวคิดทฤษฎีนี้ไปศึกษาในลักษณะของการวิจัยเชิงทดลอง เพื่อการตรวจสอบหรือยืนยันการใช้ทฤษฎี หรือศึกษาในลักษณะของการวิจัยเชิงประยุกต์ เพื่อเป็นการนำแนวคิดทฤษฎีไปใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำแนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเชิงพุทธไปใช้ร่วมกับศาสตร์ หรือประเด็นทางสังคมอื่นๆ

(๒) การวิจัยเพื่อสนับสนุนการศึกษาแนวคิดการสื่อสารเชิงพุทธ ยังสามารถศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับลักษณะแบบแผนของวิธีการสื่อสารเชิงวัจนะ และเชิงอวัจนะ ในการสื่อสารกับบุคคลอื่นที่ปรากฏในเนื้อหาสารของพระไตรปิฎก ในสถานการณ์หรือบริบทต่างๆ ในลักษณะของการวิเคราะห์เนื้อหาสาร (content analysis)

(๓) จากหลักการที่เป็นแนวทางปฏิบัติในการสื่อสารเชิงพุทธ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในส่วนของ การสื่อสารกับตนเอง พบว่า มีความสอดคล้องสัมพันธ์กับกระบวนการอบรมพัฒนาทางจิต หรือการปฏิบัติธรรม ซึ่งมีกระบวนการหรือวิธีการหลากหลายวิธี ที่กล่าวได้ว่าเป็นการสื่อสารกับตนเองที่เป็นการสื่อสารเชิงพุทธ ซึ่งยังไม่ได้มีการศึกษาวิจัยในแง่มุมของการสื่อสารอย่างเป็นระบบ การศึกษาวิจัยในด้านนี้อาจทำได้ในลักษณะของการวิจัยเชิงสำรวจเป็นขั้นต้น จากนั้นทำการวิจัยเพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารกับตนเองเชิงพุทธ และการวิจัยเชิงประยุกต์ ซึ่งประเด็นในด้านนี้ยังสามารถขยายการศึกษาไปได้อีกมาก และมีประโยชน์อย่างยิ่ง อีกทั้งเป็นที่สนใจของสังคมในระดับสากลทั้งในเชิงวิชาการและการนำไปใช้ประโยชน์

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหา

จุฬาเตปิฎก. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

[ซีดี-รวม]. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหาม

กุฏราชวิทยาลัย. นครปฐม : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

_____. โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย.

[ซีดีรวม]. ม.ป.พ.,ม.ป.ป.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

กาญจนา แก้วเทพ. การศึกษาสื่อมวลชนด้วยทฤษฎีวิพากษ์ : แนวคิดและ

ตัวอย่างงานวิจัย. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๑.

_____. สายธารนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อศึกษา.

กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, ๒๕๕๑.

_____. สื่อสารมวลชน : ทฤษฎีและแนวทางศึกษา. กรุงเทพฯ : ภาพ

พิมพ์, ๒๕๔๑.

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ภาษากับการสื่อสาร.

กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

ณัฐนันท์ ประกายสันติสุข. ประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแพร่ธรรม

หลักสูตรการพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข (ฉบับย่อ). พิมพ์

ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๗.

ถิรนันท์ อนวัชศิริวงศ์. การสื่อสารระหว่างบุคคล. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : รุ่ง

แสงการพิมพ์, ๒๕๓๓.

ทวีวัฒน์ ปุณทริกวิวัฒน์. ทฤษฎีการพึ่งพาและเทววิทยาแห่งการปลดปล่อย.

กรุงเทพฯ : สถาบันวิถิธรศน์, ๒๕๔๔.

บุญรักษ์ บุญยะเขตมาลา. **ฐานันดรที่สี่ จากระบบโลกถึงรัฐไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๔.

กรุงเทพฯ : พับลิคบุเคอรี, ๒๕๕๒.

ปรมะ สตะเวทิน. **การสื่อสารมวลชน : กระบวนการและทฤษฎี**. พิมพ์ครั้งที่ ๓.

กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่

๙. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). “สื่อมวลชนกับการสร้างสรรค์สังคม”, **มุมมอง**

สองปราชญ์. กรุงเทพฯ : ลิเบอร์ตีเพรส, ๒๕๓๗.

พระไพศาล วิสาโล และ “รินใจ”. **แค่เปลี่ยนมุมมองวิธีคิด ชีวิตพบแต่สิ่งดีๆ**.

กรุงเทพฯ : ๑๐๘ สูดยอดไเอเดีย, ๒๕๔๙.

พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ. **พุทธปรัชญา สารและพัฒนาการ**. กรุงเทพฯ :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระมหาอุทัย ญาณธโร. **พุทธวิถีแห่งสังคม : ปรัชญาสังคมและการเมืองของ**

พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสาร, ๒๕๓๘.

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. **ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๑-๒-๖ จิต เจตสิก รูป**

นิพพาน. กรุงเทพฯ : ทิพยวิสุทธี, ๒๕๕๐.

_____. **ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๔ วิถีสังคหะ**. กรุงเทพฯ : ทิพยวิสุทธี,

๒๕๔๗.

พุทธทาสภิกขุ. **ความเป็นเจ้าโลก**. กรุงเทพมหานคร : ศุภสกลาตพรวัว, ๒๕๑๘.

_____. **บรมธรรม ภาคต้น**. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, ๒๕๔๗.

_____. **อนัตตาของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๑.

กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

_____. **พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๙. กรุงเทพฯ :

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ และสำนักวิชาสารสนเทศศาสตร์ ม.

วลัยลักษณ์. บรรณาธิการ. **สื่อมวลชนบนวิถีศีลธรรม : ตามทัศนะ**

ของพุทธทาส. นครศรีธรรมราช : มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.

วิเชียร รักการ. **วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย**. กรุงเทพฯ : โอเอสพริ้นติ้ง

เฮ้าส์, ๒๕๒๙.

สัมพันธ์ ก้องสมุทร. บรรณาธิการ. **พุทธศาสนิกกับสื่อสารมวลชน**. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, ๒๕๔๓.

แสง จันทรงาม. **พุทธศาสนวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : อีกรการพิมพ์ , ๒๕๔๔.

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. บรรณาธิการ. **สื่อสารมวลชนเบื้องต้น สื่อมวลชน วัฒนธรรม และสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

เฮอเบิร์ต ไอ. ซิลเลอร์. เขียน. อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. แปล. **การสื่อสารและการ ครอบงำทางวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓.

๒. ภาษาอังกฤษ :

Beebe, Steven A., Beebe, Susan J., and Redmond, Mark V.

Interpersonal Communication : Relating to Others.

Fourth Edition. MA. : Pearson Education, 2005.

Caputo, Jonh S., Hazel, Harry C., and McMahon, Colleen.

Interpersonal Communication : Competency Through Critical Thinking. MA. : Allyn and Bacon, 1994.

Clements, Phil . **Be Positive**. London : Biddles, Guildford and Kings Lynn, 1995.

DeVito, Joseph A. **Message : Bilding Interpersonal Skills**. Third

Edition. New York : Harpercollins College Publishers, 1996.

DeVito, Joseph A. **The Interpersonal Communication Book**. Sixth

Edition. New York : HarperCollins Publishers, 1992.

Donna R. Vocate. editor. **Intrapersonal Communication: Different**

Voices, Different Minds. Hillsdale, NJ. : Lawrence

Erlbaum Associates, 1994.

Don W. Stacks. Michael B. Salwen, editor. **An Integrated Approach**

to Communication Theory and Research. Mahwah, NJ. :

Lawrence Erlbaum Associates, 1996.

- Fisher, B.Aubrey., and Adams, Katherine L. **Interpersonal Communication : Pragmatic of Human Relationships.** Second Edition. Singapore : McGraw-Hill Book, 1994.
- Pande, Govind Chandra. **Studies in the Origins of Buddhism.** Reprint of Fourth Revised Edition. Delhi : Shri Jainendra Press, 1999.
- Peter Harvey. Edited. **Buddhism.** Great Britain : TJ Internation, 2001.
- Polito, Carolyn M.Del. **Intrapersonal Communication.** California : Cummings Publishing, 1977.
- Scharmer, C.Otto. **Theory U.** San Francisco : Berrett-Koehler Publishers, 2009.

การสอนเรื่องกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) ที่มีผลต่อความเชื่อเรื่อง กรรมและการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมไทยปัจจุบัน

The Teaching of *Kamma* According to Phra Dhammasinghaburacariya (Caran Thitadhammo) and Its Influence on the Belief and Living Of People in Present-day Thai Society

นางสาวปภัสสร กิมสุวรรณวงศ์

นิสิตปริญญาเอก สาขาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้ ผลการวิจัยพบว่า กรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีแนวคิดที่ว่า กรรมคือการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาเป็นสำคัญ การที่บุคคลจะเป็นคนดีหรือชั่ว ย่อมขึ้นอยู่กับกระทำของตนเอง กรรมมีอยู่หลายประเภทขึ้นอยู่กับกระทำให้ผล หน้าที่ หรือความหนักเบา กฎแห่งกรรมเป็นกฎแห่งธรรมชาติมีเหตุและผล การทำกรรมต้องได้รับ วิบากเสมอตามที่ตนก่อไว้ในวิภว ๓ ซึ่งหากต้องการหลุดพ้นจากวงจรดังกล่าวนี้ต้อง ปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ เพื่อเข้าสู่การสิ้นกรรม สำหรับกรรมตามความเชื่อของคน ไทยในสังคมปัจจุบันนั้นมีความเชื่อด้านโหราศาสตร์และไสยศาสตร์มาก ซึ่งความเชื่อ ดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงการเชื่ออำนาจภายนอกมากกว่าการกระทำของตนเอง ใน การสอนเรื่องกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์ ประกอบด้วย ความเข้าใจเรื่องกฎแห่ง กรรม ความเข้าใจเรื่องกรรมฐานแก่กรรมและความเข้าใจเรื่องสติ สำหรับวิธีปฏิบัติ ประกอบด้วย การสวดมนต์ และการปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ จุดประสงค์ก็เพื่อให้มี สติในการดำเนินชีวิตประจำวัน ในด้านความเหมือนระหว่างพระพุทธศาสนาเถรวาทกับ การสอนของพระธรรมสิงหบุราจารย์นั้นได้พบประเด็นที่ตรงกันคือ ความศรัทธาที่ ประกอบด้วยปัญญา ด้านกฎธรรมชาติและการปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ ส่วนความต่าง ระหว่างพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการสอนของพระธรรมสิงหบุราจารย์ได้พบประเด็นที่ แตกต่างกันคือ การสวดพาหุงมหากาฯ การอธิษฐานกรรม โดยส่วนมากผู้ที่ศึกษาการสอน เรื่องกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์มีความเข้าใจหลักกรรมที่ถูกต้องส่งผลไปสู่ความเชื่อ เรื่องกรรมที่ถูกต้อง และนำไปสู่การดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างเป็นสุข แต่ละบุคคลใน

สังคมต่างสร้างสิ่งที่ดีงามส่งผลให้เกิดสังคมที่ดี รวมกันกลายเป็นกรรมร่วมทางสังคมที่ดี
ก่อเกิดสังคมแห่งสันติภาพ

ABSTRACT

This thesis is a research study that assimilates data from relevant documentary sources and current situation-based data through an analytical approach in order to arrive at a clear understanding that is reflective of the actual situation of present-day Thai society. The result of the study found that, according to Theravada Buddhism, *Kamma* is an action motivated by intention (*cetana*) and it stands as a determinative measure in categorizing a person whether he/she is good or bad. There are many kinds of *Kamma* and each kind of *Kamma* is different in term of its result (*vipaka*), causes, and motivated intention. It is a law in itself which operates in its own field without the intervention of any external or independent ruling agent. However, a doer of *Kamma* would certainly experience the fruit of *Kamma* in the cycle of samsaric existence. In order to be free from the cycle of samsaric existence, a person needs to train himself/herself according to the teaching of the Noble Eightfold Path. For Thai people, *Kamma* is understood as one system of astrology and black magic. They do believe that, in order to correct the bad result of *Kamma* is clearly evident that Thai people strongly believe that their lives are over-powered and designed by super natural power based on the prediction being forecast by expert astrologers and black magicians, rather than their own individual actions.

Regarding the teaching of *Kamma*, Phra Dhammasinghaburacariya presents the doctrine of *Kamma* in a very organized manner. At first, he teaches Thai people to the correct their understanding about *Kamma*, followed by the practical path in dealing with *kammic* results and the ways to be free from the cycle of samsaric existence. In particular, he emphasizes that mental cultivation is very important practice as it aims at fostering a

person to be mindful. With mindfulness a person can differentiate what is wholesome *Kamma* and what is not. His method of teaching the doctrine of *Kamma* is actually not much different from the explanation of *Kamma* in Theravada Buddhism. The only distinct difference is that, in addition to the practice of meditation; he adds other Buddhist activities such as: chanting, especially the chanting of *Bahang*, forgivingness, and other activities conducive to the cultivation and development of mindfulness. It can be concluded that what he contributes to the teaching of *Kamma* helps Thai people to have right understanding about *Kamma* and therefore it leads them to change their way of living in the righteous and wholesome way. The practice of generosity, mental cultivation, kindness, compassion, and fraternity are re-arisen in the hearts of Thai people after learning *Kamma* teaching from him.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่สำคัญคือหลักคำสอนเรื่องกรรม และหลักคำสอนเรื่องกรรมของพระพุทธศาสนาเป็นหลักคำสอนที่มีความแตกต่างจากศาสนาอื่นหรือลัทธิอื่น^๑ โดยพระพุทธองค์ตรัสในติตถายตนสูตร^๒ กล่าวถึงลัทธิทั้งสาม ได้แก่ ลัทธิเพกตเหตุ การถือवासสุขทุกข์ทั้งปวงเป็นเพราะกรรมเก่า ลัทธิอิสรมิมานเหตุ การถือवासสุขทุกข์ทั้งปวงเป็นเพราะการ

บันดาลของเทพผู้เป็นใหญ่และลัทธิอเหตุปัจจัยะ การถือवासสุขทุกข์ทั้งปวงเป็นไปสุดแต่โชคความ ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ซึ่งลัทธิ ทั้งสามนี้ที่มีความเชื่อเรื่องกรรมแตกต่างจากพระพุทธศาสนามาก นอกจากลัทธิที่กล่าวมาแล้ว ในศาสนาอื่นๆ ต่าง ก็มีความเชื่อในเรื่องกรรมเช่นกัน

พระพุทธศาสนาได้มีหลักคำสอนที่ยืนยันและเน้นเรื่องกฎแห่งกรรมเป็นสำคัญ กฎแห่งกรรมเป็นกฎที่อยู่คู่กับมนุษย์และสัตว์โลกมาช้านาน ไม่มีใครสามารถหลีกเลี่ยงกฎแห่งกรรมพ้นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบกฎนี้แล้วนำมาเผยแผ่ให้ทราบ

^๑ พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), กรรมกับโรคพันธุกรรมในทัศนะพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๓๘), หน้า ๘-๙.

^๒ อง.ทุก. (บาลี) ๒๐/๖๒/๙.

ถึงแม้พระองค์ไม่ทรงค้นพบหากแต่กฎแห่งกรรมนี้ก็เข้ามาหานานแล้ว และแม้แต่พระองค์เองก็อยู่ภายใต้กฎแห่งกรรม พระพุทธศาสนาเองได้กล่าวถึงกฎธรรมชาติในฐานะนิยาม^๓ ประกอบด้วยอุตุนิยาม พิชนิยาม จิตตนิยาม กรรมนิยามและธรรมนิยาม^๔ กรรมนิยามนับเป็นหนึ่งในกฎธรรมชาติและเป็นกฎที่มีความชัดเจนแน่นอนเป็นไปตามหลักสังขธรรม ด้วยกรรมนิยามเป็นกฎธรรมชาติ และสัตว์โลกต่างดำรงชีวิตตามวิถีของธรรมชาติ ดังนั้นสัตว์โลกจึงต้องดำเนินชีวิตตามกฎแห่งกรรมอย่างไม้อาจหลีกเลี่ยงพ้น ดังความที่ปรากฏในจุฬกัมมวิภังคสูตรที่ว่าด้วยกฎแห่งกรรม ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่สุภมาณพโตะทายบุตรว่า “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้ทราบและประณีต”^๕ จากพุทธพจน์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าสัตว์โลกทุกชนิดต่างอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรมทั้งสิ้น เมื่อตนเองเป็นผู้ก่อกรรม

ตนเองจึงเป็นผู้รับผลของกรรมนั้นอย่างไม้อาจหลีกเลี่ยงได้

ปัจจุบันสังคมเริ่มให้ความสนใจในเรื่องกฎแห่งกรรมมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากสถานีโทรทัศน์ได้นำเสนอรายการเกี่ยวกับเรื่องกฎแห่งกรรม เช่น รายการบันทึกกรรม รายการกรรมลิขิต และรายการ ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นธรรมาโศภิต ในรายการได้ถ่ายทอดถึงประสบการณ์จริงของผู้ที่กระทำความกรรมและได้รับผลของกรรม นอกจากนี้เนื้อหายังได้สอดแทรกหลักธรรมให้ผู้ชมได้เกิดจิตสำนึกและศรัทธาความเชื่อในกฎแห่งกรรม ทั้งนี้ยังไม่รวมถึงรายการวิทยุ และหนังสือที่ตีพิมพ์เกี่ยวกับเรื่องกรรม เป็นต้น โดยมากชาวพุทธส่วนใหญ่จะมีความเชื่อเรื่องกรรมและมักเป็นความเชื่อตามๆ กันมาจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งไม่มีความเชื่อที่อยู่บนรากฐานของ “ปัญญา” หรือการพิสูจน์ ตรวจสอบ ศึกษาอย่างเป็นระบบ ให้รู้ชัดแจ้งว่าในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงกรรมและมีหลักฐานเรื่องนี้ไว้อย่างไร โดยพฤติกรรมของคนในสังคมปัจจุบันที่เป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องกรรมที่สามารถส่งผลให้มีพฤติกรรมหลากหลาย เช่น การดูดวงเพื่อแก้กรรม การสะเดาะเคราะห์ การเปลี่ยนชื่อ การใช้สิ่ญจโณลก ฤกษ์ยาม การบนบาน เป็นต้น จึงกล่าวได้ว่าปัจจุบันนี้เราเอง

^๓ ที.ม.อ. (ไทย) ๑/ ๙๕.

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม** (ฉบับปรับปรุงและขยายความ), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕๒-๑๕๓.

^๕ ม. อ. (บาลี) ๑๔ / ๒๘๙ / ๑๕๔-๑๕๕.

เป็นผู้รับผลของกรรมจากการกระทำของเราอยู่แล้ว

การที่คนในสังคมที่มีความเชื่อเรื่องกรรมย่อมส่งผลต่อพฤติกรรมเป็นอย่างมาก ดังนั้นหลักการสอนเรื่องกรรมในสังคมปัจจุบันจึงเป็นสิ่งที่คนในสังคมต่างให้ความสนใจเป็นอย่างมาก และในปัจจุบันได้มีหลักคำสอนของบูรพาจารย์มากมาย โดยเฉพาะการสอนเรื่องกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) นับเป็นอีกคำสอนหนึ่งที่คนในสังคมให้ความสนใจ หลักการสอนจะเน้นประเด็นเรื่องกฎแห่งกรรมเป็นสำคัญ แล้วต่อเนื่องด้วยการสวดมนต์ โดยพระธรรมสิงหบุราจารย์ กล่าวถึงความสำคัญของการสวดมนต์ว่า ถ้าคนไหนเคราะห์ร้าย หรือดวงไม่ดี ให้สร้างพระเข้าตัว (นำธรรมะเข้าตัว) คือ สวดมนต์ภาวนา เพราะการสวดมนต์เป็นยาทาวิปัสสนาเป็นยากิน^๖ นอกจากการสวดมนต์แล้ว ท่านยังเน้นในเรื่องวิธีปฏิบัติธรรมตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ด้วย และด้วยเหตุที่คนในสังคมได้ให้ความสนใจเรื่องกรรมเป็นสำคัญด้วยแล้ว จึงส่งผลให้หลักคำสอนเรื่องกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์มีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

๖ พระเทพสิงหบุราจารย์, ความสุข, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา, ม.ป.ป.), หน้า ๓๔-๓๕.

พร้อมสามารถลงมือปฏิบัติได้จริง ท่าน ได้สอนตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ยึดแนวการสอนในพระไตรปิฎกเป็นหลัก ผู้ปฏิบัติกำหนดอารมณ์ให้เป็นปัจจุบันตามแนวทางของสติปัฏฐาน ๔^๗ คือ ๑. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ๒. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ๓. จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน และ ๔. ธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน

นอกจากนี้การสอนเรื่องกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์ ได้รับผลตอบรับอย่างดี ดังจะเห็นได้จากการตีพิมพ์หนังสือกฎแห่งกรรม ธรรมปฏิบัติ โดย พระธรรมสิงหบุราจารย์ ตั้งแต่เล่ม ๑ – ๒๔ (เล่มล่าสุดตีพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๕๓ คือเล่มที่ ๒๔)^๘ นอกจากนี้ยังรวมถึงหนังสือที่ตีพิมพ์หลักการสอนเรื่องกรรม เช่น ธรรมนิยาย ชุด สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม มักกะลีผล นารีผล วัฏจักรชีวิต โดยในแต่ละเล่มได้รับการตีพิมพ์ไม่ต่ำกว่า ๑๒ ครั้ง และหนังสือที่แต่งขึ้นมีหลักการสอนเรื่องกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์สอดแทรกเข้าไปใน

^๗ พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม), สติปัฏฐานสี่ พัฒนาจิตด้วยทางสายเอก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บัวเงิน, ม.ป.ป.), หน้า ๒๑- ๒๙.

^๘ พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม), กฎแห่งกรรม ธรรมปฏิบัติ เล่ม ๒๔ , (กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๕๓).

เนื้อหา เช่น ร้อยยำนี้นี้เป็นคนดีตั้งนานแล้ว เล่ม ๑-๓ และ ไฟไหม้เล่าร้อนเท่าไฟนรก (ตีพิมพ์ครั้งที่ ๑๘) แต่งโดยคุณ สุทัสสา อ่อนค้อม^๙ จากตัวอย่างที่กล่าวมาต่างเป็นภาพสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า หลักการสอนเรื่องกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์มีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

เมื่อบุคคลได้อ่านหนังสือเหล่านี้ แล้วต่างเริ่มเกิดทัศนคติที่ดี และมีสัมมาทิฐิ สนใจศึกษาและปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระธรรมสิงหบุราจารย์ ดังจะเห็นได้จาก ผู้เข้ามาปฏิบัติเจริญกรรมฐาน ณ วัดอัมพวัน อ่างทอง พรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ในแต่ละปีมีผู้เข้ามาปฏิบัติจำนวนมาก จากสถิติจำนวนผู้เข้าปฏิบัติระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๕๑ มีจำนวนสูงถึง ๗๑๔,๕๗๒ คน เฉพาะปี ๒๕๕๑ มีจำนวน ๗๐,๓๖๔ คน^{๑๐} จากสถิติดังที่กล่าวมาแสดงให้เห็นถึงการสอนเรื่องกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์ มีต่อความเชื่อเรื่องกรรมและการดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคลในสังคมไทยให้

บุคคลเริ่มสนใจปฏิบัติธรรมมากยิ่งขึ้น พร้อมกันนี้เมื่อเวลาสี่จากวัดกลับไปบ้านแล้วต่างได้นำเอาหลักคำสอนและแนวทางปฏิบัติไปใช้ในชีวิตประจำวันอีกด้วย จนสามารถเปลี่ยนทั้งด้านจิตใจ ร่างกายและสังคมของบุคคลได้

ด้วยเหตุดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง “การสอนเรื่องกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) ที่มีผลต่อความเชื่อเรื่องกรรมและการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมไทยปัจจุบัน” เพื่อให้ทราบถึงเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร รวมถึงการสอนเรื่องกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์ว่ามีรายละเอียดอย่างไร และการสอนเรื่องกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์ สามารถส่งผลต่อความเชื่อเรื่องกรรมและมีผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างไร ทั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนเกิดศรัทธาคือมีความเชื่อในเรื่องกรรม และมีแนวทางในการศึกษาเรื่องกรรมรวมไปถึงแนวปฏิบัติ และเป็นฐานข้อมูลในการสืบค้นเชิงวิชาการและการปฏิบัติสำหรับผู้สนใจเพื่อต่อยอดองค์ความรู้ต่อไป

^๙ สุทัสสา อ่อนค้อม, ไฟไหม้เล่าร้อนเท่าไฟนรก, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๕).

^{๑๐} พระธรรมสิงหบุราจารย์(จรัญ ฐิตธมฺโม), ระเบียบปฏิบัติสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมและบทสวดมนต์ ทำวัตรเช้า-เย็น, (กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, มปป.), หน้า ๓.

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒. เพื่อศึกษาการสอนเรื่องกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม)

๓. เพื่อศึกษาการสอนเรื่องกรรมตามทัศนะของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) ที่มีผลต่อความเชื่อเรื่องกรรมและการดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคลในสังคมไทยปัจจุบัน

ขอบเขตของการวิจัย

๑. ขอบเขตข้อมูลด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหาของ การศึกษานั้น จะเน้นศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ โดยใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย และภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นหลัก รวมถึงเอกสารที่เป็นงานเขียนเกี่ยวกับการสอนเรื่องกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) ในหนังสือกฎแห่งกรรม ธรรมปฏิบัติเล่มที่ ๑ – ๒๔ เป็นหลัก และข้อมูลชั้นทุติยภูมิได้แก่ บทความ วารสาร หนังสือวิชาการ เทปการสอนและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒. ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยภาคสนามผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาได้แก่ ผู้ที่สนใจศึกษาการสอนของพระธรรมสิงหบุราจารย์ ได้แก่ ศูนย์ปฏิบัติธรรมสวนเวฬุวัน(สาขาวัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี) อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ทั้งนี้เนื่องจากได้มีวิธีการปฏิบัติตามการสอนของพระธรรมสิงหบุราจารย์เป็นสำคัญโดยกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการสุ่มได้แก่ผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ มุ่งไปที่ผู้ปฏิบัติธรรม รวมถึงบุคคลทั่วไปที่มีความสนใจและศึกษาการสอนเรื่องกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์ทั้งผู้ชายและผู้หญิง โดยแยกประเภทแหล่งข้อมูลได้ดังนี้

๑. ข้อมูลจากผลงานของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) ศึกษาจากเทปการสอน หนังสือกฎแห่งกรรม ธรรมปฏิบัติเล่มที่ ๑ – ๒๔ เป็นหลัก และหนังสือที่ถ่ายทอดเนื้อหาการสอนของท่านเป็นหลัก ทั้งนี้เนื่องจากข้อจำกัดด้านสุขภาพของท่านจึงไม่สามารถสัมภาษณ์ได้

๒. ข้อมูลจากภาคสนาม ได้แก่ กลุ่มเป้าหมายและกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๖๐ คน โดยแบ่งกลุ่มสัมภาษณ์เป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ เป็นกลุ่มเป้าหมายโดยการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) คือพระภิกษุศูนย์ปฏิบัติธรรมสวนเวฬุวันและลูกศิษย์

ของ พระธรรมสิงหบุราจารย์จำนวน
๑๐ รูป/คน

กลุ่มที่ ๒ เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดย
การสุ่มจากประชากรโดยรวม ได้แก่ ผู้
ปฏิบัติธรรมในเขตศูนย์ปฏิบัติธรรมสวน
เวฬุวัน(สาขาวัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี)
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จำนวน
๒๕ คน

กลุ่มที่ ๓ เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดย
การสุ่มจากประชากรโดยรวม ได้แก่
บุคคลทั่วไปที่เคยศึกษาแนวการสอนของ
พระธรรมสิงหบุราจารย์ จากสื่อต่างๆ
จำนวน ๒๕ คน

ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑. เรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา
เถรวาทเป็นอย่างไร

๒. การสอนเรื่องกรรมของ
พระธรรมสิงหบุราจารย์(จรัญ ฐิตธมฺโม)
มีประเด็นที่สำคัญอย่างไรบ้าง

๓. การสอนเรื่องกรรมของพระ
ธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) มี
ต่อความเชื่อเรื่องกรรมและการดำเนิน
ชีวิตประจำวันของบุคคลในสังคมไทย
ปัจจุบันอย่างไร

ผลการวิจัย

แนว คิด ร่ อ ง ก ร ร ม ใน
พระพุทธศาสนาเถรวาท กรรม คือ การ
กระทำที่ประกอบด้วยเจตนา สามารถ

แสดงออกได้ทางกาย ทางวาจาและทาง
ใจ หากการกระทำที่ประกอบด้วย
เจตนาชั่ว เรียกว่า อกุศลกรรม และ
หากการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาดี
เรียกว่า กุศลกรรม ซึ่งกรรมทั้งหมดเกิด
จากการกระทำของผู้กระทำ และ
ผู้กระทำนั้นจะเป็นผู้รับผลของการ
กระทำนั้นเอง ไม่ช้าก็เร็ว เพราะกฎแห่ง
กรรมเป็นสัจธรรม

มูลเหตุแห่งกรรมเริ่มที่ทวารทั้ง
๖ เป็นประตูด่านแรกที่ก่อกุศลมูลหรือ
อกุศลมูลส่งผลให้เกิดกิเลส กิเลส
ก่อให้เกิดกรรม และกรรมส่งผลให้
ได้รับวิบากอยู่ใน สังสารวัฏ กล่าวได้
ว่าทวารทั้ง ๖ เปรียบเสมือนประตูบ้าน
ที่คอยเปิดรับสิ่งที่จะมากระทบ ไม่ว่าจะเป็น
เป็นรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ
และธรรมารมณ์ เมื่อกระทบแล้วจึงเกิด
การรับรู้กุศลมูลหรืออกุศลมูลทำให้เกิด
กิเลส กิเลสเป็นสาเหตุให้เกิดกรรม
กรรมส่งผลให้เกิดวิบาก จิตที่ได้รับการ
คุ้มครองจะทำให้บุคคลสร้างแต่กุศล
กรรมอันดี สัตว์โลกได้กระทำความทุก
ชั่วเวลานาทีเพราะได้เปิดประตูบ้านไว้
ตลอดเวลา จนกระทั่งสิ้นลมหายใจ
ตราบใดที่ยังมีการทำความชั่วโลกย่อม
ต้องเกิดในภพภูมิต่างๆ ตามกระแส
กรรมที่ตนได้สร้างไว้ ประเภทของ
กรรม สามารถจำแนกออกเป็น
ประเภทต่างๆได้ตามที่ปรากฏใน

พระไตรปิฎกและอรรถกถา ซึ่งกรรมแต่ละประเภทนั้นมีความหลากหลายทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทำให้ผลตามเวลา หน้าที่หรือความหนักเบา

กฎแห่งกรรมเป็นกฎของธรรมชาติที่เกิดขึ้นเอง โดยไม่มีผู้สร้างหรือผู้บัญญัติขึ้น และมีหลักอยู่ว่า เมื่อกระทำสิ่งใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม ผู้ที่กระทำย่อมได้รับผลของการกระทำนั้น ไม่ช้าก็เร็วและไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือให้ผู้อื่นมารับผลของวิบากกรรมแทน ทั้งนี้เพราะ พุทธศาสนาสอนให้มนุษย์มีความรับผิดชอบต่อชะตากรรมของตนเอง และแก้ไขปัญหาดังกล่าว ด้วยสติปัญญาของตนเอง การกำหนดให้กฎแห่งกรรมเป็นกฎธรรมชาติ ทำให้ศาสนาพุทธไม่ต้องอธิบายต่อไปว่า กฎแห่งกรรมเกิดขึ้นได้อย่างไร อยู่ที่ไหน ทำไมจึงมีอำนาจเช่นนั้น เพราะกฎแห่งกรรมมีลักษณะเหมือนกฎธรรมชาติอื่น เช่น กฎแห่งความโน้มถ่วง คือเป็นสิ่งที่เป็นอย่างนั้น (อิทัปปัจจยตา)^{๑๑} และด้วยกรรมนั้นคือการกระทำด้วยกาย วาจา และใจ โดยมีเจตนาเป็นองค์ประกอบ ดังนั้น ทุกวินาทีที่เราเกิดมา ทุกคนต่างก็สร้างกรรมทุกวินาที ไม่ว่าจะเป็นกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมก็

ตาม และในบางครั้งเราอาจลืมไปว่าเราได้กระทำความผิดไว้ และไม่ใส่ใจในการกระทำของตนเองว่าเป็นเช่นไร แต่กฎแห่งกรรมนั้นมีกลไกในการทำงานตลอดเวลา วิบากกรรมนั้นรอตอบสนองผู้กระทำความผิดตามความเหมาะสมของเหตุปัจจัย เมื่อกฎธรรมชาติไม่มีสิ่งใดคงที่ตลอดไป ทุกสิ่งล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นแล้วดับไปทั้งสิ้น พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมในรูปของกฎธรรมชาติ คือไตรลักษณ์ ซึ่งเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ

พระพุทธศาสนาเองได้จำแนกกฎธรรมชาติออกเป็นนิยาม ๕ อย่าง^{๑๒} โดย ธรรมนิยามเป็นกฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กันของสิ่งทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เรียกกันว่า ความเป็นไปตามธรรมดา เช่นว่า สิ่งทั้งหลายมีความเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปเป็นธรรมดา คือไตรลักษณ์ และปฏิจสมุปบาท ซึ่งความจริงธรรมทั้ง ๒ หมวดนี้เป็นกฎเดียวกัน แต่แสดงในคนละแง่ เพื่อบ่งชี้ความจริงอย่างเดียวกัน คือไตรลักษณ์มุ่งแสดงลักษณะของสิ่งทั้งหลายซึ่งปรากฏให้เห็นว่าเป็นอย่างนั้นในเมื่อสิ่งเหล่านั้นเป็นไป

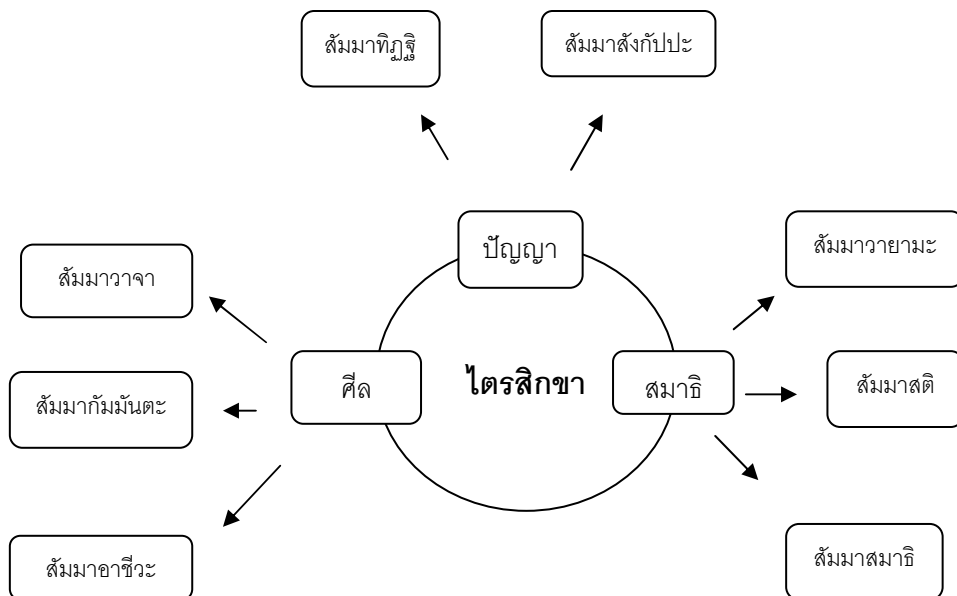
^{๑๑} พระเทพสิงหนบุราจารย์(จรัญ ฐิตธมฺโม), กฎแห่งกรรม-ธรรมปฏิบัติ เล่ม ๑๗, หน้า ๒๓๓-๒๓๔.

^{๑๒} ที.ม.อ.(ไทย)๑/๔๕.

โดยอาการที่สัมพันธ์เนื่องอาศัย เป็นเหตุปัจจัยสืบต่อแก่กันตาม หลักปฏิจจนุปปา ส่วนหลักปฏิจจนุป บาทก็มุ่งแสดงถึงอาการที่สิ่งทั้งหลายมี ความสัมพันธ์เนื่องอาศัยเป็นเหตุปัจจัย สืบต่อแก่กันเป็นกระแส จนมองเห็น ลักษณะได้ว่าเป็นไตรลักษณ์^{๑๓} ไตร ลักษณ์หรือสามัญลักษณ์แปลว่า ลักษณะ ที่ทั่วไปหรือเสมอเหมือนกันแก่สิ่งทั้งปวง ประกอบด้วย อนิจจตา ทุกขตา อนัตตา

คุณของการสร้างกุศลกรรม๑๐ แล้วจะส่งผลให้สัตว์โลกไปสู่สุคติ และ โทษของการสร้างอกุศลกรรม๑๐ จะ ส่งผลให้สัตว์โลกไปสู่ทุคติ เพราะกระทำ กรรมใดไว้ต้องได้รับผลของกรรมนั้น ดังนั้นหากไม่ต้องการเวียนว่ายอยู่ในวงจร นี้ต้องปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ เพื่อ เข้าสู่การสิ้นกรรม

ภาพที่ ๑ แสดงอริยมรรคมีองค์ ๘

^{๑๓} ม.ม. (บาลี) ๑๒/๓๕๘/๑๘๖-๑๘๗.

สำหรับความเชื่อเรื่องกรรมของพุทธศาสนิกชนไทยในสังคมปัจจุบัน มีความเชื่อด้านโหราศาสตร์และไสยศาสตร์มาก โดยโหราศาสตร์เป็นการทำนายดวงชะตาของผู้นั้นโดยอาศัยอิทธิพลของดวงดาว เพื่อทำนายว่าจะมีโชคชะตาเป็นอย่างไร พร้อมกับมีวิธีการแก้กรรมแตกต่างกันไปตามดวงชะตาของแต่ละบุคคล ส่วนความเชื่อด้านไสยศาสตร์เป็นความเชื่อด้านศาสตร์ที่มีอำนาจอิทธิพลส่งผลดลบันดาลตามที่ปรารถนาไว้ โดยมีมนตรา พิธีกรรม และเครื่องรางของขลังเข้ามาเป็นองค์ประกอบของไสยศาสตร์ ซึ่งไสยศาสตร์นั้นมีทั้งด้านดีและด้านไม่ดี ความเชื่อดังกล่าวมีมานานับแต่อดีต

จวบจนถึงปัจจุบันก็ยังได้รับความนิยมต่อเนื่องมา

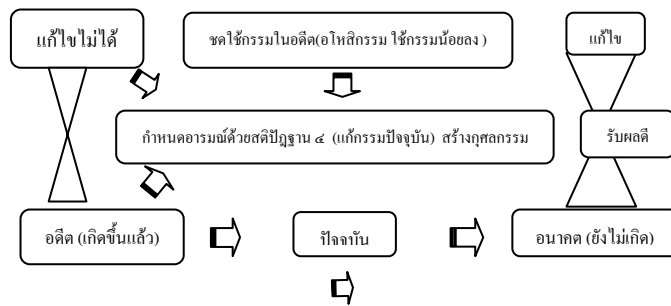
การสอนเรื่องกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์(เจริญ ฐานานุกรม) ประกอบด้วยความเข้าใจและการปฏิบัติ ความเข้าใจเรื่องกฎแห่งกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์ กล่าวถึง กฎแห่งกรรมว่า กรรม คือการกระทำ เป็นคำกลางๆ โดยการกระทำที่เป็นกรรมต้องประกอบด้วยเจตนาเป็นสำคัญ การทำดีจึงได้ดี การทำชั่วจึงได้ชั่ว กฎแห่งกรรมหรือหลักกรรมเป็นกฎธรรมชาติ โดยการกระทำนี้มีส่วนเปลี่ยนแปลงชีวิตคนได้ ทำดีก็เปลี่ยนไปในทางที่ดี ทำชั่วก็เปลี่ยนไปในทางที่ชั่ว เพราะฉะนั้น เรา

จึงสามารถกำหนดการกระทำหรือชะตากรรมของเราเองได้ ชีวิตจะดีหรือร้ายย่อมขึ้นอยู่กับตนเองชีวิตไม่อยู่ภายใต้อำนาจของพระเจ้าหรือผู้ใด ด้วยเหตุนี้เอง ตนจึงเป็นที่พึ่งแห่งตน หมั่นสร้างแต่กรรมดีเพื่อจะได้รับผลดี

สำหรับวิธีการสอนเรื่องกรรมฐานแก้กรรมพระธรรมสิงหบุราจารย์มีวิธีการดังนี้

๑. การเข้าใจ ยอมรับการกระทำที่ผ่านมาในอดีต
๒. เจริญสติโดยการสวดมนต์ และเจริญสติปัฏฐาน ๔
๓. อโหสิกรรม แผ่เมตตา อุทิศส่วนกุศล
๔. อยู่กับปัจจุบันและเผชิญกับปัญหาด้วยสติ

ในความจริงคำว่าแก้กรรมในที่นี้หมายถึง การกระทำปัจจุบันให้ดีที่สุดคือการนำกรรมฐานมาช่วยให้จิตใจมีแต่กุศลกรรม สร้างกุศลกรรมที่ดีในปัจจุบันโดยไม่สนใจกรรมในอดีตที่ผ่านมา เมื่อทำกรรมปัจจุบันดีแล้ว ไม่นานย่อมได้รับวิบากกรรมดีเป็นผลตอบแทน สติที่เป็นสัมมาสติมีความสำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวันเป็นอย่างมาก อาจกล่าวได้ว่า เราสามารถกำหนดกรรมในอดีตปัจจุบัน และอนาคตได้ การแก้กรรมโดยใช้สติสามารถอธิบายดังภาพต่อไปนี้

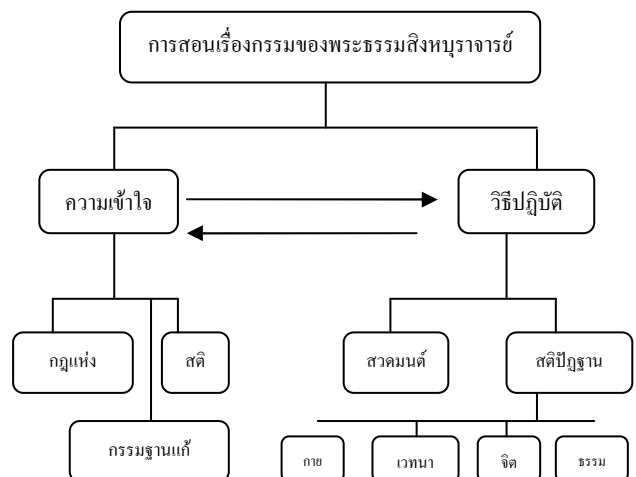
ภาพที่ ๒ แสดงการแก้กรรมโดยใช้สติ

ส่วนวิธีปฏิบัติจะกล่าวถึงการสวดมนต์และการปฏิบัติสติปัญญา ๔ ที่ พระธรรมสิงหบุราจารย์ได้เน้นและให้ความสำคัญของวิธีปฏิบัติเป็นอย่างมากโดยพระธรรมสิงหบุราจารย์ได้กล่าวไว้ว่า “ สว ด ม น ต์ เป็น ย า ท า วิ ป ส ส น า เป็น ย า กิ น ”

^{๑๔} การสวดมนต์ทำให้เกิดสติ เกิดสมาธิ นอกจากวิธีปฏิบัติด้วยการสวดมนต์แล้ว การปฏิบัติสติปัญญา ๔ นับเป็นการเจริญวิปัสสนากรรมฐานที่พระธรรมสิงหบุราจารย์ให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

กล่าวคือแนวทางในการสอนสติปัญญา ๔ ของพระธรรมสิงหบุราจารย์สามารถแบ่งออกเป็น ๔ ขั้นตอน ตามแนวสติปัญญา ๔ ดังนี้^{๑๕} ๑.การกำหนดกาย (กายานุปัสสนา สติปัญญา) ๒. การกำหนดเวทนา (เวทananุปัสสนา สติปัญญา)

ปัญญา) ๓. การกำหนดจิต (จิตตานุปัสสนา สติปัญญา) และ ๔. การกำหนดธรรม (ธัมมานุปัสสนา สติปัญญา) จาก การสอนเรื่องกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์ สามารถอธิบายดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ ๓ แสดงการสอนเรื่องกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์

^{๑๔} พระราชสุทธินิพนธ์มงคล(เจริญ ฐิตธมโม), กฎแห่งกรรม-ธรรมปฏิบัติ เล่ม ๘, (กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๖๐.

^{๑๕} พระเทพสิงหบุราจารย์ (เจริญ ฐิตธมโม), กฎแห่งกรรม-ธรรมปฏิบัติ เล่ม ๑๖, หน้า ๓๓๐-๓๔๐.

ความเหมือนระหว่างพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการสอนของพระธรรมสิงหบุราจารย์ คือ ความศรัทธาที่มีปัญญาเป็นรากฐาน มีความเป็นกุศลธรรมชาติและสติปัญญา ๔ ที่เป็นการสอนคนให้มีสติปัญญาเพื่อจะได้รู้เท่าทันชีวิตและความเป็นไปในโลกเพื่อเดินทางไปบนเส้นทางชีวิตได้อย่างราบรื่นและไปสู่จุดหมายปลายทางนั้น คือ สุกตัญญูเป็นที่ตั้ง^{๑๖} สำหรับความต่างระหว่างพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการสอนของพระธรรมสิงหบุราจารย์พบประเด็นการสวดพาหุงมหากาที่ พระธรรมสิงหบุราจารย์ได้ริเริ่มเพิ่มเติมขึ้นในการสอนที่แตกต่างจากหลักการสอนของพระพุทธศาสนานั้น จุดประสงค์ก็เพื่อต้องการให้ผู้ปฏิบัติมีสติ เกิดสมาธิในการดำเนินชีวิตประจำวัน การอโหสิกรรมหมายถึง การยกโทษ ไม่เอาความ ขอบขมาลาโทษเพื่อจะได้ไม่มีเวรต่อกัน กล่าวคือขอยอมความกับคู่กรณีที่เป็นเจ้ากรรมนายเวรนั่นเอง ทั้งนี้เพราะกรรมอดีตนี้แก้ไม่ได้ ต้องใช้ แต่ใช้น้อยลง รู้ตัว

ว่าเราทำกรรมเอาไว้ เราก็อโหสิ^{๑๗} เพื่อต่อเวรซึ่งกันและกันจะทำให้ไม่จบสิ้น อาฆาตอยู่เรื่อยไปกล่าวคือ อภัยทานหรือให้อภัยโทษเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อโหสิกรรม เพราะเป็นกุศโลบายให้จิตใจปลอดโปร่งสบายไม่อาฆาตพยาบาทจองเวรต่อกัน

การสอนเรื่องกรรมตามทัศนะของพระธรรมสิงหบุราจารย์ ที่ส่งผลต่อความเชื่อเรื่องกรรมและการดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคลในสังคมไทยปัจจุบัน โดยส่วนมากมีผู้เข้าใจหลักกรรมที่ถูกต้อง จึงส่งผลไปสู่ความเชื่อเรื่องกรรมที่ถูกต้องไปด้วย และเมื่อบุคคลมีความเชื่อในเรื่องกรรมที่ถูกต้องแล้ว ย่อมส่งผลสู่การดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคล โดยบุคคลจะมีสัมมาทิฐิเกิดขึ้น จึงสามารถส่งผลไปสู่พฤติกรรม คือ การประพฤติตามกุศลกรรม การให้ทาน การเจริญภาวนา ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดสติใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน จากการดำเนินชีวิตของบุคคลที่มีความเชื่อเรื่องกรรมตามการสอนของ

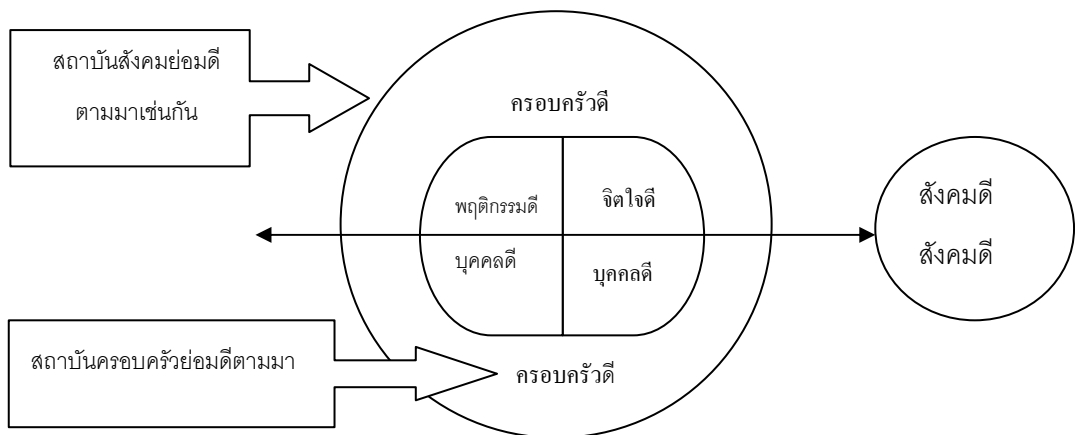
^{๑๖} พระราชสุทธินิพนธ์มงคล (เจริญ ฐิตธมโม), กฎแห่งกรรม-ธรรมปฏิบัติ เล่ม ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๔๕๖.

^{๑๗} พระราชสุทธินิพนธ์มงคล (เจริญ ฐิตธมโม), กฎแห่งกรรม-ธรรมปฏิบัติ เล่ม ๔, (กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๙๗.

พระธรรมสิงหบุราจารย์ได้มีส่วนช่วยให้สังคมเกิดความสงบสุข เพราะแต่ละบุคคลสร้างแต่สิ่งที่ดีงามทางกุศลกรรม มีเมตตาปรารถนาดีต่อกัน รวมถึงไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน เพราะมีศีลธรรมในจิตใจพร้อมการประพฤติแต่

สิ่งที่ดีงาม เมื่อบุคคลทำดีร่วมกัน จึงกลายเป็นกรรมร่วมทางสังคมที่ดี ก่อให้เกิดองค์กรรวมแห่งความสุข สามารถอธิบายดังภาพประกอบต่อไปนี้

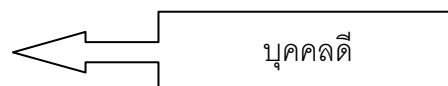

ภาพที่ ๔ แสดงองค์กรรวมแห่งสุข

สรุปผลการวิจัย

กรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทคือการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาเป็นสำคัญ การที่บุคคลจะเป็นคนดีหรือช่วยย้อมขึ้นอยู่กับการกระทำของตนเอง กระทำสิ่งใดย่อมได้รับในสิ่งนั้น ดังนั้นแล้ว บุคคลสามารถกำหนดชะตาชีวิตของตนเองได้ด้วยการกระทำของตนเอง สำหรับความเชื่อเรื่องกรรมของพุทธศาสนิกชนไทยในสังคมปัจจุบันพบว่า มีความเชื่อด้านโหราศาสตร์และ

ไสยศาสตร์มาก โดยโหราศาสตร์เป็นการทำนายดวงชะตาของผู้นั้น โดยอาศัยอิทธิพลของดวงดาว เพื่อทำนายว่าจะมีโชคชะตาเป็นอย่างไร พร้อมกับมีวิธีการแก้กรรมแตกต่างกันไปตามดวงชะตาของแต่ละบุคคล

ส่วนความเชื่อด้านไสยศาสตร์ เป็นความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจอิทธิพล ส่งผลลบลับดาลตามที่ปรารถนาไว้ โดยมีมนตรา พิธีกรรมและเครื่องรางของขลังเข้ามาเป็นองค์ประกอบของไสยศาสตร์ ความเชื่อดังกล่าวมีมานับแต่อดีตจวบจนถึงปัจจุบันก็ยังได้รับความนิยมมีเสื่อมคลาย

การสอนเรื่องกรรมตามทัศนะของของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) ได้สอนเรื่องกรรมประกอบด้วย ความเข้าใจ ที่ประกอบด้วย ความเข้าใจ เรื่องกฎแห่งกรรม ความเข้าใจ กรรมฐานแก้กรรม และความเข้าใจ เรื่องสติ โดยสติที่เป็นสัมมาสติจะช่วยให้เราสามารถกำหนดชีวิตของตนเองไม่ให้สร้างกรรมชั่ว กำหนดจิตตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ช่วยให้บุคคลเกิดปัญญาแก้ปัญหาได้ และวิธีปฏิบัติประกอบด้วย การสวดมนต์ และการปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ประกอบด้วย การกำหนดกาย การกำหนดเวทนา การกำหนดจิตและการกำหนดธรรม ซึ่งการปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ นั้นจุดประสงค์ก็เพื่อให้มีสติในการดำเนินชีวิตประจำวัน ส่วนการวิเคราะห์กรรมพบว่ากรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ในด้านความเหมือนระหว่างพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการสอนของพระธรรมสิงหบุราจารย์คือ ความศรัทธาที่

ประกอบด้วยปัญญา ด้านกฎธรรมชาติด้านการปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ ที่พระธรรมสิงหบุราจารย์สอนมีความสอดคล้องตรงตามพระพุทธศาสนาเถรวาท ส่วนความต่างระหว่างพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการสอนของ พระธรรมสิงหบุราจารย์ คือ การสวดพาหุง มหาการุณิก การอโหสิกรรม ทั้งนี้สาเหตุที่ต่างกันเพื่อเป้าหมายคือให้การปฏิบัติธรรมนั้นมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ผลของการสอนเรื่องกรรมตามทัศนะของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) ที่มีต่อความเชื่อเรื่องกรรมและการดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคลในสังคมไทยปัจจุบัน โดยส่วนมากมีผู้เข้าใจหลักกรรมที่ถูกต้อง จึงส่งผลไปสู่ความเชื่อเรื่องกรรมที่ถูกต้องไปด้วย และเมื่อบุคคลมีความเชื่อในเรื่องกรรมที่ถูกต้องแล้ว ย่อมส่งผลสู่การดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคล โดยบุคคลจะมีสัมมาทิฐิเกิดขึ้นจากนั้นสามารถส่งผลไปสู่พฤติกรรม คือ การประพฤติตามกุศลกรรม การให้ทาน การเจริญภาวนาทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดสติใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน จากการดำเนินชีวิตของบุคคลที่มีความเชื่อเรื่องกรรมตามการสอนของ พระธรรมสิงหบุราจารย์ ได้มีส่วนช่วยให้สังคมเกิดความสงบสุข เพราะบุคคลสร้างแต่สิ่งที่ดี

ดั่งทางทฤษฎีกรรม มีเมตตาปรารถนา
ดีต่อกัน รวมถึง ไม่เบียดเบียนซึ่งกัน
และกันเพราะมีศีลธรรมในจิตใจพร้อม
การประพาสแต่สิ่งที่ดีงาม รวมกัน
กลายเป็นกรรมร่วมทางสังคมที่ดี ก่อเกิด
สังคมแห่งสันติภาพที่ยั่งยืน

อภิปรายผล

พระธรรมสิงหบุราจารย์ ได้มี
การ สอน ที่ สอด คล้อง ตาม
พระพุทธศาสนา โดยใช้วิธีการแก้ปัญหา
ด้วยหลักอริยสัจ ๔ กล่าวคือ การที่จะ
สอนให้บุคคลมีความเชื่อในเรื่องกรรมนั้น
ในแนวทางปฏิบัติพระคุณเจ้าท่านให้
บุคคลนั้นปฏิบัติตามกรรมฐาน ทั้งนี้เพราะ
โดยหลักของการแก้กรรม ก็คือ
แก้ปัญหาด้วยอริยสัจ ๔ ทุกข์เกิดแล้ว
หาสาเหตุของทุกข์ ด้วยการกำหนดทุกข์
หนอ สมาธิบำเพ็ญภาวนา ปัญญาจะ
บอกทุกข์เกิดขึ้นตรงนั้น ต้องแก้ตรงนั้น
อย่าไปแก้ผิดจุด ถ้าเจริญกรรมฐานจะ
รู้ตัวเองว่าเราผิด เป็นการระลึกชาติได้
ระลึกถึงบุพการี รู้กฎแห่งกรรม เมื่อรู้
สาเหตุของทุกข์แล้ว ย่อมต้องการดับ
ทุกข์หรือนิโรธ และวิธีการดับทุกข์คือ
ต้องปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ เพื่อช่วยส่งเสริม
ให้บุคคลเกิดสติ สติจะช่วยให้เรา
พิจารณาปัญหาที่เกิดขึ้นได้และแก้ปัญหา
ได้ตรงจุด และในขบวนการขั้นตอนของ
การพิจารณาปัญหานั้นจะขาดแนวคิด

แบบโยนิโสมนสิการไปไม่ได้ ทั้งนี้เพราะ
โยนิโสมนสิการนับเป็นปัจจัยภายในเพื่อ
ส่งเสริมให้บุคคลใช้ปัญญาพิจารณา
ตรวจสอบปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเอง ไม่
ว่าบุคคลจะเผชิญกับสถานการณ์ใดๆ ก็
ตามหากบุคคลพิจารณาปัญหาตามหลัก
อริยสัจ ๔ พร้อมมีปัจจัยภายในคือ
โยนิโสมนสิการแล้ว ย่อมสามารถแก้ไข
สถานการณ์นั้นให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี โดย
การสอนของพระธรรมสิงหบุราจารย์จะ
เน้นการสอนด้วยประสบการณ์จริงที่
สามารถเป็นภาพสะท้อนให้เห็นภาพของ
กฎแห่งกรรมอย่างชัดเจน รวมถึงการ
ยกตัวอย่างชีวิตของบุคคลที่มี
ประสบการณ์เกี่ยวกับกฎแห่งกรรมนั้นมี
ตัวตนจริง มีหลักฐานจริง จึงเป็นเหตุ
ให้เรื่องที่หลวงพ่อนำขึ้นมาสอนนั้นมีความ
น่าเชื่อถือ บุคคลเกิดศรัทธาและ
เชื่อมั่นในกฎแห่งกรรม เมื่อสอนแล้ว
ท่านจะเน้นการปฏิบัติ สติปัฏฐาน ๔
และเมื่อบุคคลได้ปฏิบัติแล้วจะมีความ
เข้าใจที่ลึกซึ้งในหลักคำสอนมากยิ่งขึ้น
สำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ทำให้ค้นพบองค์
ความรู้ใหม่ว่าการสอนที่ดีควรมีทั้งความ
เข้าใจและวิธีปฏิบัติเชื่อมโยงกันไป โดย
การลงมือปฏิบัติจริง จะทำให้ผู้ศึกษา
เข้าใจมากยิ่งขึ้น รวมถึงปัจจัยที่จะทำให้
บุคคลมีความเชื่อในเรื่องกรรมที่ถูกต้อง
นั้น ต้องให้บุคคลเกิดสัมมาทิฐีก่อน
 ทั้งนี้เพราะเมื่อใดบุคคลเกิดสัมมาทิฐิ

แล้วจะพิจารณาทุกสิ่งด้วยปัญญา ดังนั้นบุคคลที่จะมีความเชื่อเรื่องกรรมที่ถูกต้องตรงตามความเป็นจริงจะต้องมีสัมมาทิฐิจึงจะทำให้บุคคลนั้นไม่หลงทาง หรือมลายไปแก่กรรมด้วยวิธีที่ผิดหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

การตีค่าวัตถุนิยมของสังคม ผู้วิจัยพบว่าโลกธรรมด้านดี สังคมจะตีค่าว่าเป็นบุญ หากผู้ใดเพียบพร้อมด้วยโลกธรรมด้านดี ย่อมหมายความว่าผู้นั้นเป็นคนดีมีบุญ สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงสังคม ให้ความสำคัญด้านวัตถุนิยมเป็นอย่างมาก เหตุที่บุคคลเพียบพร้อมด้วยโลกธรรมด้านดีเป็นเพราะกำลังรับวิบากกรรมดีในอดีตที่เคยสร้างกรรมดีไว้ ปัจจุบันไม่ได้หมายความว่าเขาต้องเป็นคนดี เขาอาจเป็นคนดีหรือคนชั่วก็ได้ การที่บุคคลไม่มองกรรมและวิบากกรรมตลอดสายจึงทำให้เกิดความเข้าใจผิด ในทางตรงกันข้าม ผู้ที่เป็นคนดีแต่เพียบพร้อมด้วยโลกธรรมด้านไม่ดี สังคมเข้าใจว่าผู้นั้นเป็นคนชั่วจึงได้รับแต่สิ่งไม่ดี ทั้งที่คนนั้นอาจเป็นคนดีแต่ปัจจุบันกำลังรับวิบากกรรมชั่วในอดีตอยู่ การไม่พิจารณากรรมให้ตลอดสาย ทำให้บุคคลมีความเชื่อเรื่องกรรมน้อยลง ทั้งนี้หากเรามีสติพิจารณากรรมตามหลักเหตุผลจนเกิดความเข้าใจอดทนเมื่อต้องเผชิญกับวิบากกรรมชั่วและมั่นใจกรรมดีที่ท้าววิบากรอส่งผล

อยู่ จะเข้าใจว่า วัตถุนิยมไม่ใช่ดัชนีชี้วัดคุณค่าของบุญและบาป เพราะความเห็นของสังคมวัดความต้องการของสังคม แต่ความเห็นไม่สามารถวัดความจริงได้ เปรียบดังเกลือมีรสเค็มตามธรรมชาติ หากสังคมให้ความเห็นว่าเกลือมีรสหวาน, ขม นั้นเป็นความเห็น แต่ไม่ใช่ความจริง ซึ่งความจริงเกลือยังมีรสเค็มเช่นเดิม เปรียบเสมือนกุศลกรรม แม้สังคมจะไม่เข้าใจว่าเป็นสิ่งดีงาม แต่ธรรมชาติของกุศลกรรมก็คือความดีงามนั่นเอง การมีสติจะช่วยให้เราเข้าใจเหตุผลและเกิดปัญญา การที่เรามีสติและปัญญา เปรียบเสมือนมีบุญ แต่สังคมส่วนใหญ่ไม่เห็นคุณค่าของบุญนั้น กลับไปให้คุณค่าของบุญจากวัตถุนอกกายหรือโลกธรรมด้านดี การที่เรามีสติปัญญา เปรียบเสมือนเรามีบุญ และบุญที่เรามีสามารถช่วยต่อยอดกุศลกรรมให้ชีวิตเรื่อยไป

ข้อเสนอแนะ

๑. ด้านการนำผลการวิจัย

ไปใช้ประโยชน์ จากผลการศึกษาวิจัย ทำให้ทราบถึง แนวคิดเรื่องกรรมทั้งในและนอกพระพุทธศาสนา และกรรมตามความเชื่อของคนไทยในสังคมปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร การสอนเรื่องกรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์ รวมถึงการสอนเรื่องกรรมตามทัศนะ

ของพระธรรมสิงหบุราจารย์ที่ส่งผลต่อความเชื่อเรื่องกรรม และการดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคลในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร จากรายละเอียดข้อมูลวิจัยดังกล่าวสามารถนำไปศึกษาและไปปรับประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน พร้อมเผยแพร่ทางสื่อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทางหนังสือวารสาร โทรศัพท์ วิทยุ สื่อเหล่านี้จะช่วยให้สังคมที่ยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับกรรม ได้รับทราบ เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องและเพื่อเกิดสัมมาทิฐิและส่งผลให้ปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงาม และยังส่งผลไปสู่แนวทางปฏิบัติต่อไป

๒. ด้านการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษากรรมของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมโม) ที่มีผลต่อความเชื่อเรื่องกรรมและการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งเป็นการศึกษาข้อมูลตามหลักวิชาการที่ปรากฏในตำราวิชาการ งานวิจัยและลงภาคสนามเพื่อสัมภาษณ์บุคคลในสังคมปัจจุบัน แต่ยังมีแง่มุมบางส่วนที่ยังไม่ได้ศึกษาและควรที่จะศึกษาวิจัยต่อไปในเชิงวิชาการ ได้แก่ การศึกษาเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อเรื่องกรรม เพื่อจะนำปัจจัยดังกล่าวไปพัฒนาต่อไป พร้อมทั้งศึกษาปัจจัยที่เป็นเหตุให้มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนในเรื่องกรรม เพื่อเป็นฐานข้อมูลมาปรับปรุงพัฒนาในการวิจัยต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดิบบุรี. พระไตรปิฎกภาษาไทยและอรรถกถาแปล ชุด ๙๑ เล่ม.

พระธรรมสิงหบุราจารย์(จรัญ ฐิตธมโม). กฎแห่งกรรม-ธรรมปฏิบัติ เล่ม ๒๔.

กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๕๓.

พระเทพสิงหบุราจารย์(จรัญ ฐิตธมฺโม). กฎแห่งกรรม-ธรรมปฏิบัติ เล่ม ๑๖.

กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๕.

_____. กฎแห่งกรรม-ธรรมปฏิบัติ เล่ม ๑๗. กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๖.

พระราชสุทธินาถมณคล (จรัญ ฐิตธมฺโม). กฎแห่งกรรม-ธรรมปฏิบัติ เล่ม ๔.

กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๓๓.

_____. กฎแห่งกรรม-ธรรมปฏิบัติ เล่ม ๘. กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๓๗.

_____. กฎแห่งกรรม-ธรรมปฏิบัติ เล่ม ๑๐. กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๓๙.

ข.ข้อมูลวิทยานิพนธ์

(๑) หนังสือ :

พระเทพสิงหบุราจารย์. ความสุข. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังน่านาวินวิทยา,ม.ป.ป.

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). กรรมกับโรคพันธุกรรมในทัศนะพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๓๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พุทธธรรม(ฉบับปรับปรุงและขยายความ). พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระธรรมสิงหบุราจารย์(จรัญ ฐิตธมฺโม). สติปัฏฐานสี่ พัฒนาจิตด้วยทางสายเอก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บัวเงิน.,ม.ป.ป.

พระธรรมสิงหบุราจารย์(จรัญ ฐิตธมฺโม). ระเบียบปฏิบัติสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมและบทสวดมนต์ ทำวัตรเช้า-เย็น. กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์ ,ม.ป.ป.

สุทัสสา อ่อนค้อม. ไฟไหม้เล่าร้อนเท่าไฟนรก.พิมพ์ครั้งที่ ๑๘,กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๕.

การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ

BUDDHIST INTEGRATIVE KNOWLEDGE MANAGEMENT

เอื้อมอร ชลวร

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้เป็นทางเลือกจากแนวคิดเชิงบูรณาการทางพระพุทธศาสนาที่เสริมเต็มให้การจัดการความรู้มีความสมบูรณ์ขึ้น ด้วยวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ (๑) เพื่อวิเคราะห์การจัดการความรู้ตามแนวคิดและทฤษฎี (๒) เพื่อวิเคราะห์การจัดการความรู้ในพระพุทธศาสนา (๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ

ผลการวิจัยพบว่า การจัดการความรู้ตามแนวคิดและทฤษฎีของนักวิชาการทางตะวันออกมีการสร้างความรู้ที่พัฒนามาจากคนในองค์กรโดยมีคนเป็นผู้ขับเคลื่อนให้กระบวนการจัดการความรู้หมุนเป็นเกลียวทำให้เกิดความรู้ใหม่เพิ่มขึ้นไม่รู้จบ

ส่วนการจัดการความรู้ในพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่สำคัญคือ ไตรสิกขาและอุทตถิธรรม เป็นแนวทางการพัฒนาปัญญาของคนในองค์กรให้เกิดความรู้และปัญญาที่สูงที่สุดสามารถใช้ดำเนินชีวิตได้ทั้งทางโลกียปัญญาและโลกุตตรปัญญา จากฐานการศึกษาวิเคราะห์การจัดการความรู้ในแนวคิดทฤษฎีและการจัดการความรู้ในพระพุทธศาสนาสามารถบูรณาการให้เกิดรูปแบบการจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการได้ โดยนำหลักธรรมที่สำคัญต่าง ๆ มาเสริมให้การจัดการความรู้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ทั้งเป้าหมายของตนเองและเป้าหมายขององค์กร

คำสำคัญ : ความรู้, ปัญญา, การจัดการความรู้, กระบวนการการสร้างความรู้

Abstract

This research is an alternation from Buddhist integrative concept to fulfill for the better knowledge management. There are three objectives namely; (1) to analyze the concept and theory of knowledge management (2) to analyze the knowledge management

in Buddhism and (3) to propose the model of the Buddhist integrative knowledge management.

From the research it is found that the concept and theory of the eastern academic's knowledge management is to create the knowledge management from the people in the organization which drive the knowledge management dynamics to the endless new knowledge. The knowledge management in buddhism has two important doctrines, the Threefold Training and the four virtues conducive to growth as the path of wisdom development for people in the organization in order to get the highest knowledge and wisdom to live both in worldly and transcendental wisdom. From the analytical study, both the concept and theory of knowledge management and the knowledge management in buddhism can integrate to be the model of the Buddhist knowledge management by using the important dhammas to fill in the knowledge management for the success both people and organization goal.

Key Word : Knowledge, Wisdom, Knowledge Management, Process of knowledge creation

๑. บทนำ

ในยุคปัจจุบันนี้การทำธุรกิจอยู่บนพื้นฐานของการแข่งขันทางการค้า ซึ่งการแข่งขันนั้นจะขึ้นอยู่กับความสามารถขององค์กรในการสร้าง และใช้สินทรัพย์ที่จับต้องไม่ได้ในลดต้นทุน ลดระยะเวลาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการใหม่ๆ และเพิ่มคุณภาพผลผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการและความ

คาดหวังของลูกค้า^๑ โดยการที่องค์กรจะสร้างและรักษาความได้เปรียบในการแข่งขันได้ขึ้นอยู่กับความสามารถขององค์กรในการทำให้องค์กรการเรียนรู้^๒ หมุนได้อย่าง

^๑ บุญดี บุญญากิจ และคณะ, การจัดการความรู้...จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๗.

^๒ วงจรเรียนรู้ หมายถึง การนำความรู้เดิมมาบูรณาการกับความรู้ใหม่จนก่อให้เกิด

ต่อเนื่องและรวดเร็ว ซึ่งการจะทำให้
วงจรมันเกิดขึ้นได้ต้องมีกระบวนการ
ที่เป็นระบบการค้นหา สร้าง
รวบรวม จัดเก็บ เผยแพร่ แบ่งปัน
และใช้ความรู้ เราเรียกระบบการ
นี้ว่า การจัดการความรู้
(Knowledge Management :
KM)^๓

ความจำเป็นที่ต้องมีการ
จัดการความรู้เนื่องจากประเด็น
ปัญหาที่เกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อม
ภายนอก คือความเปลี่ยนแปลงของ
สังคมและเศรษฐกิจยุคใหม่ การ
เพิ่มขึ้นของความรู้ต่าง ๆ ในทุก ๒-๓
ปี ภาวะการแข่งขันทั้งในปัจจุบัน
และอนาคต รวมทั้งเทคโนโลยีที่มี
การพัฒนาอย่างรวดเร็ว ส่วน
สภาพแวดล้อมภายในองค์กรที่เป็น
ปัญหา คือการลาออกของพนักงาน
มักมีผลต่อการสูญเสียความรู้ของ
ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ปฏิบัติงานมัก
ปฏิบัติงานผิดพลาดบ่อยครั้ง องค์กร
มีโครงสร้างซับซ้อนและมุ่งผลกำไร
และตอบสนองความต้องการของ
ลูกค้าอีกทั้งองค์กรขาดการประเมิน
เรื่องช่องว่างของความรู้ว่า มีความรู้
อะไร ไม่มีความรู้อะไร ทำให้องค์กร

ไม่สามารถบริหารงานได้อย่างมี
ประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ดังนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจใน
ประเด็นของความหมายและ
ประเภทความรู้ แนวทางการจัดการ
ความรู้ เป้าหมายของการจัดการ
ความรู้ และผลของการจัดการ
ความรู้และมีความคาดหวังว่า ผล
ของการวิจัยจะช่วยให้การจัดการ
ความรู้ตามแนวคิดและทฤษฎี
ประสบความสำเร็จได้จากการนำ
จุดเด่นของการจัดการความรู้ใน
พระพุทธศาสนามาบูรณาการร่วมกัน
เพื่อทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่เป็น
ประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจใคร่ศึกษาและ
หาความรู้ตลอดจนเชื่อมโยงเข้าสู่
ความรับผิดชอบต่อสังคมได้

๒. วัตถุประสงค์

๒.๑ เพื่อวิเคราะห์การ
จัดการความรู้ตามแนวคิดและทฤษฎี

๒.๒ เพื่อวิเคราะห์การ
จัดการความรู้ในพระพุทธศาสนา

๒.๓ เพื่อนำเสนอรูปแบบ
การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

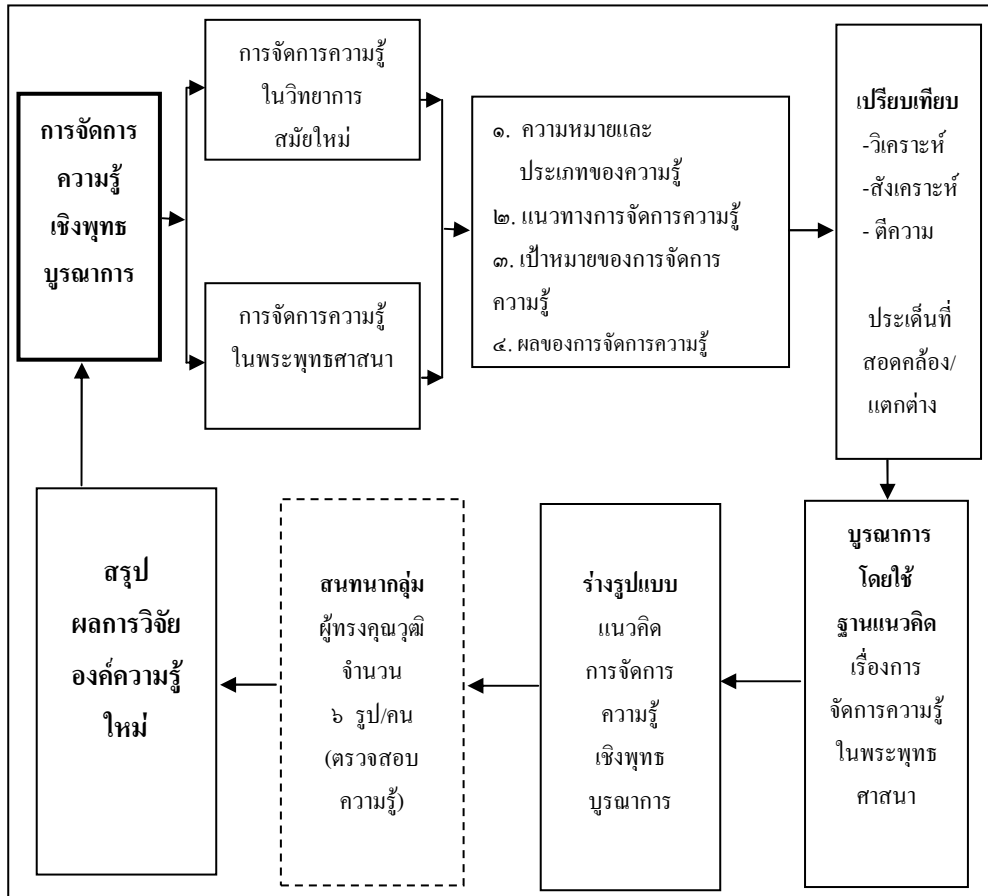
การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัย
เชิงคุณภาพ(qualitative research)
และเอกสาร ซึ่งผู้วิจัยได้จัดขั้นตอน
แห่งการดำเนินการวิจัย (research
process)

ความรู้ใหม่ ๆ ขึ้นอีก และสามารถนำไปใช้
ประโยชน์ได้เพิ่มพูนขึ้นอย่างไม่มีที่สิ้นสุด.

^๓ บุญดี บุญญาภิจ และคณะ, การจัดการ
ความรู้...จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ, หน้า ๗.

ผังแผนภาพที่ ๑.๑

แผนภาพที่ ๑.๑ แผนภาพกระบวนการในการวิจัย

จากแผนภาพ ๑.๑ สามารถแบ่งการศึกษาวิจัยออกเป็นขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑. การศึกษาความรู้ในเรื่องการจัดการความรู้อันได้แก่ “การจัดการความรู้ตามแนวคิดและทฤษฎี” กับ “การจัดการความรู้ในพระพุทธศาสนา” ซึ่งทั้ง ๒ ประเด็นมีประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจ ได้แก่ ความหมายและประเภทของความรู้

แนวทางการจัดการความรู้ และเป้าหมายของการจัดการความรู้และผลของการจัดการความรู้ โดยผู้วิจัยจะค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกพร้อมทั้งอรรถกถารวมทั้งยังได้ศึกษาค้นคว้าจากตำราเอกสารงานสารนิพนธ์

งานวิทยานิพนธ์ หรืองานวิจัยต่างๆ ของนักวิชาการ ซึ่งรวมถึงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้

จากนั้นผู้วิจัยจะรวบรวมข้อมูล นำมาวิเคราะห์ และจัดการข้อมูลเพื่อเป็นฐานในการศึกษาวิจัยขั้นต่อไป

๒. การศึกษาความรู้ในเรื่องการจัดการความรู้ตามแนวคิดและทฤษฎี ผู้วิจัยจะรวบรวมประเด็นที่สนใจจากขั้นตอนแรกอันได้แก่ ความหมายและประเภทของความรู้ แนวทางการจัดการความรู้ เป้าหมายของการจัดการความรู้และผลการจัดการความรู้ที่ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูล นำมา วิเคราะห์ สังเคราะห์ เรียบเรียง และนำเสนอผลการวิจัยในเนื้อหาบทที่ ๒

๓. การศึกษาการจัดการความรู้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยจะรวบรวมประเด็นที่น่าสนใจจากขั้นตอนแรก ซึ่งเป็นไปในทำนองเดียวกันกับการศึกษาความรู้ในเรื่องการจัดการความรู้ตามแนวคิดและทฤษฎี นำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และเรียบเรียง และนำเสนอผลการวิจัยในเนื้อหาบทที่ ๓

๔. ขั้นตอนต่อมา ผู้วิจัยจะนำผลจากขั้นตอนในหัวข้อ ๒ และ ๓ มาศึกษาบูรณาการการจัดการความรู้ตามแนวคิดและทฤษฎีกับ

การ จัด การ ความ รู้ ใน พระพุทธศาสนา มาตีความ วิเคราะห์ สังเคราะห์ เรียบเรียง ศึกษาความสอดคล้อง ความแตกต่าง และนำมาบูรณาการฐานแนวคิดเรื่องการจัดการความรู้ในพระพุทธศาสนาเพื่อให้ได้ร่างรูปแบบการจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ จากนั้นนำร่างรูปแบบการจัดการความรู้ไปตรวจสอบความรู้ด้วยผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่มย่อยจำนวนอย่างน้อย ๖ ท่านเพื่อนำเสนอผลวิจัยในบทที่ ๔

๕. การสรุปผลการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยจะนำผลการวิจัยจากขั้นตอนในหัวข้อ ๒, ๓ และ ๔ มาสรุปผลการศึกษาวิจัยว่า สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ข้อ ที่ได้ตั้งไว้นั้นตามลำดับ และนำเสนอผลสรุปการวิจัยในเนื้อหาบทที่ ๕

๔. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

การดำเนินการวิจัยนี้เริ่มจากการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีในการจัดการความรู้ นักวิชาการทางตะวันตก ตะวันออก และพระพุทธศาสนา ทำให้ทราบความหมายของความรู้ ประเภทของความรู้ แนวทางการจัดการความรู้ เป้าหมายและผลของ

การจัดการ จากนั้นผู้วิจัยได้นำประเด็นดังกล่าวข้างต้นมาเปรียบเทียบความเหมือนและความต่าง เพื่อนำมาบูรณาการให้ได้องค์ความรู้ใหม่เป็นรูปแบบของการจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ ดังมีรายละเอียดในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

๔.๑ ความหมายและประเภทของความรู้

ความหมายของความรู้ มีนักวิชาการทั้งตะวันตกและตะวันออกให้ความหมายไว้หลายนัย ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปความหมายของความรู้ว่า หมายถึงการผสมผสานขององค์ประกอบของความรู้ ได้แก่ ประสบการณ์ ข้อเท็จจริง ความซับซ้อน การตัดสินใจ การเรียนรู้ผิดถูกด้วยตนเอง ค่านิยม และความเชื่อ รวมทั้งคุณค่า ความรอบรู้ในเนื้อหาสาระ สารสนเทศใหม่เพื่อนำไปสนับสนุนทำให้ศักยภาพความสามารถในการปฏิบัติงานของบุคคลเพิ่มขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล^๔ ซึ่ง

^๔ Thomas H. Davenport, and Laurence Prusak, **Working Knowledge : How Organization Manage What They Know**, 2nd edition, (Boston, Massachusetts : Harvard Business School Press, 2000, p 5.

ความรู้มี ๒ ประเภท คือ ความรู้ฝังลึกในตัวคน (tacit knowledge) และ ความรู้ชัดแจ้ง (explicit knowledge)^๕

ส่วนความหมายและความรู้ในพระพุทธศาสนา คือปัญญา (ปัญญา) หมายถึง (ป+ญา อวโพธ เน+กวิ) ญาณ, ปัญญา, ความรู้, ความเข้าใจ. ปัญญาเยเต เอตยาติปัญญา สภาวะที่ช่วยให้รู้ เรียกว่าปัญญา (ช้อนญ, ลบ กวิ). นตถิปัญญา สมาอาภา แสงสว่างที่เสมอด้วยปัญญาไม่มี. ญาณ อุทปาทิปัญญา อุทปาทิ ญาณเกิดขึ้นแล้ว ปัญญาเกิดขึ้นแล้ว. ปชานนญฺเฐนปัญญา ชื่อว่า ปัญญา เพราะอรรถว่า

^๕ นักวิชาการหลายท่านมักกล่าวอ้างถึงการแบ่งประเภทความรู้ของไมเคิล โพลานยี : tacit knowledge และ explicit knowledge, knowledge ตรงกับคำที่ใช้ในหนังสือของไมเคิล โพลานยีว่า personal และ objective ตามลำดับ – Michael Polanyi, **Personal Knowledge : Towards a Post-Critical Philosophy**, (London : Routledge & Kegan Paul, 1962), pp. vii-viii, 373, Ikujiro Nonaka & Hirataka Takeuchi, **The Knowledge Creating Company : How Japanese Companies Create The Dynamics of Innovation**, (New York, [u.a.] : Oxford University Press, 1995), pp. 59-61.

รู้ทั่วถึง ซึ่งประเภทของปัญญาในการจัดการความรู้ คือ สุตมยปัญญา จินตามยปัญญาและภาวนามยปัญญา^๖

ความหมายของความรู้ในเชิงบูรณาการ หมายถึง การผสมผสานองค์ประกอบของความรู้ทั้งหมด ให้มีความรอบรู้ เข้าใจ เกิดเป็นญาณแห่งปัญญาที่ทำให้ความสามารถหรือศักยภาพของบุคคลปฏิบัติงานเพิ่มขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลจนไปถึงเป้าหมายในเชิงโลภียปัญญาและโลกุตตรปัญญา

๔.๒ แนวทางการจัดการความรู้

เมื่อได้ทราบว่าคุณค่าความรู้คืออะไรและมีกี่ประเภทแล้ว สิ่งที่ทำการศึกษาต่อไปคือ แนวทางการจัดการความรู้ โดยแนวคิดและทฤษฎีในเรื่องการจัดการความรู้ มีวิวัฒนาการมาจากการปรับเปลี่ยนทางสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเริ่มจากยุคที่อาศัยการจัดการที่มีระบบโครงสร้างที่แน่นอนและเริ่มนำเทคโนโลยีต่าง ๆ มาใช้เพื่อสนับสนุน

การตัดสินใจจนกระทั่งถึงยุคปัจจุบันที่ใช้การจัดการความรู้ในลักษณะเครือข่ายทางสังคม (social network) เพื่อให้เกิดการพูดคุยกันในกลุ่มของคนที่มีความรู้ โดยพยายามนำเอาความรู้ที่ฝังลึกออกมาเป็นความรู้ชัดแจ้งโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน^๗ ซึ่งการจัดการความรู้จะมีองค์ประกอบ ๓ ประการคือ คน เทคโนโลยี และกระบวนการความรู้ (knowledge process) โดยองค์ประกอบทั้ง ๓ ส่วนจะต้องมีความเชื่อมโยงและบูรณาการอย่างสมดุล “คน” ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญเพราะเป็นแหล่งความรู้และผู้นำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ “เทคโนโลยี” เป็นเครื่องมือให้คนสามารถค้นหา จัดเก็บ แลกเปลี่ยนและนำไปใช้ได้ง่ายและรวดเร็ว ส่วน “กระบวนการความรู้” เป็นการบริหารจัดการเพื่อนำความรู้จาก

^๖ พระมหาสมปอง มุทิโต, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยวรงค์พรินท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๒๐๙.

^๗ สุวรรณ เจริญเสาวภาคย์ และคณะ, Knowledge Management : การจัดการความรู้, (กรุงเทพมหานคร : กลุ่มพัฒนาระบบบริหารสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.), ๒๕๔๘), หน้า ๒๖.

แหล่งความรู้ไปให้ผู้ใช่เพื่อทำให้เกิดการปรับปรุงและนวัตกรรม^๘

งานวิจัยฉบับนี้ ศึกษาในส่วนคนและกระบวนการความรู้ ส่วนเทคโนโลยีวิเคราะห์เพียงให้เห็นภาพว่า เป็นเครื่องมือให้คนสามารถสืบค้น จัดเก็บ นำไปใช้ได้ง่ายและรวดเร็วเท่านั้น การจัดการความรู้จะทำการจัดการได้อย่างไร

ผู้วิจัยเริ่มจากการประยุกต์โมเดลเกลียวความรู้ของอิกุจิโร่ โนนากะ (Ikujiro Nonaka) ที่เรียกว่า เซกิ (SECI) มาเป็นแนวคิดหลักของการปฏิบัติ ซึ่งมีองค์ประกอบ ๔ แบบด้วยกันคือ (๑) การขัดเกลาทางสังคม (socialization) คือ การสร้างพื้นที่ให้มีการปฏิสัมพันธ์ในลักษณะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ตรง ได้แก่ การถ่ายทอดความรู้ฝังลึกจากบุคคลสู่บุคคล (tacit to tacit) (๒) การสกัดความรู้ออกจากตัวคน (Externalization) คือวิธีการที่หนุนให้มีการสนทนากลุ่ม (dialogue) แลกเปลี่ยนความรู้ฝังลึกไปเป็นความรู้ชัดแจ้งที่ผู้อื่นเข้าถึงได้ด้วยการใช้อุปมาอุปมัย และเปรียบเทียบ (tacit to explicit) (๓) การ

ผสมผสานความรู้ (Combination) คือการสร้างความรู้จากการรวบรวมและสังเคราะห์ จัดกลุ่ม ความรู้ชัดแจ้งที่มีอยู่มาผสมให้เป็นความรู้ชัดแจ้งใหม่ (explicit to explicit) (๔) การผนึกความรู้ในตน (Internalization) คือการเรียนรู้ด้วยการลงมือทำ (learning by doing) (explicit to tacit) เพื่อให้เกิดความรู้ฝังลึกในตนขึ้นใหม่ ซึ่งการสร้างความรู้ทั้ง ๔ แบบมีความเป็นพลวัต ที่มีการหมุนในลักษณะที่เป็นเกลียว (spiral) เป็นการสร้างความรู้ใหม่ที่ไม่รู้จบ^๙

เมื่อได้ทราบถึงกระบวนการจัดการความรู้และขั้นตอนต่อไปคือวิธีการดำเนินการจัดการความรู้ในองค์กร ซึ่งจะประกอบไปด้วย ๑๐ ขั้นตอนคือ (๑) สร้างวิสัยทัศน์เกี่ยวกับความรู้ คือผู้บริหารระดับสูงเป็นผู้สร้างวิสัยทัศน์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร (๒) สร้างกลุ่มคนหรือทีมจัดการความรู้ที่มีพลังและเข้าใจในบทบาทของตนเอง (๓) สร้างบรรยากาศการมีปฏิสัมพันธ์

^๘ บุญดี บุญญาภิกิจและคณะ, การจัดการความรู้... จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๘.

^๙ Ikujiro Nonaka & Hirataka Takeuchi, The Knowledge Creating Company : How Japanese Companies Create The Dynamics of Innovation, pp. 70-72.

ร่วมกันอย่างหนาแน่นในกลุ่ม
พนักงานระดับล่าง (๔) การจัดการ
ความรู้ ควบคู่ไปกับ
กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่
(๕) เน้นการจัดองค์กรแบบใช้
ผู้บริหารระดับกลางในการขับเคลื่อน
(๖) เปลี่ยนโครงสร้างองค์กรให้เป็น
ไฮเปอร์เทค คือ การจัดการความรู้
ให้หมุนเวียนในระหว่าง ๓ ชั้นคือ
ชั้นระบบธุรกิจ ชั้นทีมโครงการและ
ชั้นฐานความรู้ ให้เกื้อกูลและส่งเสริม
ซึ่งกันและกัน (๗) สร้างเครือข่าย
ความรู้กับโลกภายนอก (๘) สร้าง
วัฒนธรรมแนวราบ การสื่อสารอิสระ
ทุกทิศทาง (๙) สร้างวัฒนธรรมการ
จดบันทึก (๑๐) การประเมินผลการ
ดำเนินการจัดการความรู้^{๑๐}

จากลักษณะการจัดการ
ความรู้ที่เป็นการสร้างความรู้ให้
เกิดขึ้นและหมุนเวียนเป็นความรู้ใหม่
ตลอดเวลา นั้น จะทำได้จำเป็นต้อง
สร้างให้มีพื้นที่ในการแลกเปลี่ยน
เรียนรู้ ซึ่งการที่จะเกิดการเรียนรู้ได้
จะต้องมีการผลักดันให้เกิดพื้นที่ใน
การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน
อย่างต่อเนื่อง สิ่งที่เป็นเครื่องมือ
ผลักดันที่มีประสิทธิภาพที่สุดได้แก่
กิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีกิจกรรมเป็น

จำนวนมากที่ใช้ประกอบให้เกิด
ความรู้ ได้แก่ การสานเสวนา
(dialogue) ที่อาศัยความเข้าใจใน
เรื่อง การฟังอย่าง ลุ่มลึก
(Theory U)^{๑๑} การเล่าเรื่อง
(storytelling)^{๑๒} ระบบพี่เลี้ยง
(mentoring)^{๑๓} การสับเปลี่ยนงาน

^{๑๑} คำว่า “Dialogue” แปลเป็นภาษาไทย
ได้หลายความหมายและประยุกต์ใช้ใน
หลายนัยด้วยกัน เช่น แปลว่า สนทนา
สนทนา เพราะเห็นว่า มีความ
ละเอียดอ่อน ใช้ตัวเราทั้งตัว ทั้งใจ เป็น
สุนทรียศาสตร์, แปลว่า สานเสวนา
เพราะเป็นการสนทนาเพื่อสมานฉันท์
เข้าใจซึ่งกันและกัน, แปลว่า สานดีเสวนา
เพราะเน้นไปที่ความสงบ สันติภาพใน
หัวใจ จิตว่าง จิตสงบ- อ่างในวราภรณ์ ภู
เจริญ, Dialogue คิดลงสู่ใจ...ไหลเป็น
ปัญญา, (กรุงเทพมหานคร : อริยชน,
๒๕๕๒), หน้า ๑๐-๑๕, C. Otto
Scharmer, Theory U : Leading
from the Future as It Emerges,
(San Francisco, California : Berrett-
Kealer Publishers, Inc, 2009), p. 29.

^{๑๒} วิจารย์ พานิช, การจัดการความรู้
ฉบับนักปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร :
สุภาพใจ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓๘.

^{๑๓} ลาวลย์ สุขยิ่ง, “การจัดการความรู้ใน
องค์กร กรณีศึกษา : หน่วยงานธุรกิจ
CDMA บริษัท กสท โทรคมนาคม จำกัด
(มหาชน)”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์
มหาบัณฑิต, (คณะพัฒนาศาสตร์
มนุษย : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร
ศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๔๒.

^{๑๐} Ibid, pp. 226-235, วิจารย์ พานิช,
การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ, หน้า
๑๒๒.

(job rotation)^{๑๔} เวทีสำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (knowledge forum)^{๑๕} การจัดตั้งทีมข้ามสายงาน (cross-functional team)^{๑๖} ชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice : CoP)^{๑๗} เพื่อนช่วยเพื่อน (peer assist) การเรียนรู้ ระหว่าง AAR^{๑๘} และการเรียนรู้ภายหลัง (retrospect)^{๑๙} เป็นต้น

๔.๑.๒.๑ กระบวนการจัดการความรู้เชิงบูรณาการ ผู้วิจัยนำกรอบแนวคิดของโนนากะที่มุ่งเน้นการจัดการความรู้ในลักษณะที่เป็นการสร้างและพัฒนาให้เกิด

ความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งการที่จะจัดการความรู้ให้เกิดขึ้นได้ จะต้องมีการผลักดันให้เกิดการเรียนรู้ที่หมุนไปเป็นวงจร ซึ่งองค์กรจะหมุนวงการเรียนรู้เองไม่ได้ จะต้องมีคนเป็นผู้ที่ถูกสร้างและพัฒนาให้เกิดความรู้ที่เป็นความรู้ฝังลึกและความรู้ชัดแจ้ง โดยจะต้องสร้างให้เกิดพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกิดขึ้น เมื่อสร้างพื้นที่ได้วงจรความรู้จะดำเนินไปได้ภายใต้วิธีการดำเนินการดังต่อไปนี้คือ

(๑) การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน โดยมีผู้บริหารระดับสูงเป็นผู้กำหนดขอบเขตของสิ่งที่เป้าหมายร่วมกัน แล้วให้พนักงานจัดทำพื้นที่แลกเปลี่ยนเพื่อให้เกิดวิสัยทัศน์ในการทำงานนั้นร่วมกันเห็นพร้อมด้วยกัน

(๒) การสร้างกลุ่มคนหรือทีมจัดการความรู้ เมื่อได้วิสัยทัศน์ในเรื่องของความรู้แล้ว การจัดตั้งทีมงานจัดการความรู้ขึ้นนั้นสามารถพัฒนาให้กลุ่มคนหรือทีมงานนี้ให้เป็นผู้ที่มีปัญญาเพื่อให้ได้ความรู้ใหม่ ด้วยการดำเนินการตามแนวทางการพัฒนาปัญญาให้มีฐาน ๓ ฐานที่มั่นคงของไตรสิกขา คือ ฐานกาย ฐานจิตและฐานปัญญา

(๒.๑) ฐานกาย พัฒนาให้เกิดความพร้อมในเรื่องศีล คือ ระบบ

^{๑๔} บุญดี บุญญาภิกิจและคณะ, การจัดการความรู้...จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ, หน้า ๑๕๕.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๕.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๓.

^{๑๗} Etienne Wenger, Richard McDermott, and William M. Snyder, A Guide to Managing Knowledge : Cultivating Communities of Practice, (Boston, Mass : Harvard Business School Press, 2002), p.4.

^{๑๘} บุญดี บุญญาภิกิจและคณะ, การจัดการความรู้...จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ, หน้า ๑๕๓.

^{๑๙} วิจารณ์ พานิช, การจัดการความรู้ ฉบับ ปฏิบัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร :สุภาพใจ, ๒๕๔๗), หน้า

การฝึกหัดให้พนักงานรู้จักการเสียสละ อันเป็นจุดเริ่มต้นของการกระทำเพื่อผู้อื่น เพื่อองค์กร และเพื่อสังคม เป็นทางแห่งการพัฒนาคุณภาพของพนักงานทั้งด้านเศรษฐกิจและจิตปัญญา^{๒๐} โดยองค์กรถ่ายทอดศีล ๕ ตามแนวทางในการดำเนินงานของตนออกมาเป็นรูปธรรม คือ (ก) การส่งเสริมชีวิตไม่ฆ่าสัตว์ เช่น ไม่ทานเนื้อสัตว์ ทานผักและผลไม้ หรือทานมังสวิริติ ในวันพระหรือวันเกิด (ข) การเคารพในทรัพย์สินผู้อื่น ให้ความหมายของการครอบครองทรัพย์สินสมบัติในลักษณะขององค์กร มีทัศนคติต่อทรัพย์สินสมบัติในลักษณะของการไม่สะสม คือ การไม่สะสมทั้งวัตถุมบัติและกองกิเลส (ค) การไม่ล่วงละเมิดทางเพศ คือ สนับสนุนให้ชู้สตัยแต่เพียงคู่ครองของตน หรือสนับสนุนให้งดกิจกรรมทางเพศด้วยการถือศีล ๘ บ้างตามโอกาส (ง) ความซื่อสัตย์มีความจริงใจและซื่อตรงต่อการทำงานด้วยสำรวมกาย วาจา ใจ (จ) การส่งเสริมความตระหนักรู้ ฟังระวังในสิ่งเสพติดทุกชนิด เพราะสารเสพติด

^{๒๐} ศักดิ์ชัย อนันต์ตรัยชัย, “จริยศาสตร์ในการดำเนินธุรกิจของพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑๘.

ติดเป็นการทำลายสุขภาพของผู้เสพ^{๒๑}

(๒.๒) ฐานของจิตตั้งมั่น (สัมมาสมาธิ)และมีสติ หมายถึง สติเป็นเครื่องมือขัดเกลาควบคุมพฤติกรรมให้แต่ละผู้ปฏิบัติงานมีความตระหนักรู้ในสิ่งที่ตนกระทำทั้งในระดับจุลภาค(ตนเอง) และมหภาค (องค์กร) เพื่อบ่มเพาะให้จุดประสงค์ทางธุรกิจสำเร็จผล ทางการเงิน จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม^{๒๒}

(๒.๓) ฐานการก้าวสู่ปัญญา เป็นวิธีการฝึกฝนพัฒนาตนให้เข้าสู่จุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพานซึ่งเริ่มต้นจากศีล พัฒนาไปสู่สมาธิและสิ้นสุดที่ปัญญา การทำงานที่ถูกต้องปราศจากการเบียดเบียนทำให้จิตใจปลอดโปร่ง สงบแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำลังกระทำ เมื่อจิตมีสมาธิสงบ มุ่งมั่นบริสุทธิ์ การพิจารณาการรับรู้สิ่งต่างๆ จะชัดเจน ว่องไว สามารถสร้างเสริมปัญญาให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น^{๒๓}

(๓) การสร้างบรรยากาศการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันอย่างหนาแน่นในกลุ่มพนักงานระดับล่าง หมายถึง การสร้างให้เกิดบรรยากาศการในลักษณะที่เป็นทางการและไม่

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๙-๑๒๒.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔.

เป็นทางการเพื่อให้กลุ่มคนทำงานได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ในเรื่องความคิด ประสบการณ์ หรือข้อผิดพลาดใดๆ ซึ่งเมื่อพนักงานได้ผ่านการพัฒนาพฤติกรรมในฐานะทั้ง ๓ แล้ว จะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นมีการรับฟังมากขึ้น

(๔) การจัดการความรู้ควบคู่ไปกับกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ คือการมีการจัดการใน ๓ ลักษณะ คือ ๑. รักษาให้มีการปรับตัวและยืดหยุ่นในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๒. ทีมการจัดการความรู้ต้องสามารถตรวจสอบผลิตภัณฑ์ใหม่ได้ ๓. ต้องสนับสนุนให้ผู้ไม่ชำนาญงานได้มีโอกาสเสนอผลิตภัณฑ์ใหม่

(๕) เน้นการจัดองค์กรแบบใช้ผู้บริหารระดับกลางในการขับเคลื่อน คือ เน้นการสร้างกระบวนการสร้างความรู้จากผู้บริหารระดับกลางที่เป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญ ที่เรียกว่า Best Practice หรือ ทางพุทธศาสนา จะหมายถึง ผู้ที่เป็นเอตทัคคะ เป็นผู้สอนงาน ส่งเสริมให้เกิดการทำงานเป็นทีมที่เรียกว่า อปรีหานิยธรรม^{๒๔}

(๖) เปลี่ยนโครงสร้างองค์กรไปเป็นแบบไฮเปอร์เทค คือ มีลักษณะของการเกี่ยวเกลและส่งเสริมซึ่งกันและกันใน ๓ บริบท คือ ชั้นระบบธุรกิจ ชั้นทีมโครงการและชั้นฐานความรู้ เพื่อให้เกิดความรู้ที่ทรงพลังขึ้น

(๗) สร้างเครือข่ายความรู้ออกไปภายนอก คือ การสร้างความรู้นี้ไม่เพียงสร้างในเรื่องสารสนเทศเท่านั้นแต่ต้องเกี่ยวข้องกับลูกค้า ซัพพลายเออร์ คู่แข่งขัน ช่องทางการจัดจำหน่าย สังคมภูมิภาค หรือรัฐบาล^{๒๕}

(๘) สร้างวัฒนธรรมแนวราบ การสื่อสารอย่างอิสระทุกทิศทาง คือ การสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันต้องสร้างให้เกิดวัฒนธรรมองค์กรที่เป็นการสื่อสารอย่างอิสระในทุกทิศทางในโครงสร้างการบังคับบัญชาที่เป็นแนวราบเพื่อให้ไม่มีการปิดบังความรู้ซึ่งกันและกัน

^{๒๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๔/๗๘-๘๐.

^{๒๕} Ikujiro Nonaka, and Hirataka Takeuchi, The Knowledge Creating Company : How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation, p. 169-171, วิจารย์ พานิช. การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ, หน้า ๑๑๗-๑๑๙.

(๙) สร้างวัฒนธรรมการจดบันทึก คือสร้างหรือส่งเสริมให้เกิดการบันทึกเรื่องราว ความสำเร็จ ความสงสัย การนึกคิด เพื่อมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน เพื่อนำข้อมูลต่าง ๆ ไปเก็บรวบรวมไว้ในคลังความรู้ เช่น ในบล็อก (blog) เพื่อการเผยแพร่ไปให้เพื่อนร่วมงานอื่นๆ

(๑๐) การประเมินผลการดำเนินการจัดการความรู้ คือ การติดตามและประเมินผลลัพธ์และผลกระทบของการดำเนินการจัดการความรู้

๔.๑.๒.๒ กิจกรรมที่เป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้ ได้แก่ เครื่องมือต่างๆ ที่ได้กล่าวข้างต้น ซึ่งในการสร้างความรู้ที่จะมีประสิทธิภาพจะต้องอาศัยกิจกรรมที่สำคัญคือ การฝึกสติให้เกิดความชำนาญ คือ การเจริญสติในชีวิตประจำวันด้วยการทำรูปแบบ เช่น การเดินจงกรม การนั่งสมาธิ และการสวดมนต์

๔.๓ เป้าหมายในการจัดการความรู้ สามารถบูรณาการได้ในลักษณะของเป้าหมายพัฒนาตนเองให้เกิดปัญญาและเป้าหมายขององค์กรไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ คือ

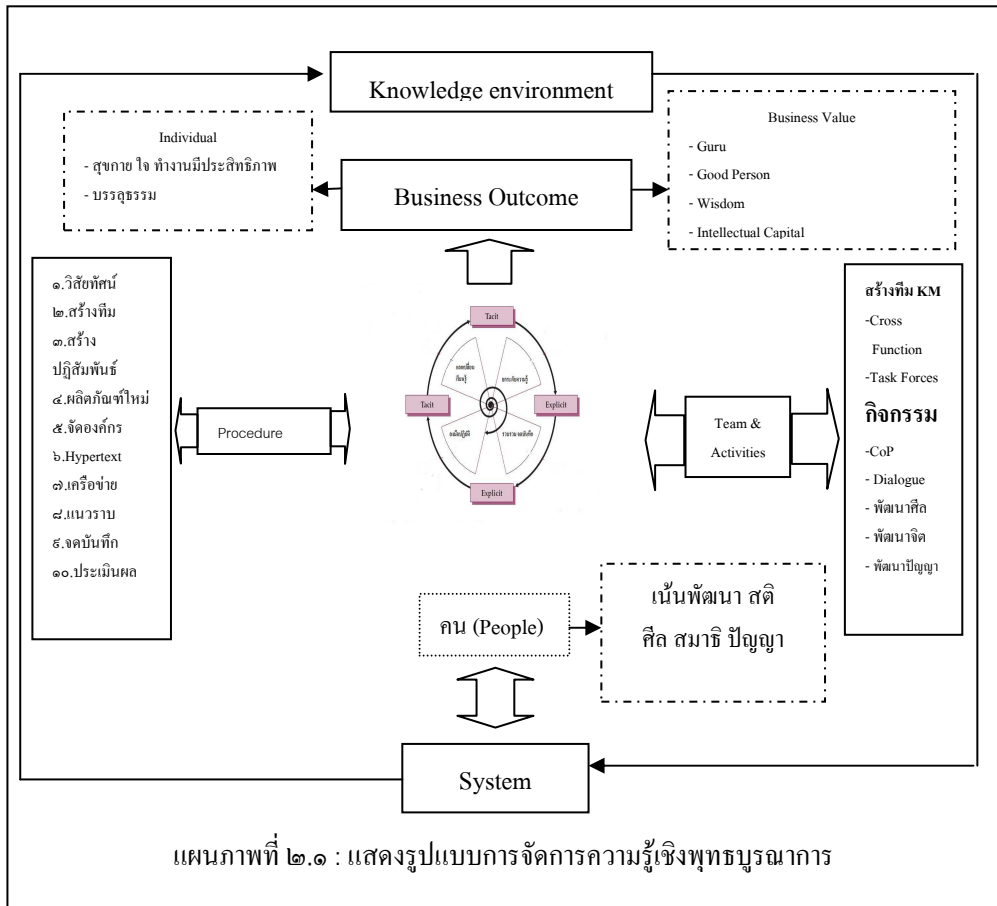
๔.๓.๑ เป้าหมายของตนเอง คือ การปฏิบัติให้เกิดศีลสมาธิ และปัญญาเพื่อความสุขใน

สุขภาพกาย สุขภาพจิต และเป้าหมายไปสู่การบรรลุธรรมในที่สุด

๔.๓.๒ เป้าหมายขององค์กร คือ การบรรลุเป้าหมายของงาน เป้าหมายของการพัฒนาคน เป้าหมายขององค์กร เป้าหมายของการสร้างชุมชนแนวปฏิบัติ

๔.๔ ผลของการจัดการความรู้ ทำให้เกิดประโยชน์ในการรักษาทุนทางปัญญาให้มีค่า เกิดความรู้ใหม่ หมุนเวียนนำมาใช้ประโยชน์กับพนักงานและองค์กรอย่างไม่รู้จบ ซึ่งการนำจุดเด่นในเรื่องศีล สมาธิและปัญญามาเป็นฐานในการพัฒนาปัญญาส่งผลให้องค์กรประสบความสำเร็จด้วยการบริหารการจัดการเชิงบูรณาการดังการสรุปแผนภาพที่ ๑.๒ รูปแบบการจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ ซึ่งผ่านการตรวจสอบรูปแบบและปรับแก้ไขให้มีความสมบูรณ์ขึ้นจากการสัมมนากลุ่มย่อยด้วยผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ๖ ท่าน^{๒๖}

^{๒๖} รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ : (๑) พระศรีคัมภีร์ญาณ รัต.ดร. (๒) นรินาถ แสนสา ดร. (๓) ทรงวิทย์ แก้วศรี ดร. (๔) มนตรี สืบด้วง ผศ.ดร. (๕) วีรชาติ นิมนงค์ ดร. (๖) สรวุฒิ พันธุงศ์. (ผู้เชี่ยวชาญ KM)

๕. การอภิปรายและสรุป

รูปแบบการจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยการผสมผสานจุดร่วมและจุดเสริมต่างๆ ในแนวคิด ทฤษฎีจากนักวิชาการทางตะวันตก ตะวันออก และหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเข้าด้วยกัน ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ทั้งหมด ในมุมมององค์รวมที่ว่า การบูรณาการเชิงพุทธมีประโยชน์ในแง่ที่สามารถ

ผสมผสานกลมกลืนกับ ความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของเศรษฐกิจและสังคมได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าโลกจะมีวิวัฒนาการเจริญรุดหน้าไปมาก ในทางวัตถุเพียงใด ก็ตาม หลักธรรมต่างๆ ที่นำมาใช้เป็นทางเลือกสามารถทำให้คนเกิดปัญญาในการพัฒนาตนเองและองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ และตื่นรู้อย่างมีคุณค่าและยั่งยืนในอนาคตได้อย่างสมบูรณ์

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะในแง่
นโยบายการนำไปใช้ : คนในองค์กร
 กลุ่มบุคคล ชุมชนและสังคมโดยรวม
 ให้มีบทบาทร่วมกันดังนี้ (๑) การนำ
 หลักการบูรณาการนี้ไปใช้ให้เกิด
 ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม
 ต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้มีศีล
 ดีขึ้น มีสมาธิดีขึ้น และมีสติและ
 ปัญญาที่เห็นความจริงในการดำเนิน
 ชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรม (๒)
 มุ่งเน้นสร้างชุมชนแนวปฏิบัติทั้งใน
 ด้านการทำงานและการปฏิบัติธรรม
 ทั้งการเดินจงกรม นั่งสมาธิ และสวด
 มนต์ ขึ้นหลาย ๆ หน่วยงาน จนทั่ว
 ทั้งองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการตื่นรู้

๖.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อ
การวิจัยต่อไป : งานวิจัยที่น่าสนใจ
 ในการต่อยอดจากงานวิจัยนี้ ได้แก่
 (๑) ศึกษาในการเรื่องของการสร้าง
 ความรู้ในตนเอง (ปัจเจกปัญญา)
 เพื่อการบรรลุธรรม (๒) ศึกษาการ
 จัดการความรู้ในชุมชนแนวปฏิบัติที่
 มุ่งเน้นภาวนามยปัญญา (๓) ศึกษา
 การจัดการความรู้ใน
 พระพุทธศาสนาของปัจเจกปัญญาที่
 เป็นอัตตคัคคะที่สมบูรณ์แบบเพื่อ
 เป็นแบบอย่างนำมาประยุกต์ใช้กับ
 โลกปัจจุบัน

บรรณานุกรม

๑. ภาษา ไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
 ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล. ชุด ๙๑ เล่ม.
 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

บุญดี บุญญาภิจ และคณะ. การจัดการความรู้...จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ.
 กรุงเทพมหานคร : สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, ๒๕๔๗.

พระมหาสมปอง มุทิโต. **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยูรวงศ์พรินท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๗.

วรภัทร์ ภูเงริญ. **Dialogue คิดลงสู่ใจ...ไหลเป็นปัญญา**. กรุงเทพมหานคร : อริยชน, ๒๕๕๒.

วิจารณ์ พานิช. **การจัดการความรู้ฉบับนักปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๕๑.

สุวรรณ เจริญเสาวภาคย์ และคณะ, **Knowledge Management : การจัดการความรู้**, กรุงเทพมหานคร : กลุ่มพัฒนาระบบบริหารสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.), ๒๕๔๘.

(๒) งานวิจัย :

ลาวัลย์ สุขยิ่ง. **การจัดการความรู้ในองค์กร กรณีศึกษา : หน่วยงานธุรกิจ CDMA บริษัท กสท โทรคมนาคม จำกัด (มหาชน) . วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๐.

ศักดิ์ชัย อนันต์ตรีชัย. **จริยศาสตร์ในการดำเนินธุรกิจของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

๒. ภาษาอังกฤษ

(I) Books :

C. Otto Scharmer. **Theory U : Leading from the Future as It Emerges**. San Francisco, California : Berrett-Keeler Publishers, Inc, 2009.

Etienne Wenger, Richard McDermott, and William M. Snyder. **A Guide to Managing Knowledge : Cultivating Communities of Practice**. Boston, Mass : Harvard Business School Press. 2002.

Ikujiro Nonaka & Hirataka Takeuchi. **The Knowledge Creating Company : How Japanese Companies Create The Dynamics of Innovation**. New York, [u.a] : Oxford University Press, 1995.

Michael Polanyi. **Personal Knowledge : Towards a Post-Critical Philosophy**. London : Routledge & Kegan Paul, 1962.

Thomas H. Davenport, and Laurence Prusak. **Working Knowledge : How Organization Manage What They Know**. 2nd edition. Boston, Massachusetts : Harvard Business School Press. 2000.

การศึกษาเครื่องมือจำแนกจริตที่เหมาะสมในการเจริญสติปัฏฐาน
THE STUDY OF PROPER PERSONAL CHARACTERISTIC
CLASSIFICATION TOOLS FOR PRACTICING SATIPAHĀNA

สุเมธ โสฬส วศ.บ. (วิศวกรรมโยธา) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
นศ.บ.(การผลิตโทรทัศน์) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,
ศศ.ม.(นโยบายและการวางแผนสังคม)มหาวิทยาลัยเกริก
นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ๓ ประการคือ (๑) เพื่อศึกษาแนวทางการเจริญสติปัฏฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาเรื่องจริตในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และ (๓) เพื่อสร้างเครื่องมือจำแนกจริตที่เหมาะสมในการเจริญสติปัฏฐาน

ผลการวิจัยพบว่า สติปัฏฐานเป็นธรรมะที่มีความสำคัญสูงสุดหมวดหนึ่งในพระพุทธศาสนาในฐานะทางเอกสายเดียวที่มุ่งตรงสู่นิพพาน สติปัฏฐานมี ๔ หมวดใหญ่ ๒๑ หมวดย่อย โดยได้รวบรวมแนวทางทั้งหมดในการเจริญสติที่เหมาะสมกับทุกจริต แม้สติปัฏฐานจะมีหลายหมวด แต่พบว่าการเจริญสติปัฏฐานเพียงหมวดเดียว หรือหมวดย่อยเดียวก็สามารถทำให้บรรลุธรรมได้เช่นกัน จึงไม่จำเป็นต้องทำให้ครบทุกหมวด และพบว่า สติปัฏฐาน ๔ แต่ละหมวดเหมาะสำหรับคน ๔ ประเภทคือ (๑) คนประเภทต้นหาจริตมีปัญญาไม่แก่กล้า เหมาะกับการเจริญ กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน (๒) คนประเภทต้นหาจริตมีปัญญาแก่กล้า เหมาะกับการเจริญ เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน (๓) คนประเภททวิจริตมีปัญญาไม่แก่กล้า เหมาะกับการเจริญ จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน (๔) คนประเภททวิจริตมีปัญญาแก่กล้า เหมาะกับการเจริญ ัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน

การจำแนกคนเป็นประเภทต่างๆในพระพุทธศาสนานั้นสามารถจำแนกได้ ๓ แนวทางหลักคือ (๑) แนวทางจริต ๖ เป็นการจำแนกเพื่อการเจริญสมถกรรมฐาน (๒) แนวทางจริต ๒ เป็นการจำแนกเพื่อการเจริญสติปัฏฐาน และ (๓) แนวทางอื่นๆ ใช้เพื่อประโยชน์ในการวางแนวทางและวิธีสอนธรรมะ

งานวิจัยพบว่า จริตมีสาเหตุมาจากความเคยชินในอดีต แต่สามารถปรับเปลี่ยนโดยการฝึกฝนได้ กรรณฐานที่เหมาะสมกับจริตจะต้องทำให้เกิดความสบาย เป็นที่พึงพอใจของผู้ฝึก และเมื่อฝึกแล้วเกิดความสุข ซึ่งเป็นเหตุให้จิตตั้งมั่นเป็นสัมมาสมาธิได้ง่าย และเมื่อจิตตั้งมั่นดีแล้วย่อมเป็นเหตุให้เกิดปัญญารู้แจ้งธรรมได้ในที่สุด

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ความรู้จากเรื่องสติปัฏฐานและเรื่องจิตนำมาสร้างเครื่องมือจำแนกจริตที่เหมาะสมในการเจริญสติปัฏฐานโดยมีการสร้างเครื่องชี้วัดขึ้น ๓ ชุดคือ (๑) เครื่องชี้วัดจริต ๒ (๒) เครื่องชี้วัดความแก่กล้าของปัญญา และ (๓) เครื่องชี้วัดจริต ๖ พร้อมทั้งแบบจำลอง หลังจากนั้นได้นำแนวความคิดดังกล่าวไปสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และนำมาปรับปรุงใหม่จนได้เครื่องมือจำแนกจริตที่เหมาะสมในการเจริญสติปัฏฐาน พร้อมแบบทดสอบ ซึ่งจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติหาแนวทางการเจริญสติปัฏฐานที่เหมาะสมกับตนเองได้

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติว่าควรเลือกเจริญสติปัฏฐานในหมวดที่เหมาะสมกับจริต ๒ และความแก่กล้าของปัญญาของตนที่วัดได้จากเครื่องมือจำแนกจริต และอาจเสริมด้วยการเจริญสมถกรรมฐานที่เหมาะสม และนำสติปัฏฐานมาประยุกต์ใช้เจริญเนื่องๆในชีวิตประจำวันเพื่อให้ได้ผลอย่างมีประสิทธิภาพในที่สุด

คำสำคัญ : สติ สติปัฏฐาน, จริต ๒, จริต ๖, เครื่องมือจำแนกจริต, เครื่องชี้วัด

Abstract

This study of Personal Characteristic Classification Tools for Proper Personal Characteristic Classification Tools for Practicing Satipatṭhāna (the Foundations of Mindfulness) consists of 3 objectives, i.e., (1) to study the means in practicing Satipatṭhāna (the foundations of mindfulness) in Theravāda Buddhist Scriptures; (2) to study the significance of Carita (personal characteristics) in Theravāda Buddhist Scriptures; and (3) to create the proper tools to classify Carita (personal characteristics) for practicing Satipatṭhāna (the foundations of mindfulness).

From this analytical study, it is found that Satipaṭṭhāna is the most important group of Dhammas in Buddhism in the sense of the only main way to directly reach Nibbāna. Satipaṭṭhāna consists of the 4 main groups and 21 sub-groups by collecting overall directions for Satipaṭṭhāna practicing in accordance with every Carita. Despite having many groups, it is found that Satipaṭṭhāna practicing in only one main group or in only a sub-group can lead to the attainment of Dhammas. Hence it is not necessarily practice by ways of overall groups. It is also found that Satipaṭṭhāna is suitable for the four types of people, i.e. (1) the type of Tanhā Carita having not strong wisdom is suitable for practicing by way of Kāyānupassanā Satipaṭṭhāna; (2) the type of Tanhā Carita having strong wisdom is suitable for practicing by way of Vedānānupassanā Satipaṭṭhāna; (3) the type of Dittī Carita having not strong wisdom is suitable for practicing by way of Cittānupassanā Satipaṭṭhāna; and (4) the type of Dittī Carita having strong wisdom is suitable for practicing by way of Dhammānupassanā Satipaṭṭhāna.

In Classification various types of people, it can be done in 3 main groups, i.e. (1) in the way of 6 Caritas for Samatha Kammaṭṭhāna practice; (2) in the way of 2 Caritas for Satipaṭṭhāna practice; and (3) other ways for the benefits of setting up means in teaching Dhammas. The research found that Carita has the causes from the habitude in the past but it could be adjusted or changed. Kammaṭṭhāna that is proper to Carita must yield practitioner comfort, satisfaction and happiness after practicing which is the easy cause of the right concentration (Sammāsamādhi); and when the

mind has the right concentration, it will certainly cause the wisdom to finally attain the Dhammas.

I as the researcher have synthesized the knowledge in views of Satipaṭṭhāna and Caritas for creating the tool model to classify the proper Caritas in practicing Satipaṭṭhāna, by using 3 sets of indexes, i.e. (1) the index to specify Carita 2; (2) the index to specify the strength of the wisdom; and (3) the index to specify Carita 6, together with the models. After that I have brought this synthesis to interview some scholars; and brought back to adjust for the appropriate tool to classify Caritas in practicing Satipaṭṭhāna together with the tests which will help the practitioners find their suitable ways to practice Satipaṭṭhāna.

I advised the practitioners to choose Satipaṭṭhāna practicing in the group that suits to Carita 2 including the strength of their wisdom measured from the tool to classify Caritas; and they may add the proper Samatha Kammatṭhāna practice. They should also often apply the Satipaṭṭhāna into their daily lives for the most effective benefits.

Keyword : mindfulness, Satipaṭṭhāna, Carita, Personal Characteristic, Classification tools, Indicators,

๑. บทนำ

สติ และสติปัฏฐานเป็นธรรมที่สำคัญที่สุดหมวดหนึ่งในพระพุทธศาสนา และถูกกล่าวถึงมากที่สุด โดยเฉพาะมักถูกกล่าวถึงในฐานะทางเอกสายเดียวที่มุ่งตรงสู่พระนิพพาน พระพุทธองค์ตรัสสอน

สติปัฏฐาน ๔ มากถึง ๒๑ หมวดย่อย เพื่อให้ครอบคลุมการปฏิบัติสำหรับผู้ปฏิบัติทุกคน ในขณะที่ความรู้เรื่องจริตในพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ในปัจจุบัน มุ่งศึกษาเรื่องจริต ๖ ซึ่งเป็นเครื่องมือในการเจริญสมถกรรมฐาน ส่วนการเจริญสติปัฏฐานทั้ง ๒๑

หมวดย่อย ยังไม่มีเครื่องมือในการจำแนกจริตที่เหมาะสม ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมองค์ความรู้ในการเจริญสติปัฏฐาน และองค์ความรู้ที่ว่าด้วยเรื่องของจริต ทั้งที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา คัมภีร์ชั้นหลังในพระพุทธศาสนาเถรวาท นำมาศึกษาวิเคราะห์ และจัดการบูรณาการอย่างเหมาะสม เพื่อสร้างเครื่องมือจำแนกจริต โดยมุ่งหวังให้ชาวพุทธสามารถประเมินตนเอง และทราบจริตของตน เพื่อให้สามารถเลือกกรรมฐานที่เหมาะสมกับจริตและสอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตของตนในยุคปัจจุบัน เพื่อประโยชน์ในการนำไปปฏิบัติให้เหมาะสมกับตนเองต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาแนวทางการเจริญสติปัฏฐานใน คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๒ เพื่อศึกษาเรื่องจริตใน คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๓ เพื่อสร้างเครื่องมือจำแนกจริตที่เหมาะสมในการเจริญสติปัฏฐาน

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงบูรณาการ ซึ่งผู้วิจัยได้วางกรอบแนวคิดทางทฤษฎีและกระบวนการในการวิจัย (research process)

โดยเริ่มจากการศึกษาวิจัยเอกสารเรื่องสติปัฏฐาน และเรื่องจริตใน คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท จัดหมวดหมู่องค์ความรู้เรื่องจริตที่เกี่ยวข้องกับการเจริญสติปัฏฐาน นำไปสู่การสร้างแบบจำลองเครื่องมือจำแนกจริต และทวนสอบแบบจำลอง และเครื่องมือจำแนกจริตโดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิจาก ๔ สำนักได้แก่ สายพองยุบ สายอานาปานสติแบบท่านพุทธทาส สายพระธุดงค์กรรมฐาน และสายจิตแบบหลวงปู่ดูลย์ นำมาสังเคราะห์ใหม่โดยการตัด เพิ่มหรือยุบรวมประเด็น รวมทั้งการทวนสอบแบบทดสอบด้วยการทดสอบค่าดัชนีความสอดคล้องโดยผู้เชี่ยวชาญ (Index of Item-Objective Congruence: IOC) และจากกระบวนการวิจัย จึงได้เครื่องมือจำแนกจริตที่เหมาะสมในการเจริญสติปัฏฐาน แบบทดสอบ และแนวทางการเจริญสติปัฏฐานในชีวิตประจำวันที่เหมาะสมกับแต่ละจริต

๔. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

การดำเนินการวิจัยเริ่มจากการค้นคว้าข้อมูลเรื่อง สติ และสติปัฏฐาน ที่ปรากฏใน คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ในพระไตรปิฎกได้ให้ความหมายของ

สติไว้ว่า คือความตามระลึก ความ
หวนระลึก กิริยาที่ระลึก ความระลึก
ความทรงจำ ความไม่เลือนลอย
ความไม่หลงลืม สติ สตินทรีย์ สติ
พละ สัมมาสติ นี้เรียกว่า สติ^๑
โดยสตินั้นมีแทรกอยู่ในองค์ธรรมอื่น
ๆ หลายหมวด เช่น เป็นองค์ธรรมข้อ
ที่ ๑ ของธรรมที่มีอุปการะมาก ๒^๒
เป็นองค์ธรรมข้อ ๙ ของนาถกรรม
ธรรม ๑๐^๓ เป็นองค์ธรรมข้อ ๓ ใน
พละ ๕ และอินทรีย์ ๕^๔ เป็นองค์
ธรรมข้อ ๑ ของโพชฌงค์ ๗^๕ และ
เป็นองค์ธรรมข้อ ๗ ของอริยมรรคมี
องค์ ๘^๖ เป็นต้น นอกจากนั้น สติ
ยังอาจเรียกขานว่า สัมมาสติก็ได้ ซึ่ง
คำว่า “สัมมาสติ” นั้นก็สามารถแจก
แจงได้เป็นองค์ธรรมแห่งสติปัญญา
๔ นั้นเอง

ในการแสดงธรรมในบางครั้ง
บางโอกาส พระพุทธเจ้าอาจแสดง

ธรรมและแนวทางการภาวนาให้
เหมาะกับจริตนิสัยของผู้ฟังคนเดียว
หรือกลุ่มผู้ฟังขนาดเล็ก จึงดูเหมือน
มีแนวทางการภาวนาหลายอย่างที่
ทรงแนะนำให้สาวกปฏิบัติ เช่นอานา
ปานสติ กายคตาสติ เป็นต้น
ส่วนสติปัญญาสูตร เป็นพระสูตรที่มี
ขนาดยาว ประกอบไปด้วยหลาย
หมวดย่อย ดังนั้น สติปัญญาสูตรจึง
เหมือนการรวมแนวทางที่เหมาะสม
กับคนทุกจริตไว้ในพระสูตรเดียวกัน
แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ผู้ปฏิบัติอาจเลือกเอา
เพียงหมวดใดหมวดหนึ่งที่ถูก
อภัยาศัย ซึ่งการเลือกเจริญสติปัญ
ฐานเพียงหมวดเดียวก็อาจสามารถ
ให้ผลทางปฏิบัติได้เช่นเดียวกัน เช่น
ในการเจริญอานาปานสติเพียงอย่าง
เดียวก็สามารถทำให้การเจริญสติปัญ
ฐานทั้งหมดสมบูรณ์ได้^๗ หรือใน
กรณีพระอานนทคินสูตรท้าย ก่อน
บรรลुธรรม ท่านเจริญกายคตาสติ
เป็นส่วนมาก^๘ ข้อนี้เป็นเครื่องยืนยัน
ว่า แม้หมวดกายนุปัสสนา สติปัญ
ฐานเพียงหมวดเดียวก็สามารถทำให้
บรรลุมรรคผลได้ ดังนั้นอาจสรุปได้
ว่า การเจริญสติปัญญาแต่ละหมวด
จะให้ผลที่เหมือนกัน เหมือนเมือง
เดียวที่มีประตูเมืองสี่ทิศ ผู้ประสงค์

^๑ อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๕๒๔/๓๙๓.

^๒ ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (บาลี) ๑๑/
๓๗๘/๒๙๐

^๓ ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(บาลี) ๑๑/
๓๕๗/๒๘๑

^๔ ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(บาลี) ๑๑/
๓๐๐/๒๕๒

^๕ ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(บาลี) ๑๑/
๓๒๗/๒๖๔

^๖ ดูรายละเอียดใน ที.ม.(บาลี) ๑๐/
๒๙๙/๓๔๘

^๗ ม.อุ.(ไทย) ๑๔/๑๔๗/๑๘๗

^๘ วิ.จู.(ไทย) ๗/๔๓๘/

เข้าเมืองสามารถเข้าประตูไหนก็ได้^๙ หรือกองดินกลางสี่แยก ที่ไม่ว่าจะขับรถมาจากทางทิศใดก็ต้องกระทบกับกองดิน^{๑๐} ดังนั้นการเข้าถึงความมีสติ อาจาอภัยการเจริญสติปัฏฐานในหมวดใดหมวดหนึ่ง หรือแม้กระทั่งหมวดย่อยหมวดใดหมวดหนึ่งก็ได้ ซึ่งแล้วแต่ผู้ปฏิบัติจะเลือกปฏิบัติในแนวที่ตนถนัด

สติปัฏฐาน เป็นทั้งสมถะและวิปัสสนา โดยสติปัฏฐานในหมวดกายนุปัสสนา สติปัฏฐาน มักมีแนวโน้มเป็นทั้งสมถะและวิปัสสนาในตัว คือเมื่อปฏิบัติแล้วมักนำไปสู่ความสงบ แต่ขณะเดียวกันก็สามารถทำให้ผู้ภาวนาเห็นสภาวะธรรมตามความเป็นจริงได้ จึงสามารถสรุปได้ว่า สติปัฏฐานรวมการปฏิบัติทั้งสมถะและวิปัสสนาไว้ด้วยกัน ซึ่งบุคคลที่จะบรรลุธรรมอาจใช้แนวทางเจริญสมถะนำหน้าวิปัสสนานำหน้า หรือควบคู่กันก็ได้^{๑๑}

สติปัฏฐาน เป็นธรรมเครื่องเกิดความสามัคคีพร้อมเพรียงกันของพุทธบริษัท โดยสติปัฏฐานเป็นธรรมหมวดที่รวบรวมแนวทางการปฏิบัติสำหรับทุกๆ คนทุก ๆ

จริต เอาไว้ในที่เดียวกัน โดยร้อยเรียงกันเป็น ๔ หมวดใหญ่ ๒๑ หมวดย่อย ให้เหมาะสมกับอัธยาศัยของแต่ละคน สติปัฏฐาน ๔ เหมาะสำหรับคน ๔ ประเภทคือ (๑) คนประเภทค้นหาจิตมีปัญญาไม่แก่กล้า เหมาะกับการเจริญกายนุปัสสนาสติปัฏฐาน (๒) คนประเภทค้นหาจิตมีปัญญาแก่กล้า เหมาะกับการเจริญเวทananุปัสสนาสติปัฏฐาน (๓) คนประเภททวิจฺจฺจิตมีปัญญาไม่แก่กล้า เหมาะกับการเจริญจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน (๔) คนประเภททวิจฺจฺจิตมีปัญญาแก่กล้า เหมาะกับการเจริญธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน^{๑๒}

ผู้วิจัยได้พบร่องรอยการกล่าวถึงจิตจำนวนมาก โดยพบในพระไตรปิฎก คัมภีร์เนตติปกรณ์ อรรถกถาหาสติปัฏฐานสูตร คัมภีร์วิมุตติมรรค คัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะ คัมภีร์ปรมัตถทีปนี ซึ่งมีการแบ่งจิตออกเป็น ๓ แนวทางใหญ่ๆ คือ (๑) แบ่งจิตเป็น ๖ ประเภท (๒) แบ่งจิตเป็น ๒ ประเภท (๓) แนวทางการแบ่งจิตอย่างอื่น

แนวทางการแบ่งจิตเป็น ๖ ประเภท คือ (๑) รากจิต

^๙ ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๒๗๙.

^{๑๐} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๙๘๖/๔๖๘.

^{๑๑} ออง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๑๗๐/๒๓๗

^{๑๒} ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๒๗๗.

(๒) โทสจริต (๓) โมหจริต
(๔) วิตกจริต (๕) สัทธาจริต
(๖) ญาณจริต หรือ พุทธิจริต พบ
หลักฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
เถรวาทดังนี้ (๑) พระไตรปิฎก^{๑๓}
(๒) คัมภีร์วิมุตติมรรค^{๑๔} (๓) คัมภีร์วิ
สุทธิมรรค^{๑๕} (๔) คัมภีร์อภิธรรมมัตถ
สังคหะ^{๑๖} (๕) คัมภีร์ปรมัตถทีปนี^{๑๗}
ซึ่งในพระไตรปิฎกใช้จริตข้อที่ ๖ ว่า
ญาณจริต ส่วนคัมภีร์อื่นๆใช้คำว่า
พุทธิจริต แนวทางการแบ่งจริต ๖
นี้ เป็นที่รู้จักแพร่หลายมาก ซึ่งในแต่ละ
คัมภีร์กล่าวถึงจริต ๖ ได้

สอดคล้องกันเป็นส่วนใหญ่ โดยการ
กล่าวถึง จริต ๖ นั้น มีจุดประสงค์ที่
มุ่งเน้นไปสู่การเตรียมตัวเพื่อเลือก
แนวทางการเจริญสมถกรรมฐาน
๔๐ประการ^{๑๘} เป็นหลักใหญ่ สำหรับ
เรื่องกรรมฐานที่เหมาะสมในแต่ละ
จริต สำหรับแนวทางจริต ๖
สามารถจำแนกได้ดังตารางที่ ๑

^{๑๓} ดุราลัยละเอียดใน ขุ.ม.
(ไทย) ๒๙/๑๕๖/๔๓๐ , ขุ.จุ.(ไทย) ๓๐/
๘๕/๓๐๔.

^{๑๔} ดุราลัยละเอียดใน พระอุป
ติสสเถระ, **วิมุตติมรรค**, แปลโดย พระรา
ชมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะจาก
ต้นฉบับภาษาอังกฤษของพระเอฮาร่า
และคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๕
, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม,
๒๕๔๑) , หน้า ๕๕-๖๒.

^{๑๕} ดุราลัยละเอียดใน วิสุทธิ.
(ไทย) ๑๖๖-๑๘๒

^{๑๖} ดุราลัยละเอียดใน สงคห.
(ไทย) ๙๙

^{๑๗} ดุราลัยละเอียดใน พระ
ญาณธชะ, **ปรมัตถทีปนี**, แปลโดย พระ
คันธสाराภังค์, พิมพ์ครั้งที่ ๔
, (กรุงเทพมหานคร : หจก.ประยูรสาสน์
ไทยการพิมพ์, ๒๕๕๒) , หน้า
๘๑๕, ๘๒๒-๘๒๔.

^{๑๘} ดุราลัยละเอียดใน วิสุทธิ.
(ไทย) ๑๖๖-๑๘๒ , พระอุปติสสเถระ,
วิมุตติมรรค, หน้า ๕๕-๖๒. ในคัมภีร์
วิมุตติมรรค มีกรรมฐาน เพียง ๓๘
ประการเท่านั้น โดยขาดอากาสาณัญ
จายตนะ และเนวสัณญานาสนัญญายตนะ
๒ ข้อ ส่วนอื่นเหมือนกับวิสุทธิมรรค

ตารางที่ ๑ ธรรมเนียมที่เหมาะสมกับจริต ๖ แยกตามคัมภีร์

จริต	พระสารีบุตร (ไตรปิฎก)	วิมุตติมรรค	วิสุทธิมรรค
ราคะจริต	อสุภกรรมฐาน	อสุภสัญญา ๑๐ และ กายคตาสติ ไม่ควร เจริญอัปปมัญญา ๔	อสุภสัญญา ๑๐ และกายคตาสติ (และกสิณ ๖ อนุป ๔)
โทสะจริต	เมตตา	ผู้มีอินทรีย์อ่อนควร เจริญอัปปมัญญา ๔ หรือวิณณกสิณ ผู้มี อินทรีย์แก่ควรฝึกอนุ กรรมฐาน แต่ไม่ควร เจริญอสุภสัญญา ๑๐	พรหมวิหาร ๔ และ วิณณกสิณ ๔ (และกสิณ ๖ อนุป ๔)
โมหะจริต	การเรียนรู้ ไต่ถาม ฟัง ธรรมตามกาล การ สนทนาธรรมตามกาล การอยู่ร่วมกับครู	ควรทำการศึกษาพระ ธรรม ฟังธรรมตาม กาล ควรอยู่กับ อาจารย์(หากมีปัญหา แล้ว)ควรฝึกมรณสติ และ จตุธาตุววัฏฐาน	อานาปานสติ (และกสิณ ๖ อนุป ๔)
สัทธาจริต	อนุสสติ ๔ พุทธานุสสติ ธรรมานุสสติ สังฆานุสสติ ศีลานุสสติ	อนุสสติ ๖ (เพิ่ม จากานุสสติ และเทวดานุสสติ)	อนุสสติ ๖ (เพิ่ม จากานุสสติ และเทวดานุสสติ) (และกสิณ ๖ อนุป ๔)
ญาณจริต/พุทธิ จริต	นิमितแห่งวิปัสสนา มี อาการไม่เที่ยง เป็น ทุกข์ เป็นอนัตตา	จตุธาตุววัฏฐาน อาหาเรปฏิกูลสัญญา มรณสติ และ อุปสมานุสสติ	จตุธาตุววัฏฐาน อาหาเรปฏิกูล สัญญา มรณสติ และ อุป สมานุสสติ (และกสิณ ๖ อนุป ๔)
วิตกจริต	อานาปานสติ	อานาปานสติ	อานาปานสติ (และกสิณ ๖ อนุป ๔)

แนวทางการแบ่งจริตเป็น ๒ ประเภท คือ ตัณหาจริต และ ทิฏฐิจริตพบได้ใน (๑) คัมภีร์เนตติปกรณ์^{๑๙} และ (๒) อรรถกถา (มหาสติปัฏฐานสูตร)^{๒๐} แนวทางการแบ่งจริตเป็น ๒ ประเภทนี้มุ่งเน้นเพื่อการเจริญสติปัฏฐานเป็นหลัก โดยได้แบ่งจริตและความแก่กล้าของปัญญาเพื่อเป็นเครื่องช่วยเลือกหมวดในการเจริญสติปัฏฐาน^{๒๑} นอกจากการพบจริต ๒ ในเนตติปกรณ์และ อรรถกถา (มหาสติปัฏฐานสูตร) แล้วผู้วิจัยยังได้ค้นพบร่องรอยของตัณหาจริต และ ทิฏฐิจริต ในคัมภีร์วิมุตติมรรค^{๒๒} และคัมภีร์วิสุทธิมรรค^{๒๓} โดยได้กล่าวถึงตัณหาจริตและ ทิฏฐิจริตไว้อีกหมวดหนึ่งโดยนำไปรวมกับมานะจริตเป็นจริต ๓ แต่ไม่ลงรายละเอียด

สำหรับแนวทางการเลือกกรรมฐานสำหรับการแบ่งจริตเป็น ๒ ประเภทสามารถสรุปได้ดังตารางที่ ๒

ตารางที่ ๒ แสดงการแจกแจงประเภทจริตกับแนวทางการเจริญสติปัฏฐาน

จริต	ปัญญา	แนวทาง	กรรมฐานที่สมควร	แก้สัญญาวิปลาส
ตัณหาจริต	ไม่แก่กล้า	สมถยานิก	กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน	(กาย)สวย
ตัณหาจริต	แก่กล้า	สมถยานิก	เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน	(เวทนา)สุข
ทิฏฐิจริต	ไม่แก่กล้า	วิปัสสนายานิก	จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน	(จิต)เที่ยง
ทิฏฐิจริต	แก่กล้า	วิปัสสนายานิก	ธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน	เป็นตัวตน

^{๑๙} ดุรายละเอียดใน เนตติ. (ไทย) ๗๔-๘๐

^{๒๐} ดุรายละเอียดใน ที.ม.อ.(ไทย) ๒/๒/๓๗๒/๒๗๘

^{๒๑} ดุรายละเอียดใน พระอุปติสสเถระ, **วิมุตติมรรค**, หน้า ๕๕-๖๒.

^{๒๒} ดุรายละเอียดใน วิสุทธิ. (ไทย) ๑๖๖-๑๘๒.

นอกจากนั้น ผู้วิจัยยังค้นพบร่องรอยแนวทางการแบ่งจริตเป็นอย่างอื่นตามที่ต่างๆ ในพระไตรปิฎกอีกจำนวนมาก โดยอาจมีวิธีการแบ่งบุคคลออกเป็นประเภทต่างๆดังนี้ (๑) แบ่งตามธาตุ (๒) ประเภทการบรรลุหรือหัตถผล (๓) ศักยภาพการเรียนรู้ (๔) อุปนิสัยที่ควรรับการฝึกสอน (๕) ความรวดเร็วในการรับรู้ภายในวิญญูสงสาร โดยสามารถสรุปแนวทางการแบ่งจริตได้ดังตาราง ที่ ๓

ตารางที่ ๓ แนวทางการจำแนกจริตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

แนวทาง	ประเภทของจริตที่แบ่ง	วัตถุประสงค์	หลักฐานอ้างอิง
จริต ๒	ต้นหาจริต ทัญญูจริต	เพื่อการเจริญสติปัฏฐาน	(๑) คัมภีร์เนตติปกรณ ^{๒๓} (๒) อรรถกถาหาสติปัฏฐานสูตร ^{๒๔}
จริต ๖	(๑) รากจริต (๒) โทสจริต (๓) โมหจริต (๔) วิตกจริต (๕) สัทธาจริต (๖) ญาณจริต /พุทฺธจริต	เพื่อเป็นแนวทางแก่คนจริตต่างๆในการเจริญสมถกรรมฐาน	(๑) พระไตรปิฎก ^{๒๕} (๒) คัมภีร์วิมุตติมรรค ^{๒๖} (๓) คัมภีร์วิสุทธิมรรค ^{๒๗} (๔) คัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะ ^{๒๘} (๕) คัมภีร์ปรมัตถทีปนี ^{๒๙}
แนวทางอื่น	(๑) แบ่งตามธาตุ (๒) ประเภทการบรรลุหรือหัตถผล (๓) ศักยภาพการเรียนรู้ (๔) อุปนิสัยที่ควรรับการฝึกสอน (๕) ความรวดเร็วในการรับรู้ภายในวิญญูสงสาร	วัตถุประสงค์เพื่อจำแนกคนโดยแบ่งตามสถานการณ์ที่ต้องการจำแนก	(๑) พระไตรปิฎกจกกรมสูตร, ปวารณาสูตฺร, ปาสราสีสุตฺร, ปโตทสุตฺร, เกลีสูตฺร ^{๓๐}

^{๒๓} ดูรายละเอียดใน เนตติ. (ไทย) ๗๔-๘๐

^{๒๔} ดูรายละเอียดใน ที.ม.อ.(ไทย) ๒/๒/๓๗๒/๒๗๘

^{๒๕} ดูรายละเอียดใน ขุ.ม.(ไทย) ๒๙/๑๕๖/๔๓๐, ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๘๕/๓๐๔.

^{๒๖} ดูรายละเอียดใน พระอุปติสสเถระ, วิมุตติมรรค, หน้า ๕๕-๖๒.

^{๒๗} ดูรายละเอียดใน วิสุทธิ.(ไทย) ๑๖๖-๑๘๒

^{๒๘} ดูรายละเอียดใน สงคห.(ไทย) ๙๙

^{๒๙} ดูรายละเอียดใน พระญาณธชะ, ปรมัตถทีปนี, , หน้า ๘๑๕, ๘๒๒-๘๒๔.

^{๓๐} ดูรายละเอียดใน ส.นิ.(ไทย) ๑๖/๙๙/๑๘๗, ส.ส.(ไทย) ๑๕/๒๑๕/๓๑๓, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๘๓/๓๐๗, อง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๑๑๓/๑๗๒.,อง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๑๑๑/๑๖๙.

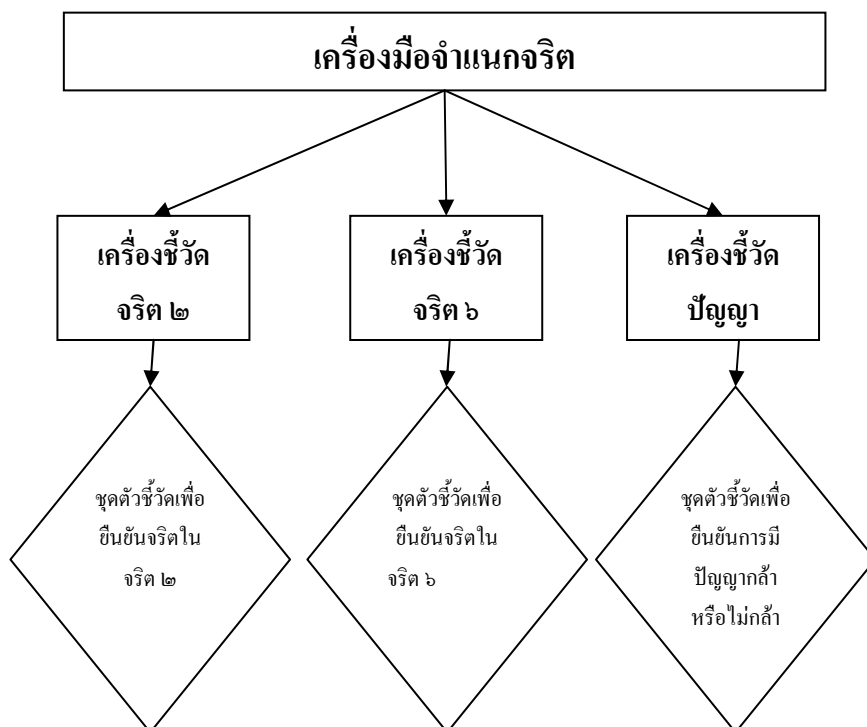
เมื่อศึกษาเรื่องสติปัญญา และจิตจากคัมภีร์ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ ความรู้ นำมาสร้าง “เครื่องมือจำแนกจิต ที่เหมาะสมในการเจริญสติปัญญา” ซึ่งเป็นชุดเครื่องชี้วัด (Indicators) ชุดหนึ่ง ซึ่งเป็นการวัดนามธรรมเพื่อจำแนกจิต และปัญญา เพื่อจำแนกลักษณะเฉพาะ ของปัจเจกชน โดยมีวัตถุประสงค์ใช้ในการ เลือกหมวดในการเจริญสติปัญญา เครื่องมือจำแนกจิตจึงเป็นชุดตัวชี้วัด หลายๆ ตัวประกอบกันอันประกอบไปด้วยเครื่องชี้วัด ๓ ชุดคือ

(๑) เครื่องชี้วัดจิต ๒ ประกอบไปด้วยตัวชี้วัดหลายตัว เพื่อบ่งชี้

ว่าผู้ถูกศึกษาเป็นจิตใดในจิต ๒ ประเภทคือ ตัณหาจิต หรือทัญญาจิต

(๒) เครื่องชี้วัดจิต ๖ ประกอบไปด้วยตัวชี้วัดหลายตัว เพื่อบ่งชี้ ว่าผู้ถูกศึกษาเป็นจิตใดในจิต ๖ ประเภทคือ ราคะจิต โทสะจิต โมหะจิต ศรัทธาจิต พุทธิหรือญาณจิต และ วิตกจิต

(๓) เครื่องชี้วัดปัญญา ประกอบไปด้วยตัวชี้วัดหลายตัว เพื่อบ่งชี้ ว่าผู้ถูกศึกษาเป็นประเภทผู้มีปัญญากล้า หรือปัญญาไม่กล้า

ภาพที่ ๑ แสดงโครงสร้างของเครื่องมือจำแนกจิต

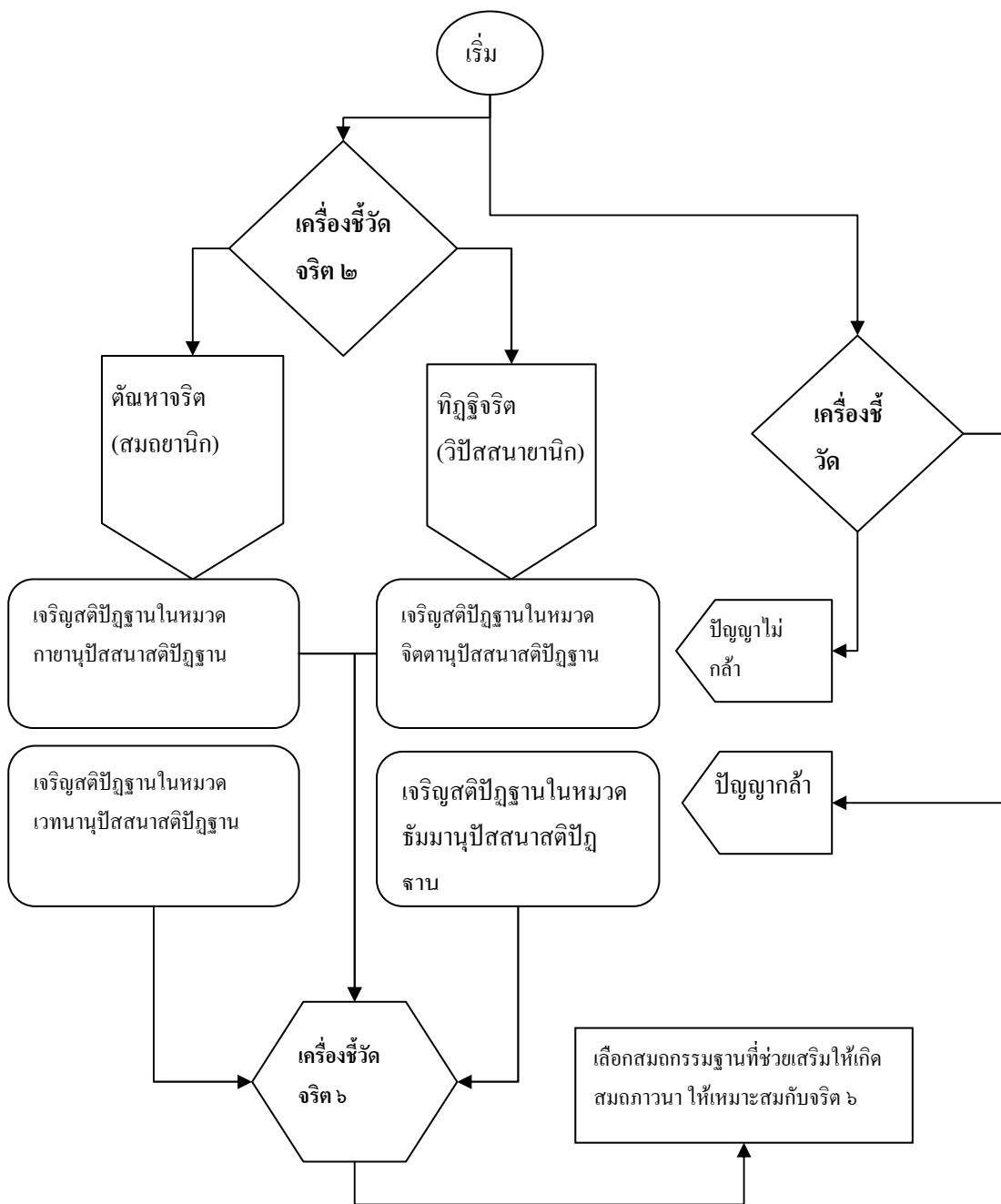
ผู้วิจัยนำเครื่องมือจำแนก จริตดังกล่าวพร้อมแบบจำลอง ไป ทวน สอบ กับ ผู้ เชี่ยว ชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ จาก ๔ สำนัก ผู้วิจัยได้ เลือกผู้ทรงคุณวุฒิได้ดังต่อไปนี้ (๑) สายพองยุบ – ผู้วิจัยเลือกพระ ราชสิทธิธัมม (วิ) (๒) สายอานาปาน สติแบบสวนโมกข์ - ดร.โสรัช โพธิ์ แก้ว (๓) สายพระอุดมคัณฐกรรมฐาน ดร.บรรจบ บรรณรุจิ (๔) สายการ เจริญจิตตานุปัสสนา แบบหลวงปู่ ดุลย์ อดุล หรือสายดุจิต-หลวงพ่อบราโมทย์ ปาโมชโช หลังจากการ ทวนสอบเครื่องมือโดยสัมภาษณ์แล้ว ผู้วิจัยได้นำมาปรับปรุงแบบจำลองนี้ เพื่อช่วยเลือกกรรมฐานสำหรับผู้มี จริตต่างๆ กัน โดยเริ่มจากการนำผู้ ฝึกกรรมฐานมาดำเนินการจำแนก จริตโดยใช้ “เครื่องชี้วัดจริต ๒” ก่อน และทำการทดสอบด้วย “เครื่องชี้วัดปัญญา” ซึ่งหากเป็น ตัณหาจริตมีปัญญาไม่กล้า ให้เจริญ สติปัฏฐานในหมวด กายานุปัสสนา สติปัฏฐาน หากเป็นตัณหาจริตมี ปัญญากล้า ให้เจริญสติปัฏฐานใน หมวด เวทนานุปัสสนาสติ ปุฏฐาน และหากเป็นทิฏฐิจริตมี ปัญญาไม่กล้า ให้เจริญสติปัฏฐาน หมวด จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน และหากเป็นทิฏฐิจริตมีปัญญากล้า

ให้ เจริญ สติ ปุฏฐาน หมวด ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน อนึ่ง ผู้ ภาวนาทั้งหลายแม้จะเป็นแนว สมถยานิกหรือวิปัสสนายานิกก็ตาม การที่สามารถสงบจิตให้มีสติและ สัมมาสมาธิได้ ย่อมเป็นสิ่งเกื้อหนุน กำลังปัญญา จึงมีความจำเป็นที่ จะต้องมัสมถกรรมฐานเป็นเครื่อง หนุนนำ และต้องหาสมถกรรมฐานที่ เหมาะสม โดยใช้ “เครื่องชี้วัดจริต ๖” ซ้ำอีกครั้งหนึ่ง เพื่อแนะนำสม ถกรรมฐานให้เข้าไปเจริญควบคู่กับ สติปัฏฐานด้วย สามารถแสดง กระบวนการใช้เครื่องมือได้ตามภาพ ที่ ๒

หลังจากนั้นได้แปลงตัวชี้วัด ทั้งหมดที่ได้มาเป็นแบบทดสอบสอง ชุด ชุดแรกใช้วัดจริต ๒ และความ แก่กล้าของปัญญามีจำนวน ๑๔ ข้อ ชุดที่ ๒ ใช้วัดจริต ๖ มีจำนวน ๔๙ ข้อ รวมทั้งสิ้นมีจำนวน ๖๓ ข้อ และนำแบบสอบถามนี้ไปหาค่าความ เที่ยงตรง (Validity) ของ แบบทดสอบ ด้วยวิธีการทดสอบเป็น ค่าดัชนีความสอดคล้องโดย ผู้เชี่ยวชาญ (Index of Item-Objective Congruence: IOC) กับกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเป็น ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพุทธศาสนา และ เป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องจริตใน

พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้ค่าเฉลี่ย IOC = ๐.๘๖ หลังจากนั้นผู้วิจัยได้ปรับแบบทดสอบ ตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ จึงถือว่าแบบทดสอบนี้สามารถนำไปใช้ได้จริง

ภาพที่ ๒ แสดงแบบจำลองการจำแนกจริตเพื่อการเจริญสติปัฏฐานหลังปรับปรุง

๕. การอภิปรายและสรุปผล

เครื่องมือจำแนกจริตที่เหมาะสมในการเจริญสติปัฏฐานนี้ ได้ถูกพัฒนาขึ้นมาจากพื้นฐานองค์ความรู้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาในเรื่องสติปัฏฐาน และเรื่องจริต โดยได้นำเรื่องทั้งสองมาบูรณาการเชื่อมโยงกัน หาความสัมพันธ์ เพื่อสร้างเป็นเครื่องมือจำแนกจริต ซึ่งเครื่องมือดังกล่าวได้อาศัยหลักการว่าสติปัฏฐาน ๔ แต่ละหมวดเหมาะสำหรับผู้ที่มีจริต และปัญญาแตกต่างกันออกไป โดยอาจสรุปได้ว่า (๑) คนประเภทตณฺหาจริตมีปัญญาไม่แก่กล้า เหมาะกับการเจริญ กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน (๒) คนประเภทตณฺหาจริตมีปัญญาแก่กล้า เหมาะกับการเจริญ เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน (๓) คนประเภททวิจฺจจริตมีปัญญาไม่แก่กล้า เหมาะกับการเจริญ จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน (๔) คนประเภททวิจฺจจริตมีปัญญาแก่กล้า เหมาะกับการเจริญ ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน อีกทั้งผู้ที่มีตณฺหาจริต เหมาะสำหรับแนวสมถยานิก และผู้ที่มีทวิจฺจจริต เหมาะกับแนววิปัสสนายานิก

เพื่อตอบสนองต่อแนวทางการจำแนกจริตเพื่อการเจริญสติปัฏฐาน ผู้วิจัยจึงออกแบบเครื่องมือจำแนกจริตที่ประกอบไปด้วย

แบบจำลอง และชุดเครื่องมือ ๓ ชุด คือ (๑) ชุดเครื่องมือวัดจริต ๒ (๒) ชุดเครื่องมือวัดความแก่กล้าของปัญญา และ (๓) ชุดเครื่องมือวัดจริต ๖ โดยชุดเครื่องมือ ๒ ชุดแรกออกแบบเพื่อใช้เลือกหมวดของสติปัฏฐาน ส่วนชุดที่ ๓ เพื่อเลือกสมถกรรมฐานที่เหมาะสมไว้เจริญควบคู่กันไป หลังจากนั้นได้ทวนสอบเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญ และนำข้อคิดเห็นมาปรับปรุงเครื่องมือ และสร้างเป็นแบบทดสอบพร้อมกับการหาค่าความเที่ยงตรงด้วยค่า IOC ชุดเครื่องมือจำแนกจริต และแบบทดสอบนี้สามารถนำไปใช้ในการจำแนกจริตเพื่อการเจริญสติปัฏฐานได้

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะในการนำเครื่องมือจำแนกจริตไปใช้ : ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางการเจริญสติปัฏฐานในชีวิตประจำวันที่เหมาะสมกับแต่ละจริตสำหรับบุคคลทั่วไปที่ประสงค์ใช้เครื่องมือจำแนกจริต เครื่องมือนี้นี้เป็นเพียงเครื่องช่วยอำนวยความสะดวกในการเลือกกรรมฐานเบื้องต้น เป็นอีกหนึ่งทางเลือกในการเริ่มปฏิบัติธรรม แต่ในทางปฏิบัติควรต้องแสวงหา กัลยาณมิตรและครูบาอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้คำแนะนำในการ

เจริญสติปัฏฐานในภาคปฏิบัติต่อไป โดยมีข้อแนะนำโดยสรุปดังนี้

(๑) ประเมินตนเอง ผู้ฝึกควรทดสอบประเมินตนเองก่อนว่า เป็นผู้มีต้นทางจิต หรือทวิจิต มีปัญหาแก่กล้าหรือไม่ แล้วจึงเลือกหมวดของสติปัฏฐานในการเริ่มต้น เพื่อให้เกิดความชำนาญในสติปัฏฐานหมวดที่เหมาะสมกับตนเอง

(๒) เลือกสติปัฏฐานหมวดที่เข้ากันได้กับจิต ในการเลือกหมวดที่เข้ากับจิตในบางหมวด เช่น กายานุปัสสนา อาจมีหมวดย่อยอีกหลายหมวด อาจต้องอาศัยผลของการประเมินจิต ๖ ควบคู่กันไปด้วย เช่น หากเป็นวิตกจิตอาจใช้หมวดอานาปานสติ หากเป็นราคะจิตอาจลองเลือกใช้หมวดปฏิกูลมนสิการ เป็นต้น เมื่อได้หมวดย่อยสติปัฏฐานแล้ว ก็หมั่นเจริญกรรมฐานในหมวดที่ตนเลือกเนื่องๆ

(๓) นำสติปัฏฐานที่เหมาะสมกับจิตตนหลอมรวมเข้าไปในชีวิตประจำวัน โดยการมีสติเนื่องๆ อยู่กับปัจจุบันขณะ ทุกอิริยาบถ ทุกการกระทำในชีวิตประจำวัน ซึ่งการเจริญสติปัฏฐาน ในมหาสติปัฏฐานสูตรมีหลายหมวดย่อย สามารถนำมาประยุกต์ให้สอดคล้องกับกิจวัตรได้ตลอดทั้งวัน

(๔) ปรับพื้นฐานด้วยศีลสิกขา การมีศีล ๕ จะทำให้เกิดความสงบเยือกเย็นใจ ไม่ฟุ้งซ่านซัดส่าย เพราะความร้อนใจในผลกรรมที่พลาดพลั้งทำลงไป สิลสิกขาจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญมากที่สุดประการหนึ่งสำหรับการเจริญสติปัฏฐาน

(๕) การฝึกฝนในรูปแบบด้วยหลักการจิตตสิกขา เพื่อให้ได้สัมมาสมาธิ การจัดตารางเวลาว่างในบางช่วงประจำวัน สัก ๑๕ นาที ๑ ชั่วโมง ให้เป็นช่วงฝึกฝนการเจริญสติในรูปแบบ จะช่วยให้จิตจดจำสภาวะได้แม่นยำ ทำให้เกิดความจำที่มั่นคง หากฝึกในรูปแบบนี้มากเข้าในชีวิตประจำวันจะสามารถเกิดสติได้เนื่องๆ โดยมีได้ตั้งใจ และจิตใจจะปรับเข้าสู่ความตั้งมั่นเป็นสัมมาสมาธิได้ในที่สุด

(๖) เจริญสติปัฏฐานด้วยหลักการ เพิ่มพูนปัญญาสิกขา เมื่อผู้ปฏิบัติได้ทำตามขั้นตอนที่ผู้วิจัยแนะนำมาข้างต้น จนจิตตั้งมั่นเป็นสัมมาสมาธิดีแล้ว จะค่อยๆ เห็นตามความเป็นจริงว่ารูปธรรมนามธรรมทั้งหลาย ล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา จะหาสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ควรเข้าไปยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นเราเป็นของเราไม่ได้เลย ซึ่งนี่เป็นการฝึกเพื่อเพิ่มพูนปัญญาสิกขานั้นเอง

๖.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อ
การวิจัยต่อไป : งานวิจัยนี้ได้ค้นคว้า
 เอกสารจากคัมภีร์ และทวนสอบกับ
 ผู้เชี่ยวชาญในการเจริญสติปัฏฐาน
 และได้เสนอแบบจำลองและดัชนีชี้
 วัดเพื่อสร้างเครื่องมือจำแนกจริตไว้
 แล้ว หากผู้ที่สนใจต่อยอดสามารถ

นำเครื่องมือที่ได้จากงานวิจัยนี้ไปทำ
 การทดลองจำแนกกลุ่มตัวอย่าง และ
 ให้กลุ่มตัวอย่างทดลองเจริญสติปัฏ
 ฐานในหมวดที่เหมาะสมกับจริต
 และนำผลการภาวนามาเทียบเคียง
 กับกลุ่มควบคุมว่าได้ผลการภาวนาที่
 แตกต่างกันเป็นนัยสำคัญหรือไม่

เอกสารอ้างอิง

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก
 ๒๕๐๐ . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๖.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอรรถกถา. กรุงเทพมหานคร : โรง
 พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๓-๒๕๓๔,
 ๒๕๔๙.

_____. ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฎีกา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๙-๒๕๔๕.

_____. ปกรณ์วิเสสภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาปกรณ์วิเสส. ๓๕๓๙-๓๕๔๓.
 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๙-๒๕๔๓.

พระมหากัจจายนะเถระ. เนตติปกรณ์ แปลและอธิบายโดยพระคันธสาราภิวงศ์
 โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล. ชุด ๙๑ เล่ม.
 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ข. ข้อมูลวิทยุภูมิ

(๑) หนังสือ :

พระญาณธชะ. **ปรมัตถทีปนี**. แปลโดย พระคันธสาราภิงค์. พิมพ์ครั้งที่ ๔ .

กรุงเทพมหานคร : หจก.ประยูรสาสน์ไทยการพิมพ์, ๒๕๕๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวล**

ธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์ พรินต์ติ้ง
แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

_____ **พุทธธรรม : ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔๖ .

กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____ **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖.

กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์ พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด,
๒๕๕๑.

พระอุปติสสเถระ. **วิมุตติมรรค**. แปลโดย พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และ

คณะแปลจากต้นฉบับภาษาอังกฤษของพระเอฮารา และคณะ. พิมพ์
ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๑.

ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยาที่ส่งผลต่อความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

นางสาวทิตติยาภรณ์ บุญรอด

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยา ด้านความเชื่อในความสามารถของตนเอง ด้านการตั้งเป้าหมาย ด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคด้านการควบคุม ด้านความรับผิดชอบ ด้านการเข้าถึงปัญหา และด้านความอดทน ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต ๒) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยาด้านความเชื่อในความสามารถของตนเอง ด้านการตั้งเป้าหมาย ด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต ๓) เพื่อศึกษาปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยาด้านความเชื่อในความสามารถของตนเอง ด้านการตั้งเป้าหมาย ด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ที่ส่งผลต่อความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต กลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษาปริญญาตรี ชั้นปีที่ ๑ จากประชากร ๗,๗๓๓ คน สุ่มตัวอย่างโดยวิธีการเลือกอย่างเป็นระบบ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย แบบวัดปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยา และแบบวัดความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Pearson product-moment correlation coefficient) และค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ (Multiple regression analysis)

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยา ด้านความเชื่อในความสามารถของตนเอง ด้านการตั้งเป้าหมาย ด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต อยู่ในระดับค่อนข้างสูง แต่ความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิตอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ

๒. ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยา ด้านความเชื่อในความสามารถของตนเอง ด้านการตั้งเป้าหมาย ด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต มีความสัมพันธ์กันในทิศทางตรงกันข้ามกับความสามารถในการฝ่าอุปสรรคของนักศึกษาระดับปริญญาตรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อยู่ระหว่าง -.๒๒๕ กับ -.๘๖๓

๓. ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยา ด้านความเชื่อในความสามารถของตนเอง ด้านการตั้งเป้าหมาย ด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต ส่งผลต่อความสามารถในการฝ่าอุปสรรคของนักศึกษาระดับปริญญาตรีได้ร้อยละ ๑๖.๒%

คำสำคัญ: ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยา, ความสามารถในการฝ่าอุปสรรค

Abstract

The purposes of this research were 1) to study the selective psychological factors namely self efficacy, goal setting, and achievement motivation; and adversity quotient comprising control, ownership, reach, and endurance of undergraduate students, Kasem Bundit University; 2) to study the relationship of selective psychological factors and adversity quotient of undergraduate student samples; and 3) to study the effects of selective psychological factors on adversity quotient of undergraduate student samples. The 380 subject were systematically selected from 7,733 first year undergraduate students. The research instruments were the selective psychological factors scale and the adversity quotient scale. The data were analyzed by mean, standard deviation, Pearson product-moment correlation coefficient, and multiple regression.

The research results were as follows:

1. The selective psychological factors of self efficacy, goal setting, and achievement motivation of the undergraduate students, Kasem Bundit University were high; while their adversity quotient were low.

2. The selective psychological factors of self efficacy, goal setting, and achievement motivation of the undergraduate student samples were negatively related to adversity quotient at .01 level of significance; the correlation coefficient were $-.225$ to $-.863$

3. The selective psychological factors of self efficacy, goal setting, and achievement motivation of the undergraduate student samples predicted their adversity quotient at 16.2%

Key Words: Selective Psychological Factors, Adversity Quotient

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบัน การพัฒนาประเทศให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นต้องอาศัยองค์ประกอบสำคัญ คือ การศึกษา เพราะการศึกษาจะช่วยพัฒนามนุษย์ให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพ และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าต่อไป ประชากรประเทศใดได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ ประเทศนั้นจะพัฒนาไปได้อย่างมีคุณภาพ แต่ในการที่จะให้ศึกษาเล่าเรียนให้ประสบความสำเร็จนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย ต้องอาศัยความมานะ บากบั่น ความอดทน ความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค ตามแนวคิดของ Stoltz (๑๙๙๗: ๖-๗) Adversity Quotient หรือ AQ เป็นความสามารถของบุคคลในการตอบสนองต่อเหตุการณ์ในยามที่ต้องเผชิญกับความ

ทุกข์ยากหรือความลำบาก คนที่มีความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคสูงจะมีจิตใจเข้มแข็ง ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคใดๆ การที่บุคคลจะมีความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคได้ ย่อมต้องเกี่ยวข้องกับปัจจัยอีกหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยาในด้าน ความเชื่อในความสามารถของตนเอง มีการตั้งเป้าหมาย การเป็นคนที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์

นักศึกษาที่มีอายุช่วง ๑๘-๒๕ ปี นับเป็นวัยที่ต้องการมีอัตลักษณ์ของตนเอง อยากรู้ อยากเห็น อยากลอง ต้องการเป็นอิสระจากครอบครัว เนื่องจากเป็นลักษณะเฉพาะตัวของวัยรุ่น เช่น ความวิตกกังวล ความกดดันจากปัญหาภายในตนเอง ภายในครอบครัว และการเรียนเพื่อมุ่งสู่อนาคต นอกจากนี้ยังต้องเผชิญกับปัญหาทางเพศและปัญหาความ

ประพุดิ อันเกิดจากอิทธิพลของสิ่ง
ยั่วทางสื่อมวลชน และแหล่งบันเทิง
ต่างๆ สภาวะเหล่านี้ทำให้วัยรุ่นมี
ความยากลำบากในการปรับตัว หรือ
เป็นระยะวิกฤต (Critical Period) ที่
จะกำหนดชะตากรรมของชีวิตว่าจะ
ไปในทิศทางใด (อุไร สุมาริธรรม,
๒๕๔๕: ๖-๗)

ดังนั้นนักศึกษาจึงต้องมีการปรับตัวกับ
สิ่งต่างๆ มากมาย ผู้ที่มีความอดทน
จึงจะสามารถเผชิญกับปัญหา และ
ปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม
ในทางตรงกันข้าม ถ้าบุคคลใดไม่
สามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้จะ
ส่งผลต่อวิถีชีวิตของบุคคลนั้น และ
กลายเป็นปัญหาสังคมในอนาคต
โดยที่เยาวชนที่ประสบความสำเร็จกับ
ผู้ที่ล้มเหลวมีสิ่งที่แตกต่างกัน คือ
การมีจิตใจที่เข้มแข็งเด็ดเดี่ยวและ
ความคิดที่จะสู้กับชีวิต ดังนั้น
ความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค
จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้เยาวชนที่มี
ลักษณะดังกล่าวสามารถเอาชนะ
อุปสรรคและมีโอกาสประสบความสำเร็จ
ในชีวิต (ศันสนีย์ นิตรา
คุปต์, ๒๕๔๕; อ้างถึงใน สำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,
๒๕๔๔)

ในฐานะผู้วิจัยที่ได้ทำงานอยู่
ในสถาบันอุดมศึกษา และได้
ศึกษาศาสตร์ทางจิตวิทยา จึงสนใจ
ศึกษาว่านักศึกษามีความสามารถใน

การฟันฝ่าอุปสรรคอย่างไร และปัจจัย
ทางจิตวิทยาที่คัดสรรมาส่งผลถึง
ความสามารถนั้นอย่างทั้งนี้ เพื่อเป็น
แนวทางในการส่งเสริม และพัฒนา
ศักยภาพของนักศึกษา ให้เป็นกำลัง
สำคัญในการพัฒนาสังคมประเทศชาติ
ต่อไป

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาปัจจัยคัดสรร
ทางจิตวิทยาด้านความเชื่อใน
ความสามารถของตนเอง ด้านการ
ตั้งเป้าหมาย ด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์
และความสามารถในการฟันฝ่า
อุปสรรคของนักศึกษาระดับปริญญาตรี
มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

๒. เพื่อศึกษา
ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยคัดสรรทาง
จิตวิทยาด้านความเชื่อใน
ความสามารถของตนเอง ด้านการ
ตั้งเป้าหมาย ด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์
และความสามารถในการฟันฝ่า
อุปสรรคของนักศึกษาระดับปริญญาตรี
มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

๓. เพื่อศึกษาปัจจัยทาง
จิตวิทยาด้านความเชื่อใน
ความสามารถของตนเอง ด้านการ
ตั้งเป้าหมาย ด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์
ที่ส่งผลต่อความสามารถในการฟันฝ่า
อุปสรรคของนักศึกษาระดับปริญญาตรี
มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

สมมติฐานการวิจัย

๑. ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยา ด้านความเชื่อในความสามารถของตนเอง ด้านการตั้งเป้าหมาย ด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ มีความสัมพันธ์กับความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

๒. ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยา ด้านความเชื่อในความสามารถของตนเอง ด้านการตั้งเป้าหมาย ด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ส่งผลต่อความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

ประชากร

ประชากร ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต ชั้นปีที่ ๑ ภาคปกติ ปีการศึกษา ๒๕๕๔ จำนวน ๘ คณะ คือ คณะบริหารธุรกิจ คณะนิติศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และคณะจิตวิทยา จำนวน ๗,๗๓๓ คน (ข้อมูลจากสำนักทะเบียนและประมวลผล มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต วันที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๕๔)

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นนักศึกษา ระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต ชั้นปีที่ ๑ ภาคปกติ ปีการศึกษา ๒๕๕๔ จำนวน ๘ คณะ คือ คณะบริหารธุรกิจ คณะนิติศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คณะจิตวิทยา จำนวน ๓๘๐ คน โดยวิธีการการสุ่ม และการคำนวณหาขนาดตัวอย่างของ Yamane ทำการเลือกอย่างเป็นระบบ เพื่อเลือกกลุ่มตัวอย่างออกมาคณะละ ๔๗ คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามและแบบวัด ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคล สังคมของนักศึกษา ระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต ได้แก่ เพศ อายุ คณะ

ตอนที่ ๒ แบบวัดปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยาด้านความเชื่อในความสามารถของตนเอง ด้านการตั้งเป้าหมาย ด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ มีคำถาม รวมทั้งสิ้นจำนวน ๕๔ ข้อ เป็นลักษณะมาตราประมาณค่า

(Rating scale) ๕ ระดับ ซึ่งผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากการศึกษาแหล่งข้อมูลการวิจัยและนิยามศัพท์ปฏิบัติการ

ตอนที่ ๓ แบบวัดความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรคใช้สำหรับการประเมินความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรค ซึ่งผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากการศึกษาทฤษฎี เอกสาร งานวิจัย และ The Adversity Response Profile (ARP) ของ Stoltz. (๑๙๙๗: ๘๘-๙๙) และแหล่งข้อมูลการวิจัยพัฒนาเครื่องมือที่วัดความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรคด้านนี้ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำแบบวัดความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรคของนักศึกษาระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ ๑ มีลักษณะเป็นข้อคำถามสถานการณ์ แล้วให้เลือกตอบโดยครอบคลุมองค์ประกอบทั้ง ๔ ของความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรค จำนวนทั้งสิ้น ๔๐ ข้อ เป็นลักษณะมาตรประมาณค่า (Rating scale) ๕ ระดับ

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒. สร้างเครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย ประกอบด้วย แบบสอบถามและแบบวัด และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

๓. เก็บรวบรวมข้อมูลจากนักศึกษา ระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต จำนวน ๓๘๐ คน ได้จากการใช้สูตร Yamane และจำนวนที่ได้คณะละ ๔๗ คน ได้จากวิธีการทำการเลือกแบบเป็นระบบ

๔. วิเคราะห์ข้อมูล โดยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ค่าสถิติ โดยสถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ และค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณ

๕. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เสนอการวิเคราะห์ข้อมูลโดยแบ่งออกเป็น ๔ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ผลการศึกษาจำนวนและร้อยละของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต โดยจำแนกตาม เพศ อายุ และคณะที่ศึกษา รายละเอียดแสดงไว้ในตารางที่ ๑

ตารางที่ ๑ ลักษณะข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตาม เพศ อายุ และคณะที่ศึกษา

ปัจจัยส่วนบุคคล		จำนวน(คน)	ร้อยละ
เพศ			
ชาย		๑๕๔	๔๐.๕
หญิง		๒๒๖	๕๙.๕
รวม		๓๘๐	๑๐๐.๐
อายุ			
๑๘ ปี		๕๙	๑๕.๕
๑๙ ปี		๑๓๗	๓๖.๑
๒๐ ปี		๙๔	๒๔.๗
๒๑ ปี		๔๗	๑๒.๔
๒๒ ปี		๓๖	๙.๔
๒๓ ปี		๔	๑.๑
๒๔ ปี		๒	๐.๕
๒๕ ปี		๑	๐.๒
รวม		๓๘๐	๑๐๐.๐
คณะที่ศึกษา			
คณะบริหารธุรกิจ		๕๑	๑๓.๒
คณะนิติศาสตร์		๔๗	๑๒.๔
คณะนิเทศศาสตร์		๔๗	๑๒.๔
คณะวิศวกรรมศาสตร์		๔๗	๑๒.๔
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์		๔๗	๑๒.๔
คณะศิลปศาสตร์		๔๗	๑๒.๔
คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี		๔๗	๑๒.๔
คณะจิตวิทยา		๔๗	๑๒.๔
รวม		๓๘๐	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๑ ผลการศึกษาจำนวนและร้อยละของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิตโดยจำแนกตาม เพศ อายุ และคณะที่ศึกษา พบว่า

เพศของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๒๒๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๕ และเพศชาย จำนวน ๑๕๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๕

อายุของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่มีอายุ ๑๙ ปี จำนวน ๑๓๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๑ รองลงมาคืออายุ ๒๐ ปี จำนวน ๙๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๗ อายุ ๑๘ ปี จำนวน ๕๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๕ และ อายุ ๒๑ ปี จำนวน ๔๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๔

	ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยา	($\bar{X}$)	(S.D.)	แปล ความหมาย
๑.	ด้านความเชื่อในความสามารถของตนเอง	๓.๙๗	.๔๘๘	ค่อนข้างสูง
๒.	ด้านการตั้งเป้าหมาย	๔.๐๙	.๔๘๔	ค่อนข้างสูง
๓.	ด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์	๔.๐๘	.๔๘๙	ค่อนข้างสูง
	โดยรวมปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยาทั้ง ๓ ด้าน	๔.๐๕	.๔๒๗	ค่อนข้างสูง

คณะที่ศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง เป็นนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ ของทั้ง ๘ คณะ มีจำนวนไม่แตกต่างกันมาก จึงคำนวณจำนวนคณะบริหารธุรกิจ ได้จำนวน ๕๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๔ รองลงมาคือ คณะวิศวกรรมศาสตร์ จำนวน ๔๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๖ ตามลำดับ

ตอนที่ ๒ ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยา ด้านความเชื่อในความสามารถของตนเอง ด้านการตั้งเป้าหมาย และ ด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ รายละเอียดดังแสดงไว้ในตารางที่ ๒

ตารางที่ ๒ ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยา

จากตารางที่ ๒ พบว่า ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยาด้านความเชื่อในความสามารถของตนเอง ($\bar{X}$ = ๓.๙๗) ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยาด้านการตั้งเป้าหมาย ($\bar{X}$ = ๔.๐๙) และ ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยาด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต ($\bar{X}$ = ๔.๐๗) ทั้ง ๓ ปัจจัย อยู่ในระดับค่อนข้างสูง ซึ่งปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยาทั้ง ๓ ด้าน โดยรวม ($\bar{X}$ = ๔.๐๕) อยู่ในระดับค่อนข้างสูง เช่นกัน

ตอนที่ ๓ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยากับความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค

ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยาด้านความเชื่อในความสามารถของตนเอง ด้านการตั้งเป้าหมาย และด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ กับความสามารถในการเผชิญและฟันฝ่าอุปสรรค โดยการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบ Pearson Product Moment Correlation รายละเอียดดังแสดงไว้ในตารางที่ ๓

ตารางที่ ๓ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยาตัวหลักกับความสามารถ ในการฟื้นฝ่าอุปสรรค ($n = ๓๘๐$)

ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยา	$X_{๑}$	Y
ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยา ($X_{๑}$)	๑.๐	-.๓๕๙**
ความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรค (Y)		๑.๐

** $p < ๐.๐๑$

จากตารางที่ ๓ พบว่า ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยา กับความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรค มีความสัมพันธ์กันในทิศทางตรงกันข้าม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ -.๓๕๙ แสดงให้เห็นว่า นักศึกษา มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต มีความเชื่อในความสามารถของตนเอง มีการตั้งเป้าหมาย และมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ค่อนข้างสูง แต่มีความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรคน้อย

ตารางที่ ๔ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยาย่อย กับความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรคในแต่ละด้าน ($n = ๓๘๐$)

ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยา	$X_{๑.๑}$	$X_{๑.๒}$	$X_{๑.๓}$	$Y_{๑.๑}$	$Y_{๑.๒}$	$Y_{๑.๓}$	$Y_{๑.๔}$	Y
ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยาด้านความเชื่อใน	๑.๐๐							
ความสามารถของ		๖๑๖**	๖๓๖**	๒๗๕**	๒๐๓**	๑๓๑*	๑๖๑**	๒๒๕**
ตนเอง ($X_{๑.๑}$)								
ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยาด้านการตั้งเป้าหมาย ($X_{๑.๒}$)		๑.๐๐						
ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยาด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ($X_{๑.๓}$)			๑.๐๐					
ความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรคด้านการควบคุม ($Y_{๑.๑}$)				๑.๐๐				
ความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรค					๑.๐๐			
ด้านการควบคุม ($Y_{๑.๑}$)						๑.๐๐		
ความสามารถในการฟื้นฝ่าอุปสรรค							๑.๐๐	

ด้านความ			
รับผิดชอบ (Y _{๑.๒})			
ความสามารถใน			
การฟื้นฟูอุปสรรค			
ด้านการเข้าถึง	๑.๐๐	๗๔๓**	๘๘๙**
ปัญหา (Y _{๑.๓})			
ความสามารถใน			
การฟื้นฟูอุปสรรค			
ด้านความอดทน		๑.๐๐	๘๖๓**
(Y _{๑.๔})			
ความสามารถใน			
การฟื้นฟูอุปสรรค			๑.๐๐
(Y)			

** p < ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔ พบว่า ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยา ด้านความเชื่อในความสามารถของตนเอง กับความสามารถในการฟื้นฟูอุปสรรค ด้านการควบคุม ด้านความรับผิดชอบต่อ ด้านการเข้าถึงปัญหา และด้านความอดทน มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ในทิศทางตรงกันข้าม โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ -.๒๗๕, -.๒๐๓, -.๑๓๑ และ -.๑๖๑ ตามลำดับ

ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยา ด้านการตั้งเป้าหมาย กับความสามารถในการฟื้นฟูอุปสรรค ด้านการควบคุม ด้านความรับผิดชอบต่อ ด้านการเข้าถึงปัญหา และด้านความอดทน มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ในทิศทางตรงกันข้าม โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ . -.๓๕๐, -.๒๗๙, -.๓๐๗ และ -.๒๗๒ ตามลำดับ

ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยา ด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ กับความสามารถในการฟื้นฟูอุปสรรค ด้านการควบคุม ด้านความรับผิดชอบต่อ ด้านการเข้าถึงปัญหา และด้านความอดทน มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ในทิศทางตรงกันข้าม โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ . -.๔๔๕, -.๓๓๖, . -.๓๐๗ และ -.๒๙๒ ตามลำดับ

ตอนที่ ๔ ผลการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์ส่งผลของปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยา กับความสามารถในการฟื้นฟูอุปสรรค

ตารางที่ ๕ การวิเคราะห์สัมประสิทธิ์ส่งผลของปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยากับ
ความสามารถในการฟื้นฟูอุปสรรค (Y) โดยใช้สมการถดถอยพหุคูณ (Regression)
รายละเอียดแสดงไว้ในตารางที่ ๔

ตัวแปรอิสระ	สัมประสิทธิ์ส่งผล (B)	ความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของสัมประสิทธิ์ส่งผล (Std.Error)	สัมประสิทธิ์ส่งมาตรฐาน (β)	t	Sig.
X _{๑.๑}	-.๑๘๘	.๐๔๒	-.๒๒๕	๔.๔๘๕	.๐๐๐
X _{๑.๒}	-.๒๙๕	.๐๔๑	-.๓๕๑	๗.๒๗๖	.๐๐๐
X _{๑.๓}	-.๓๔๓	.๐๔๐	-.๔๐๒	๘.๕๒๔	.๐๐๐
Constant	-.๓๔๓	.๐๔๖		๗.๔๕๔	.๐๐๐
Multiple R	.๔๐๒				
R Square	.๑๖๒				
Adjusted R Square	.๑๖๐				
Standard Error	.๓๗๓๕๐				

แหล่งความแปรปรวน	df	Sum of Squares	Mean Square	F	Sig.
Regression	๑	๘.๐๕๘	๑๐.๑๓๖	๕๕.๕๖๐	.๐๐๐
Residual	๓๗๖	๕๒.๕๓๒	.๑๔๕		
รวม	๓๗๗	๖๐.๕๙๐			

จากตารางที่ ๕ พบว่า ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยาที่ส่งผลต่อความสามารถในการฟื้นฟูอุปสรรค อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณเท่ากับ .๑๖๐ และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ในการพยากรณ์เท่ากับ .๑๖๒ ซึ่งสามารถทำนายกับความสามารถในการฟื้นฟูอุปสรรคได้ร้อยละ ๑๖.๒%

อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาพบว่า ปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยาทั้ง ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านความเชื่อในความสามารถของตนเอง ด้านการตั้งเป้าหมาย และด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิตโดยรวมอยู่ในระดับค่อนข้างสูง แสดงว่านักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิตมีความเชื่อในความสามารถของตนเองสูง กล่าวที่จะแสดงออกความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ ความเป็นผู้นำ กล้าตัดสินใจ ที่จะเผชิญกับความจริง ยอมรับฟังคำติชม มีความมุ่งมั่นที่จะเรียนให้ประสบความสำเร็จ มีการวางแผนในการเรียน และการทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และมั่นใจว่าจะประสบความสำเร็จ และได้รับปริญญาตามที่มุ่งหวัง

ผลการศึกษาปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยา กับความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค มีความสัมพันธ์กันในทิศทางตรงกันข้ามซึ่งแสดงให้เห็นว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต มี

ความเชื่อในความสามารถของตนเอง ด้านการตั้งเป้าหมาย และด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ค่อนข้างสูงมีแต่ความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคน้อย ในฐานะที่ผู้วิจัยใช้เครื่องมือเก็บข้อมูลเป็นแบบวัดที่ให้นักศึกษาตอบข้อมูลแสดงว่านักศึกษารู้ตัวเองว่ามีปัจจัยคัดสรรทางจิตวิทยาสูง แต่ก็ให้ข้อมูลที่เกินไปตามสภาพความเป็นจริง คือมีความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคต่ำ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ ดังนั้นจึงควรมีจัดอบรมให้นักศึกษานำศักยภาพตนเองออกมาเพื่อสามารถฟันฝ่าอุปสรรคได้ และควรใช้เครื่องมือการเก็บข้อมูลกลุ่มเล็กมากกว่านี้จะได้เข้าถึงความเป็นจริงของสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น โดยควรมีการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยการหาแนวทางพัฒนานักศึกษาได้เหมาะสมยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กนกพร ส่องศรี. (๒๕๕๑). การศึกษาเชาวน์อารมณ์ และความสามารถในการ
เผชิญและฟันฝ่าอุปสรรค ของนักศึกษาในสาขาวิศวกรรมศาสตร์
ระดับปริญญาตรี ในเขต กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์. บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- กัลยาณี สนธิสุวรรณ. (๒๕๔๒: ๑๕). ความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์
บุคลิกภาพกับผลการปฏิบัติงานของพนักงานกลุ่มธุรกิจโทรคมนาคม
เครือเจริญโภคภัณฑ์. วิทยานิพนธ์. กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นภดล คำเต็ม. (๒๕๔๕). ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ความสามารถ
ในการเผชิญและฟันฝ่าอุปสรรค การสนับสนุนจากครอบครัว กับ
ความสำเร็จในวิชาชีพของหัวหน้าหอผู้ป่วย
โรงพยาบาลศูนย์. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหาร
การพยาบาล. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นันทิยา วชิรลาภไพฑูรย์. (๒๕๔๗). การเพิ่มระดับความสามารถในการเผชิญและ
ฟันฝ่าอุปสรรคโดยการเรียนรู้พฤติกรรมในการเผชิญและฟันฝ่าอุปสรรค:
กรณีศึกษาเยาวชนกระทำผิดชาย. ปริญญามหาบัณฑิต. สาขาวิชา
จิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธีระศักดิ์ กำบรรณารักษ์. (๒๕๔๘). AQ. อัดเกินพิภพ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท
เอ็กซ์เปอร์เน็ท จำกัด.
- อนันต์ ดุลยพิริติส. (๒๕๔๗). ความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค การรับรู้
ความสามารถของตน ด้านการเรียน และนิสัยในการเรียนของนิสิต
นักศึกษาที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกัน. ปริญญานิพนธ์.
สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Mc Clelland, David C. (๑๙๘๕). **Human Motivation**. New York: Scott
Foresman Company
- Markman, G.D. (๑๙๙๙). **Adversity quotient: the role of personal
bounce-back ability in new venture formation**. Renseelaer
polytechnic institute.
- Stoltz, Paul G. (๑๙๙๗). **Adversity Quotient: Turning obstacles into
opportunities**. New York: United State of America.

พุทธวิธีในการจัดการความขัดแย้งในระบบสาธารณสุขของไทย
BUDDHIST PEACEFUL MEANS ON CONFLICT MANAGEMENT
IN THAI HEALTH CARE SYSTEM

นายแพทย์บรรพต ตันธีรวงศ์
นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพแบบพรรณนา โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและกระบวนการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีในระบบสาธารณสุขของไทยและตะวันตก (๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและกระบวนการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธวิธีในสมัยพุทธกาล (๓) เพื่อพัฒนารูปแบบพุทธวิธีในการจัดการความขัดแย้งทางการแพทย์และสาธารณสุขของไทยเชิงพุทธบูรณาการ

ผลการวิจัยพบว่าแนวคิดและกระบวนการการจัดการความขัดแย้งด้านการแพทย์และสาธารณสุขตามแนวคิดตะวันตก ให้ความสำคัญกับ (๑) การวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งจาก 5 สาเหตุในวงกลมความขัดแย้ง คือ ความขัดแย้งอันเนื่องมาจากโครงสร้าง ข้อมูล ความสัมพันธ์ ค่านิยม และผลประโยชน์ และ (๒) กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง ซึ่งผู้วิจัยพบว่าเป็นกระบวนการที่สามารถใช้ในการจัดการความขัดแย้งทางการแพทย์และสาธารณสุขให้เกิดข้อตกลงที่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายพึงพอใจกับผลประโยชน์ในระดับหนึ่ง กล่าวคือสามารถยุติปัญหาการฟ้องร้องต่อกันได้ แต่ยังประสบปัญหาความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ และการกลับมาให้บริการระหว่างกัน อีกทั้งต้องใช้เวลาหรืออาจไม่กลับคืนมา

สำหรับแนวคิดพุทธวิธีในการจัดการความขัดแย้งประกอบด้วยหลักสำคัญสองประการคือ (๑) เข้าใจหลักการแก้ปัญหาแบบพุทธ และ (๒) เข้าใจการเลือกและประยุกต์พุทธธรรมมาใช้ในการแก้ปัญหา สำหรับหลักการแก้ปัญหาแบบพุทธประการแรก ด้านแนวคิด พระพุทธเจ้าทรงให้แก่จากภายในตนเองโดยทำความเข้าใจกับทุกข์และทางออกแห่งทุกข์ของตนเอง ประการที่สอง ด้านกระบวนการและวิธีการ คือ ให้แก่ที่เหตุปัจจัยทั้งปัจจัยภายในและภายนอก ส่วนพุทธธรรมนั้น

หากเลือกและประยุกต์ใช้พุทธธรรมซึ่งมีอยู่หลากหลายอย่างเหมาะสม จะเป็นเครื่องช่วยแก้ปัญหาให้สำเร็จง่ายขึ้น ดังนั้น พุทธวิธีเป็นทั้งการแก้ปัญหาภายนอกและภายในตัวมนุษย์ แต่เนื่องจากการแก้ปัญหาภายในจิตมนุษย์นั้นได้รับการเอาใจใส่จากวิทยาการแต่ละยุคสมัยน้อย พระพุทธเจ้าเห็นว่าปัญหานี้ต้องเอาใจใส่ให้มาก จึงมักพบว่าการนำแนวคิดพุทธศาสนามาใช้ในการแก้ทุกขในสังคมจะปรากฏเป็นแนวคิด กระบวนการที่เน้นการแก้ปัจจัยภายในตัวมนุษย์เป็นสำคัญ การบูรณาการระหว่างพุทธวิธีและแนวตะวันตกจึงถือเป็นโอกาสพัฒนาการจัดการความขัดแย้งในระบบสาธารณสุขของไทยซึ่งมีจุดอ่อนที่ใช้แนวตะวันตกโดยลำพัง

ผลของการบูรณาการแนวคิดและกระบวนการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีในระบบสาธารณสุขของไทยและตะวันตก และแนวคิดและกระบวนการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธวิธี ได้รูปแบบพุทธวิธีในการจัดการความขัดแย้งทางการแพทย์และสาธารณสุขเชิงของไทย ซึ่งประกอบด้วยระบบย่อย ๓ ระบบ มีความต่อเนื่องและเสริมกัน ดังนี้

ระบบย่อยที่ ๑ เข้าใจอย่างพุทธ (ระบบย่อยปฏิเสธสมุบาททางการแพทย์)

เป็นจุดเริ่มของการใช้แนวคิดการแก้ปัญหาคือความขัดแย้งทางการแพทย์และสาธารณสุขจากภายในตนเองของคู่กรณี โดยทำความเข้าใจกับการเกิดและการดับแห่งทุกข์หรือความขัดแย้งจากภายใน โดยให้คู่กรณีตระหนักรู้เหตุปัจจัยต่างๆ ทั้งปัจจัยภายในตนเอง รวมทั้งปัจจัยภายนอก ๕ ประการ ในวงกลมความขัดแย้งของแนวคิดตะวันตก และเมื่อตระหนักรู้แล้วจึงปฏิเสธสมุบาทจะหมุนกลับไปสู่สายดับเกิดวิชาหรือปัญญา คู่กรณีก็จะร่วมมือกันหาทางออกของความขัดแย้งอย่างไม่ยึดติดตนเอง ในระบบย่อยที่ ๒ ต่อไป

ระบบย่อยที่ ๒ จัดการที่ต้นตอ (ระบบย่อยอริยสัจทางการแพทย์)

เป็นการใช้กระบวนการแนวพุทธเมื่อเกิดความขัดแย้งทางการแพทย์และสาธารณสุขขึ้น คู่กรณีจะร่วมกันทำความเข้าใจปัญหา ต้นตอของปัญหาโดยหลักอริยสัจ รวมทั้งร่วมมือกันหาทางออก และวิธีการแก้ปัญหา โดยอาจนำการจัดการปัญหาบนฐานของผลประโยชน์ร่วมกันตามแนวตะวันตกมาเสริมจะทำให้กระบวนการแก้ปัญหาสำเร็จง่ายขึ้น

ระบบย่อยที่ ๓ ปรับโครงสร้างวิธีการจัดการ (ระบบย่อยมรรควิธีทางการแพทย์)

เป็นการหาวิธีการที่แยบยลในแก้ที่ตรงกับเหตุปัจจัย เมื่อวงจรปฏิเสธสมุบาทหมุนกลับไปสู่การเกิดกุศลมูลขึ้นในจิตใจของหมอ-คนไข้ มรรคมงคล ๘ อัน

ประกอบด้วย คำริชอบ คืดชอบ กระทำชอบ เป็นต้นจะถูกใช้เป็นวิธีการจัดการผ่านการพูดคุยอย่างลึก (profound talk) และการปรับกรอบความคิด (reframing) ตามแนวตะวันตกมาเป็นเครื่องมือ ค้นพบวิธีการตอบสนองความต้องการที่จำเป็นทั้งภายในและภายนอกจิตใจของคู่กรณี ทำให้ความขัดแย้งทางการแพทย์และสาธารณสุขยุติ และความสัมพันธ์ที่ดี ความไว้วางใจระหว่างหมอ-คนไข้กลับคืนมา

ผู้วิจัยได้เสนอแนะว่า การนำแนวคิดรูปแบบพุทธวิธีการจัดการความขัดแย้งทางการแพทย์และสาธารณสุขนี้ไปใช้ควรมีการศึกษาเพิ่มเติม และควรมีการทดลองนำไปใช้ในหลักสูตรการอบรมกลุ่มผู้ใกล้ชิดเกี่ยวกับการการแพทย์เพื่อสร้างคู่มือปฏิบัติที่เป็นประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

Introduction

Thai society, like other societies, still lacks an effective system for peaceful conflict management in Health Care System. An important and appropriate approach to resolve conflict that has been cited predominantly is Buddhist Peaceful Conflict Management, as appeared in stories of conflict in Suttantapitṭaka settled by the Lord Buddha. Although Buddhist Peaceful Conflict Management in various conflict fields and Western Peaceful Conflict Management have been explored and applied widely, what is still lacking, is the integration of concepts and processes of both approaches for solid and effective Peaceful Conflict Management in Thai Health Care System of Buddhism dominant context in order to reinforce positive doctor-patient relationship and trust building between them.

Research Objectives

1.2.1 To analyze concepts and processes of peaceful conflict management in Thai and Western health care systems.

1.2.2 To analyze concepts and processes of Buddhist peaceful conflict management.

1.2.3 To develop a model of Buddhist peaceful means on conflict management in Thai health care system.

Research Methodology

The researcher defines research procedure as follows.

Stage 1: Analysis of the “Situation and Root Cause of Conflicts in Thai Health Care System”

Stage 2: Analysis of “Concepts and Processes of Peaceful Conflict Management in Thai Health Care System

Stage 3: Analysis of “Concepts and Processes of Peaceful Conflict Management in Western Health Care System”

Stage 4: Analysis of “Concepts and Processes of Buddhist Peaceful Conflict Management”

Stage 5: Preparation for Integration

Stage 6: Integration

Stage 7: Examination of Body of Knowledge

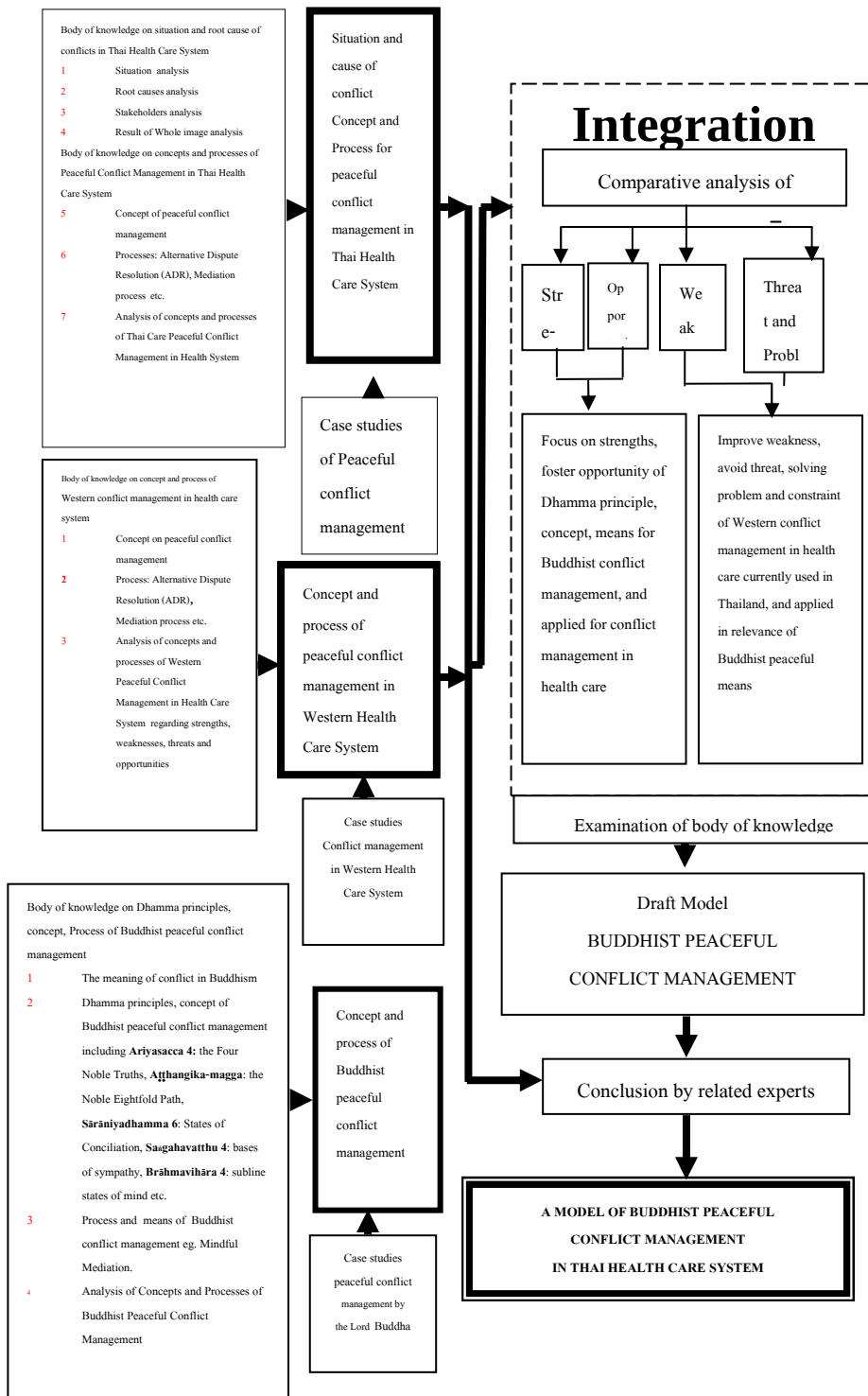
Stage 8: Improvement of Draft Result

Stage 9 Conclusion and recommendations of the research

model result

Figure 1 Research Methodology

Conclusion

The results of analysis on Western and Buddhist means for peaceful conflict management, coupled with the results of analysis of the case studies are integrated into a model of Buddhist means on Peaceful Conflict Management, by the following stages.

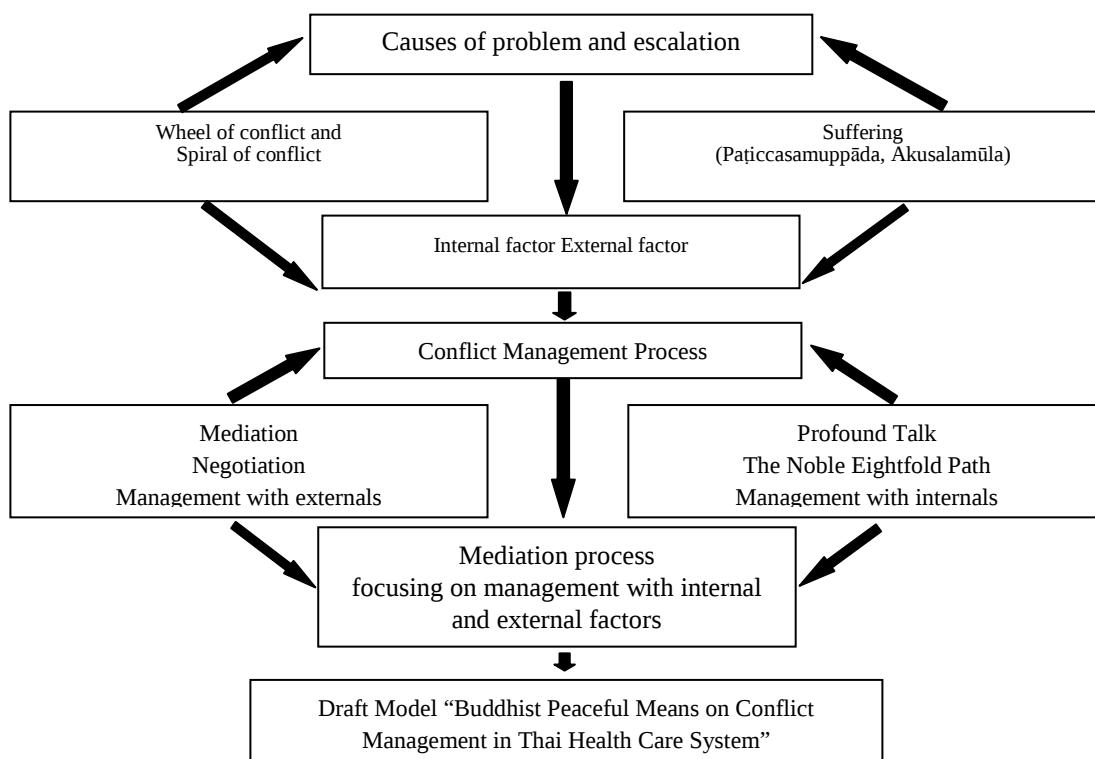

Figure 2 The results of analysis on Buddhist and Western Concepts for peaceful conflict

management coupled with the results from case studies

After performing the integration, a draft model is developed, presented and interviewed with 13 experts to obtain their opinions and comments. The researcher accordingly made some adjustments and the final model is presented in the following figures:

- 1] Understanding with Buddhism : Pat[□]iccasmuppāda in Health Care Sub-system
- 2] Managing the origin : Ariyasacca in Health Care Sub-system
- 3] Conceptual Reframing : Ariyamagga in Health Care Sub-system through profound talk

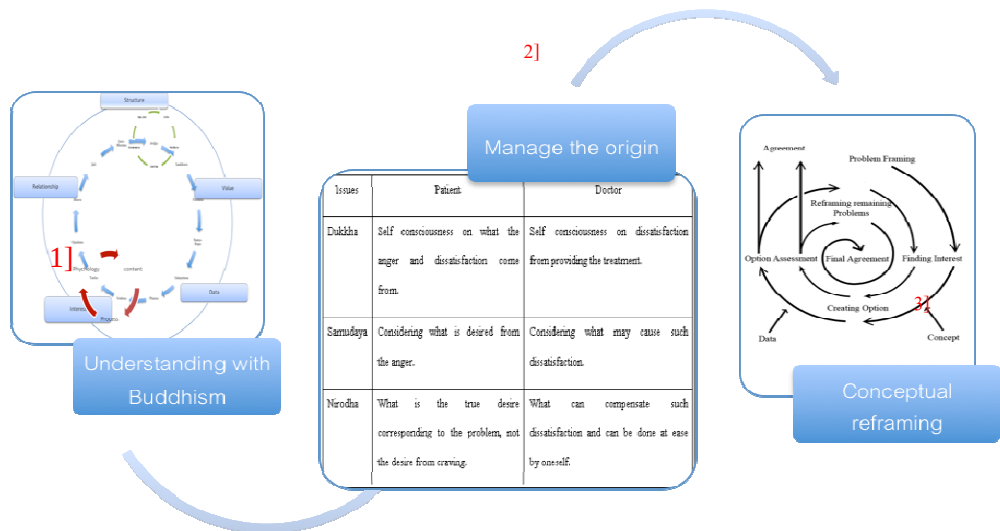
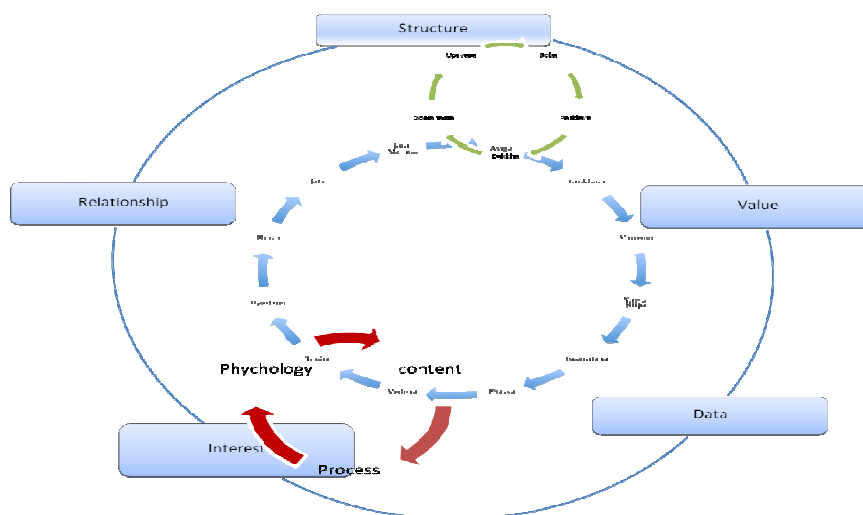

Figure 3 Final Model of Buddhist Peaceful Means on Conflict Management in Thai Health CareSystem

1] Understanding with Buddhism: Paṭiccasamuppāda in health care sub-system

Paṭiccasamuppāda in health care conflict is an integration of internal factors that evoke the cycle of ignorance risen by 5 causal factors evolving along as a sub-system toward **Vedana** and adhere to the picture created by both parties in their mind. Such adherence incorporated into external society relating to existence, hence producing another stimulating cycle to create self-picture of living happily in the society. Consequently, the **craving** manifests, holding fast or **Upadāna** to that picture, while searching and seeking ways of satisfying one's desire. If the desire is not fulfilled, cycles of greed, delusion, and anger repeatedly appear and overlay upon one another, leading the conflict to escalate.

2] Manage the origin: Ariyasacca in health care sub-system

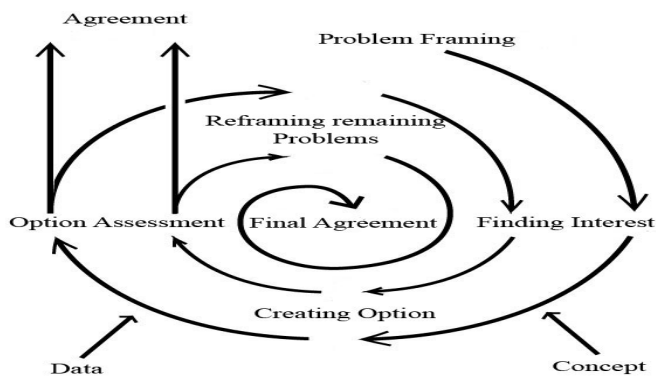
Issues	Patient	Doctor
Dukkha	Self- consciousness on what the anger and dissatisfaction come from.	Self- consciousness on dissatisfaction from providing the treatment.
Samudaya	Considering what are the causes of anger and dissatisfaction from.	Considering what may cause such dissatisfaction.
Nirodha	What is the true desire corresponding to the problem, not the desire from craving.	What can compensate such dissatisfaction that can be done at ease by oneself.
Magga	Discuss and consider what are needs on the true bases of the problems.	Discuss and consider what potential interests to support on the true bases of problems by ourselves

This part shows the Four Noble Truth to manage problem solving. According to the table of Ariyasacca in health care system, it can be observed that consideration by means of Ariyasacca cannot be made by only one party. However, both parties have to reflect on themselves in order to lead the discussion and understand the true picture, not the self-centered picture. Both the patient and the doctor individually possess their self-centered picture, so understanding each other has to build upon thorough consideration of self- picture by profound exchange of one another's

picture without looking at any desires. This process will progressively move on and take many rounds of considerations or revisits to permit true self understanding, as shown in the method of conceptual reframing as follows.

3] Conceptual reframing: The Noble Eightfold Path in health care sub-system through profound talk

Conceptual reframing is to revert the cycles of Paṭiṇḍīyasamuppāda and Akusalamūla by reframing the problem of every single factor one by one in the cycle. For example, when encountering the cycle of Akusalamūla initiated with greed, delusion, and anger, conceptual reframing toward actions in the right direction must start from anger. Framing the problem is basically on the anger, discovering interest to reduce anger, giving idea, choices, and data. If the anger subsides, then consider the remaining factors,

greed and delusion, in the cycle of Akusalamūla through investigating each detailed factor in the cycle of Patīccasamuppāda, subsequently the spiral of emotion and Patīccasapupāda begins to turn around. This will accordingly lead to self-reflection and self-consciousness along the Noble Eightfold Path and profound talk. Under this retracing process, what will come up along the process are some agreements of responsive interest for both internal and external factors. These agreements might be those brought about by the right consciousness, right thought, right actions, or something from the parties' inner change and/or compensation with particular interests that fulfill the 5 aspects of external desire.

Discussion

Having presented the model in the interviews with experts to obtain their opinions and comments, the researcher accordingly made some adjustments with the model although the majority of experts viewed that the model is practically possible. Interviewing of experts revealed some points of view that the researcher considered useful and should be raised for additional discussions as follows.

1] Rationale for conflict management

Buddhist means for conflict management focus on solving problems of internal causal factors by themselves, whereas the Western means focus on solving the problem of external causal factors. At this point, some experts argued that it seemed the researcher understands that Buddhist means fails to pay attention on external factors, and the western mean ignores internal factors.

On this issue, the researcher perceives that both concepts differ in their emphasis but not without attention of any factors.

The researcher would like to draw a comparison regarding different focuses of problem solving between Western and Buddhist means that:

“If peaceful mean equates the light, and the western mean of conflict management is similar to the flashlight from external origin outside individuals and illuminate to give warmth to people in society, to make them feel warm. It will not affect evenly to everyone in the society.

Whereas Buddhist mean of conflict management likens to the light of power shining from individuals to give light and warmth gradually spreading all over the society. If people in the society persist in the same way even in the midst of chaotic society, the light of power of

those holding fast to Buddhist mean will never change, and this is the central focus of Buddhism on true peace”.

2] Focus of integration

There is an issue on integration from the experts’ opinion whether Buddhist mean or western mean should be the core of the social world?

The western mean of conflict management employed in medical and health care context can produce an agreement and terminate the conflict at particular level.

The problems are that if we want to move the result of conflict management deep down into true peace between parties, the focus on western mean with Buddhist mean as a supplement is hence a limitation for maintaining the level of understanding in Buddhism when applying the model. Moreover, the training for mediator in health care system will lack the focus on Buddhist means.

3] Utilization of the model

3.1 In training

The researcher agreed with the experts on the point that training mediators using this model requires explicit process and manual, with practical training rather than merely note-taking and

listening in class. The process of Buddhist mean including Pat^īccasamuppāda and Ariyasacca, as well as related core Dhamma principles, have to be clearly defined as a procedure in manual with explicit method and steps. The trainees must be encouraged to appreciate the Buddhist concept before entering into the training with western lessons and approaches.

The western rationale previously used in the training has to be revised and emphasized with Buddhist means so that the trainees clearly understand the model.

3.2 In working

Utilization of this model in working in health care system to prevent conflict has a limitation for direct use. The researcher believes that the model has to be revised again with possible emphasis on the Buddhist means as a core and simplify the wordings because general officers who do not participate in the actual training course will find it difficult. It may be highlighted on humanized health care which is widely used and has social definition for easy understanding, to guide the use of Buddhist means at work. Further study is needed for this.

However, the researcher used this model to perform a feasibility study how it can be used in training and in practice.

Recommendations

1] Challenge for implementing this Model

This Model gives priority firstly in employing the concept to resolve conflict problems from the inside. The parties are encouraged to know themselves to become aware of various internal causal factors or Avijjā through the Cycle of Patīcasamupāda, followed by applying the Four Noble Truth and the Noble Eightfold Path to pave the ways out of conflict peacefully. This depends on the belief of the Law of Dependent Origination in Buddhism. In Buddhism's dimension, it is believed that peace originates from the inside. Under these conditions, individuals who attained the insight of knowing themselves regardless of the extent of difficult circumstances would find calm and peace in oneself. Once conflicting people individually follow the direction to find peace in self, such calmness and peace will extend to other stakeholders in those conflicts and bring people in health care system into calm and peace as well.

Health care conflict is often interpersonal or individual. The challenges are how to prepare individual conflicting parties ready to voluntarily engage the peaceful ways by insight themselves out of Avijjā, before collaborative participation to employ the Four

Noble Truth and The Noble Eightfold Path accompanied by outstanding Western means to pave the ways out of conflict peacefully.

2] For further studies

2.1 Participatory action research study for feasible use

Although the current model of Buddhist means for management of conflict in health care system is developed by integration of outstanding Western means into Buddhist means, it was agreed by both the experts and the field practitioners in health care mediation that it can be practically used but rather a theoretical model. However, actual application of the model should employ participatory action research study to develop a manual for feasible use for managing conflicts in Thai health care arena.

2.2 Managing and settling conflicts comprise several other means for instance Conflict Transformation, which the researcher perceives as potential and effective ways to be applied with Buddhist means on conflict management in Thai Health Care System. Further study is recommended on this area.

2.3 What are the proper Dhamma principles and simplification into native Thai language that are better and easy-to-

understand for lay people as well as the nature conversation styles of the Buddha that is conducive to the establishment of insight leading to the parties acceptance and faith in Dhamma and teachings?

In-depth studies to elicit the characteristics of the Buddha's conversation may contribute to technical development in this field allowing the access to potential means of solving social conflict including conflict in health care system.

2.4 Model development study

Study on the process assessment in the actual practice of mediators who attended the training course on this model will be useful in improving the model for more inclusive.

References

Primary Sources

English Versions:

Anguttaranikāya. Vols.I-II. R. Morris (Ed). A.K. Wader (revised). Oxford: PTS, 1989, 1995.

Anguttaranikāya. Vols. III- V. E. Hardy (Ed). Oxford: PTS, 3rd ed. 1994

Dīghanikāya. Vols.I-II. T.W.Rhys Davids & J. E. Carpenter (Ed). Oxford: PTS, 1982, 1995.

Dīghanikāya. Vol. III. J.E. Carpenter (Ed), Oxford: PTS, 1911

Majjhimanikāya. Vols. I-III. V. Trenckner & R. Chalmers (Ed). Oxford: PTS, 1993.

Majjhimanikāya. Vol. IV. R.Chalmers (Ed). Oxford: PTS, 1994.

Samyuttanikāya. Vol. I. G.A. Somaratne (Ed). Oxford: PTS, 1996.

Samyuttanikāya. Vols. II-V. M. Leon Feer (Ed). Oxford: PTS, 1989-1976.

Visuddhimagga. Vols. I-II. Mrs C.A.F. Rhys Davids (Ed). Oxford: PTS, 1921-1975.

Vinaya. Vols. I-V. H. Oldenberg (Ed). Oxford: PTS, 1969-1982.

Thai Versions:

Mahachulalongkornrajavidyalaya, Tipitaka Thai Version.

Mahachulalongkorn Buddhist University Edition.. Bangkok:

Mahachulalongkornrajavidyalaya, 2000.

Mahamakut Buddhist University, **Tipitaka and Atthakatha Translated Version.** 4th printing, Bangkok: Mahamakut Buddhist University Press, 2000.

Suttantapitaka. Citizen Version. Bangkok: Department of Ministry of Culture, 2005.

Phra Buddhakosa, **Visuddhimagga (Thai)**, Translated and Edited by Somdej Phra Buddhacarya (Arj Arsapamahathera), 6th Printing, Bangkok : Tanaplace Ltd.,2005.

Pāli Version

Tipitaka. Saimrath Edition[in Pali], Vol. 4: 209, 1995.

.Secondary Sources

Books

Buddhadasa Bhikkhu, **Peace[in Thai]**, 1st edition, Bangkok :

Mitsamphan Printing, 2006.

Phra Brahmagunaporn (P.A. Payutto), **Dictionary of Buddhism[in Thai]**, Bangkok :

S.R,Printing, 13rd edition, 2005.

P.A. Payutto., **Buddhadhamma(Abridged)**, Bangkok :

Buddhadhamma Foundation, 1996.

Banpot Thontiravong,, **Mediation in Health Care: Understanding, Living With,**

and Managing Conflict: Changing Conflict to Collaboration[in Thai],

Bangkok : Samcharoenpanichaya printing, 2007.

Baylis, John Steve. Smith, and Owens, Patricia. **The Globalization of world Politics:**

An introduction to international relations, Oxford University Press, 2008.

Coutries,Chaix C.et al., **Effective of financial incentives on medical practice:**

results from a system review of the literature and methodological issue, Carter, Jimmy. **Peace Talk**. Translated by

Sripen Supittayakul, Bangkok: Office of

the National Research Council of Thailand, 2542.

Chaiwat Sathaarnant, **Challenging Choices: Violence and Non-Violence**, Bangkok :

Komol Keemthong Press.

Chaix- Coutries,C.et al., **Effective of financial incentives on medical practice: results**

from a system review of the literature and methodological

issue, International Journal for Quality in Health care, series no. 12(2), 2000.

Dolaporn Lochalermwattana, **My Child got infection at the hip joint after birth**

and caused cripple legs in Aorasom Suthisakorn. It is Suspicious that

Death was caused by Doctor, Bangkok : Sarakadee Publishing, 2006.

Deutsch, M. **The resolution of conflict: Constructive and destructive processes**,

New Haven, CT: Yale University Press, 1973.

Fisher,R.J. **Interactive conflict resolution**, New York : Syracuse University Press, 1977.

Fisher, R. Ury, W. and B. Patton, **Getting to yes: Negotiating agreement without giving in,**

2nd ed, New York : Penguin Books, 1991.

Furlong, Gary T. **The Conflict Resolution Toolbox**, Ontario : John Wiley & Sons

Canada, 2005.

Gandhi, M. K. **The Selected Works of Mahatma Gandhi,**

Ahmedabad : Navajivan

Publishing House 1968.

Galtung, Johan **Peace by peaceful means: Peace and conflict, development**

and civilization, 1998.

Komart Juengsatiensap, “Peace Well-being : Peaceful Means and Conflict Management

in Health System”, Bangkok : Deewon printing, 2550.

Moore, Christopher. **The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict**, 2nd ed. San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers, 1996.

Mayor, Bernard. **The Dynamics of Conflict Resolution: a practitioner’s Guide**,

San Francisco : Jossey-Bass Printing, 2000.

Marcus, Leonard J. **Renegotiating Health Care : Resolving conflict to build collaboration.**

USA : Jossey-Bass. San Francisco, 1995.

McConnel, John A. Thai translation by Phra Pisarn Vishal. **Mindful**

Mediation:

A Handbook for Buddhist. Bangkok : Roenkoew printing, 1995.

Marcus. L. J. and Roover, J.E. **“Health care and mediation,** Spring : ACResolution, 2003,

Mark Thamthai, **Peaceful Means : Strategy for National Security,** Bangkok:

National Security Council Office, 1997

Morris, Catherine. **Managing Conflict in Health Care Settings:**

Principles, Practices

and policies. Nonthaburi : King Prajadhipok

Institute, Thailand, 2004.

_____Ministry of Resources and Environment , Republic of

Phillipine. **Appropriate**

Dispute Resolution Processes, Tanggol Kalikasan of Haribon Foundation

and Asia Foundation, 2002.

_____Ministry of Resources and Environment , Republic of

Phillipine. **Appropriate**

Dispute Resolution Processes, Tanggol Kalikasan of
Haribon Foundation

and Asia Foundation, 2002

_____Nonthaburi provincial court of justice, Statistical Division of .

The medical pursuit cases in Nonthaburi provincial
court of justice during

B.E. 2539 - B.E. 2554.

Prawase Wasi, **Health System concentrated on the Heart of**

Humanity: Second Era

of Thailand's Health[in Thai], paper presented at
the 7th : HA National

Forum- Innovation, Follow-up and Evaluation of
Quality, Impact

Convention Center, Muangthong Thane, Nonthaburi,
; March 14, 2006

Phra Paisal Visalo. **Thai Buddhism in the future: trend and**

solution for crisis [in Thai],

Bangkok: Office of Health Promotion Fund (Sor Sor Sor.), 2003.

Phratelysophon et al., **Buddhism and modern world technology**[in Thai], 2nd edition.

Bangkok: Chulalongkorn University, (2005).

Phratelywet (Prayut Payutto). **Buddhism and Thailand**[in Thai],

Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, (1993).

Prawase Wasi, **Public Health and Buddhadhamma**[in Thai],

Bangkok : Komol Keemthong Foundation Press, 2524 cited

in Komart Juengsatienap, **Peace-Well-Being : Peaceful**

means and Conflict Management in Health System[in

Thai], 2550.

Ruble, T. L. and K. W. Thomas. “**Support for a two-dimensional model of**

conflict behavior” in Organizational behavior and

human performance,

USA : McGraw-Hill, 1976.

Rogan, R. Hammer, M.R. and C. Van Zandt. **Dynamic processes of crisis negotiation**

: Theory, research and practice, Westport, CT:

Greenwood Press, 1997.

Ramsbotham, Oliver et al., **Contemporary conflict resolution**,

(Cambridge, UK : Polity Press, 2006).

Sukarn Rojanaprai Wong, **Suffering of Patient : Why Patient Sue Doctor ? [in Thai]**,

Bangkok : Thai consumer foundation, 1999.

Surachai Sirikrai , **Globalization : Impact to Thailand [in Thai]**,

(Bangkok : King

Prachathipok Institute, 2010).

Stella Ting-Toomey. **Toward a Theory of Conflict and Culture**, CA : Thousand Oaks, Sage, 1985.

Saree Ongsomwang. **Crisis of Relationship Between Patients and Physicians [in Thai]**.

A report of the seminar on “Crisis of Relationship Between Patients

and Physicians”, Bangkok : Health System Research Institute, 2006.

Zartman, I.W. and J.L. Rasmussen (Eds.), **Peacemaking in international conflict: Methods**

& Techniques, Washington DC : United States Institute of Peace Press, 1997.

Journals and Research works

_____ **International Journal for Quality in Health Care**, series no. 12(2), 2000

Journal of Business Studies Quarterly, 2010, Vol. 1, No. 3.

Carla M.Evans, Daniel Vacca, Nile M. Khanfar and

Catherine A. Harrington.

S.Sivaraksa. **Buddhism management in globalization age.**

Bunditsasna MMR.

5th year. Vol. 9 May–Oct. (2006).

Banpot Thontiravong, **Conflict Settlement in Suttantapitaka. A**

Thematic **Paper for**

the Degree of Doctor of Philosophy in

Buddhism(Buddhist Studies) ,

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya

University, Bangkok, 2011.

Phramaha Hansa Dhammahaso (Nitiboonyakorn), “The Model of

Buddhist Peaceful

Means for Conflict Management: A Case Study of

Mae Tachang Basin”,

Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy

in Buddhism

(Buddhist Studies),Graduate School,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Bangkok, 2004.

Phramaha Yuthana Narachettho, “Buddhism and settlement of political conflict in Thai society : A Case Study of The Yellow and The Red Shirts”, in Phramaha Hansa Dhammhaso et. al., editors of “ Buddhist Approach to Political Conflict and Peace Development”, a **International Seminar on Vesak Day**, Bangkok, 2009.

Electronic Data

Lumetra. **The Medicare Beneficiary Complaint Alternative Methods Study.**

Supattara Sriwanichagorn (2003) **“Research Conceptual Framework of Health**

การศึกษาวิเคราะห์เรื่องรัศมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ผ่านแนวคิดเรื่องแสงในวิทยาการสมัยใหม่เรื่องสนามพลังงานในมนุษย์

An Analytical study of the light radiation in Theravāda Buddhism Through Human Energy Field in Modern Scientific Perspective

รุ่งศักดิ์ ศิวาชัย

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิเคราะห์เรื่องรัศมีในพระพุทธศาสนาเถรวาทผ่านเรื่องแสงในวิทยาการสมัยใหม่เรื่องสนามพลังงานในมนุษย์ นี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑.เพื่อศึกษาเรื่องรัศมีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ๒.เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องแสงในวิทยาการสมัยใหม่เรื่องสนามพลังงานในมนุษย์ ๓.เพื่อวิเคราะห์เรื่องรัศมีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทผ่านแนวคิดเรื่องแสงในวิทยาการสมัยใหม่เรื่องสนามพลังงานในมนุษย์

ผลการวิจัย พบว่า รัศมีในพระพุทธศาสนา หมายถึง แสงสว่างที่เปล่งออกมา พบในบุคคลพิเศษ เช่นใน พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันต์ พระเจ้าจักรพรรดิ และไม่พบในคนธรรมดา ที่มาของรัศมี เป็นผลพลอยได้จากการปฏิบัติในเรื่อง ทาน ศีล ภาวนา ความแตกต่างด้านขนาดรัศมีขึ้นอยู่กับ การเจริญภาวนา ส่วนความแตกต่างด้านความบริสุทธิ์ และความรุ่งเรือง ขึ้นอยู่กับ ศีล และ การภาวนา คุณประโยชน์ของรัศมี เป็นสัญญาณการปรากฏตัวของผู้มีบุญ เป็นเครื่องมือสร้างความศรัทธา และการแสดงผล การพิจารณาธรรม เป็นเครื่องมือเร่งการเจริญวิปัสสนา และเป็นสัญญาณการเกิดปิติและศรัทธาในบุคคลต่างๆ

สนามพลังงานในมนุษย์ เป็นสนามพลังงานที่มาจากมนุษย์ ในลักษณะพลังงานแม่เหล็กไฟฟ้า กระจายอยู่รอบๆร่างกายในลักษณะวงรีและมีขนาดขยาย

ได้บางทฤษฎีเรียกว่ากายเรืองแสงที่ซ่อนอยู่ในตัวโดยปกติไม่สามารถเห็นได้ ลักษณะเหมือนร่างกายแต่โปร่งแสงอยู่ในอีกมิติหนึ่ง และซ่อนกันอยู่ เชื่อมโยงและมีอิทธิพลกับกายภาพโดยการเปลี่ยนพลังงานผ่านทางพลังงาน

รัศมีในพระพุทธศาสนาและสนามพลังงานในมนุษย์นั้นมีความสอดคล้องกันด้านนิยามและความหมายและมีความสอดคล้องในจุดกำเนิดของรัศมีจากร่างกาย คุณลักษณะ เรื่องขนาด ความบริสุทธิ์และความรุ่งเรือง โดยพระพุทธศาสนามีที่มาจากคุณภาพของการสำรวจทางกายและทางใจและการเจริญปัญญาซึ่งคล้ายกับทางวิทยาศาสตร์ที่อธิบายว่าสนามความคิดเป็นตัวกำหนดลักษณะรูปแบบสนามพลังงานชีวิตคุณประโยชน์ของรัศมีในพระพุทธศาสนาและสนามพลังงานในมนุษย์นั้น มีความสอดคล้องกัน ในฐานะสัญญาผลการแสดงออกถึงคุณภาพทางพลังงานในร่างกาย อารมณ์และจิตใจ นอกจากนั้นยังมีความสอดคล้องกันในฐานะที่เป็นเครื่องมือที่สามารถใช้ในการช่วยเหลือบุคคลอื่นได้

อย่างไรก็ดีความสำคัญของการศึกษาเรื่องนี้ คือ คุณประโยชน์ที่ได้จากการศึกษาเรื่องรัศมีในพระพุทธศาสนาเถรวาทผ่านแสงในวิทยาการสมัยใหม่ เพื่อส่งเสริมแนวคิดสัมมาทิฐิ เพื่อส่งเสริมแนวคิดทุกอย่างที่เกิดจากใจ เพื่อส่งเสริมการลดความยึดถือตัวตนและพัฒนาตนเอง

คำสำคัญ : รัศมีในพระพุทธศาสนา, สนามพลังงานในมนุษย์

Abstract

This dissertation paper is of three objectives, namely : 1 to analytically study the light radiation in Theravāda Buddhist Scriptures through the human energy field in modern scientific perspective. 2 to analytically study the human energy field in modern scientific perspective. 3 to analytically study the light radiation in Theravāda Buddhist scriptures through the human energy field in modern scientific perspective.

The results show that the light radiation or radius refers to the light emitted from the center or person. A light radiation is the symbol found in the very meritorious person in Buddhism such as Lord Buddha, The Individually Enlightened One, Arahanta, the Emperor , the Angels and the Brahma. It is not found in ordinary people. The light radiation is a result of practicing Three Merits – Dāna, Sila, Bhāvanā. Moreover there are three different characteristics of the light radiation which are the size, the purity and the glory. They come from the quality of practicing Three Merits – Dāna, Sila, Bhāvanā. There are many benefits of light radiation such as being used as the sign of meritorious person, being used as a tool to create faith, the sign of thinking of Dharma, a tool to help other people. Finally, it is the sign of happiness and faith.

The human energy filed is the energy emitted from human body in form of bio-electromagnetic surrounding the body. It has oval shape and also can expand. There is more than one energy field in human body. It is called a subtle body, that can't be seen and it is connected with physical body and also exchanges energy to one another. There are many modern electrical equipments that can measure this energy field.

From the study shows the light radiation in Theravāda Buddhism and human energy field are of a lot in common such as the definition, origin, character and benefit.

Moreover, the result of the experiment in human energy field in this thesis and opinions from the experts in Buddhist scripture and human energy filed show the highly relevant of light radiation in Theravāda Buddhism and human energy filed. The important of this study are firstly to encourage people to have the Right View in Theravāda Buddhism, secondly, to support the idea that mind creates everything, and finally to encourage people to lessen their ego and improve themselves in daily life.

Key words : Light Radiation Theravāda Buddhism, Human energy Field

บทนำ

นับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ความเชื่อของศาสนาต่าง ๆ นั้น มักจะมีการกล่าวถึงลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งของพระศาสดา พระสาวก หรือเหล่าผู้มีบุญ ในแต่ละศาสนาไว้ อยู่เสมอนั้นก็คือ รัศมี หรือแสงสว่าง ที่ถูกเปล่งออกมาจากเหล่าศาสดา และผู้มีบุญทั้งหลายเหล่านั้น ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์ และลักษณะพิเศษที่แสดงให้เห็นคุณสมบัติ ของผู้มีรัศมี หรือแสงสว่างประกายสว่างไสว เหล่านั้นว่า เป็นผู้วิเศษ เป็นผู้มีบุญ บารมี เป็นผู้มียุทธิปาฏิหาริย์ อันอัศจรรย์

ในพระพุทธศาสนา ก็เช่นกัน ปรากฏว่ามีบุคคลที่มีรัศมี

หรือแสงสว่างที่ปรากฏออกมาจากร่างกาย ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เช่น ยักข คนธรรพ์ กุมภังค นาค^๑ และเทวดาบางพวก^๒ นอกจากนี้ยังมี พรหม^๓ อารักษ์สรพรหม^๔ พระเจ้า

^๑ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๔๓/๒๒๗, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๕/๒๑๙, ๒๘๕/๒๓๓, ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๔๐/๕๑๒.

^๒ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๔๐/๒๖๘, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๔๙/๒๖๗, ๒๕๐/๒๖๙, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๓๒/๒๗๒, ๒๓๓/๒๗๓, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑/๑, ส.ข. (ไทย) ๑๗/๘๗/๑๖๐, อ.ง.ป.ญ.จ. (ไทย) ๒๒/๓๔/๕๖, ๔๔/๗๒, อ.ง.ส.ต.ต.ก. (ไทย) ๒๓/๓๒/๔๙, ขุ.ข. (ไทย) ๒๕/๑/๖, ขุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑/๑, ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๔๒๓/๒๔๖, ที.ม.อ. (บาลี) ๓๑๖.

^๓อ.ง.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๘๑/๓๐๕, อ.ง.ต.ก.อ. (บาลี) ๒๓๒.

^๔ที.ส. (ไทย) ๙/๓๙/๑๖, ๔๐/๑๗, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๘/๒๘, ๑๑๙/๘๘-๘๙.

จักรพรรดิ^๕ พระปัจเจกพุทธเจ้า^๖ และพระสัมมาสัมพุทธเจ้า^๗ เป็นต้น โดยที่ลักษณะ ความสว่าง และ รูปแบบ แห่งรัศมีแตกต่างกันไป ตาม บุญบารมีที่ได้สั่งสม^๘ ในกรณีรัศมีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเรียกว่า “พระฉัพพรรณรังสี” ซึ่งเป็นรัศมีที่ประกอบด้วยแสง ๖ สี^๙

เรื่องราวของรัศมีและแสง โอกาส ต่างๆในพระพุทธศาสนานั้น มีความใกล้เคียงกับ แนวคิดเรื่องแสง ในวิทยาการสมัยใหม่ในเรื่องสนามพลังงานในมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นใน แนวคิดทางวิทยาศาสตร์ แสงเป็น คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า^{๑๐} แสงสามารถ จำแนกตามความยาวคลื่น เรียกว่า “สเปกตรัม” ซึ่งมี ๗ สี ได้แก่ แดง ส้ม เหลือง เขียว น้ำเงิน คราม และ ม่วง^{๑๑} มีการทดลองจนทำให้ทราบ

ว่า แสงมีผลต่อสภาพร่างกาย^{๑๒} และ จิตใจ^{๑๓} ซึ่งเป็นที่เข้าใจกันว่า แสง นั้นเกิดจากการสั่นสะเทือนแห่ง อะตอม^{๑๔} ดังนั้นวิจัยฉบับนี้จึงเรียก แนวคิดนี้ว่า แนวคิดการสั่นสะเทือน แห่งอะตอม

นอกจากแนวคิดนี้แล้ว ใน วิทยาการตะวันตกได้พัฒนา การศึกษาเรื่องแสงสีในลักษณะอื่น อีก นักวิทยาศาสตร์ตะวันตกเชื่อว่า รัศมีหรือสนามพลังงานของสิ่งมีชีวิต มีลักษณะเป็นสนามพลังไฟฟ้า ชีวภาพชนิดหนึ่ง ล้อมรอบใน สิ่งมีชีวิตทุกชีวิต และได้มีการ พยายามแปลความหมายของสีต่าง ๆ ที่ปรากฏจากร่างกายของมนุษย์ไว้ ในหลายรูปแบบ

นอกจากนี้หากพิจารณาถึง แนวคิดเรื่องรัศมีกายที่มีลักษณะส่อง สว่าง เป็นสีสันต่างๆแล้วอีกศาสตร์ หนึ่งที่มีการศึกษาวิเคราะห์ในเรื่อง รัศมีสีต่างๆ เหล่านี้ มาอย่างต่อเนื่อง

^๕ พ.อ. (ไทย) ๓๒/๗๐/๑๑.

^๖ พ.อ. (ไทย) ๓๒/๑๓๖/๒๕.

^๗ พ.จ. (ไทย) ๓๐/๔๑/๗, พ.อ. (ไทย) ๓๓/๕๓/ ๑๑๒, ๕๔/๒๑๐, พ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๕/๗๒๒.

^๘ พ.ว. (ไทย) ๒๖/๓-๗/๒.

^๙ พ.ป. (บาลี) ๓๑/๑๑๖/๑๒๙, พ.ป. (ไทย) ๓๑/ ๑๑๖/๑๓๘, อภิ.สง.อ. (บาลี) ๑๔, อภิ.สง.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๔.

^{๑๐} คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ฟิสิกส์ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๗๐.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๑.

^{๑๒} มอร์ตัน วอล์คเกอร์, พลังแห่งสีสัน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๗๐.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕-๔๐.

^{๑๔} สมาคมวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทย, คลื่น แม่เหล็กไฟฟ้าและพลังงานอะตอม, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมวิทยาศาสตร์แห่ง ประเทศไทย, ๒๕๐๐), หน้า ๖๐.

ตลอดมานั้นก็คือศาสตร์ ในเรื่องของสนามพลังงานแม่เหล็กไฟฟ้าชีวภาพ ซึ่งเป็นศาสตร์หนึ่งในวิทยาศาสตร์ ที่เชื่อว่ามนุษย์นั้นประกอบด้วยพลังงานแม่เหล็กไฟฟ้าบางอย่างซึ่งสามารถส่งออกมาจากตัวมนุษย์ได้ และด้วยความยาวของช่วงคลื่น ความถี่ และการสั่นสะเทือน ของคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าที่ถูกส่งออกมาจากร่างกายมีความต่างกันออกไป เช่น ม่วง น้ำเงิน เขียว ส้ม แดง ขาว น้ำตาล ดำ โดยสีของรัศมีกายเหล่านั้น ที่อาจตรวจพบโดยการปฏิบัติจิตภาวนา หรือใช้กล้องถ่ายภาพแบบเกอร์เลียนนั้น ยังสามารถชี้หรือแสดงถึงสภาวะทางร่างกายและจิตใจ ของเจ้าของรัศมีได้ด้วย ในเรื่องสุขภาพ ลักษณะนิสัย และอารมณ์^{๑๕}

จากข้อมูลเบื้องต้นเห็นได้ว่าการศึกษารื่องแสงในวิทยาศาสตร์ตะวันตกนั้น มีการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพียงแต่อาจไม่ได้เผยแพร่ความรู้ในเชิงวิชาการนี้ในประเทศไทยวงกว้าง เท่าที่ควร ผู้สนใจก็เป็นเพียงนักวิทยาศาสตร์ นายแพทย์

และนักวิชาการ กลุ่มหนึ่งที่สนใจ อาจเป็นเพราะว่าการศึกษาพัฒนาในเรื่องเหล่านี้ ไม่เป็นที่สนใจสำหรับผู้สนับสนุนในเรื่องเงินทุน เนื่องจากเป็นเรื่องที่ยังไม่สามารถนำมาพัฒนาในเชิงพาณิชย์ เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจได้ อย่างจริงจังเหมือนการพัฒนาเทคโนโลยีอื่นๆ อย่างไรก็ตาม การศึกษาที่ผ่านมาในเรื่องแสง และฟิสิกส์สมัยใหม่ทำให้เรื่องพลังงานแสง มีความกระจ่างชัดเจนขึ้น นักวิทยาศาสตร์หลายท่าน^{๑๖} ยืนยันว่าพลังงานสนามแม่เหล็กไฟฟ้าในมนุษย์มีจริงและพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ มีการค้นคว้าวิจัยทางด้านนี้มากขึ้น ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วเหล่านี้ ชี้ให้เห็นว่าแสงที่เปล่งออกมาจากสนามแม่เหล็กไฟฟ้านั้น เป็นแสงที่เกิดขึ้นตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ ประกอบด้วยคลื่นไม่ว่าจะเป็น ในรูป คลื่นไฟฟ้า คลื่นแม่เหล็ก คลื่นแสง และคลื่นเสียงซึ่งอยู่ในระดับความถี่ต่างๆ และสั่นสะเทือนอยู่รอบๆตัวเรา และการหาความหมายว่าคลื่นพลังงานเกิดขึ้นได้อย่างไร ความสำคัญของคลื่นแสงสีเหล่านั้น สามารถนำมาใช้

^{๑๕} S.D. Kirlian and V. Kirlian,
"Photography and Visual Observation by
Means of High-Frequency Currents"
(Journal of Scientific and Applied
Photography, Vol. 6 1961), p 145-148.

^{๑๖} Brennan, Barbara Ann, Hand of light,
NY : Bantam book, 1998 ,pp 255-300.

ประโยชน์ได้อย่างไร เป็นสิ่งที่จะสามารถนำมาสนับสนุนการอธิบายเรื่องรัศมีที่เกิดขึ้นในเชิงรูปธรรมของพลังงานไฟฟ้าทางฟิสิกส์^{๑๗}

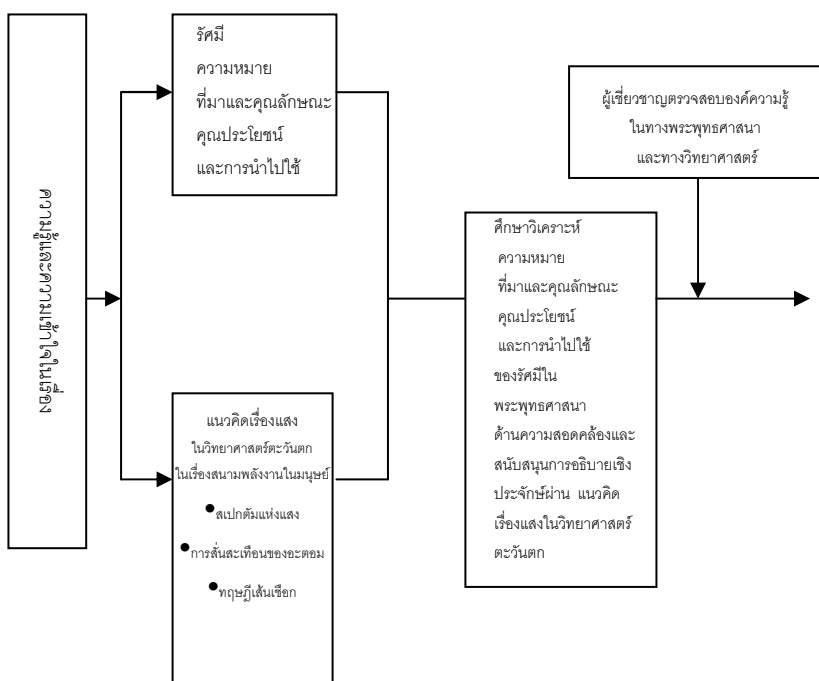
ดังนั้นวิจัยฉบับนี้จึงสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์เรื่องรัศมีในพุทธศาสนาเถรวาท ในแง่มุมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ที่มา ความสำคัญ บุคคลต่างๆ ที่มีเรื่องราวเกี่ยว กับรัศมีในพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็น พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และ เหล่า พระสาวก ต่างๆ นอกจากนั้นยังศึกษาแนวคิดเรื่องแสงในวิทยาการสมัยใหม่เรื่องสนามพลังงานในมนุษย์ ซึ่งจะช่วยให้เราสามารถเข้าถึงที่มา ความหมายองค์ประกอบ รูปแบบลักษณะ ของแสงในวิทยาการสมัยใหม่ในเรื่องสนามพลังงานในมนุษย์ เพื่อนำมาหาความสอดคล้องและเป็นส่วนเสริมซึ่งกันและกันกับเรื่องรัศมี ที่ต่างๆที่ปรากฏขึ้น ในพุทธศาสนาเถรวาทด้วยมุมมองทางวิทยาศาสตร์ และซึ่งจะสามารถนำมาศึกษาวิเคราะห์ถึงความเชื่อมโยง หรือ

ความสอดคล้อง ตลอดจนความแตกต่างซึ่งจะทำให้คุณรุ่นใหม่ได้เข้าใจในเรื่อง ที่มา คุณลักษณะคุณประโยชน์ และการนำไปใช้ ของรัศมีในพระพุทธศาสนา ผ่านแนวคิดเรื่องแสงในวิทยาการสมัยใหม่เรื่องสนามพลังงานในมนุษย์ ได้อย่างเป็นวิทยาศาสตร์และชัดเจนในเชิงรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาเรื่องรัศมีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
 - ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องแสงในวิทยาการสมัยใหม่เรื่องสนามพลังงานในมนุษย์
 - ๑.๒.๓ เพื่อการศึกษาวิเคราะห์เรื่องรัศมีในพระพุทธศาสนาเถรวาทผ่านแนวคิดเรื่องแสงในวิทยาการสมัยใหม่เรื่องสนามพลังงานในมนุษย์
- จากวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังกล่าวข้างต้นสามารถกำหนดเป็นกรอบแนวคิด Conceptual framework ในการตั้งฐานการวิจัยดังนี้

^{๑๗} Tony Hey and Patrick Walters, *The New Quantum Universe*, แปลโดย พิเชษฐกิจธาร ดร., (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๑), หน้า ๒๑ – ๓๙.

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ๙๕% และวิจัยด้วยการทดลอง (Experimental Research) ๕% โดยศึกษาค้นคว้ามีลำดับขั้นตอนดังนี้

๑ การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องอันได้แก่ “รัชสมัยในพระพุทธศาสนา เถรวาท” และ “แสงในวิทยาการสมัยใหม่เรื่องสนามพลังงานในมนุษย์” ใน “รัชสมัยใน

พระพุทธศาสนาเถรวาท” มีประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจ ได้แก่ ความหมาย ที่มา คุณลักษณะต่างๆ ได้แก่ ลักษณะ ขนาด ความบริสุทธิ์ และความรุ่งเรือง ตลอดจนคุณประโยชน์และการนำไปใช้ โดยศึกษาผ่านบุคคลต่างๆ ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา ซึ่งความรู้ในส่วนนี้ผู้วิจัยได้ค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกพร้อมทั้งอรรถกถาและฎีกา ส่วนใน “แสงในวิทยาการสมัยใหม่เรื่องสนามพลังงานในมนุษย์” มีประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจ

ได้แก่ ความหมาย ที่มา คุณลักษณะ ประโยชน์และการนำไปใช้ เป็นต้น ความรู้ในส่วนนี้ผู้วิจัยได้ ทำการศึกษาค้นคว้าตำรา เอกสาร งานวิทยานิพนธ์และงานวิจัยต่างๆ ของนักวิชาการทั้งในประเทศและ ต่างประเทศ จากนั้นผู้วิจัยได้ รวบรวมข้อมูล นำมาวิเคราะห์ และ จัดการข้อมูล เพื่อเป็นฐานในการ ศึกษาวิจัยขั้นต่อไป

๒ การศึกษาเรื่อง รัศมีใน พระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยได้ รวบรวม ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ ประเด็นนี้ จากขั้นตอนแรกจากนั้น ผู้วิจัยนำข้อมูลในประเด็นเหล่านี้ มา วิเคราะห์ สังเคราะห์ เรียบเรียง และ นำเสนอผลการวิจัยเนื้อหาในบทที่ ๒

๓ การศึกษาแนวคิดเรื่อง แสงในวิทยการสมัยใหม่ เรื่องสนาม พลังงานในมนุษย์ ผู้วิจัยได้รวบรวม ประเด็นที่เกี่ยวข้อง กับประเด็นนี้ จากขั้นตอนแรกจากนั้นผู้วิจัย นำ ข้อมูลในประเด็นเหล่านี้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เรียบเรียง และนำเสนอ ผลการวิจัยเนื้อหาในบทที่ ๓

๔ ทำการทดลอง เพื่อ พิสูจน์เรื่องสนามพลังงานในมนุษย์ ด้วยการทดลองเชิงประจักษ์ ด้วยการตรวจวัดสนามพลังงานในมนุษย์ ด้วยอุปกรณ์ตรวจวัดสนามพลังงาน

ในเลือกกลุ่มตัวอย่าง จากผู้เข้าการ ฝึกปฏิบัติกรรมฐานของมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลจาก ขั้นตอนในหัวข้อ ๑ ถึง ๓ อันเป็น ร่างแนวคิดไปตั้งประเด็นสัมภาษณ์ ต่อผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้ร่างแนวคิดนี้มี ความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยผู้เชี่ยวชาญ ทางด้านสนามพลังงานในมนุษย์ คือ อาจารย์ฉาดฉาน บุญนาค และ ผู้เชี่ยวชาญในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ อาจารย์รังษี สุหนต์

๖ การสรุปผลการวิจัย โดย ผู้วิจัยนำผลการวิจัยจากขั้นตอนใน ข้อ ๒ ถึง ๕ มาสรุปผลการ ศึกษาวิจัยว่า สอดคล้องกับ วัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ข้อที่ได้ตั้งไว้นั้น และนำเสนอผลสรุปการวิจัยใน เนื้อหาบทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย

รัศมี ในพระพุทธศาสนา หมายถึง แสงสว่างที่เปล่งออกมา พบในบุคคลพิเศษ เช่นใน พระ สัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธ เจ้า พระอรหันต์ พระเจ้าจักรพรรดิ เทวดา และ พรหม และไม่พบในคน ธรรมดาทั่วไป ที่มาของรัศมีทั้งหลาย นั้นเป็นผลพลอยได้จากการปฏิบัติใน หลักธรรมบุญกริยาวัตร ๓ ในเรื่อง

ทาน ศิล ภาวนา นอกจากนั้นยังพบว่า ความแตกต่างด้านขนาดรัศมีขึ้นอยู่กับการศึกษาการน้อมแผ่จิต ขณะที่ ความแตกต่างด้านความบริสุทธิ์ และความรุ่งเรืองนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยเรื่อง ศิล และการภาวนา ส่วนคุณประโยชน์ของรัศมีนั้นสามารถจำแนกได้หลายประการ ได้แก่ เป็นสัญญาณการปรากฏตัวของผู้มีบุญบารมี เป็นเครื่องมือสร้างความเลื่อมใสศรัทธา และการแสดงผล จากการพิจารณาธรรม นอกจากนั้นยังเป็นเครื่องมือเร่งการเจริญวิปัสสนา และท้ายที่สุดรัศมียังเป็นสัญญาณของการเกิดปิติและศรัทธาในบุคคลต่างๆอีกด้วย

แสงในมนุษย์ หรือในวิทยาศาสตร์สมัยใหม่เรียกว่า สนามพลังงานในมนุษย์ (Human Energy Field) มีชื่อเรียกอื่นๆอีกหลายชื่อ เช่น สนามพลังงานแม่เหล็กไฟฟ้าชีวภาพ Bio-Electromagneticfield) สนามพลังออร่า (Auric filed) สนามพลังงานชีวิต (Life Field) สนามพลังงานละเอียด (Subtle Energy Field) หรือ พลังงานทิพย์

(Ethereic Energy)^{๑๘} พลังงานในมนุษย์นั้น ไม่ใช่พลังงานเหนือธรรมชาติหรือพลังงานพิเศษ หรือเรื่องลึกลับ แท้จริงแล้วมันคือพลังงานธรรมดา เพียงแต่มีความละเอียดมากกว่าพลังงานทั่วไปซึ่งบางคนเรียกมันว่า พลังงานละเอียด (sublte energy) ซึ่งอยู่ภายใต้กฎบางอย่างทางฟิสิกส์เหมือนพลังงานอื่นๆและสสาร เป็นสนามพลังงานที่ถูกปล่อยออกมาจากมนุษย์ในลักษณะพลังงานแม่เหล็กไฟฟ้า (Bio-electromagnetic field) เป็นพลังงานที่มาจากภายในร่างกาย แสงของสนามพลังงานนี้กระจายอยู่รอบๆร่างกายของมนุษย์ในลักษณะวงรีและมีขนาดขยายได้ บางทฤษฎีเรียกว่ากายเรืองแสงที่ซ่อนอยู่ในมนุษย์โดยปกติไม่สามารถเห็นได้ มีลักษณะเหมือนร่างกายแต่โปร่งแสง อยู่ในอีกมิติหนึ่ง และมีหลายชั้นซ้อนกันอยู่ ซึ่งเชื่อมโยงและมีอิทธิพลกับร่างกายกายภาพ โดยการแลกเปลี่ยนพลังงานผ่านช่องทางเดินพลังงาน

ที่มาของสนามพลังงานในมนุษย์ในวิทยาการสมัยใหม่นั้น

^{๑๘} Richard Gerber M.D., **Vibrational meidicine**, Canada : Bear & Company, 2001.p 121.

สามารถแบ่งออก เป็น ๒ แนวคิด โดยแบ่งจากการเกิดขึ้นของสนามพลังงานนี้ แบบแรก คือ สนามพลังงานนี้เกิดขึ้นจากร่างกายทางกายภาพของมนุษย์ แบบที่สอง คือ สนามพลังงานนี้เกิดขึ้นก่อนร่างกายทางกายภาพ สนามพลังงานในมนุษย์ที่เกิดขึ้นก่อนร่างกายทางกายภาพของมนุษย์ ก็คือ สนามพลังงานแม่เหล็กไฟฟ้าที่เป็นเสมือนพิมพ์เขียวของร่างกายมนุษย์เกิดขึ้น ก่อนที่มนุษย์จะคลอดออกมา มีโครงสร้างทางพลังงานประกอบด้วย ๑. สนามพลังงาน ๒. เครือข่ายเส้นเมอริเดียน และ ๓.ระบบ จักรระ โดยโครงสร้างนี้จะทำหน้าที่ดูดซับ และกระจายพลังงานชีวิต เพื่อปรับเปลี่ยนพลังงานละเอียดไปสู่พลังทาง

อย่างไรก็ดีเรื่องสนามพลังงานหรือกายที่ซ้อนกันอยู่หลายๆชั้นนั้นในทางวิทยาศาสตร์มีเพียงความเป็นไปได้ในทางทฤษฎีฟิสิกส์ใหม่ตามหลักเรื่องมิติพิเศษ แต่ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่ามีกายพลังงานนี้ซ้อนกันอยู่หลายชั้นในการทดลองทางวิทยาศาสตร์ แต่อย่างไรก็ดีมีเพียงสนามพลังงานชั้นแรก ที่เรียกว่า สนามพลังงานในมนุษย์ HEF ที่สามารถพิสูจน์ถึงการมีอยู่ได้

จากการทดลองของ ดร.เบอร์ที่เรียกสนามนี้ว่า สนามพลังงานชีวิต (Life Filed หรือ L Filed) และจากผลการทดลองที่เรียกว่า ปรากฏการณ์ไบโแม่พิศวงของเกอเลี่ยน ดังนั้นในแนวความคิดที่สองนี้ ความเป็นไปได้ทางทฤษฎีฟิสิกส์ที่ชื่อว่าทฤษฎีสตริง แต่ในทางวิทยาศาสตร์นั้นยังไม่สามารถพิสูจน์ในเชิงประจักษ์ได้ว่าร่างที่อยู่ในมิติพิเศษเหล่านี้มีจริงหรือไม่

คุณลักษณะของสนามพลังงานในมนุษย์ แบ่งออกได้ ๖ รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบการศึกษา ลักษณะแสงในสนามพลังงานในร่างกายมนุษย์ของนักวิชาการศาสนา รูปแบบการศึกษาลักษณะแสงในสนามพลังงานในร่างกายมนุษย์ตามขนาด รูปแบบการศึกษาลักษณะแสงในสนามพลังงานในร่างกายมนุษย์ตามทิศทางที่ปรากฏเมื่อเทียบกับร่างกาย รูปแบบการศึกษาลักษณะแสงในสนามพลังงานในร่างกายมนุษย์ตามกายเนื้อหรือกายทิพย์ รูปแบบการศึกษาลักษณะแสงในสนามพลังงานในร่างกายมนุษย์ตามปรากฏการณ์ และรูปแบบการศึกษาลักษณะแสงในสนามพลังงานในร่างกายมนุษย์ตามสี

ประโยชน์ของสนามพลังงานในมนุษย์ใช้ศึกษาเพื่อประโยชน์เพื่อสุขภาวะองค์รวมทางกายภาพ ซึ่งได้แก่ ๑. ใช้สนามพลังงานในการวิเคราะห์อาการเจ็บป่วยของร่างกายล่วงหน้า ๒. การใช้พลังงานไฟฟ้าการกระตุ้นสนามพลังงานในการรักษา ๓. พัฒนาแสงในตนเอง ผ่านการรักษาดูแลรักษาสุขภาวะองค์รวมโดยวิเคราะห์สนามพลังงานนี้ในมิติทางอารมณ์และจิตด้วยอุปกรณ์ทางเทคโนโลยีที่ทันสมัย ในอนาคต ๔. อธิบายการกลับชาติมาเกิด (Reincarnation) ในสังคมตะวันตก ๕. การดูแลรักษาตนเองและผู้อื่นด้วยศาสตร์ทางสนามพลังงานในมนุษย์ ๖. การพัฒนาสนามพลังงานผ่านคลื่นสมอง

จากการวิจัยยังพบว่า รัศมีในพระพุทธศาสนาและสนามพลังงานในมนุษย์นั้นมีความสอดคล้องกันด้านนิยามและความหมาย และยังมีความสอดคล้องกันในด้านที่มาในด้านจุดกำเนิด นอกจากนั้นแล้ว ทฤษฎีและการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ ในเรื่องสนามพลังงานนั้น สามารถช่วยอธิบายความเป็นไปได้ ในเรื่องของกายพลังงานของเทวดาและพรหม ในมุมมองทางวิทยาศาสตร์ได้อีกด้วย คุณลักษณะหนึ่งซึ่งมีความสอดคล้อง

กันอีกประการหนึ่งคือ ทั้งรัศมีและสนามพลังงานสามารถแผ่ออกได้กว้างขึ้น โดยทางวิทยาศาสตร์กล่าวว่าสนามพลังงานที่ยังมีความสั่นสะเทือนมากยิ่งขึ้นแผ่รัศมีได้ไกล ในขณะที่พระพุทธศาสนากล่าวว่า ขนาดของรัศมีขึ้นอยู่กับความสามารถในการแผ่จิตในสมาธิ

นอกจากนั้นแล้ว รัศมีในพระพุทธศาสนา และ สนามพลังงานในมนุษย์นั้นมีความสอดคล้องกันของคุณลักษณะ เรื่องขนาด ความบริสุทธิ์และความรุ่งเรือง โดยพระพุทธศาสนามีที่มาจากคุณภาพของการสำรวมทางกายและทางใจและการเจริญปัญญา ซึ่งคล้ายกับทางวิทยาศาสตร์ที่อธิบายว่า สนามความคิดเป็นตัวกำหนดลักษณะรูปแบบสนามพลังงานชีวิตท้ายที่สุด คุณประโยชน์ของรัศมีในพระพุทธศาสนาและสนามพลังงานในมนุษย์นั้น มีความสอดคล้องกันในฐานะสัญญาณการแสดงออกถึงคุณภาพทางพลังงานในร่างกาย และในฐานะสัญญาณการแสดงออกของอารมณ์และจิตใจ นอกจากนั้นยังมีความสอดคล้องกันในฐานะที่เป็นเครื่องมือที่สามารถใช้ในการช่วยเหลือบุคคลอื่นได้อีกด้วย

และจากการทดลองเพื่อพิสูจน์ เรื่องสนามพลังงานนี้เชิงประจักษ์สรุปได้ว่า อุปกรณ์ตรวจวัดสนามพลังงานในมนุษย์ในทางวิทยาศาสตร์นั้นสามารถแสดงผลของสนามพลังงานของแต่ละคนออกมาได้ ซึ่งได้สามารถพิสูจน์เรื่องสนามพลังงานในเชิงประจักษ์ได้จริง และสนามพลังงานในมนุษย์นั้นมีการเปลี่ยนแปลง ในขณะทำสมาธิ และการทำสมาธิเป็นผลให้เกิดพัฒนาการของแสงสีต่างๆตามระดับของสมาธินั้นๆอีกด้วย

จากการศึกษาความสอดคล้องของเรื่องรัศมีในพระพุทธศาสนาเถรวาทและสนามพลังงานในมนุษย์ และการทดลองเรื่องสนามพลังงานในมนุษย์ในเชิงประจักษ์ และจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในด้านสนามพลังงานและด้านพระพุทธศาสนา สรุปว่ารัศมีในพระพุทธศาสนาเถรวาทและสนามพลังงานในมนุษย์ คือ สิ่งเดียวกัน อย่างไรก็ตาม หน้าที่สำคัญของการศึกษาเรื่องนี้ คือคุณประโยชน์ที่ได้จากการศึกษาเรื่องรัศมีในพระพุทธศาสนาเถรวาทผ่านแสงในวิทยาการสมัยใหม่เรื่องสนามพลังงานในมนุษย์ ซึ่งมี ๓ ประการ ได้แก่ เพื่อส่งเสริมแนวคิดสัมมาทิฐิ

เพื่อส่งเสริมแนวคิดทุกอย่างที่เกิดจากใจ เพื่อส่งเสริมการลดความยึดถือตัวตนและพัฒนาตนเองในชีวิตประจำวัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในแง่นโยบายการนำไปใช้

การศึกษาเรื่องรัศมีในพระพุทธศาสนาเถรวาทผ่านแนวคิดเรื่องแสงในวิทยาการสมัยใหม่เรื่องสนามพลังงานในมนุษย์นี้ สามารถนำแนวคิดของเรื่องสอง มาช่วยอธิบายและเสริมองค์ความรู้ของกันและกันได้เป็นอย่างดี และช่วยให้เกิดความรู้และความเข้าใจในเรื่องรัศมีในพระพุทธศาสนาเถรวาทในด้านที่อธิบายได้ในทางวิทยาศาสตร์ นอกจากนั้นแล้วยังสามารถนำความรู้เรื่องที่มาของรัศมีในพระพุทธศาสนา ที่มาจากเรื่องบุญกิริยา ๓ คือ ทาน ศีล ภาวนา ที่เป็นหลักธรรมง่ายใกล้ตัว มาพัฒนาสนามพลังงานในตนเอง และสามารถตรวจสอบได้ด้วยเครื่องมือตรวจวัดพลังงานในทางวิทยาศาสตร์อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น

งานวิจัยฉบับนี้ส่วนใหญ่เป็นการนำทฤษฎีฟิสิกส์และ

วิทยาศาสตร์มาอธิบายสนับสนุนความเป็นไปได้ของเรื่องรัศมีในพระพุทธศาสนา แม้จะมีการทำการทดลองด้วยการถ่ายภาพสนามพลังงานในมนุษย์ด้วยอุปกรณ์ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่และสังเกตผลเพื่อศึกษาลักษณะและความเปลี่ยนแปลงของสีและแสงในแต่ละบุคคลกลุ่มตัวอย่าง แต่ว่า ไม่ได้ทำในเชิงปริมาณที่มากพอและไม่ได้ควบคุมตัวแปรต่างๆ อย่างเข้มงวดในทางสถิติ ดังนั้นจึงไม่ใช่การทำการวิจัยในเชิงสถิติที่จะมีค่านัยสำคัญทางสถิติ ดังนั้นในอนาคตหากความสนใจเรื่องพลังงานในมนุษย์มีมากขึ้น ประกอบกับมีอุปกรณ์ทางวิทยาศาสตร์ที่ทันสมัยเพื่อตรวจวัดสนามพลังงานในมนุษย์นี้ที่ก้าวหน้ามากขึ้น และมีราคาลดลง อาจจะมีอุปกรณ์ที่คล้ายกล้องที่ใช้ตรวจวัดแสงในตรวจเราเพื่อตรวจดูความสมดุลของพลังงาน และพัฒนาการของพลังงานในตัวเรา เหมือนกับที่เราถ่ายภาพดิจิตอลใช้กันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน เพียงแต่ว่าภาพถ่ายรัศมีหรือแสงในตัวเรานี้ต่างหากที่บอกความเป็นตัวตนข้างในที่แท้จริงของเราที่อยู่ในร่างกายกายภาพของเราที่บุคคลภายนอกมองไม่เห็นด้วยตาเปล่า

คำถามที่น่าสนใจต่อไป เราจะสามารถนำเทคโนโลยีสมัยใหม่และเครื่องมือและอุปกรณ์ต่างๆ ในทางวิทยาศาสตร์ เช่น กล้องถ่ายภาพแสงออร่า เครื่องตรวจจับคลื่นไฟฟ้าต่างๆ มาพัฒนาการศึกษาพระพุทธศาสนาได้อย่างไร ดังนั้นการวิจัยในเรื่องเหล่านี้จะได้มีการพัฒนาต่อไป

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยไม่ได้ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ของสนามพลังงานในมนุษย์กับการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุ ๓ ในเชิงปริมาณ กับกลุ่มเป้าหมายจำนวนมากๆ เพื่อทดสอบการพัฒนาของสนามพลังงานในมนุษย์ ที่จะทำให้ได้ค่าทางสถิติที่มีความสำคัญพอที่จะใช้เป็นหลักฐาน ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่ายังมีประเด็นอื่นอีกมากที่น่าศึกษาค้นคว้า เพื่อให้การศึกษาเรื่องรัศมีในพระพุทธศาสนาผ่านแนวความคิดเรื่องสนามพลังงานในมนุษย์ครอบคลุม และก่อประโยชน์มากยิ่งขึ้น อันมีประเด็นดังต่อไปนี้

๑. ศึกษาวิเคราะห์ เรื่องการพัฒนาแสงรัศมีในมนุษย์จากการปฏิบัติธรรม ศึกษากรณีการปฏิบัติ

วิปัสสนากรรมฐานตามแนวทางของ
วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
๒. ศึกษาวิจัย เรื่องการสวด
พระพุทธรูปในพระพุทธศาสนา
การบรรเทาอาการของผู้ป่วยทั้งทาง
ร่างกายและจิตใจ

๓. ศึกษาวิเคราะห์เรื่องธรรมะ
ใน วัดอัมพวัน พระเครื่อง น้ามนต์
ผ่านการศึกษาเรื่องสนามพลังงาน
ทางวิทยาการสมัยใหม่

บรรณานุกรม

ภาษาบาลี – ไทย :

ก. ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๖.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล. ชุด ๙๑ เล่ม.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์
วิญญาน, ๒๕๔๙, ๒๕๓๓-๒๕๓๔.

หนังสือ :

คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ฟิสิกส์ ๒. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

สมาคมวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทย. คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าและพลังงานอะตอม.

กรุงเทพมหานคร : สมาคมวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๐๐.

S.D. Kirlian and V. Kirlian, "Photography and Visual Observation by Means of
High-Frequency Currents," Journal of Scientific and Applied
Photography, Vol. 6 No. 6.

การศึกษาเปรียบเทียบค่านิยมพื้นฐานของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓
โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ที่มีความสามารถในการควบคุมตนเองต่างกัน
A COMPARATIVE STUDY THE BASIC VALUES OF THE MATHAYOMSUKSA I-III
STUDENTS
WITH DIFFERENT SELF-CONTROL UNDER BANGKOK METROPOLITAN
ADMINISTRATION

นางญาดา จันทรศุภระ

กศ.ม. (การวัดผลการศึกษา) คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Author: Yada Jansugra

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาเปรียบเทียบค่านิยมพื้นฐานด้านการรักชาติ ด้านการรักศาสนา และด้านการรักพระมหากษัตริย์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครที่มีระดับชั้น และการควบคุมตนเองแตกต่างกัน และศึกษา ปฏิสัมพันธ์ระหว่างระดับชั้นและการควบคุมตนเองของนักเรียนที่ส่งผลต่อค่านิยมพื้นฐาน ทั้งสามด้าน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียน สังกัดกรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๔ จำนวน ๕ โรงเรียน เป็น นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ จำนวน ๑๔๑ คน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ จำนวน ๑๓๐ คน และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ จำนวน ๑๑๕ คน รวมทั้งหมด ๓๘๖ คน ซึ่งได้มาจากการสุ่ม แบบหลายขั้นตอน (Multi-Stage Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบวัดค่านิยมพื้นฐานประกอบด้วย ๓ ด้านคือ ด้านการรักชาติ ด้านการรัก ศาสนา และด้านการรักพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นแบบวัดชนิดสถานการณ ๓ ตัวเลือก จำนวน ๔๐ ข้อ และแบบวัดการควบคุมตนเองชนิดสถานการณ ๓ ตัวเลือก จำนวน ๔๐ ข้อ ซึ่งมีความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๔ และ ๐.๘๘ ตามลำดับ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ความแปรปรวนพหุคูณแบบสองทาง (Two-Way MANOVA)

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

๑. นักเรียนที่มีระดับชั้นต่างกัน มีค่านิยมพื้นฐานด้านการรักชาติ ด้านการรัก ศาสนา และด้านการรักพระมหากษัตริย์ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

๒. นักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองต่างกัน มีค่านิยมพื้นฐานด้านการรักชาติ ด้านการรักศาสนา และด้านการรักพระมหากษัตริย์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

เมื่อพิจารณาค่านิยมพื้นฐานรายด้านพบว่านักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองสูงกับนักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองปานกลาง นักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองสูงกับนักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองต่ำ และนักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองปานกลางกับนักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองต่ำ มีค่านิยมพื้นฐานด้านการรักชาติ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

นักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองสูงกับนักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองต่ำ และนักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองปานกลางกับนักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองต่ำ มีค่านิยมพื้นฐานด้านการรักศาสนาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

นักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองสูงกับนักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองต่ำ และนักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองปานกลางกับนักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองต่ำ มีค่านิยมพื้นฐานด้านการรักพระมหากษัตริย์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๓. จากการศึกษาไม่พบผลปฏิสัมพันธ์ระหว่างระดับชั้นและระดับการควบคุมตนเอง ที่ส่งผลต่อค่านิยมพื้นฐานด้านการรักชาติ ด้านการรักศาสนา และด้านการรักพระมหากษัตริย์

คำสำคัญ: ค่านิยม, ค่านิยมพื้นฐาน, การควบคุมตนเอง

ABSTRACT

The purposes of this research were 1) to compare the basic values of the patriotism, religiousness and loyalty of the monarchy of the Mathayomsuksa I-III students among different grade levels and self-control abilities, 2) to study the interaction between grade levels and students' self-control has effect to the three basic values. The sample, randomly selected using Multi-Stage Random Sampling, consisted of 386 Mathayomsuksa I-III students under Bangkok Metropolitan Administration at 1st semester of the academic year 2011 from 5 schools. The two research instruments were 1)

the situation measuring the basic value of the patriotism, religiousness and loyalty of the monarchy with reliability of 0.94; 2) the situation measuring the students' self-control ability with reliability of 0.88. Data analyses were descriptive statistic and Two-Way Multivariate of Variance (Two-Way MANOVA).

The research finding concludes as follows:

1. Students at different grade levels showed no statically significant of the basic values of the patriotism, religiousness and loyalty of the monarchy.

2. Students with different levels of self-control abilities displayed statistically significant value at .05 of the basic values of the patriotism, religiousness and loyalty of the monarchy. The study results indicated that a group of high self-control ability student has the basic values of the patriotism higher than the group of moderate and low self-control ability student. A group of moderate self-control ability student has the basic values of the patriotism higher than the group of low self-control ability student. A group of high self-control ability student has the basic values of the religiousness higher than the group of low self-control ability student. A group of moderate self-control ability student has the basic values of the religiousness higher than the group of low self-control ability student. A group of high self-control ability student has the basic values of loyalty of the monarchy higher than the group of low self-control ability student. A group of moderate self-control ability student has the basic values of loyalty of the monarchy higher than the group of low self-control ability student.

3. There was no interaction affecting the result of the basic values of the patriotism, religiousness and loyalty of the monarchy when research between different grade levels and the levels of self-control ability.

Key words: Values, Basic Values, Self-Control Ability

บทนำ

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันการจัดการศึกษาของไทยนอกจากจะส่งเสริมด้านความรู้ให้กับนักเรียนแล้ว ยังต้องการการพัฒนาให้นักเรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์และมีความนิยมพื้นฐานที่ดีในด้านต่างๆ โดยเฉพาะกระทรวงศึกษาธิการมีบทบาทอย่างมากในการกำหนดให้โรงเรียนมีภารกิจในการส่งเสริมและพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพราะจะทำให้เกิดค่านิยมพื้นฐานที่ดีกับคนในสังคมโดยเฉพาะผู้ที่จะต้องเติบโตไปเป็นอนาคตของชาติ ทั้งนี้ การที่ทุกๆ หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนได้ให้ความสำคัญในเรื่องการส่งเสริมคุณลักษณะในด้านต่างๆ เพื่อให้เกิดค่านิยมพื้นฐานที่ดีเนื่องจากค่านิยมเป็นสิ่งที่มียุทธวิธีต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ตลอดจนความเจริญรุ่งเรืองและความมั่นคงของประเทศชาติเป็นอย่างยิ่ง เพราะค่านิยมเป็นเรื่องของทัศนคติหรือความรู้สึกลึกซึ้ง ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดการกระทำต่างๆ ดังที่กล่าวว่า “จิตใจเป็นบ่อเกิดของพฤติกรรม” ดังนั้น การพัฒนาสังคมและประเทศชาติจึงต้องให้ความสำคัญในเรื่องการพัฒนาจิตใจเป็นอันดับแรก เพราะเป็นเรื่องที่มีหลักฐานยืนยันโดยปราศจากข้อสงสัยได้ว่าหากประชาชนในชาติได้รับการพัฒนาจิตใจให้เป็นผู้ที่ถึงพร้อมด้วยค่านิยมพื้นฐานที่

สำคัญต่างๆ แล้ว เรื่องเศรษฐกิจและความมั่นคงตลอดจนความเจริญด้านอื่นๆ ของประเทศชาติจะได้รับการพัฒนาไปด้วยอย่างแน่นอน (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๙: ๑๐-๑๒)

กระบวนการส่งเสริมค่านิยมพื้นฐานที่โรงเรียนดำเนินการนั้นจะต้องปฏิบัติตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๑ โดยเฉพาะสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ สาระที่ ๒ หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ใน มาตรฐาน ส ๒.๑ คือ “เข้าใจและปฏิบัติตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี มีค่านิยมที่ดีงามและธำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข” (กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๕๒: ๑๖-๑๗) ดังนั้น เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้และค่านิยมที่ดีงามตามหลักสูตรที่กำหนด โรงเรียนจะต้องดำเนินการแบบบูรณาการเข้ากับการจัดการเรียนการสอนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยเฉพาะกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่มีเนื้อหาสาระโดยตรง

สำหรับข้อค้นพบจากการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ในค่านิยมพื้นฐานด้านการรักษา ด้านการรักษาศาสนา และด้านการรักพระมหากษัตริย์ ของนักเรียนชั้น

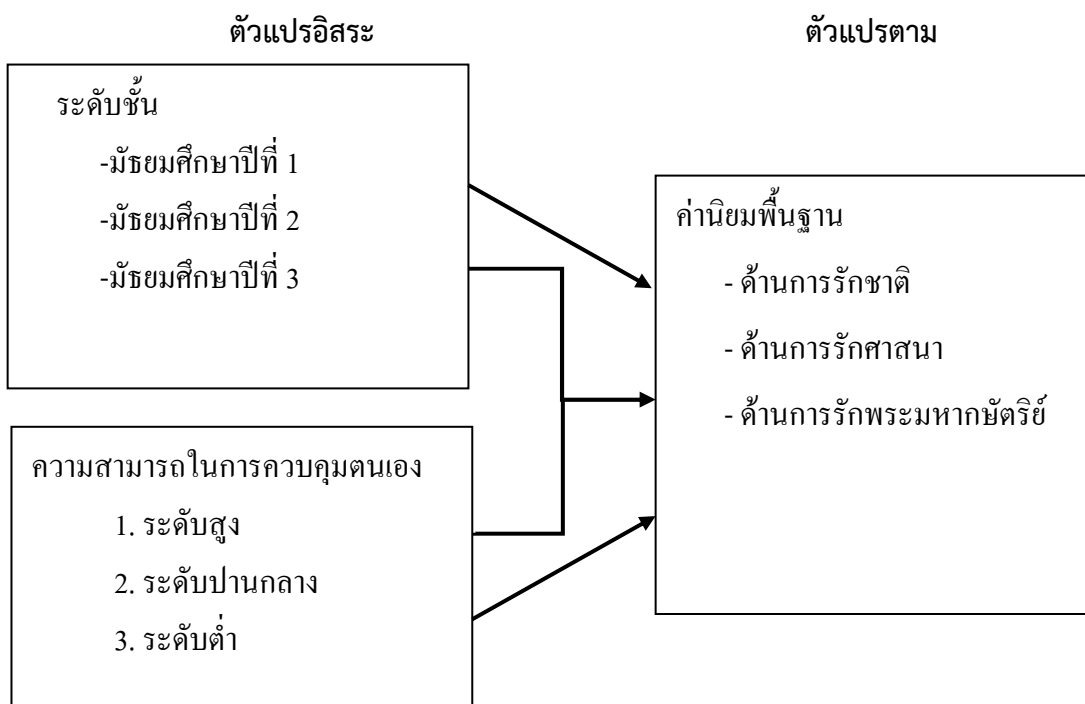

มัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ ได้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างการควบคุมตนเองกับค่านิยมพื้นฐาน เพื่อเป็นประโยชน์ในการประเมินและพัฒนาค่านิยมด้านการรักษาติ ด้านการรักษาศาสนา และด้านการรักษพระมหากษัตริย์ในตัวบุคคล เพื่อความเจริญก้าวหน้าของสังคม และความมั่นคงของประเทศชาติสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาค่านิยมพื้นฐานด้านการรักษาติ ด้านการรักษาศาสนา และด้านการรักษพระมหากษัตริย์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร

กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาคำนิยมพื้นฐาน ๕ ประการ ในข้อที่ ๕ คือค่านิยมพื้นฐานด้านรักชาติ ด้านการรักศาสนา และด้านการรักพระมหากษัตริย์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ที่มีระดับชั้น และการควบคุมตนเองแตกต่างกัน ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๔ จำนวน ๑๐๑ โรงเรียน จำนวนนักเรียน ๔๐,๙๕๕ คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๔ จำนวน ๕ โรงเรียน แบ่งออกเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ จำนวน ๑๔๑ คน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ จำนวน ๑๓๐ คน และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ จำนวน ๑๑๕ คน รวมทั้งหมด ๓๘๖ คน

สำหรับกระบวนการส่งเสริมค่านิยมให้เกิดกับนักเรียนสามารถทำได้ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ การซึมซับ และการได้เห็นแม่แบบกระทำเป็นแบบอย่าง แต่อย่างไรก็ตามหากนักเรียนไม่สามารถควบคุมตนเองให้สามารถประพฤติปฏิบัติตามในสิ่งที่ได้รับรู้ หรือเรียนรู้มา ก็จะไม่เกิดกระบวนการซึมซับ

เข้าสู่ตัวนักเรียนและในที่สุดก็จะไม่ส่งผลให้เกิดค่านิยมที่ได้รับรู้หรือได้เรียนรู้มาจากทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของอัลเบิร์ต แบนดูราได้อธิบายแนวคิดที่สำคัญในการเรียนรู้ทางสังคมโดยมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมตนเองไว้ว่า “การควบคุมพฤติกรรมด้วยการรู้คิด การรู้คิดของบุคคลในเชิงประเมินค่าที่วางอยู่บนข้อสมมติฐานความเชื่อมั่นอันเกิดจากการเรียนรู้ของมนุษย์นั้น จะทำให้เขาตัดสินใจที่จะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งได้ และจะนำไปสู่การควบคุมตนเองให้ประพฤติปฏิบัติตามที่ตนได้ตั้งใจไว้” (จรรยา สุวรรณทัต; ลาตทองใบ ภูอภิรมย์; และกมล สุตประเสริฐ. ๒๕๓๓: ๑๘; อ้างอิงจาก Bandura, ๑๙๖๙) การควบคุมตนเองจะทำให้บุคคลสามารถรักษามาตรฐานในการแสดงพฤติกรรมของตนเองคงทนขึ้น เนื่องจากการควบคุมตนเองนั้น บุคคลสามารถติดตามและควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ตลอดเวลา และทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงยาวนานกว่าการควบคุมภายนอก (ประทีป จินฉี, ๒๕๔๐: ๑๒๔) ดังนั้นเมื่อบุคคลใดมีการควบคุมตนเองให้กระทำพฤติกรรมที่พึงประสงค์พฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งอย่างต่อเนื่องเขาก็จะมีคุณลักษณะตามที่เขาได้แสดงพฤติกรรมนั้นๆ จนในที่สุดก็จะส่งผลให้เกิดค่านิยมของบุคคลดังนั้นผู้วิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษากับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ เนื่องจากนักเรียนในช่วงชั้นนี้ มีอายุระหว่าง ๑๓-๑๖ ปี ซึ่งตรงตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก ที่กล่าวไว้ว่า ในช่วงอายุ ๑๐-๑๖ ปี มีจริยธรรม อยู่ในระดับที่ ๒ ตามกฎเกณฑ์ กล่าวคือ มีพฤติกรรมโดยได้กระทำตามกฎหมายของกลุ่มย่อยๆ ของตนหรือทำตามกฎหมายและศาสนา ซึ่งระดับจริยธรรมในขั้นนี้จะประกอบด้วยขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ๒ ขั้น โดยขั้นที่สอดคล้องกับช่วงวัยที่ผู้วิจัยศึกษา คือ ขั้นที่ ๔ หลักการทำตามหน้าที่สังคม (๑๓-๑๖ ปี) ซึ่งขั้นนี้บุคคลจะมีความรู้ถึงบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งในสังคม จึงถือว่าที่ทำตามกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่สังคมของตนกำหนดหรือคาดหวัง (ดวงเดือน พันธุนาวิน, ๒๕๒๔: ๒๘-๓๑; อ้างอิงจาก Kohlberg, ๑๙๖๙)

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาว่าในสถานการณ์ปัจจุบันที่มีการกระตุ้นและส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้กับนักเรียน แล้วนักเรียนที่ได้รับการกระตุ้นจะมีค่านิยมอยู่ในระดับใด โดยเฉพาะค่านิยมด้านการรักษา ด้านการรักศาสนา และด้านการรักพระมหากษัตริย์ และนักเรียนที่มีการควบคุมตนเองแตกต่างกัน จะมีคุณลักษณะของค่านิยมพื้นฐานด้านการ

รักษา ด้านการรักศาสนา และด้านการรักพระมหากษัตริย์แตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๑. ผลการศึกษาค่านิยมพื้นฐานด้านการรักษา ด้านการรักศาสนา และด้านการรักพระมหากษัตริย์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ ที่มีการควบคุมตนเองอยู่ในระดับสูง ระดับปานกลาง และระดับต่ำ มีค่านิยมพื้นฐานโดยรวมอยู่ในระดับสูง และมีค่านิยมพื้นฐานด้านการรักษา ด้านการรักศาสนา และด้านการรักพระมหากษัตริย์ อยู่ในระดับสูงทุกกลุ่ม เช่นกัน

๒. ผลการเปรียบเทียบค่านิยมพื้นฐานด้านการรักษา ด้านการรักศาสนา และด้านการรักพระมหากษัตริย์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครที่มีระดับชั้น และการควบคุมตนเองแตกต่างกัน พบว่า

๒.๑ นักเรียนที่มีระดับชั้นต่างกัน มีค่านิยมพื้นฐานด้านการรักษา

ด้านการรักศาสนา และด้านการรักพระมหากษัตริย์ ไม่แตกต่างกัน

๒.๒ นักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองต่างกัน มีค่านิยมพื้นฐานด้านการรักชาติ ด้านการรักศาสนา และด้านการรักพระมหากษัตริย์ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ทุกด้าน

โดยนักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองในกลุ่มสูงมีค่าเฉลี่ยค่านิยมพื้นฐานด้านการรักชาติสูงกว่านักเรียนในกลุ่มปานกลางและนักเรียนในกลุ่มต่ำ และนักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองในกลุ่มปานกลางมีค่าเฉลี่ยค่านิยมพื้นฐานด้านการรักชาติสูงกว่านักเรียนในกลุ่มต่ำ

นักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองในกลุ่มสูงมีค่าเฉลี่ยค่านิยมพื้นฐานด้านการรักศาสนา สูงกว่านักเรียนในกลุ่มต่ำ และนักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองในกลุ่มปานกลางมีค่าเฉลี่ยค่านิยมพื้นฐานด้านการรักศาสนา สูงกว่านักเรียนในกลุ่มต่ำ

และนักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองในกลุ่มสูงมีค่าเฉลี่ยค่านิยมพื้นฐานด้านการรักพระมหากษัตริย์ สูงกว่านักเรียนในกลุ่มต่ำ และนักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองในกลุ่มปานกลาง มีค่าเฉลี่ยค่านิยมพื้นฐานด้านการรักพระมหากษัตริย์ สูงกว่านักเรียนในกลุ่มต่ำ

๓. ผลการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างระดับชั้น และการควบคุมตนเองของนักเรียนที่ส่งผลต่อค่านิยมพื้นฐานด้านการรักชาติ ด้านการรักศาสนา และด้านการรักพระมหากษัตริย์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ ในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า ไม่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างระดับชั้นและระดับการควบคุมตนเอง ที่ส่งผลต่อค่านิยมพื้นฐานด้านการรักชาติ ด้านการรักศาสนา และด้านการรักพระมหากษัตริย์

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผลในประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

๑. ผลการศึกษาค่านิยมพื้นฐานโดยรวม ที่พบว่า นักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ ทุกระดับชั้นที่มีระดับการควบคุมตนเองระดับสูง ระดับปานกลาง และระดับต่ำมีค่านิยมพื้นฐานโดยรวมอยู่ในระดับสูงทุกกลุ่ม โดยมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงเมื่อเทียบกับคะแนนเต็ม ทั้งนี้เนื่องมาจากในปัจจุบันสังคมไทยได้ตระหนักและให้ความสำคัญถึงการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์ ดังจะเห็นได้จากนโยบายของคณะรัฐมนตรีและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๕๔ ที่ได้กำหนดวิสัยทัศน์ประเทศไทย ให้มุ่งพัฒนาประเทศไทยสู่

“สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (Green and Happiness Society) คนไทยมีคุณธรรมนำความรอบรู้ รู้เท่าทันโลก ครอบครัวยุบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข เศรษฐกิจมีคุณภาพ เสถียรภาพ และเป็นธรรม สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพ และทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืนอยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการประเทศที่มีธรรมาภิบาล ดำรงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และอยู่ในประชาคมโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี” ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพคนในยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศข้อที่ ๑ และข้อที่ ๗ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ๒๕๔๙: ปฐมบท ศ, ๔๐) ทำให้หน่วยงานทางการศึกษาต้องมีนโยบายและแนวทางในการจัดการศึกษาดังจะเห็นได้จากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๑ โดยเฉพาะสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ สาระที่ ๒ หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ใน มาตรฐาน ส ๒.๑ คือ “เข้าใจและปฏิบัติตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี มีค่านิยมที่ดีงามและดำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข” (กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๕๒: ๑๖-๑๗)

จากนโยบายต่างๆ ดังกล่าว สถานศึกษาจึงต้องมีการปรับตัว และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะและค่านิยมพื้นฐานที่ดีและสอดคล้องกับความต้องการของสังคม และยังต้องทำให้สถานศึกษามีคุณภาพ โดยจะต้องผ่านการประเมินคุณภาพภายใน และการประเมินคุณภาพภายนอก ซึ่งการประเมินที่มีผลโดยตรงกับการพัฒนา ค่านิยมพื้นฐานทั้ง ๓ ด้าน คือ มาตรฐานด้านผู้เรียน ในมาตรฐานที่ ๑ ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา. ๒๕๔๙: ๑๙-๒๐) ซึ่งจากผลการดำเนินการของโรงเรียนเพื่อให้ นักเรียนมีคุณภาพและผ่านการประเมินภายนอก รวมถึงการให้ความสำคัญดังกล่าวจากหน่วยงานต่างๆ จึงทำให้นักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีค่านิยมที่พึงประสงค์ ในระดับที่สูง

นอกจากกระบวนการส่งเสริมและขัดเกลาทางสังคมแล้ว การที่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีคะแนนค่านิยมอยู่ในระดับสูง เนื่องมาจากนักเรียนที่ศึกษาอยู่ในระดับชั้นนี้มีการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่สอดคล้องกับทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กที่กล่าวไว้ว่า ในช่วงอายุ ๑๐-๑๖ ปี มีจริยธรรม อยู่ในระดับที่ ๒ ตาม

กฎเกณฑ์ กล่าวคือ มีพฤติกรรมกระทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มย่อยๆ ของตนหรือทำตามกฎหมายและศาสนา ซึ่งระดับจริยธรรมในขั้นนี้จะประกอบด้วยขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ๒ ขั้น โดยขั้นที่สอดคล้องกับช่วงวัยที่ผู้วิจัยศึกษา คือ ขั้นที่ ๔ หลักการทำตามหน้าที่สังคม (๑๓-๑๖ ปี) ซึ่งขั้นนี้บุคคลจะมีความรู้ถึงบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งในสังคมจึงถือว่าที่ทำตามกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่สังคมของตนกำหนดหรือคาดหวัง (ดวงเดือน พันธุมนาวิน. ๒๕๒๔: ๒๘-๓๑; อ้างอิงจาก Kohlberg. ๑๙๖๙) ซึ่งนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จะมีอายุประมาณ ๑๓-๑๕ ปี เป็นช่วงวัยที่จะกระทำตามกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่สังคมของตนกำหนดหรือคาดหวังจึงทำให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีคุณลักษณะค่านิยมพื้นฐานในระดับที่สูง

ผลการวิจัยดังกล่าวยังสอดคล้องกับผลการประเมินคุณภาพภายนอกกรอบที่ ๓ (๒๕๔๙-๒๕๕๓) มาตรฐานที่ ๑ ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์ พบว่า โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ผ่านการรับรองคุณภาพการศึกษาทุกโรงเรียน และเมื่อพิจารณาผลการประเมินในมาตรฐานที่ ๑ ได้ผลคะแนนไม่แตกต่างกันมากนัก อยู่ในระดับ ดี - ดีมาก (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา. ๒๕๕๔ค: ออนไลน์)

นอกจากนี้ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ กาญจนา สุวรรณบุรณ์ (๒๕๕๑ : ๕๘) ได้ศึกษาเรื่องค่านิยมพื้นฐาน ๕ ประการ ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัดสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ กรุงเทพมหานคร เขต ๒ ผลการวิจัยพบว่า ค่านิยมพื้นฐานด้านการมีความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ มีค่านิยมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับ วิสิณี มณีประสิทธิ์ (๒๕๔๘ : บทคัดย่อ) ที่ศึกษาค่านิยมพื้นฐานของนักเรียนระดับช่วงชั้นที่ ๓ โรงเรียนคาทอลิก สังกัดอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ เขตการศึกษาที่ ๓ จำนวน ๓๐๐ คน โดยผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีค่านิยมพื้นฐานทางด้านการรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ค่อนข้างสูง

๒. ผลการวิจัยที่พบว่า นักเรียนที่มีระดับชั้นต่างกัน มีค่านิยมพื้นฐานด้านการรักชาติ ด้านการรักศาสนา และด้านการรักพระมหากษัตริย์ ไม่แตกต่างกัน อาจเนื่องมาจากกลุ่มประชากรที่ผู้วิจัยศึกษาเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โดยจะมีอายุเฉลี่ยประมาณ ๑๓-๑๕ ปี เมื่อเทียบเคียงกับทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (ดวงเดือน พันธุมนาวิน. ๒๕๒๔: ๒๘-๓๑; อ้างอิงจาก Kohlberg. ๑๙๖๙) แล้วพบว่ากลุ่มประชากรที่ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาที่เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีความ

สอดคล้องกับ ระดับของจริยธรรมระดับที่ ๒ ระดับตามกฎเกณฑ์ (มีอายุระหว่าง ๑๐-๑๖ ปี) ซึ่งบุคคลที่อยู่ในกลุ่มนี้จะมีพฤติกรรมหรือการกระทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มย่อยๆ ของตนหรือทำตามกฎหมายและศาสนา และยังต้องการการควบคุมจากภายนอกแต่ก็มีความสามารถในการเอาใจเขามาใส่ใจเรา และความสามารถที่จะแสดงบทบาททางสังคมได้ จากทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กดังกล่าว จะเห็นได้ว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ เป็นกลุ่มที่มีพฤติกรรมหรือการกระทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบหรือทำตามหน้าที่สังคมเป็นหลัก ซึ่งเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้นักเรียนที่มีระดับชั้นต่างกัน มีค่านิยมพื้นฐานด้านการรักชาติ ด้านการรักศาสนา และด้านการรักพระมหากษัตริย์ ไม่แตกต่างกัน

เมื่อพิจารณาจากคะแนนเฉลี่ยแล้วพบว่า นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ มัธยมศึกษาปีที่ ๒ และมัธยมศึกษาปีที่ ๓ มีคะแนนค่านิยมพื้นฐานโดยรวมเฉลี่ย อยู่ในระดับสูงเมื่อเทียบกับคะแนนเต็ม และยังสอดคล้องกับรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบันที่มีการมุ่งเน้นให้นักเรียนเกิดคุณลักษณะต่างๆ และมีค่านิยมที่สังคมต้องการ ซึ่งทุกโรงเรียนจะต้องดำเนินการและพัฒนาเพื่อให้โรงเรียนมีมาตรฐานที่อยู่ในระดับที่ดี โดยมีเกณฑ์ที่เป็นมาตรฐานในการประเมิน

คุณลักษณะต่างๆ โดยเฉพาะคุณลักษณะของผู้เรียน ดังจะเห็นได้จากการประเมินคุณภาพภายนอกที่ได้ให้ความสำคัญ และได้กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนหรือผู้ที่ผ่านกระบวนการศึกษาและได้พิจารณาหลักการสำคัญของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานคือ ยึดหลักที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ ในข้อที่ ๑) หลักการพัฒนาผู้เรียนอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม เป็นผู้มีจริยธรรมในการดำเนินชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ใฝ่รู้ มีทักษะในการแสวงหาความรู้ที่พอเพียงต่อการพัฒนางานอาชีพ และคุณภาพชีวิตส่วนตนสามารถเผชิญความเปลี่ยนแปลงได้อย่างเท่าทันและชาญฉลาด และมีความเป็นประชาธิปไตย ข้อที่ ๒) หลักการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นไทย ให้มีความรักและภาคภูมิใจในท้องถิ่นและประเทศชาติ มีความรู้และทักษะพื้นฐานสำหรับการประกอบอาชีพสุจริต มีความมุ่งมั่น ขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด อดทน มีลักษณะนิสัยและทัศนคติที่พึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคมไทยและสังคมโลก และสอดคล้องกับมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา ในมาตรฐานที่ ๑ ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

(สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา. ๒๕๕๔: ๑๙-๒๐)

จากมาตรฐานต่างๆ ดังกล่าว ทำให้โรงเรียนต้องดำเนินการโดยบูรณาการเข้ากับการจัดการเรียนการสอน รวมถึงกิจกรรมต่างๆ ที่ดำเนินการทั้งภายในโรงเรียนและภายนอกโรงเรียน เพื่อให้นักเรียนมีคุณลักษณะที่ผ่านเกณฑ์ดังกล่าว จึงทำให้นักเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือค่านิยมไปในทิศทางที่สังคมหรือโรงเรียนต้องการ ซึ่งจากผลต่างๆ ดังที่กล่าวมาทำให้นักเรียนในแต่ละระดับชั้นมีค่านิยมพื้นฐานด้านการรักษา ด้านการรักษาศาสนา และด้านการรักพระมหากษัตริย์ที่ไม่แตกต่างกัน และมีคะแนนค่านิยมพื้นฐานด้านการรักษา ด้านการรักษาศาสนา และด้านการรักพระมหากษัตริย์เฉลี่ยในระดับที่สูงเมื่อเทียบกับคะแนนเต็ม และผลการวิจัยนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของวีระวรรณ กรัษนัยรวีวงศ์ (๒๕๔๗: บทคัดย่อ) ที่ศึกษาค่านิยมพื้นฐาน ๕ ประการของเยาวชนสมาคมศิลปะเพื่อเยาวชน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติซึ่งผลการวิจัยพบว่าเยาวชนสมาคมศิลปะเพื่อเยาวชนสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่มีระดับชั้นเรียนต่างกัน มีการปฏิบัติตามค่านิยมพื้นฐาน ๕ ประการ

โดยรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

๓. ผลการวิจัยที่พบว่านักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองในระดับสูง ระดับปานกลาง และระดับต่ำมีค่านิยมพื้นฐานด้านการรักษา ด้านการรักษาศาสนา และด้านการรักพระมหากษัตริย์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ทุกด้านจากผลความแตกต่างดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า เมื่อนักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองสูงขึ้นจะมีแนวโน้มการพัฒนาค่านิยมพื้นฐานด้านการรักษา ด้านการรักษาศาสนา และด้านการรักพระมหากษัตริย์ที่สูงขึ้นเช่นกัน ซึ่งผลดังกล่าวนี้สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของอัลเบิร์ต แบนดูราซึ่งได้อธิบายแนวคิดที่สำคัญในการเรียนรู้ทางสังคมโดยมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมตนเองไว้ว่า “การควบคุมพฤติกรรมด้วยการรู้คิด การรู้คิดของบุคคลในเชิงประเมินค่าที่วางอยู่บนข้อสมมติฐานความเชื่อมั่น อันเกิดจากการเรียนรู้ของมนุษย์นั้น จะทำให้เขาตัดสินใจที่จะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งได้ และจะนำไปสู่การควบคุมตนเองให้ประพฤติปฏิบัติตามที่ตนได้ตั้งใจไว้” (จรรยา สุวรรณทัต; ลาตทองใบ ภูอภิรมย์; และกมล สดประเสริฐ, ๒๕๓๓: ๑๘; อ้างอิงจาก Bundura. ๑๙๖๙) ซึ่งการควบคุมตนเองจะทำให้

บุคคลสามารถรักษามาตรฐานในการแสดงพฤติกรรมของตนเองคงทนขึ้น เนื่องจากการควบคุมตนเองนั้นบุคคลสามารถติดตามและควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ตลอดเวลา และทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงยาวนานกว่าการควบคุมภายนอก (ประทีป จินฉัตร, ๒๕๔๐: ๑๒๔) ดังนั้น เมื่อบุคคลใดที่มีการควบคุมตนเองให้กระทำพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งอย่างต่อเนื่องแล้วเขาก็จะมีคุณลักษณะตามที่เขาได้แสดงพฤติกรรมนั้นๆ ออกมาจนในที่สุดก็อาจจะทำให้เกิดค่านิยมในการกระทำออกมาได้ ซึ่งจากแนวคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าเมื่อนักเรียนที่ระดับการควบคุมตนเองในระดับที่สูงขึ้นจะทำให้มีพฤติกรรมหรือค่านิยมที่สูงขึ้นตามไปด้วย

ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของช่อลัดดา ตียะบุตร (๒๕๕๐: ๑๔๒) ได้ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการส่งเสริมจริยธรรมความมีวินัยในตนเองกับการปฏิบัติตามค่านิยมพื้นฐานของนักเรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครพนมเขต ๒ ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติตามค่านิยมพื้นฐานของนักเรียนในโรงเรียน ด้านความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ มีระดับการปฏิบัติตามค่านิยมพื้นฐานของนักเรียนในโรงเรียนตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอน โดยรวมและรายข้ออยู่ในระดับ

มาก และยังพบว่าการส่งเสริมจริยธรรมความมีวินัยในตนเองกับการปฏิบัติตามค่านิยมพื้นฐานของนักเรียนในโรงเรียนมีความสัมพันธ์กันในทางบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

๑. จากงานวิจัยที่พบว่านักเรียนที่มีระดับการควบคุมตนเองต่างกัน มีค่านิยมพื้นฐานด้านการรักชาติ ด้านการรักศาสนา และด้านการรักพระมหากษัตริย์แตกต่างกันโดยจะมีคะแนนเพิ่มขึ้นตามระดับการควบคุมตนเองนั้น แสดงว่า ค่านิยมพื้นฐานสามารถที่จะพัฒนาไปตามระดับการควบคุมตนเอง ดังนั้นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณลักษณะหรือค่านิยมของผู้เรียนอาจใช้วิธีการส่งเสริมการควบคุมตนเองของผู้เรียนให้อยู่ในระดับที่สูงขึ้นโดยใช้รูปแบบวิธีการต่างๆ เช่น การควบคุมภายในสังคมโดยผ่านสถาบันต่างๆ เช่น ครอบครัว การควบคุมโดยตรง หรือการควบคุมโดยทางอ้อม เป็นต้นซึ่งเมื่อผู้เรียนสามารถที่จะควบคุมตนเองไปในทิศทางที่เหมาะสมแล้วเขาก็จะมีพฤติกรรมหรือมีคุณลักษณะที่สังคมต้องการต่อไป

๒. จากงานวิจัยที่พบว่านักเรียนที่มีระดับชั้นต่างกัน มีค่านิยม

พื้นฐานด้านการรักษาติ ด้านการรักศาสนา และด้านการรักพระมหากษัตริย์ ไม่แตกต่างกันนั้น แสดงให้เห็นว่านักเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีค่านิยมพื้นฐานด้านการรักษาติ ด้านการรักศาสนา และด้านการรักพระมหากษัตริย์ที่เหมือนกัน ดังนั้นครูหรือผู้ที่เกี่ยวข้องควรจะต้องจัดกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ เพื่อให้นักเรียนได้แสดงพฤติกรรมอันพึงประสงค์นี้ออกมา เนื่องจากนักเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีค่านิยมพื้นฐานทั้ง ๓ ด้านอยู่ในระดับสูง ซึ่งแสดงว่านักเรียนมีความพร้อมที่จะกระทำกิจกรรมต่างๆ และในกรณีที่โรงเรียนได้เปิดสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษา จนถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หรือสูงกว่า ครูหรือผู้ที่เกี่ยวข้องอาจให้นักเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ เป็นแบบอย่างให้กับนักเรียนที่อยู่ในระดับชั้นที่ต่ำกว่า ในการแสดงคุณลักษณะดังกล่าวให้เห็น หรือนำนักเรียนรุ่นน้องทำกิจกรรมที่จัดขึ้น

๓. จากผลที่ไม่พบปฏิสัมพันธ์ระหว่างระดับชั้นและระดับการควบคุมตนเอง ที่ส่งผลต่อค่านิยมพื้นฐานด้านการรักษาติ ด้านการรักศาสนา และด้านการรักพระมหากษัตริย์นั้น ให้ส่งเสริมค่านิยมพื้นฐานด้านการรักษาติ ด้านการรักศาสนา

และด้านการรักพระมหากษัตริย์ โดยผ่านการควบคุมตนเอง ครูหรือบุคลากรทางการศึกษา จะเลือกที่จะส่งเสริมให้กับนักเรียนในระดับใดระดับหนึ่งหรือจะส่งเสริมโดยผ่านกิจกรรมต่างๆ ไปพร้อมๆ กันทั้ง ๓ ระดับ ซึ่งผลจากการส่งเสริมการควบคุมตนเองก็จะทำให้นักเรียนมีค่านิยมพื้นฐานด้านการรักษาติ ด้านการรักศาสนา และด้านการรักพระมหากษัตริย์ที่สูงขึ้นไม่แตกต่างกัน

๒. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑ ควรจะศึกษาตัวแปรคุณลักษณะด้านอื่นๆ ที่ส่งผลต่อค่านิยมพื้นฐานด้านการรักษาติ ด้านการรักศาสนา และด้านการรักพระมหากษัตริย์ เช่น สติปัญญา ประสบการณ์ทางสังคม ลักษณะการมุ่งอนาคต ความเชื่ออำนาจในตน หรือแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ เป็นต้น

๒.๒ ควรจะศึกษาค่านิยมพื้นฐานด้านการรักษาติ ด้านการรักศาสนา และด้านการรักพระมหากษัตริย์ระดับอื่นๆ เช่น ในระดับประถมศึกษา หรือในพื้นที่อื่นๆ เช่น โรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน เป็นต้น เพื่อจะได้มีข้อมูลที่ครอบคลุมและเป็นประโยชน์กับทุกๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑.**

กรุงเทพฯ: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒.

กาญจนา สุวรรณบุรณ์. “ค่านิยมพื้นฐาน ๕ ประการของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา

ตอนปลาย สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กระทรวงศึกษาธิการ กรุงเทพมหานคร เขต ๒”. **ปริญญานิพนธ์ ศษ.ม.การวัด**

และประเมินผลการศึกษา. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย

รามคำแหง, ๒๕๕๑.

จรรยา สุวรรณทัต; ลาดทองใบ ภู่อภิรมย์; และ กมล สุดประเสริฐ. รายงานการวิจัยฉบับ

ที่ ๔๔ เรื่องความสามารถในการควบคุมตนเองของเด็กไทยในแง่ของ

ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทางการศึกษา การฝึกทักษะ และการ

พัฒนาจิตลักษณะเพื่อการสร้างพลเมืองที่มีประสิทธิภาพ. กรุงเทพฯ:

สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๓.

ชลัดดา ดิยะบุตร. “ความสัมพันธ์ระหว่างการส่งเสริมจริยธรรมความมีวินัยในตนเองกับ

การปฏิบัติตามค่านิยมพื้นฐานของนักเรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่

การศึกษานครพนมเขต ๒”. **ปริญญานิพนธ์ ค.ม. การบริหารการศึกษา.**

สกลนคร: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ๒๕๕๐.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน. **พฤติกรรมศาสตร์ เล่ม ๒ จิตวิทยาจริยธรรมและจิตวิทยาภาษา.**

กรุงเทพฯ:

ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔.

ประทีป จินฉี. **เอกสารประกอบการสอน การวิเคราะห์พฤติกรรมและการปรับ**

พฤติกรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๐.

วิสินี มณีประสิทธิ์. “การศึกษาค่านิยมพื้นฐานของนักเรียนระดับช่วงชั้นที่ ๓ โรงเรียน

คาทอลิก สังกัดอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ เขตการศึกษาที่ ๓”. **วิทยานิพนธ์**

ศษ.ม. การวัดและประเมินผลการศึกษา. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัย รามคำแหง, ๒๕๔๘.

วีระวรรณ รัชชัยรวรงค์. “ค่านิยมพื้นฐาน ๕ ประการของเยาวชนสมาคมศิลปะเพื่อ

เยาวชน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ”. รายงานการวิจัย.

กศ.ม. การศึกษาผู้ใหญ่. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ
โรฒ, ๒๕๔๗.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ

สังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบ พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔. กรุงเทพฯ: สำนักงาน

คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๙.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ค่านิยม และสภาพแวดล้อมที่พึงประสงค์

ของสังคมไทยในสายตาเยาวชน. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการ

วัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๙.

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา. มาตรฐานตัวบ่งชี้และเกณฑ์

การพิจารณาเพื่อประเมินคุณภาพภายนอกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

รอบที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๔๙-๒๕๕๓. กรุงเทพฯ : สำนักงานรับรองมาตรฐานและ
ประเมินคุณภาพการศึกษา, ๒๕๔๙.

----- การประเมินคุณภาพภายนอก ระดับขั้นพื้นฐาน. สืบค้นเมื่อ ๒๕ ธันวาคม

๒๕๕๔, จาก <http://www.onesqa.or.th/onesqa/th/Report/index.php>,

๒๕๕๔.

การพัฒนาแบบวัดทักษะการดำรงชีวิตสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา ตอน
ปลาย ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๗
THE DEVELOPMENT OF LIVELIHOOD SKILLS TEST
FORMATHAYOMSUKSA 4 – 6 STUDENTS IN THE SECONDARY
EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 7

นางสาวเอื้ออารีย์ จานทอง
UA-AREE JANTONG

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาแบบวัดทักษะการดำรงชีวิต สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย แสดงคุณภาพแบบวัดที่สร้างขึ้นในด้านอำนาจจำแนก ความเที่ยงตรง ความเชื่อมั่น และศึกษาเปรียบเทียบทักษะการดำรงชีวิต โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๔ ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต ๗ จำนวนทั้งสิ้น ๑,๐๑๕ คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มีลักษณะเป็นแบบสอบถามชนิดสถานการณ์ แบบเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก จำนวน ๒๗ ข้อ ประกอบด้วย ด้านการจัดการดูแลช่วยเหลือตนเอง ด้านการเรียนรู้ ด้านสังคม ด้านการจัดการสร้างงานอาชีพ สถิติสำหรับการวิจัย ได้แก่ การวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way Analysis of Variance)

ผลการวิจัย พบว่า

๑. แบบวัดทักษะการดำรงชีวิตสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ได้มาจากการคัดเลือกข้อคำถามจำนวน ๕๐ ข้อ ประกอบด้วย ๒๓ สถานการณ์ โดยข้อคำถามที่มีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ ๐.๒๐ ขึ้นไป มีจำนวน ๔๓ ข้อ และการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน พบว่า มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และมีจำนวนข้อคำถามที่มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ ๐.๓๐๐ ขึ้นไป จำนวน ๒๙ ข้อ เมื่อพิจารณาคัดเลือกจากค่าอำนาจจำแนกและน้ำหนักองค์ประกอบพบว่า ข้อคำถามที่ผ่านเกณฑ์ทั้งสอง มีจำนวน ๒๗ ข้อ ประกอบด้วย ๑๗ สถานการณ์ เป็นแบบวัดด้านการจัดการดูแลช่วยเหลือตนเอง จำนวน ๘ ข้อ ด้านการเรียนรู้ จำนวน ๖ ข้อ ด้านสังคม จำนวน ๙ ข้อ และด้านการจัดการสร้างงานอาชีพ จำนวน ๔ ข้อ มีค่าอำนาจ

จำแนกระหว่าง ๐.๒๓ ถึง ๐.๔๔ ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ ๐.๘๒ และมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบระหว่าง ๐.๓๑๘ ถึง ๐.๕๒๕

๒. ทักษะการดำรงชีวิตของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต ๗ ระดับชั้นต่างกัน มีความแตกต่างกัน โดยนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ มีทักษะการดำรงชีวิตดีกว่านักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ และปีที่ ๕ อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ และ ปีที่ ๕ มีทักษะการดำรงชีวิตไม่แตกต่างกัน

คำสำคัญ: ทักษะการดำรงชีวิต แบบวัด นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ABSTRACT

The purpose of this research were develop a livelihood skills test for Mathayomsuksa 4 - 6 students and present quality of test in Item discrimination index, validity, reliability and compare livelihood skills. Sample group of this study is from 1,015 Mathayomsuksa 4 - 6 students in second semester of 2011 academic year in secondary educational service area office 7, selected by Stratified random sampling technique. With four-selective situation by 27 items include Self Management Skill, Learning Skill, Social Skill, Career Development Skill. Factor analysis and One-way Analysis of Variance is used for analyze the data.

The result of this study is

1) The Livelihood skills test for Mathayomsuksa 4 - 6 students is from 50 four-selective items with 23 situation, 43 items of discrimination index is greater than 0.20 level with Confirmation Factor Analysis match with empirical data, 29 items with factor loading is greater than 0.300. If analyze between discrimination index and the factor loading of all items, the research found 27 items with 17 situations is pass the range of both indicator. The test is include 8 items of Self Management skill, 6 items of Learning skill, 9 items of Social Skill

and Career Development skill 4 items with Discrimination Index in range between 0.23 and 0.44, reliability at 0.82 level and Confirmation Factor Analysis in range between 0.318 and 0.525

2) Livelihood Skills of Mathayomsuksa 4-6 students in secondary educational service area office 7 in different level has different value. Student in Mathayomsuksa 6 has livelihood skills greater than student in Mathayomsuksa 4 and 5 with significant difference at .05, but not found any different of livelihood skills between Mathayomsuksa 4 and 5.

Keyword: Livelihood Skills, Test, Mathayomsuksa 4 – 6 Students

บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕ กำหนดในมาตรา ๖ ว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และในมาตรา ๗ ที่กล่าวถึงในกระบวนการจัดการเรียนรู้ ต้องมุ่งปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษา และส่งเสริมสิทธิเสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษา

ผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง รวมถึงในหมวดการจัดการศึกษา ซึ่งการจัดการศึกษา ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ ซึ่งกล่าวไว้ในข้อ ๕ คือ เรื่อง ความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๑: ๖ – ๗) ได้กำหนดสมรรถนะสำคัญของผู้เรียนไว้ ๕ ประการ ได้แก่ ความสามารถในการสื่อสาร ความสามารถในการคิด ความสามารถในการแก้ปัญหา ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต และความสามารถในการใช้เทคโนโลยี จะเห็นได้ว่ากระบวนการจัดการศึกษาต้องการพัฒนาคนไทยให้มีความรู้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต รู้จักตนเอง และ มีความสัมพันธ์อันดีระหว่างสังคมและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนมีจิตใจที่เปี่ยมด้วยคุณธรรมจริยธรรม เพื่อนำความรู้ความสามารถไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติต่อไป

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน (กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๑: ๖ – ๗) ได้กำหนดทักษะชีวิตเป็นสมรรถนะสำคัญที่นักเรียนทุกคนพึงได้รับการพัฒนาทั้งด้านความรู้ ความรู้สึกรู้สีกนึกคิด ได้รู้จักสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล รู้จักจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่างๆ อย่างเหมาะสม ปรับตัวให้เท่าทัน การเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม รู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น ป้องกันตัวเองในภาวะคับขัน และจัดการชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับวัฒนธรรมและสังคม ดังนั้นการค้นหา

ทักษะการดำรงชีวิต ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จึงมีความจำเป็นและมีความสำคัญ อันจะช่วยให้การตรวจสอบทักษะการดำรงชีวิต ว่านักเรียนขาดทักษะการดำรงชีวิตในด้านใด ก็จะได้เสริมเพิ่มเติมทักษะการดำรงชีวิต ในด้านนั้นๆ เพื่อให้ให้นักเรียนมีทักษะในการดำรงชีวิตและสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข

จากความสำคัญดังกล่าว การพัฒนาแบบวัดทักษะการดำรงชีวิต สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จึงมีความสำคัญในการใช้เป็นเครื่องมือในการประเมินประกอบการศึกษาทักษะการดำรงชีวิตของนักเรียน เพื่อพัฒนาให้นักเรียนเป็นคนที่มีความรู้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อพัฒนาและศึกษาคุณภาพแบบวัดทักษะการดำรงชีวิต สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

๒. เพื่อเปรียบเทียบทักษะการดำรงชีวิต ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต ๗ จำแนกตามระดับชั้น

ความสำคัญของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ มีความสำคัญดังนี้

๑. ได้แบบวัดทักษะการดำรงชีวิต สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ที่มีคุณภาพ มีความเหมาะสมกับสังคมไทย

๒. เพื่อนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการประเมินประกอบการพัฒนาทักษะการดำรงชีวิตสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย อันจะเป็นแนวทางในการแนะนำและส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะการดำรงชีวิต สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย เป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๗ ในภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๔ จำนวน ๑๙,๖๘๘ คน แบ่งเป็นชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ จำนวน ๗,๓๓๖ คน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ จำนวน ๖,๔๗๗ คน และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จำนวน ๕,๘๗๕ คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๗ ในภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๔ จำนวน ๑,๐๑๕ คน แบ่งเป็น ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ จำนวน ๓๗๙ คน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ จำนวน ๓๓๓ คน และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จำนวน ๓๐๓ คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบแบ่งชั้น

ตัวแปรที่ศึกษา

การเปรียบเทียบทักษะการดำรงชีวิต ของนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๗ จำแนกตัวแปรที่ศึกษา ดังนี้

๑. ตัวแปรต้น ได้แก่ ระดับชั้นแบ่งเป็น

- ๑.๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔
- ๑.๒ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕
- ๑.๓ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

๒. ตัวแปรตาม ได้แก่ ทักษะการดำรงชีวิต แบ่งเป็น ๔ ด้าน ดังนี้

- ๒.๑ ทักษะด้านการจัดการดูแลช่วยเหลือตนเอง
- ๒.๒ ทักษะด้านการเรียนรู้
- ๒.๓ ทักษะด้านสังคม
- ๒.๔ ทักษะด้านการจัดการสร้างงานอาชีพ

สมมติฐานในการวิจัย

ทักษะการดำรงชีวิตของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ระดับชั้นต่างกันมีความแตกต่างกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบวัดทักษะการดำรงชีวิต สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้น แบบวัดมีลักษณะเป็นแบบสอบถามชนิดสถานการณ์ จำนวน ๑๗ สถานการณ์ จำนวน ๒๗ ข้อ และมีจำนวน ๔ ตัวเลือก ซึ่งครอบคลุมองค์ประกอบของทักษะการดำรงชีวิต ทั้ง ๔ ด้าน ดังนี้

๑.ด้านการจัดการดูแลช่วยเหลือตนเอง	จำนวน	๘	ข้อ
๒.ด้านการเรียนรู้	จำนวน	๖	ข้อ
๓.ด้านสังคม	จำนวน	๙	ข้อ
๔.ด้านการจัดการสร้างงานอาชีพ	จำนวน	๔	ข้อ
	รวมทั้งสิ้น	๒๗	ข้อ

การให้คะแนนของแบบวัดทักษะการดำรงชีวิต ให้คะแนนแต่ละข้อเป็น ๐ และ ๑ ถ้าตอบถูกต้องตามหลักการปฏิบัติในการดำรงชีวิตตามข้อคำถามในสถานการณ์ให้ ๑ คะแนน ถ้าตอบผิดให้ ๐ คะแนน

โดยมีวิธีการพัฒนาแบบวัดทักษะการดำรงชีวิต ดังต่อไปนี้

๑. กำหนดจุดมุ่งหมายในการพัฒนาแบบวัด

๑.๑ เพื่อพัฒนาแบบวัดทักษะการดำรงชีวิต ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการดูแลช่วยเหลือตนเอง ด้านการเรียนรู้ ด้านสังคม ด้านการจัดการสร้าง

งานอาชีพ สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

๑.๒ เพื่อหาคุณภาพของแบบวัดทักษะการดำรงชีวิต ได้แก่ ค่าอำนาจจำแนก ค่าความเชื่อมั่น และค่าความเที่ยงตรงของแบบวัด

๒. ศึกษา นิยาม ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับองค์ประกอบของทักษะการดำรงชีวิต เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้แก่ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทักษะการดำรงชีวิต วิทยุองค์ประกอบของทักษะการดำรงชีวิต ทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการดูแล

ช่วยเหลือตนเอง ด้านการเรียนรู้ ด้านสังคม ด้านการจัดการสร้างงานอาชีพ

๓. เขียนนิยามศัพท์เฉพาะที่แสดงออกถึงการมีทักษะการดำรงชีวิต ในแต่ละองค์ประกอบ จากนั้นวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จากจุดหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ทฤษฎีและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวัยรุ่น

๔. สร้างแบบวัดทักษะการดำรงชีวิตตามสถานการณ์ที่ได้กำหนดไว้ โดยสร้างสถานการณ์เป็นเรื่องราวหรือเหตุการณ์สมมติ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับของจริง หรือมีสภาพคล้ายกับที่นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจะต้องไปพบไปปฏิบัติในชีวิตจริง ข้างหน้า และสร้างข้อคำถาม เป็นคำถามที่ให้นักเรียนระบุแนวทางที่ตนจะปฏิบัติ ถ้าหากตนเองเป็นผู้หนึ่งที่เกี่ยวข้องหรือเกี่ยวข้องกับสถานการณ์นั้น ตนจะปฏิบัติอย่างไร หรือเป็นคำถามที่ถามให้นักเรียนประเมินสถานการณ์ เพื่อพิจารณาตัดสินว่าควร – ไม่ควร ดี – ไม่ดี เหมาะสม – ไม่เหมาะสม รวมทั้งสิ้น ๒๓ สถานการณ์ จำนวน ๕๐ ข้อ

๕. ตรวจสอบคุณภาพของแบบวัดในด้านความเที่ยงตรงเชิงพินิจ (Face Validity) โดยให้

ผู้เชี่ยวชาญที่มีคุณวุฒิระดับปริญญาโทขึ้นไป สาขาการวัดผลการศึกษา และสาขาจิตวิทยา จำนวน ๕ คน เป็นผู้พิจารณาตรวจสอบความสอดคล้องของข้อคำถามกับนิยามศัพท์เฉพาะ ตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมของการใช้ภาษาในข้อคำถาม และความเหมาะสมของรูปแบบของแบบวัดทักษะการดำรงชีวิต พบว่าข้อคำถามทุกข้อมีค่า IOC มากกว่า ๐.๕๐ โดยมีค่า IOC อยู่ระหว่าง ๐.๖๐ ถึง ๑.๐๐

๖. การหาค่าอำนาจจำแนกของแบบวัดทักษะการดำรงชีวิต หลังจากตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงพินิจโดยผู้เชี่ยวชาญแล้ว นำแบบวัดทักษะการดำรงชีวิตไปทดสอบกับนักเรียนจากโรงเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๑๒ คน วิเคราะห์ค่าอำนาจจำแนกเป็นรายข้อ พบว่ามีข้อคำถามที่ผ่านเกณฑ์จำนวน ๔๒ ข้อ และข้อคำถามที่ปรับปรุงจำนวน ๘ ข้อ

๗. การหาค่าอำนาจจำแนกและความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างของแบบวัดทักษะการดำรงชีวิตที่ได้ปรับปรุงในการทดสอบครั้งที่ ๑ โดยนำแบบวัดทักษะการดำรงชีวิต ไปทดสอบกับนักเรียน จากโรงเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๖๖๒ คน

๘. พิจารณาคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่าอำนาจจำแนก ๐.๒๐ ขึ้น

ไป และมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ ๐.๓๐๐ ขึ้นไป พบว่ามีข้อคำถามที่ผ่านเกณฑ์จำนวน ๒๗ มีค่าอำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง ๐.๒๓ ถึง ๐.๔๔ และมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบอยู่ระหว่าง ๐.๓๑๘ ถึง ๐.๕๒๕

๙. การหาคุณภาพของเครื่องมือ โดยการหาความเชื่อมั่น จากการนำแบบวัดทักษะการดำรงชีวิตที่ผ่านการคัดเลือกจากการทดสอบครั้งที่ ๒ จำนวน ๒๗ ข้อ ไปทดสอบครั้งที่ ๓ โดยนำไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑,๐๑๕ คน แล้วนำมาหาค่าคุณภาพความเชื่อมั่น โดยใช้สูตร KR – 20 ของ คูเดอร์ – ริชาร์ดสัน (Kuder – Richardson procedure) พบว่าแบบวัดทักษะการดำรงชีวิตทั้งฉบับ มีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ ๐.๘๒

๑๐. เขียนคู่มือการ

ดำเนินการสอบ

๑๑. จัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๑. ขอล้างชื่อจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยต่อผู้อำนวยการโรงเรียนที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่าง

๒. ประสานงานกับผู้บริหารโรงเรียน ครูแนะแนว และครูประจำชั้นของนักเรียนที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่าง นัดหมาย กำหนดเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓. จัดเตรียมแบบวัดทักษะการดำรงชีวิต และกระดาษคำตอบ ให้มีจำนวนมากกว่าจำนวนนักเรียนที่สอบในแต่ละครั้ง ๕%

๔. วางแผนดำเนินการทดสอบ โดยประชุมชี้แจงครูแนะแนว และครูประจำชั้นของนักเรียนที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างให้เข้าใจถึงวัตถุประสงค์ประโยชน์ที่ได้รับจากการทดสอบ ขั้นตอนการดำเนินการทดสอบ วิธีการตอบแบบวัดทักษะการดำรงชีวิต และช่วงระยะเวลาในการทดสอบ โดยใช้เวลาในการทำแบบทดสอบ ๕๐ นาที

๕. การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัย ครูแนะแนว และครูประจำชั้น ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

๖. เก็บรวบรวมข้อมูลแบบวัดทักษะการดำรงชีวิต จำนวนทั้งสิ้น ๑,๘๘๙ ฉบับ และนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูล

การ จัด ทำ และ การ วิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจัดทำและวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๑. การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือขั้นต้น มีขั้นตอน ดังนี้

๑.๑ วิเคราะห์อำนาจจำแนก

๑.๒ วิเคราะห์ความเที่ยงตรงเชิงพินิจ
ด้วยการพิจารณาค่าดัชนีความ
สอดคล้อง

๒. การพัฒนาและศึกษา
คุณภาพของแบบวัดทักษะการ
ดำรงชีวิต มีขั้นตอน ดังนี้

๒.๑ วิเคราะห์ความ
เที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง โดยการ
วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน

๒.๒ วิเคราะห์ความเชื่อมั่น
ของแบบวัดทักษะการดำรงชีวิต ทั้ง
ฉบับด้วยเทคนิค KR - 20 ของคูเดอร์ -
ริชาร์ดสัน

๓. การวิเคราะห์ข้อมูลในการ
วิจัย โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวน
แบบทางเดียว (One - way ANOVA)
และเปรียบเทียบทักษะการดำรงชีวิต
ในแต่ละด้านของนักเรียน และถ้า
พบว่ามีความสำคัญทางสถิติ ทำการ
ทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย
ด้วยสถิติทดสอบของ เชฟเฟ (Scheffe)

ผลการวิจัย

๑. การพัฒนาและศึกษา
คุณภาพแบบวัดทักษะการดำรงชีวิต
สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา
ตอนปลาย พบว่า แบบวัดทักษะการ
ดำรงชีวิตสำหรับนักเรียนระดับชั้น
มัธยมศึกษาตอนปลาย มีจำนวน ๒๗
ข้อ เป็นแบบวัดด้านการจัดการดูแล

ช่วยเหลือตนเอง จำนวน ๘ ข้อ ด้าน
การเรียนรู้ จำนวน ๖ ข้อ ด้านสังคม
จำนวน ๙ ข้อ ด้านการจัดการสร้าง
งานอาชีพ จำนวน ๔ ข้อ มีค่าอำนาจ
จำแนกระหว่าง ๐.๒๓ ถึง ๐.๔๔ ค่า
ความเชื่อมั่น ทั้งฉบับ ๐.๘๒ การ
วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันมี
ความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์
และมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบระหว่าง
๐.๓๑๘ ถึง ๐.๕๒๕

๔. การเปรียบเทียบทักษะ
การดำรงชีวิต ของนักเรียนระดับชั้น
มัธยมศึกษาตอนปลายของโรงเรียนใน
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
มัธยมศึกษา เขต ๗ จำแนกตาม
ระดับชั้น พบว่า ทักษะการดำรงชีวิต
ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอน
ปลายระดับชั้นต่างกัน มีความแตกต่าง
กัน โดยนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปี
ที่ ๖ มีทักษะการดำรงชีวิตดีกว่า
นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔
และปีที่ ๕ อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่
ระดับ .๐๕ ส่วนนักเรียนระดับชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ ๔ และปีที่ ๕ มีทักษะ
การดำรงชีวิตไม่แตกต่างกัน เมื่อ
พิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทักษะการ
ดำรงชีวิตด้านการจัดการดูแล
ช่วยเหลือตนเอง ของนักเรียนระดับชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ ๖ ดีกว่า ระดับชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ ๔ และ ๕ อย่างมี
นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และ
ระหว่างระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕

และ ๔ มีทักษะการดำรงชีวิตด้านการจัดการดูแลช่วยเหลือตนเองไม่แตกต่างกัน ทักษะการดำรงชีวิตด้าน การเรียนรู้ ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ดีกว่า ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ และ ๕ อย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และระหว่างระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ และ ๔ มีทักษะการดำรงชีวิตด้านการเรียนรู้ ไม่แตกต่างกัน ทักษะการดำรงชีวิตด้านสังคม ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ดีกว่าระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ และ ๕ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และระหว่างระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ และ ๔ มีทักษะการดำรงชีวิตด้านสังคมไม่แตกต่างกัน ทักษะการดำรงชีวิตด้านการจัดการสร้างงานอาชีพ ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ดีกว่าระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ และ ๕ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ มีทักษะการดำรงชีวิตด้านการจัดการสร้างงานอาชีพดีกว่า ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

สรุปและอภิปรายผล

๑. แบบวัดของผู้วิจัยมีคุณภาพ โดยมีค่าอำนาจจำแนก อยู่ระหว่าง ๐.๒๓ ถึง ๐.๔๔ ค่าความ

เชื่อมั่น ทั้งฉบับ ๐.๘๒ การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบระหว่าง ๐.๓๑๘ ถึง ๐.๕๒๕ ทั้งนี้เนื่องจากกระบวนการพัฒนาแบบวัดทักษะการดำรงชีวิต ได้พัฒนาตามขั้นตอน ตามหลักวิชาการของการพัฒนาเครื่องมือ ดังนี้

๑.๑ ผู้วิจัยได้สร้างแบบวัดตามกระบวนการสังเคราะห์จากแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแบบวัดทักษะการดำรงชีวิต พบว่ามี ๔ องค์ประกอบได้แก่ ด้านการจัดการดูแลช่วยเหลือตนเอง ด้านการเรียนรู้ ด้านสังคม และด้านการจัดการสร้างงานอาชีพ

๑.๒ กระบวนการในการสร้างแบบวัด ได้ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงพินิจ ซึ่งคัดเลือกข้อคำถามที่มีดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง ๐.๖๐ ถึง ๑.๐๐ ก่อนนำไปใช้จริง เพื่อให้แบบวัดมีความเชื่อมั่นอยู่ในเกณฑ์ดี

๑.๓ การตรวจสอบคุณภาพแบบวัดด้านค่าอำนาจจำแนก โดยมีค่าอำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง ๐.๒๓ ถึง ๐.๔๔ รวม ๒๗ ข้อ ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์การพิจารณา ค่าอำนาจจำแนกที่เชื่อถือได้ ค่าอำนาจจำแนกที่เข้าใกล้ +๑ แสดงว่า ข้อสอบนั้นจำแนกได้สูง (ล้วน สายยศ; และ อังคณา สายยศ, ๒๕๓๙: ๑๘๕)

๑.๔ การตรวจสอบคุณภาพความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างของแบบวัดทักษะการดำรงชีวิตด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของแบบวัดทักษะการดำรงชีวิต จำนวน ๒๗ ข้อ เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์พบว่า ค่า Chi-Square (χ^2) เท่ากับ ๓๖๗.๙๕๘ ซึ่งมีค่าความน่าจะเป็น (p) เท่ากับ ๐.๐๖๓ ที่ชั้นแห่งความเป็นอิสระ (df) เท่ากับ ๓๒๘ นั่นคือ ค่า Chi-Square (χ^2) แตกต่างจากศูนย์อย่าง ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงว่ายอมรับสมมติฐานหลักที่ว่าโมเดลการวิจัยสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ค่า Chi-square test เป็นการตรวจสอบความเหมาะสมของโมเดลกับข้อมูล โดยทำการทดสอบนัยสำคัญของโมเดล ค่า Chi-square test ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงว่าโมเดลมีความเหมาะสมกับข้อมูล แต่ถ้าค่า Chi-square มีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงว่าโมเดลมีความไม่เหมาะสมสอดคล้องกับข้อมูล (อรพินทร์ ชูชม, ๒๕๕๓: ๖; อ้างอิงจาก Mulaik, 1997) นอกจากนี้ยังพิจารณาได้จากค่าอัตราส่วนระหว่าง Chi-Square (χ^2) กับ ชั้นแห่งความเป็นอิสระ (df) เท่ากับ ๑.๑๒๒ ค่าดัชนีวัดความกลมกลืน (GFI) เท่ากับ ๐.๙๖๓ ดัชนีวัดความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว

(AGFI) เท่ากับ ๐.๙๕๑ ซึ่งค่าของ GFI และ AGFI ควรอยู่ในพิสัย ๐ และ ๑ ซึ่งควรมีค่าตั้งแต่ ๐.๙๐ ขึ้นไป (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์; และคนอื่นๆ, ๒๕๔๙: ๒๑๔) จึงเห็นได้ว่า ดัชนี GFI ซึ่งเป็นดัชนีที่นิยมใช้ในการตัดสินใจตัดสิน เพราะถือว่าเป็นมาตรวัดความเข้ากันได้ดีนั้นมีค่าที่ผ่านเกณฑ์ที่กำหนด ส่วนค่าที่สามารถบอกความคลาดเคลื่อนของโมเดล ได้แก่ ค่ารากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของเศษเหลือในรูปคะแนนมาตรฐาน (SRMR) เท่ากับ ๐.๐๐๖ และค่ารากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของความคลาดเคลื่อนโดยประมาณ (RMSEA) เท่ากับ ๐.๐๑๔ ซึ่งอยู่และเบนท์เลอร์ (เสรี ชัดเข้ม, ๒๕๔๗: ๒๔ – ๓๑; อ้างอิงจาก Hu; & Bentler, 1999) กล่าวว่าค่า SRMR ควรมีค่าต่ำกว่า ๐.๘ และค่า RMSEA ควรมีค่าต่ำกว่า ๐.๐๖ ซึ่งสอดคล้องกับ สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (๒๕๔๙: ๒๐๘) ได้กล่าวถึง RMSEA ว่าเป็นค่าที่แสดงให้เห็นว่าแบบจำลองที่มีค่าพารามิเตอร์ที่ไม่ทราบค่าจำนวนหนึ่งสามารถเข้าได้ดีกับเมตริกการผันแปรร่วมของประชากรมากน้อยเพียงใด ถ้าค่า RMSEA ต่ำกว่า ๐.๐๕ แสดงว่าเข้าได้ดี (good fit) ถ้าอยู่ระหว่าง ๐.๐๕ และ ๐.๐๘ เรียกว่าพอใช้ได้ และถ้าอยู่ระหว่าง ๐.๐๘ และ ๐.๑๐ แสดงว่าไม่ค่อยดี และถ้ามากกว่า ๐.๑๐ แสดงว่าเข้าได้ไม่ดีเลย

ซึ่งจากผลการวิเคราะห์จะเห็นได้ว่า ค่า SRMR และ ค่า RMSEA ผ่านเกณฑ์ที่กำหนด แสดงว่า โมเดลสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ดี ดังนั้นข้อคำถามหรือตัวแปรที่สังเกตได้กับองค์ประกอบทักษะการดำรงชีวิตทั้ง ๔ องค์ประกอบหรือตัวแปรแฝง มีความสอดคล้องและกลมกลืนกับแนวคิดของทักษะการดำรงชีวิต และเมื่อพิจารณาน้ำหนักองค์ประกอบในแต่ละองค์ประกอบ พบว่า แบบวัดการดำรงชีวิตด้านการจัดการดูแลช่วยเหลือตนเอง จำนวน ๘ ข้อ ด้านการเรียนรู้ จำนวน ๖ ข้อ ด้านสังคม จำนวน ๙ ข้อ ด้านการจัดการสร้างงานอาชีพ จำนวน ๔ ข้อ แบบวัดแต่ละข้อมีน้ำหนักองค์ประกอบ ๐.๓๑๘ ถึง ๐.๕๒๕ ซึ่งผ่านการคัดเลือกจากข้อคำถามที่มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ ๐.๓๐๐ ขึ้นไป จึงทำให้ข้อคำถามน้อยลง แต่ยังครอบคลุมนิยามที่กำหนดไว้ เพื่อลดความเบื่อหน่ายของนักเรียนในการทำแบบวัด

๑.๕ ค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดทักษะการดำรงชีวิต ผู้วิจัยได้หาค่าความเชื่อมั่นในการทดสอบครั้งที่ ๓ กับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งประกอบด้วยข้อสอบที่คัดเลือกจากการสอบในครั้งที่ ๒ จำนวน ๒๗ ข้อ โดยใช้วิธีของคูเดอร์ – ริชาร์ดสัน (Kuder – Richardson procedure) ซึ่งการวัดความเชื่อมั่นโดยวิธีนี้จะต้องมีลักษณะ

วัดองค์ประกอบร่วมกัน และคะแนนแต่ละข้อต้องอยู่ลักษณะทำถูกให้ ๑ คะแนน ทำผิดให้ ๐ คะแนนเท่านั้น (สำนักทดสอบทางการศึกษา, ๒๕๔๙: ๖๙ – ๗๐) จากการวิเคราะห์พบว่ามีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๘๒ ซึ่งถือว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ (สุชีราภทราญตวรรตน์, ๒๕๔๘: ๗๕; อ้างอิงจาก Williams, 1994)

๒. การเปรียบเทียบทักษะการดำรงชีวิตของนักเรียนที่มีระดับชั้นต่างกัน พบว่า นักเรียนในระดับชั้นที่แตกต่างกัน มีทักษะการดำรงชีวิตแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และเมื่อทดสอบความแตกต่างรายคู่พบว่า ทักษะการดำรงชีวิตในภาพรวม นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ มีทักษะการดำรงชีวิตดีกว่าระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ และ ๕ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ แสดงว่าแบบวัดทักษะการดำรงชีวิตที่สร้างขึ้นมีความเที่ยงตรงเชิงสภาพ เพราะนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ มีประสบการณ์ในการดำรงชีวิตมากกว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ และ ๕ แสดงว่านักเรียนที่มีประสบการณ์ในการดำรงชีวิตมาก จะสามารถทำแบบวัดทักษะการดำรงชีวิตได้ดีกว่านักเรียนที่มีประสบการณ์ในการดำรงชีวิตน้อย

ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะด้านการนำผลการวิจัยไปใช้

๑.๑ การพัฒนาแบบวัดทักษะการดำรงชีวิตครั้งนี้ มีคุณภาพเป็นไปตามเกณฑ์ ซึ่งทำให้เห็นโครงสร้างแบบวัดทักษะการดำรงชีวิตสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน ๒๗ ข้อ ดังนั้นการนำแบบวัดทักษะการดำรงชีวิตไปใช้จะต้องปรับสถานการณ์ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม เหตุการณ์ในขณะนั้น

๑.๒ ควรนำแบบวัดทักษะการดำรงชีวิตสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่ผ่านการพัฒนาไปใช้ควบคู่กับการจัด

กิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยสามารถนำไปตรวจสอบว่านักเรียนมีระดับทักษะการดำรงชีวิตอยู่ในระดับใด เพื่อเป็นข้อมูลในการปรับพฤติกรรมนักเรียน

๒. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

๒.๑ ควรศึกษารูปแบบในการพัฒนาทักษะการดำรงชีวิต เพื่อเป็นการปลูกฝังทักษะการดำรงชีวิตให้นักเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ มีทักษะการดำรงชีวิตเพิ่มขึ้นมากกว่า ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

๒.๒ ควรมีการสร้างแบบวัดทักษะการดำรงชีวิตในรูปแบบอื่น เช่น การสร้างข้อความแบบลิเคิร์ทสร้างแบบวัดในรูปแบบออนไลน์

เอกสารอ้างอิง

๑. ภาษาไทย

กระทรวงศึกษาธิการ. **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑.**

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑.
ล้วน สายยศ; และอังคณา สายยศ. **เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา.** กรุงเทพฯ : สุริวียาสาส์น, ๒๕๓๘.

----- . **เทคนิคการวัดผลการเรียนรู้.** กรุงเทพฯ : ชมรมเด็ก, ๒๕๓๙.

อรพินทร์ ชูชม. **เอกสารคำสอนวิชา วป 502 การสร้างและพัฒนาเครื่องมือวัดทางพฤติกรรมศาสตร์.** กรุงเทพฯ : สถาบันพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๓.

- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์; และคนอื่นๆ. **แบบจำลองสมการโครงสร้าง: การใช้โปรแกรม LISREL, PRELIS และ SIMPLIS.** กรุงเทพฯ : ท้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดดา, ๒๕๔๙.
- เสรี ชัดเข้ม. **การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน. วารสารการวิจัยและการวัดผล การศึกษามหาวิทยาลัยบูรพา.** ๒(๑): ๑๕ – ๕๕, ๒๕๔๗, มีนาคม.
- สำนักทดสอบทางการศึกษา. **แนวทางการสร้างและพัฒนาเครื่องมือวัดความสามารถในการจัดการ.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๐.
- **เอกสารประกอบการอบรมการวัดและประเมินผลการศึกษา.** กรุงเทพฯ : สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๙.
- สุชีรา ภัทรายุตวรรัตน. **คู่มือการวัดทางจิตวิทยา.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : เมดิคัล มีเดีย, ๒๕๔๘.

๒. ภาษาอังกฤษ

- Anastasi, Anne. **Personality Development.** 3rd ed. New York : McGraw – hill Book, 1968.
- Bandura, A. **Social Learning Theory.** Engliwood Cliffs, NJ : Prentice – Hall, 1977.
- Carl E. Thoresen; and Michael J. Mahoney. **Behavioral self – control.** New York : Holt, Rinehart and Winston, 1974.
- French, Derek; and Heather Sawand. **Dictionary of Management.** Cavage Place, London : Pan Book Ltd, 1979.
- Lord, Frederic M.; and Novick, Melvin R. **Statistical Theories of Mental Test Scores.** Canada : Addison – Wesley Publishing Company, Inc, 1968.
- Mischel, Walter; and Mische, Harriet N. **A Coqnitive Social – Learning Approach to Morality and Self – Regulation,** in Thomas Lickona (ed). **Moral Development and Behavior : Theory Research and Social Issues.** New York : Holt, Rinehart & Winston, 1976.
- Nunnally, Jam C. **Test and Measurement.** New York : McGraw-Hill,inc, 1959.

- O’Keefe Edward J.; and Berger Donna S. **Self – Management for College Student**. New York : Partridge Hill Publishers, 1999.
- Riggio,R.E. **Social Skills Inventory**. California : Consulting Psychologists Press, Inc, 1989a.
- Roy F. Baumeister, Todd F. Heatherton; and Dianne M. Tice. **Losing control : how and why people fail at self-regulation**. San Diego : Academic Press, 1994.
- Stenley, Julian C; and Hopkins, Kenneth D. **Educational and Psychological Measurement and Evaluation**. Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice – Hall, Inc, 1972.
- World Health Organization. **Life skills education: planning for research**. Geneva: World Health Organization, 1997.
- . **Life Skills Education For Children and Adolescents in school**. Geneva : World Health Organization, 1997.
๓. สื่ออิเล็กทรอนิกส์
- Francis, Margaret. **Life Skills Education**. (Online). From : http://changingminds.org/articles/articles/life_skills_education.htm [July 17, 2009].
- Riggio,R.E. **Social Skills Inventory**. (Online). From : <http://wbarratt.indstate.edu/dragon/sd-ssi.thm> [July 28, 2009].
- Saurabh Kumar. **Life skills education**. (Online). From : http://EzineArticles.com/?expert=Kumar_Saurabh_Verma_ [Dec 25, 2011].
- Sue, Blum C. **Measurement of Life Skills**. University of Montana. from : <http://www.lib.umi.com/dissertations/fullcit/9211896> [July 18, 2009].
- Zipora, Shechtman; Merav, Levy; and Judy Leichtentritt. “Impact of Life Skills Training on Teacher’s Perceived Environment and Self – Efficacy,” **Journal of Educational Research**. 98(3): 54 – 144. from : http://www.vnweb.hmmilsonweb.com/hwww/results/results_single_fulltext.jhtml?_D, 2005. [July 18, 2009].

พุทธวิธีฟื้นฟูจิตใจผู้ต้องขังหญิง

(Mental Developing Buddhethodology for Female Prisoners)

นางวรพิมพ์สุข ผ่องสมัย

ศศ.บ.,ศศ.ม.(การจัดการทางการเมือง)

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

๑. บทนำ

ตามแนวคิดทางสังคมเชื่อว่าสาเหตุที่มนุษย์กระทำความผิดเกิดจากปัจจัยหลายประการ แต่คำสอนทางพระพุทธศาสนา เน้นว่ามีสาเหตุมาจาก ปัจจัยทางจิต คือ ความไม่รู้ ความไม่เห็น ความไม่รู้โดยสมควร ความไม่รู้ตามเป็นจริง ความไม่แทงตลอด ความไม่รอบคอบ ความไม่พิจารณา ความไม่กระทำให้ประจักษ์ ความโง่เขลา ความไม่รู้ชัด ความหลง^๑ หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า อวิชชา คือ ความไม่รู้ แต่อวิชชาเป็นเพียงรากเหง้าของปัญหา ปัญหาที่สำคัญคือ ตัณหาหรืออกุศลมูลที่เป็นสาเหตุทำให้มนุษย์กระทำความผิดในสภาพสังคมปัจจุบัน มนุษย์กระทำความผิดกฎหมายกันมากขึ้น โดยเฉพาะเพศหญิง ข้อมูลปี ๒๕๕๔ แสดงจำนวนนักโทษ

เด็ดขาดหญิงมีทั้งหมด ๑๘,๘๔๐ คน^๒ และมีตัวเลขชี้วัดชัดเจนว่า ผู้หญิงกระทำความผิดกฎหมายมีปริมาณสูงขึ้นกว่าปีที่ผ่านมา และมีแนวโน้มที่จะก่ออาชญากรรมในคดีที่รุนแรงขึ้น เช่น คดีความผิดต่อชีวิต ทั้งการฆ่าผู้อื่นโดยเจตนาหรือไม่เจตนา หรือโดยความประมาทก็ตาม

เรือนจำ (Prison) และทัณฑสถาน (Institution) มีหน้าที่จองจำกักขังผู้กระทำความผิด ซึ่งแนวทางการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด (Treatment of the Offenders) ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่เน้นการลงโทษในลักษณะการแก้แค้นทดแทน (Retribution) ไปเป็นการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด (Rehabilitation) เพื่อให้หัน

^๑พระเทพเวที. พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร:ด้านสุทธาการพิมพ์,๒๕๓๘), หน้า ๘๐.

^๒ กรมราชทัณฑ์, “สถิติผู้ต้องราชทัณฑ์,” <<http://www.correct.g.th>>,๑ มกราคม ๒๕๕๔.

กลับมาเป็นพลเมืองดีปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ถูกต้องมากยิ่งขึ้น

ผู้เขียนจึงมีความคิดที่จะทำการศึกษาวิจัยว่าวิธีการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังที่กระทำความผิด โดยใช้การอบรมปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานตามหลักพระพุทธศาสนาจะสามารถนำไปใช้ฝึกอบรมเพื่อแก้ไขปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้ผู้ต้องขังหญิงที่เข้ารับการฝึกอบรมมีสัมมาทิฐิ มีความประพฤติการปฏิบัติตัวที่ถูกต้องขึ้น และสามารถลดความเครียดของผู้ต้องขังหญิงเหล่านั้นได้หรือไม่

๒. ทฤษฎีการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด (Rehabilitative Theory)

แนวความคิดตามทฤษฎีการลงโทษเพื่อปรับปรุงผู้กระทำความผิด (Reformative Theory) นี้ เชื่อว่า การกระทำของมนุษย์ถูกกำหนดจากปัจจัยต่างๆ ถูกกดดันหล่อหลอมจากสิ่งแวดล้อมไม่สามารถเลือกกระทำได้อย่างอิสระ ทำให้มนุษย์มีบุคลิกภาพที่บกพร่องและหันไปสู่การกระทำความผิด โดยไม่มีเจตนา ดังนั้น จึงต้องหาสาเหตุการกระทำผิดกฎหมาย โดยเน้นการศึกษา

ผู้กระทำผิดเป็นรายบุคคลหรือการจำแนกลักษณะผู้กระทำผิดเพื่อหาสาเหตุและแนวทางแก้ไข^๓ ฟื้นฟูให้เป็นคนดี ต่อไป การแก้ไขผู้กระทำความผิดทั้งรายบุคคลและรายกลุ่มไม่ว่าจะเป็นการแก้ไขภายในสถานที่ควบคุมหรือในชุมชน ผู้ที่แก้ไขจะต้องมีความรู้และความชำนาญในสาขาต่างๆ เช่น จิตวิทยา สังคมวิทยา และหรืออาชญาวิทยา เป็นต้น

ทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด (Rehabilitation Theory) เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิดได้กลับเข้าสู่สังคม ให้โอกาสแก้ไขปรับปรุงตัวเอง ไม่ให้ถลำตัวลึกไปสู่การกระทำผิดมากขึ้น ซึ่งการแก้ไขตนเองให้ดีขึ้นมีลักษณะคล้ายคลึงกับรูปแบบการรักษาทางการแพทย์หรือโปรแกรมในการบำบัดรักษา โดยมีข้อสันนิษฐานว่า พฤติกรรมอาชญากร เป็นอาการของโรคที่สามารถบำบัดรักษาได้ ดังนั้นการแก้ไขฟื้นฟู ต้องพยายามหลีกเลี่ยง

^๓ นที จิตสง่า. “การราชทัณฑ์ : ทฤษฎีและการจัดการ. การบริหารงานยุติธรรม (หน่วยที่ ๑๑)”. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๕๐. หน้า ๑๑ – ๑๓.

ไม่ให้ผู้กระทำความผิดถูกลงโทษในลักษณะที่เป็นการทำลายคุณลักษณะหรือศักยภาพในการกลับคืนสู่สังคม เช่น การใช้มาตรการเลี้ยงโทษจำคุก เป็นการรอลงอาญาโดยมีการคุมประพฤติ การใช้โทษปรับ หากจะใช้วิธีการจำคุกในเรือนจำก็ควรให้การอบรมแก้ไขโดยการฝึกวิชาชีพ การให้การศึกษา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการอบรมทางศีลธรรม ศาสนา และการพัฒนาจิตใจ ทั้งนี้เพื่อบำบัดแก้ไขสาเหตุที่ทำให้ผู้กระทำความผิดมีความบกพร่องและเป็นเหตุให้กระทำความผิด

๓. การลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดกับความเครียดของผู้กระทำความผิด

การต้องโทษจำคุกเป็นการสูญเสียอิสรภาพ และเป็นสภาวะการณ์ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางลบหลายๆ อย่างในชีวิตของผู้ต้องขัง เช่น สภาพแวดล้อมทางสังคมและที่อยู่อาศัย ผู้ต้องขังจำนวนมาก มีสภาวะจิตใจที่ผิดปกติ อันมีสาเหตุมาจาก ต้องอยู่ในห้องคุมขัง ถูกแยกออกจากสมาชิกในครอบครัว อยู่กับคนแปลกหน้า อยู่อย่างแออัด ยึดเยียด ถูกบีบบังคับ บีบคั้นทางด้านจิตใจ

จากการถูกลงโทษ การสูญเสียอาชีพ ความกลัวการถูกลงโทษ ความไม่แน่นอนในผลลัพธ์ทางคดี โดยเฉพาะในช่วงเวลาของการพิจารณาคดี จะเป็นช่วงเวลาที่ผู้ต้องขังมีความเครียดสูง และถ้าช่วงเวลาดังกล่าวมีระยะเวลาหลายเดือน ก็จะส่งผลร้ายยิ่งขึ้นต่อผู้ต้องขัง กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ในเรือนจำ/ทัณฑสถาน ซึ่งมีไว้ให้ผู้ถูกคุมขังจำนวนมากอยู่ร่วมกันได้ กลับมีผลกระทบอย่างรุนแรงต่อคุณภาพชีวิต และความ เป็นอยู่ที่ดี สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเครียดได้ทั้งสิ้น^๔ และความเครียด เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่ออาการของโรคจิตก ังวล

ผู้ต้องขัง เมื่อเข้ามาอยู่ในเรือนจำ จะมี ปัญหา เรื่อง ความเครียด เป็น ส่วน ใหญ่ โดยเฉพาะกลุ่มที่เข้ามาอยู่เป็นครั้งแรก

^๔ รัชันัน หวังโกคา. “ปัจจัยที่มีผลต่อความเครียดและพฤติกรรมการเผชิญความเครียดของผู้ต้องขังหญิง : ศึกษาเฉพาะกรณีทัณฑสถานหญิงกลาง.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (อาชีววิทยาและงานยุติธรรม) (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๘, หน้า ๑.

แรก จะมีความเครียดสูงกว่ากลุ่มอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นเพศชายหรือเพศหญิง ผู้ต้องขังหญิงส่วนใหญ่ร้อยละ ๙๐ เป็นคดียาเสพติด เพศหญิงจะปรับตัวได้ยากกว่าเพศชาย ผู้ต้องขังหญิงจะต้องปรับตัวและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามวัฒนธรรมของเรือนจำ/ทัณฑสถาน การแก้ไขปัญหและการเรียนรู้ได้มาจากผู้ต้องขังเก่า หากไม่มีใครช่วยเหลือก็จะลำบากและเครียดมาก ในปี พ.ศ.๒๕๔๖ พบว่าสุขภาพจิตของผู้ต้องขังส่วนใหญ่อยู่ในระดับต่ำกว่าคนทั่วไป เนื่องจากถูกจำกัดสิทธิและเต็มไปด้วยกฎเกณฑ์ ถูกตัดความสัมพันธ์จากสังคมภายนอก ขาดอิสรภาพ ขาดการติดต่อกับญาติพี่น้องและบุคคลอันเป็นที่รัก ซึ่งปัญหานี้ควรได้รับความสนใจและให้ความสำคัญ พร้อมทั้งจะต้องหาวิธีการช่วยเหลือผู้ต้องขังเพื่อให้สามารถปรับตัวอยู่ในสถานการณ์เช่นนั้นได้อย่างผ่อนคลาย

พระมหามนตรี หลินภู
และคณะ^๕ ได้ศึกษาการลด

ความเครียดของผู้ต้องขังโดยการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มโดยยึดหลักอริยสัจ ๔ พบว่า ผู้ต้องขังประสบกับความเครียดเมื่อเจอสถานการณ์ที่เป็นแรงกดดันต่างๆ ส่งผลให้เกิดอาการต่างๆ ตามมา เช่น นอนไม่หลับ โกรธง่าย ไม่มีสมาธิ เป็นต้น และการลงโทษจำคุกผู้กระทำผิดทำให้คุณค่าของมนุษยย์ลดลง (Dehumanize)

ฉะนั้น ผู้หญิงที่ต้องโทษจึงเป็นบุคคลที่เผชิญกับปัญหาทางด้านจิตสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นอกจากนั้นสังคมยังไม่ค่อยให้อโอกาสหรือความสำคัญกับผู้ต้องขัง เพราะเป็นบุคคลที่กระทำผิดกฎหมาย แม้ว่ากรมราชทัณฑ์ จะจัดให้มีการพัฒนาผู้ต้องขังในรูปแบบต่างๆ เช่นการฝึกวิชาชีพ รวมถึงการอบรมทางศีลธรรมเป็นประจำในวาระพิเศษ เช่น วันสำคัญทางศาสนา และวันสำคัญของชาติ แต่ยังมีผู้ต้องขังในเรือนจำที่มีความเครียดในระดับสูงเป็นจำนวนมาก

^๕พระมหามนตรี หลินภู และคณะ.

“การศึกษาความเครียดและการลดความเครียดในการใช้ชีวิตภายในเรือนจำของผู้ต้องขังโดยการให้คำปรึกษาแบบ

กลุ่มโดยยึดหลักอริยสัจ ๔”,

วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๑)
: ๗๕ - ๗๙.

๔. การนำหลักพุทธธรรม ๕ ประการและการฝึกอบรม วิปัสสนากรรมฐานมาประยุกต์ใช้ในการ พัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง
มีงานวิจัยหลายฉบับชี้ให้เห็นว่า การฝึกสมาธิมีผลต่อการลด ความเครียด^๖ ผู้ที่ฝึกสมาธิจะมี ภาวะจิตใจที่เข้มแข็ง มีพลัง สงบ ผ่องใส และนุ่มนวลเหมาะแก่การ งาน^๗ และการฝึกสมาธิยังมีผลต่อ สุขภาพจิต ได้แก่ การลดลงของ ความวิตกกังวล ความซึมเศร้า^๘ แสดงให้เห็นว่าการนำวิธีทางพุทธ ศาสนามาใช้ในการลดความเครียด ของผู้กระทำผิดจะได้ผลโดยเฉพาะ ผู้ ก ร ะ ท า ผิ ด เพ ศ ห ญิง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็น เสมือนหลักธรรมพื้นฐานของ

จริยธรรมทั่วไปที่ผู้เขียนเห็นว่า ควร นำมาอบรมปลูกฝังแก่ผู้ต้องขังหญิง ในเรือนจำและทัณฑสถาน โดยหลัก พุทธธรรม ๕ ประการดังกล่าว

ป ร ะ ก อ บ ดั ว ย
(๑) ไตรสิกขา คือ ข้อ ปฏิบัติในการอบรมกาย วาจาใจ และปัญญาเป็นหลักในการพัฒนา ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

(๒) บุญกิริยาวัตถุ เป็น หลักการทำความดี ๑๐ ประการ

(๓) สังคหวัตถุ เป็นหลัก สร้างเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ สงเคราะห์ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

(๔) เบญจศีล เป็นข้อ ปฏิบัติพื้นฐาน เพื่อความดีงามใน ส่วนบุคคล และสังคมรอบข้าง

(๕) ทิศ ๖ เป็นหลักการ ปฏิบัติต่อบุคคลที่สัมพันธ์กับตนให้ ถูก ตั อ ง ต า ม ร ฐ า น ะ ทັ ง ๖

นอกจากหลักธรรม ๕ ประการนี้แล้ว ผู้เขียนได้นำหลักการ ฝึกอบรมปฏิบัติธรรมวิปัสสนา กรรมฐานแนวสติปัฏฐาน ๔ ใช้ ฝึกอบรมผู้ต้องขังหญิงด้วย

ก า ร ป ร ะ ยุก ต์ ใช้ หลักธรรมทั้ง ๕ ประการ

^๖ Pelletier and Garfield. The physiology of mediation., Scientific American, 1972.; 224 : 172 – 3.

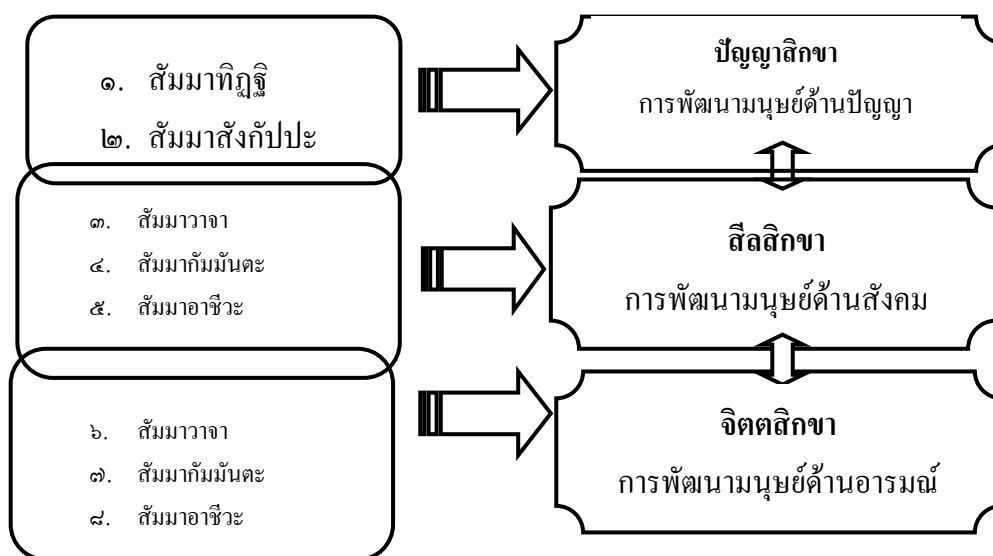
^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). พุทธ ธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหา จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

^๘ รัตนา ตั้งชลทิพย์. “ผลของการฝึก สมาธิแบบชาวพุทธต่อสุขภาพจิตของเด็ก วยเรียน”. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์ มหาบัณฑิต, (จิตวิทยาคลินิก) (บัณฑิต วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๓๐, หน้า ๒.

๑. ไตรสิกขา ๓

วัตถุประสงค์ในการนำหลักธรรมนี้มาฝึกอบรมจิตใจ เพื่อมุ่งให้ผู้ต้องขังหญิงรู้จักบาปบุญ คุณโทษ มีระเบียบวินัย มีการฝึกฝนสมาธิและให้มีความคิดที่ถูกต้อง คือ สัมมาทิฐิ ใช้วิธีการอบรมฝึกฝนการสวดมนต์ภาวนา ฝึกฝนการปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานแนวสติปัฏฐาน ๔ ส่งเสริมสัมมาทิฐิ คือความคิดที่ถูกต้อง จิตใจสงบ เพื่อฝึกหัด อบรมทางกาย วาจา ใจ และปัญญา เป็นกระบวนการพัฒนา หรือเรียกง่ายๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา^๙

ภาพ ความสัมพันธ์ของหลักไตรสิกขาและมรรคมีองค์ ๘

^๙ อ. ท. (ไทย) ๒๐/๙๐/๓๑๘-๓๑๙.

จากภาพแสดงความสัมพันธ์ของหลักไตรสิกขาและมรรคมีองค์ ๘ จะเห็นได้ว่าหลักธรรมทั้งสอง ก็คือหลักเดียวกันแต่จัดวางลำดับก่อนหลังไม่เหมือนกัน คือหลักไตรสิกขา เน้นการพัฒนาจากระดับต่ำไปหากระดับสูง (ศีล – สมาธิ – ปัญญา)

ส่วนหลักธรรมมรรคมีองค์ ๘ เป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตที่ใช้ปัญญาเป็นแกนนำ คือ เริ่มต้นจากองค์ประกอบด้านปัญญา ดังได้แสดงในภาพประกอบดังนี้

๒. บุญกิริยาวัตถุ ๑๐

วัตถุประสงค์ในการนำหลักธรรมนี้ มาฝึกอบรมจิตใจผู้ต้องขังหญิง เพื่อให้ทราบหลักการทำความดี ด้วยวิธีการทำบุญที่สามารถกระทำได้ถึง ๑๐ ประการด้วยกัน โดยมุ่งเน้นการทำบุญด้วยการให้ทาน การเสียสละ แบ่งปัน ละกิเลส การอ่อนน้อมถ่อมตน การมีสัมมาทิฐิและที่สำคัญที่สุดคือการเจริญสติภาวนาเพื่อพัฒนาปัญญา การฟังธรรม การช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้วยความเมตตาและการทำความเห็นให้ถูกต้อง เพื่อการอาศัยอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)^{๑๐} ให้ความหมาย คำว่า บุญ แปลตามศัพท์ว่า ชำระฟอก ล้าง

แบ่งเป็น (๑) บุญที่เป็นส่วนเหตุ ได้แก่ ความดีต่างๆ เป็นเครื่องชำระฟอกล้างความชั่ว (๒) บุญที่เป็นส่วนผล คือ ความสุข

บุญที่เป็นส่วนเหตุ คือ ความดีนั้นเกิดจากการกระทำ ถ้าอยู่เฉยๆ ไม่ทำก็ไม่เกิดเป็นบุญขึ้น การกระทำบุญ เรียกว่า บุญกิริยา จำต้องมีวัตถุ คือ สิ่งเป็นที่ตั้ง บุญกิริยาวัตถุ คือ ที่ตั้งแห่งการทำบุญ เรื่องที่จัดเป็นการทำความดี^{๑๑} แสดงโดยย่อ มี ๓ อย่าง คือ

๑. ทานมัย (ทำบุญด้วยการให้ทาน)

(กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๔๕.

^{๑๑} ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๒-๑๑๓.

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). พุทธวิธีในการสอน. พิมพ์ครั้งที่ ๖,

๒. ศีลมัย (ทำบุญด้วยการประพฤติอยู่ในศีล)

๓. ภาวนามัย (ทำบุญด้วยการภาวนา ผูกอบรมจิตใจ)

อนึ่ง นอกจากบุญกิริยาวัตถุ ๓ แล้ว ยังมีการแสดงถึงบุญกิริยาวัตถุเพิ่มอีก ๗ ประการ รวมเป็น ๑๐ ไว้ดังนี้

๔. อปจายนมัย (ทำบุญด้วยการพระพุดิอ่อนน้อม)

๕. เวยยาวัจจมัย (ทำบุญด้วยการช่วยชวนชาวรับใช้)

๖. ปัตติทานมัย (ทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น)^{๑๒}

๗. ปัตตนาโมทนามัย (ทำบุญด้วยความยินดี ความดีของผู้อื่น)

๘. ธัมมัสสวนมัย (ทำบุญด้วยการฟังธรรมศึกษาหาความรู้)

๙. ธัมมเทศนามัย (ทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรมให้ความรู้)

๑๐. ติฏฐชุกัมมั (ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง)

ข้อ ๔ และข้อ ๕ จัดเข้าในศีลมัย ๖ และ ๗ ในทานมัย ๘ และ

๙ ในภาวนามัย ข้อ ๑๐ ได้ทั้งทานศีลและภาวนา

๓. สังคหวัตถุ ๔

วัตถุประสงค์ในการนำหลักธรรมนี้มาผูกอบรมจิตใจผู้ต้องชังหญิง เพื่อให้มีการเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ การแบ่งปันสิ่งของซึ่งกันและกัน เพื่อไม่ให้ละโมภ เห็นแก่ตัว พุดจากกันด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน บำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือกัน วางตนสม่ำเสมอไม่เอาเปรียบซึ่งกันและกัน ส่งเสริมความมีมนุษยสัมพันธ์

สังคหวัตถุ คือ หลักการสงเคราะห์ เพื่อยึดเหนี่ยวใจคนและประสานสังคม^{๑๓} ที่ยังไม่เคยรักใคร่นับถือ หรือที่รักใคร่นับถืออยู่แล้วให้สนิทแนบยิ่งขึ้น สังคหวัตถุ คือ เทคนิควิธีทำให้คนรัก หรือมนต์ผูกใจคน มีทั้งหมด ๔ ประการ ดังนี้

๑. ทานคือ การให้ การเสียสละ การเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ การแบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของการให้ทานให้เพื่อขจัดกิเลส เช่น

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, หน้า ๗๗๘.

^{๑๒} อภ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๗๗/๓๗๗.

การบริจาคทานแก่สมณชีพรามณ์ ผู้ทรงศีล เพื่อขจัดความโลภหรือความตระหนี่ เป็นการชำระจิตใจให้สะอาด ยกกระดับจิตใจให้สูงขึ้น และการให้เพื่อสงเคราะห์หรือเพื่อยืดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่น ในแง่ปฏิบัติ หมายถึง การเฉลี่ยหรือแบ่งให้จากส่วนที่คนมีอยู่ มิใช่ให้มากมายจนไม่เหลือ หรือให้จนผู้รับร่ำรวย จุดประสงค์เน้นที่การแสดงอริยาศยไมตรีมากกว่าความมากหรือน้อยของวัตถุที่ให้ เพราะฉะนั้น คนยากจนหรือคนที่มีวัตถุสิ่งของเล็กน้อยก็สามารถแบ่งปันให้ทานผู้อื่นได้ตามอัตภาพของตน เช่น การแบ่งปันอาหารให้เพื่อน แบ่งปันเครื่องเขียนให้เพื่อน เป็นต้น คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรคำนึงอยู่เสมอว่า ทรัพย์สินสิ่งของที่เรามาหาได้ มิใช่สิ่งจีรังยั่งยืน เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้

๒. ปิยวาจา ได้แก่ การพูดคำสุภาพ อ่อนหวาน เพื่อให้เกิดความสามัคคี ปิยวาจาทำได้ง่าย เพราะวาจานั้นมีในตัวเราเพียงเรามีสติ มีเมตตาในใจก็

สามารถพูดออกมาได้ คำพูดมีอยู่ ๒ ประเภท ได้แก่

๒.๑ คำพูดที่พูดออกไป แล้วคนฟังเกลียด เช่น คำหยาบ คำด่า คำประชด คำกระทบกระเทียบ คำแดกดัน คำสบถ เป็นต้น คำพูดเหล่านี้เรียกว่า “อัปปิยวาจา”

๒.๒ คำพูดที่พูดออกไป แล้วทำให้คนฟังรัก เช่น คำอ่อนหวาน คำชมเชยจากใจจริง คำพูดที่ชวนให้เกิดความสมัครสมานไมตรี เป็นต้น

๓. อัตถจริยา หมายถึง การบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือกัน และกันในวงแคบ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ในวงกว้าง หลักธรรมข้อนี้มุ่งสอนให้คนพัฒนาตน ๒ ด้าน คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์ และทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ การทำตนให้เป็นประโยชน์ หมายถึง ทำตนให้มีคุณค่าในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ อย่างคำพังเพยที่ว่า “อยู่บ้านท่านอย่างนั่งดูตาย บั้นวัวบั้นควายให้ลูกท่านเล่น” หรือ “อยู่ก็ให้เขาไว้ใจไปก็ให้เขาคิดถึง” คนที่ไม่นั่งดูตายมีอะไรพอจะช่วยเหลือคนอื่นและสังคมได้ก็เอาใจใส่ชวนช่วยช่วยเหลือตามสติกำลัง อยู่ที่ไหนก็สร้างความ

เจริญที่นั่น วิธีทำตนให้เป็นประโยชน์และทำสิ่งที่เป็ประโยชน์ อาจทำได้หลายวิธี เช่น การตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนเจริญด้วยความรู้ความสามารถ เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ เป็นนักเรียนที่ดีของสถานศึกษา เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ ตลอดจนเป็นศาสนิกชนที่ดีของพระพุทธศาสนา

๔. สมานัตตตา การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย หมายถึง การวางตนได้เหมาะสม มีความหมาย ๒ ประการ คือ

(๑) วางตนได้เหมาะสมกับฐานะที่ตนมีอยู่ในสังคม เช่น เป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นบิดามารดา เป็นครูอาจารย์ เป็นเพื่อนบ้าน เป็นต้น ตนอยู่ในฐานะอะไรก็วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่ และทำได้อย่างเสมอต้นเสมอปลาย

(๒) ปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ให้ความเสมอภาค ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่นเสมอในสุขและทุกข์ คือ ร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ปัญหา และร่วมแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์ของสังคม

๔. เบญจศีล (ศีล ๕)

วัตถุประสงค์ในการนำหลักธรรมนี้มาฝึกอบรมจิตใจผู้ต้องชังหญิง เพื่อให้มีการอยู่ร่วมกันด้วยสันติ ไม่ล่วงละเมิดและเบียดเบียนต่อผู้อื่น ส่งเสริมให้รักษาระเบียบวินัยโดยเคร่งครัด มีความสำรวมระวัง ละเว้นความชั่ว เกรงกลัวต่อบาป

เบญจศีลหรือศีล ๕ เป็นข้อปฏิบัติที่ทำให้คนมีความแตกต่างจากสัตว์ดิรัจฉานและทำให้คนเป็นคนดีของสังคม จึงควรนำมาอบรมปลูกฝังแก่ผู้ต้องชังให้ถือเป็นแนวปฏิบัติในชีวิตประจำวันต่อไป พจนานุกรมพุทธศาสตร์^{๑๔} ได้ให้ความหมายของศีลไว้ว่า ศีล คือ การรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)^{๑๕} กล่าวว่า สาระของศีล

^{๑๔} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๒๙๒.

^{๑๕} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), พุทธธรรม, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๗๖๗.

อยู่ที่เจตนา หมายถึง การไม่เจตนา ละเมิดระเบียบวินัย หรือไม่เจตนา ล่วงเกินเบียดเบียนผู้อื่น ถ้ามองแต่ อาการหรือการกระทำ ศิล ก็คือ ความไม่ละเมิด และการไม่ เบียดเบียน มองอีกด้านหนึ่ง ศิลอยู่ที่ ความสำรวมระวัง คือ การสำรวม ระวัง คอยปิดกั้นเว้นไม่ให้ความชั่ว เกิดขึ้นนั่นเองเป็นศิล

เบญจศิล เป็นศิลขั้นต้นที่ ถือว่าเป็นพื้นฐานแห่งศิลทั้งปวง พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ ๕ ข้อ เรียกว่า เบญจศิล หรือศิล ๕ แต่ว่า ในบางกรณีและในบางโอกาสก็ ขยายออกไปเป็นศิล ๘ เรียกว่า อุโบสถศิล และขยายออกเป็นศิล ๑๐ เช่น ศิลของสามเณร เป็นต้น แต่ก็ล้วนมีศิล ๕ เป็นพื้นฐาน

อาชญากรรมที่ร้ายแรง แทบทั้งหมดเป็นเรื่องของการ ละเมิดศิล ๕ ในสังคมที่มากด้วย การสังหารผลาญชีวิต การปองร้าย การทำร้ายกัน การลักขโมย ปล้น แย่งชิง การทำความผิดทางเพศ มี คดีฆาตกรรม โจรกรรม การข่มขืน หลอกลวง การเสพของมีนเมา และ สิ่งเสพติด ตลอดจนการก่อปัญหา และอุบัติเหตุต่างๆ เนื่องมาจากของ มีนเมา ศิล ๕ เป็นเกณฑ์มาตรฐาน

อย่างต่ำที่สุดของความประพฤติ มนุษย์ เป็นพื้นฐานของการดำเนิน ชีวิตที่ดีงาม และช่วยรักษา สภาพแวดล้อมทางสังคมให้อยู่ใน ภาวะเกื้อกูลกัน

๕. ทิศ ๖

ทิศ ๖ หมายถึง บุคคลต่างๆ ที่เราต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธกิจที่ อยู่รอบตัว จัดเป็น ๖ ทิศ เป็นเรื่อง ของการแสดงความสามารถหรือให้ ความสำคัญเอาใจใส่ และการ ปฏิบัติต่อบุคคลที่มีอุปการะแก่กัน วัตถุประสงค์ในการนำหลักธรรมนี้ มาฝึกอบรมจิตใจผู้ต้องชังหญิง เพื่อให้การอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นไปด้วยความเกื้อกูลกัน สอนให้ รู้จักหน้าที่ของตน ที่ต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องอยู่ใกล้ชิด รู้จักทำ หน้าที่ของตนตามบทบาทที่เป็นอยู่ เพื่อปลูกฝังความรับผิดชอบของ ตนเองต่อผู้อื่นความหมายของทิศ ๖ มีดังต่อไปนี้

๑. ทิศเบื้องหน้า (ปรัถมิติศ)

ทิศเบื้องหน้า คือ บิดา มารดา บุตรและธิดาทั้งหลาย ต้อง มีกตัญญูตา คือ รู้คุณท่าน บำรุง พระคุณของท่านให้มีความเจริญ และต้องมีกตเวทิตา คือตอบแทน

พระคุณของท่าน โดยเลี้ยงดูอุปการะท่านให้มีความสุข ทั้งสามารถรักษาทรัพย์ทั้งหลายที่ท่านได้ให้ไว้ไม่ให้สูญไป หรือ ทำให้ทรัพย์ที่ท่านให้ไว้ได้เกิดประโยชน์งอกงามมีผลกำไร และดำรงยศศักดิ์สกุลวงศ์ของท่านให้เจริญรุ่งเรืองในทางที่ดี เมื่อท่านถึงแก่กรรมไปแล้วควรหมั่นบำเพ็ญกุศลให้ถึงท่านเป็นประจำ

๒. ทิศเบื้องขวา (ทักษิณทิศ)

ทิศเบื้องขวา คือ คุณอาจารย์ และคุณครูทั้งหลาย ศิษย์ที่ดีพึงบำรุงท่านให้มีความสุขด้วยความเคารพและนอบน้อม หมั่นเข้าพบท่านเพื่อรับใช้ด้วยความสุภาพ สำรวมให้ท่านรักและเมตตา เมื่อท่านอบรมสั่งสอนสิ่งใดก็น้อมรับเอาใจใส่จดจำนำไปปฏิบัติให้เกิดผล ทั้งเรียนศิลปวิทยาทั้งหลายด้วยความสุจริต ด้วยความเคารพ ไม่ดูแคลนในสภาพชีวิต ความเป็นอยู่และฐานะของครูส่วนครู และอาจารย์ต้องมีเมตตาต่อศิษย์ ให้คำแนะนำอบรมสั่งสอนในทางที่ดี ก่อประโยชน์ให้การศึกษาดี บอกศิลปวิทยาให้รู้ โดยไม่ปิดบัง พึงยินดียกย่อง ศิษย์ที่เรียนดีมีฝีมือ ให้

มีชื่อเสียงงดงามเป็นที่ปรากฏต่อโลก ทั้งอภิบาลรักษาศิษย์ไม่ให้ตกอยู่ในโทษใด ๆ

๓. ทิศเบื้องหลัง (ปัจฉิมทิศ)

ทิศเบื้องหลัง คือ ครอบครัว มีสามี ภริยา บุตร และธิดา ผู้ที่เป็นหัวหน้าครอบครัวต้องยกย่องภริยาให้สังคมได้รู้จักทั้งมีความเคารพนับถือภริยา ไม่ดูหมิ่นภริยาไม่ล่วงเกินบุพการี ของภริยาเพิ่มพูนความรัก ความเมตตาให้ภริยาเห็นได้ชัดเจนไม่เคลือบแคลงให้ภริยามียศศักดิ์ เป็นใหญ่ในครอบครัว ให้ของขวัญสวยงามเช่นเครื่องแต่งตัว ตามสมควรแก่ฐานะและโอกาส โดยไม่มีความเบื่อตลอดชีวิตอุปการะบุตรและธิดาด้วยการสอนให้ประพฤติสร้างสมความดี ให้หมั่นศึกษาวิชา และศิลปวิทยา ที่เหมาะสมกับอารมณ์และอุปนิสัยของบุตรและธิดา เพื่อให้บุตรและธิดามีความรักที่จะรักษาทรัพย์สมบัติเหล่านั้นไว้ได้โดยง่าย อบรมปลูกอุปนิสัยให้เลือกคู่ครองที่มีความเหมาะสมทั้งชาติตระกูล และความประพฤติไม่เป็นที่น่ารังเกียจ

ภริยา ต้องปฏิบัติบำรุงสามีให้มีความสุข จัดระเบียบการงาน

บ้านเรือนที่อยู่ให้สวຍงามน่ารื่นรมย์ มีความเอื้อเพื่อเมตตาต่อผู้มีพระคุณทั้งหลายที่ได้กรุณาสามี ขยัน กิจการทั้งหลายให้เกิดผลสำเร็จดังงามเรียบร้อยไม่ทิ้งค้างไว้ มีความสุจริตรักษาทรัพย์สมบัติของสามีและที่สามีให้ไว้ให้อยู่ในสภาพดี โดยไม่นำไปสร้างหนี้

๔. ทิศเบื้องซ้าย (อุตตราทิศ)

ทิศที่ ๔ ทิศเบื้องซ้าย คือ เพื่อนและมิตรทั้งหลาย ควรบำรุงมิตรให้มีความสุขด้วยวาจา ไพเราะ นุ่มนวล ประกอบด้วยความจริงใจ ไม่มีเล่ห์ และด้วยความประพฤติที่งาม เป็นกุศลในความสัมพันธ์ ทำสิ่งที่เอื้อประโยชน์ ไม่แก่งแย่ง ไม่ใส่ร้าย มิตร พร้อมเสมอที่จะช่วยมิตรให้พ้นจากความประมาท ช่วยดูแลเมื่อมิตรพลั้งเผลอ ไม่ให้ใครมาทุจริตต่อสมบัติของมิตร และสามารถเป็นที่พึ่งของมิตรได้เป็นอย่างดี ให้ความเคารพนับถือสกุลวงศ์ของมิตร ไม่ดูแคลนในฐานะของมิตร รวมถึงไม่ข่มมิตรด้อยกว่าตน

๕. ทิศเบื้องล่าง (हेमภูมิทิศ)

ทิศเบื้องล่าง คือ คนทำงาน หรือคนรับใช้ ผู้เป็นนายต้องจัดงานให้ทำตามความเหมาะสมกับรายได้

ให้อาหาร ที่อยู่ เครื่องใช้ ยา เครื่องอุปโภคบริโภค และให้สิ่งที่ดีงามเป็นของแปลกที่พวกเขาหรือไม่เคยได้มาก่อน ให้เวลา พักผ่อนและอิสรภาพ ในการไปไหนมาไหนได้ตามวัน และเวลาที่กำหนดตกลงกันไว้

ส่วนคนงานและคนรับใช้ ท่านให้บำรุงนายด้วยความขยัน ตื่นก่อนนาย นอนทีหลังนาย ประพฤติสุจริตไม่เป็นขโมย นำคุณของนายไปสรรเสริญด้วยความเคารพ และพัฒนาฝีมือความสามารถให้เป็นไปในทางที่ดีกว่าเดิม

๖. ทิศเบื้องบน (อุปริมทิศ)

ทิศเบื้องบน คือ สมณพราหมณ์รวมถึงผู้มีศีลทั้งหลาย เราต้องปฏิบัติรักษาพระคุณของท่านด้วยความเมตตาเปี่ยมอภัยในกรรมและผล ไม่กล่าวโทษไม่กล่าวร้ายใด ๆ ต่อท่าน ต้อนรับด้วยวรามิสทาน เช่น เงินทอง สิ่งของเครื่องอุปโภค บริโภคที่ดี ด้วยน้ำใจไมตรีมีความนอบน้อมแสดงให้เห็นถึงความปิติที่ได้พบท่าน และเมื่อท่านได้กล่าวสิ่งใดเป็นบุญก็ให้รับไว้ด้วยความศรัทธา

ฝ่ายสมณพราหมณ์ ต้องสอนให้คนทั้งหลาย ตั้งอยู่ในความดี

มีน้ำใจดีงามต่อความศรัทธา และไมตรีของผู้คนทั้งหลาย เมื่อ สนทนาถึงสิ่งที่น่าสนใจที่เป็นเรื่อง จริงหรืออิงปรัชญา ทำให้บังเกิด เป็นผลดีจริง ทั้งไม่มีการปด และไม่ มีความเท็จ

การแก้ไขฟื้นฟูพัฒนา ผู้ต้องขัง นั้น กรมราชทัณฑ์ได้ ดำเนินมีการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่า จะเป็นการให้การศึกษาใน รูปแบบต่างๆ การฝึกวิชาชีพ รวมถึงการอบรมพัฒนาจิตใจ ทางศีลธรรมเป็นประจำในวาระ พิเศษ เช่น วันสำคัญทางศาสนา และ วัน สำ คัญ ของ ชา ตี แต่จากสถิติผู้ต้องขังของกรม ราชทัณฑ์ปรากฏว่า ยังมีผู้กระทำความ ผิดซ้ำมากขึ้น ผู้เขียนคิดว่า ควรประยุกต์ใช้การอบรมจิตใจตาม หลักพุทธธรรมกับผู้ต้องขัง เพื่อเป็น แนวทางในการพัฒนาผู้ต้องขังหญิง ในระยะยาว บูรณาการกับหลักการ อบรมพัฒนาจิตที่ทัณฑสถานหญิง ได้ดำเนินการอยู่แล้ว เพื่อให้ได้ รูปแบบที่มีความสมบูรณ์ มีความ เหมาะสม และสามารถนำไปใช้เป็น แบบอย่างที่ดีให้กับผู้ต้องขังในทัณฑ สถานหญิง เพื่อให้เกิดการพัฒนา จิตใจของผู้ต้องขังตามหลักพุทธ

ธรรม ที่มุ่งเน้นหลักธรรม ๕ ประการที่จะนำมาประยุกต์ใช้ใน หลักสูตรการพัฒนาจิตใจแบบ บูรณาการ คือ (ก) ไตรสิกขา ๓, (ข) บุญกิริยาวัตถุ ๑๐, (ค) สังคหวัตถุ ๔, (ง) เบญจศีล (ศีล ๕), (จ) ทิศ ๖ ผนวกกับวิธีการอบรม ๓ ขั้นตอน ได้แก่ (๑) การเสริมสร้างความรู้ ในเรื่องทั้งทางโลกควบคู่ไปกับทาง ธรรมตามหลักโลกธรรม ๘ โดยเป็น เนื้อหากระบวนการอบรมที่เน้น การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ ชีวิตตามหลักโลกธรรม ๘ ได้แก่ ลาภ, ยศ, สรรเสริญ, สุข / เสื่อม ลาภ, เสื่อมยศ, นินทา, ทุกข์

(๒) การส่งเสริมเรียนรู้เรื่อง จริยธรรมการอยู่ร่วมกันด้วยความ เห็นอกเห็นใจ มีความเมตตา กรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา (ทางสาย กลาง) โดยข้อปฏิบัติมรรคมีองค์ ๘ โดยเป็นเนื้อหากระบวนการอบรมที่ เน้น การเสริมสร้างจริยธรรมตาม หลักมัชฌิมาปฏิปทา ถือปฏิบัติ เพื่อให้ถึงความดับทุกข์ โดยมีมรรคมี องค์ ๘ ประกอบด้วย สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ), สัมมาสังกัปปะ (ดำริ ชอบ), สัมมาวาจา (เจรจาชอบ), สัมมากัมมันตะ (ประพฤติชอบ),

สัมมาอาชีวะ (ทำการทำงานชอบ),
สัมมาวายามะ (เพียรชอบ),
สัมมาสติ (ระลึกชอบ), สัมมาสมาธิ
(ตั้งมั่นชอบ)

(๓) การเสริมสร้างทางจิตตภาวนาคือการฝึกปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานตามแนวทางสติปัฏฐาน ๔ โดยเป็นเนื้อหากระบวนการอบรมที่เน้น การพัฒนาจิตตภาวนา ๔ ประการ คือ พิจารณาภายในกาย, เวทนาในเวทนา, จิตในจิต, ธรรมในธรรม

ผู้เขียนได้นำรูปแบบการฝึกอบรมปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธธรรม ๕ ประการ ผสมกับวิธีการอบรม ๓ ขั้นตอน ไปทดลองทำการวิจัย เรื่อง “พุทธวิธีในการฟื้นฟูจิตใจผู้ต้องขังหญิง” โดยใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ต้องขังหญิงประเภทเด็ดขาดที่เป็นผู้ต้องขังชั้นกลางขึ้นไป มีสัญชาติไทย นับถือศาสนาพุทธ ถูกคุมขังอยู่ในทัณฑสถานหญิงกลาง จำนวน ๑๐๐ คน จัดให้เข้าฝึกอบรมปฏิบัติธรรมใน “โครงการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางตามหลักพุทธธรรม” ระหว่างวันจันทร์ที่ ๑๕ พฤศจิกายน – วันศุกร์ที่ ๑๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ ผู้เขียนนำ

ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์ (Interview) มาทำการวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลจากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Observation and Participation) ผลการทดลอง แสดงให้เห็นถึงผลดีของการนำหลักพุทธธรรม ๕ ประการ และการฝึกอบรมปฏิบัติธรรมมาประยุกต์ใช้ในการลดความเครียดได้เป็นอย่างดี

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบต่างๆ ของการอบรมปฏิบัติธรรมแบบบูรณาการตามหลักพุทธธรรมในภาพรวม อาทิเช่น การนำหลักสูตร “การฝึกอบรมปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานแบบบูรณาการเข้มข้น แนวสติปัฏฐาน ๔” ใช้เวลาการอบรม ๕ สัปดาห์ โดยเน้นเนื้อหา การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในจริยธรรมตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง) ตามข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์โดยมรรคมองค์ ๘, การอบรมให้ เข้าใจหลักโลกธรรม ๘, การฝึกอบรมปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานแนวสติปัฏฐาน ๔ และการนำหลักธรรม ๕ ประการ คือ ไตรสิกขา ๓, บุญกิริยาวัตถุ ๑๐, สังคหวัตถุ ๔, เบญจ

ศีล (ศีล ๕) , ทิศ ๖ เป็นการให้การอบรมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ โดยใช้สื่อการสอนวิทยาการสมัยใหม่ เช่น CD-ROM, POWER POINT, ภาพเคลื่อนไหว, เพลง ฯลฯ มาประยุกต์ใช้ในการอบรมปฏิบัติธรรม จะมีผลในการฟื้นฟูจิตใจของผู้เข้ารับการอบรมภายหลังจากจบหลักสูตรได้เป็นอย่างดี

ผู้ต้องขังหญิงส่วนใหญ่เห็นด้วยต่อการนำรูปแบบต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นมาใช้ในการอบรมพัฒนาจิตใจในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๗๕ การอบรมธรรมะด้วยการนำหลักพุทธธรรม ๕ ประการมาประยุกต์ใช้สามารถลดความเครียดในผู้ต้องขังที่เข้าโครงการได้ ความเครียดของกลุ่มตัวอย่างในช่วง ๒ เดือนที่ผ่านมา จำแนกตามอาการ พฤติกรรม หรือความรู้สึกลดลง และพบว่าภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีความเครียดอยู่ในระดับเป็นครั้งคราว (๑ ครั้ง/สัปดาห์) โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาการ พฤติกรรม หรือความรู้สึกที่ส่งผลต่อความเครียดอยู่ในระดับเป็นครั้งคราว มีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๖.๒๕

รองลงมาไม่มีอาการ พฤติกรรม หรือความรู้สึกเครียด (ไม่มีอาการเครียด)

นอกจากนี้ ยังพบว่า การอบรมพัฒนาจิตใจด้วยหลักพุทธธรรมยังช่วยลดอาการที่ส่งผลให้เกิดความเครียดได้ง่าย เช่น ความรู้สึกตื่นตื้นง่ายกับเหตุการณ์ที่ไม่คุ้นเคย อาการปวด ตึงหรือเกร็งกล้ามเนื้อบริเวณท้ายทอย หลังหรือไหล่ อาการปวดศีรษะข้างเดียวหรือปวดบริเวณขมับทั้ง ๒ ข้าง การปวดศีรษะบริเวณท้ายทอย ตามลำดับ

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นถึงการนำหลักพระพุทธศาสนา มาใช้ในการฟื้นฟูจิตใจผู้กระทำความผิด โดยเฉพาะผู้กระทำความผิดเพศหญิง ได้ผลเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน ผู้ต้องขังหญิงสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้มีการปฏิบัติตัวที่ถูกต้อง มีสัมมาทิฐิและสามารถลดความเครียดในการที่ต้องใช้ชีวิตถูกจองจำได้เป็นอย่างดี

การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตายเชิงพุทธบูรณาการ BUDDHIST INTEGRATED END - OF - LIFE CARE

สุวรรณ แนวจำปา

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตายเชิงพุทธบูรณาการ” นี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อคือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและวิธีการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตายตามหลักการแพทย์แผนปัจจุบันและตามหลักพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและวิธีการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตายในสังคมไทย (๓) เพื่อสร้างรูปแบบการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตายเชิงพุทธบูรณาการ เป็น การวิจัยจากเอกสารและการสัมภาษณ์นักวิชาการและผู้มีประสบการณ์ ผลการวิจัยพบว่า

ทางการแพทย์แผนปัจจุบันถือว่า ผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตาย ควรได้รับการดูแลด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น แบบพหุวิชาชีพ เพื่อให้การดูแลอย่างทั่วถึง ในทุกมิติ ดูแลผู้ป่วยแบบองค์รวม การดูแลประคับประคองมิติด้านจิตใจ เพื่อให้ผู้ป่วยมี “การตายดี” หรือ “การตายอย่างมีความสุข” ในขณะที่พระพุทธศาสนา เถรวาทถือว่า ผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลควรมีเมตตากรุณาเป็นพื้นฐาน ช่วย ประคับประคองจิตใจของผู้ป่วยให้สะอาด สว่าง สงบ ให้การดูแลทั้งร่างกายและ จิตใจ ให้ผู้ป่วยมีสติไม่หลงลืม มีความสำราญแช่มชื่น ไม่ขุ่นมัว เพื่อไปสู่สุคติ หลังจากตาย ส่วนหลักที่ถือปฏิบัติในสังคมไทยถือว่า ผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตาย ควรได้รับการดูแลด้วยการแพทย์เชิงพหุลักษณะครอบคลุมทุกมิติ เช่น ยาสมุนไพร ดูแล แขนงมนุษยนิยม ดูแลรักษาแบบองค์รวมครอบคลุมมิติทางกาย มิติทางจิต มิติทาง ปัญญา มิติทางสังคม วิธีการแบบองค์รวม เช่น การดูแลด้านร่างกายโดยการสร้าง บรรยากาศ การดูแลด้านจิตใจ เช่น การสวดมนต์ไหว้พระ ให้ครอบครัวของผู้ป่วย และเครือข่ายสังคมเป็นส่วนหนึ่งในทีมดูแลผู้ป่วย โดยมีจุดมุ่งหมายสูงสุดอยู่ที่ “การตายดี” หรือ “การตายอย่างสงบ” เป็นหลักประกันว่า หลังจากตายแล้วจะ ไปสู่สุคติ

หลักการและวิธีการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตายเชิงพุทธบูรณาการคือ ผู้ทำหน้าที่ดูแลผู้ป่วยต้องมีพรหมวิหารธรรมคือเมตตากรุณาเป็นพื้นฐาน โดยส่วน ตนผู้ดูแลเองก็มีความเข้าใจโลกและชีวิต รู้เท่าทันชีวิตและความตาย ทำการดูแล อนุวัตตามหลักการแพทย์แผนปัจจุบัน ทำงานดูแลแบบพหุวิชาชีพเพื่อให้การดูแล ทัวถึงทุกมิติ โดยบริหารองค์ประกอบในการดูแลให้อยู่ในสภาพเอื้ออำนวย กล่าวคือ การเอื้ออำนวยให้ผู้ป่วยมีนิสัยดีและสามารถดูแลได้ง่าย มีศรัทธาในพระ รัตนตรัย(และหรือในหลักศาสนาที่ตนนับถือ) รู้เท่าทันธรรมชาติของโลกและชีวิตที่ อยู่ภายใต้กฎแห่ง ไตรลักษณ์ ผู้ดูแลควรมีลักษณะที่พึงประสงค์ มีจิตอาสา พยาบาล มีหลักพรหมวิหาร มีสราณียธรรม ๖ มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่าง ผู้ป่วยกับญาติมิตร วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการดูแลรักษา ควรมีทั้งวัสดุอุปกรณ์เชิง นามธรรม เช่น ฌานอภิญญา และวัสดุอุปกรณ์เชิงรูปธรรม เช่น ยาสมุนไพร การ รักษาด้วยยาแผนปัจจุบันเท่าที่จำเป็น ดูแลให้ครบทุกมิติซึ่งมี ๔ ด้าน คือ (๑) มิติ ทางกาย-ศีลสิกขา (๒) มิติทางสังคม-ศีลสิกขา (๓) มิติทางจิตใจ-สมาธิสิกขา (๔) มิติทางปัญญา-ปัญญาสิกขา ให้การดูแลด้วยจุดมุ่งหมายที่จะให้ผู้ป่วยมี สติสัมปชัญญะสมบูรณ์ ไม่หลงตาย (อสมมุหฺโห กาลํ กโรติ) ทำชีวิตให้มีคุณภาพ สุขภาพ และสมรรถภาพก่อนตาย มีจิตผ่องแผ้วในวาระสุดท้ายก่อนสิ้นชีวิต ไปสู่ สุตติหลังตาย ท้ายที่สุดถ้าเป็นไปได้ก็ให้มีสุขอันเกิดจากนิพพาน ในกรณีที่อยู่ปนัย องค์กรประกอบพร้อม เช่น กรณีของพระพุทฺธิคตตติสสเถระ นอกจากนี้ ผู้ดูแลควร ได้รับประโยชน์ คือ มีจิตองงามพัฒนา และได้โอกาสทำบุญจากการที่มีจิตอาสา ดูแลผู้ป่วย ซึ่งในทางปฏิบัติ ควรนำหลักการแพทย์แผนปัจจุบันและหลักการที่ถือ ปฏิบัติในสังคมไทยเข้ามาเสริม ให้ผู้ป่วยได้รับสิทธิขั้นพื้นฐาน เช่น สิทธิที่จะได้รับ การปฏิบัติในฐานะที่เป็นมนุษย์ที่มีชีวิตจิตใจ สิทธิที่จะรับรู้และมีส่วนร่วมในการ ตัดสินใจในการรักษาพยาบาล สิทธิที่จะแสวงหาความต้องการด้านจิตวิญญาณ สิทธิของครอบครัวที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแล สิทธิที่จะตายอย่างสงบ สมศักดิ์ศรี สิทธิที่คาดหวังว่าร่างกายของตนจะได้รับการปฏิบัติด้วยดี

ABSTRACT

The objectives of this thesis are divided into three as follow:
(1) to study the concept and method of the end-of-life care according to modern medicine and the Buddhist Doctrine (2) to

study the problematic situations in Thai society (3) to create the model of Buddhist Integrated End-of-life care by means of studying the documents, related research works, in-depth-interview with the scholars and expertise.

The result of research is as follow: According to modern medicine, the patients who are in the final state of life should be cared in several ways such as multi-professionals caring covering every dimension of life, holistic care, palliative care of mental dimension so that the patients will have a good dying or a happy dying. According to Theravāda Buddhism, the patients who are in the final state of life should be cared like this; the person who are in charge of this matter should be qualified with loving-kindness and compassion. They should try to brighten and pacifying the spirit of their patients to gain, the mindfulness and clear-comprehension and filled with joyfulness and happiness. Having these good factors, those patients will be reborn in a good place afterdeath.

According to the practices in Thai society, the patients who are the final state of life should be cared like this; the care of those patients should be multi - disciplinary covering every dimension such as herbal medicine. The humanist care and holistic care should cover physical, mental, intellectual and social dimensions. Holistic care such as creating the atmosphere beneficial to the mind, chanting, family and social network participation in caring. The purpose of this method of caring is good dying or peacefull dying which is conducive to good place afterdeath.

The principle and method of Buddhist Integrated is as follows; the persons who are in charge of caring the patients have to keep in mind the holy abidings-Brahmavihara such as loving-kindness and compassion, individually realizing the world and life, stepping up the life and death. The method of caring is various multi-professionals care so that the care will cover every aspect of

life, by organizing the medical factors in sufficient state. Helping the patient to become a good attitude and behavior conducive to easiness in taking care, to have the firm faith in the triple Gem (or in the doctrine of any religion) and realizing the fact of life can be cared easily. The persons who are in charge of caring the patient should be qualified with service-mind, the holy abidings-Brahmavihara and virtues for fraternal living-saraniyadhamma. The relatives should also keep good relationship with the patient. The medical instruments should be intangible such as ultra-conscious insight-Abhiññā, and tangible such as herbs. The curing by modern medication in moderate level, care of four dimensions;(1)physical-silasikkhā (2)social-silasikkhā (3)mental-cittasikkhā (4)wisdom-paññāsikkhā should be done. The purpose of caring is to fill the patients with mindfulness and clear-comprehension(Asammulho Kālam̐ Karoti), good quality of life before their death with purified mind in the last moment of life before death such that they will be reborn in good place or heaven after death. Finally the topmost purpose of this caring is to get the happiness from emancipation(Nibbāna) such as the case of Putigattatissathera. Apart from the benefits for the patients, the persons who are in charge of caring also benefit with mental development at the same time, they should have the opportunity to accumulate the merits. In principle, modern medicine and the medical practices in the Thai society should be implemented together so that the patients will get the basic rights such as the rights to get medical practice towards them as a human being, the acknowledgement and participation in medical decision, the seeking of spiritual need, the family's participation and station closely by the patients bed, peaceful dying, dignified dying and expectation to acquire the proper treatment of their body.

Key Words : ผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตาย (The End- of – life patient) พุทธบูรณาการ (Buddhist Integrated) พหุวิชาชีพ (Multi-professional) แบบองค์รวม (Holistic) แนวมนุษยนิยม (Humanism) การแพทย์เชิงพหุลักษณะ (Multi Disciplinary Medicine)

ความนำ

วิทยาการด้านการแพทย์และเทคโนโลยีสมัยใหม่มีส่วนช่วยให้เกิดโลกทัศน์และชีวทัศน์แบบแยกส่วน คือ มองสังคมและมนุษย์ในเชิงกลไก หรือ กาย ภาพเท่านั้น การแพทย์ปัจจุบันเน้นรักษาโรคแต่ขาดการรักษาคนอย่างรอบด้าน คือ จิตใจอารมณ์ความรู้สึกของผู้ป่วย กรณีการรักษาผู้ป่วยอาการหนักขึ้น โคม่าหรือใกล้ตาย มักจะให้ยาระงับความเจ็บปวด น้ำเกลือ เครื่องช่วยหายใจ หรือปล่อยให้ผู้ป่วยหมดลมหายใจ “ตายไปเอง” อย่างสงบบนเตียงเพียงเตียงเดียวตายในสถานพยาบาล แม้จะห้อมล้อมไปด้วยแพทย์และพยาบาลก็ตาม แต่ก็เหมือนขาดคนเข้าใจผู้ป่วย การรักษาตามวิถีแพทย์ดังกล่าวถูกมองว่าเป็นการรักษาเพียงบางส่วนของผู้ป่วย เนื่องจากทัศนคติการมองความตายเป็นเสมือนปัญหาหรืออุปสรรคซึ่งหนักเข้าอาจถึงขั้นมองความตายเป็นศัตรูตัวฉกาจของชีวิตและการรักษาพยาบาล เพราะการแพทย์แผนปัจจุบันมีเป้าหมายเพื่อเอาชนะ

ความตาย ซึ่งไม่อาจเป็นไปได้ เพราะความตายคือสัจธรรมของชีวิต^๑ พระพุทธศาสนาอุบัติมาเพื่อบรรเทา ระวัง ดับทุกข์ของมนุษย์ และสังคมตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน วิถีการดูแลสุขภาพกายและจิตก่อนป่วย และขณะป่วย พุทธศาสนาก็ให้ความสำคัญ เช่น การเตือนสติให้พิจารณาความตายเป็นนิത്യ หรือ มรณสติ เป็นการเตือนมิให้ใช้ชีวิตอย่างประมาท หลักธรรมและพิธีกรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาได้รับความสนใจและถูกนำมาประยุกต์ใช้กับผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตายมากขึ้น หรือเกิดการช่วยเหลือผู้ป่วยระยะสุดท้ายด้วยวิธีพุทธแบบบูรณาการ ซึ่งสอดคล้องกับกรณีในสมัยพุทธกาลที่พระพุทธองค์ทรงสอนวิธีดูแลผู้ป่วยหนัก เช่น

^๑ พระไพศาล วิสาโล, “ความตายในมิติทางสังคมและจิตวิญญาณ”

เอกสารประกอบยกร่างหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต เรื่องชีวิตและความตาย, (สาขาวิชาชีวิตและความตาย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑ (เอกสารอรรถาธิบาย).

นกุลปิตาอุบาสก^๒ ที่ฆาฏอุบาสก^๓ และ พระปุตติคตตติสสะ^๔ เป็นต้น ถึงแม้ว่าในที่สุดแล้วผู้ป่วยจะต้องตาย แต่ก่อนตายก็สามารถช่วยบรรเทาความทุกข์ความเจ็บปวดทางกาย และผ่อนคลายความเครียดวิตกกังวลใจต่างๆ อีกทั้งให้สติพิจารณาสังขารชีวิตและช่วยให้บรรลุประโยชน์สูงสุดได้ เช่น ที่ฆาฏอุบาสกบรรลุปะณานิพพานก่อนถึงแก่กรรม พระปุตติคตตติสสะบรรลอรหัตก่อนมรณภาพ

พระพุทธศาสนามองการเจ็บป่วยและความตายเป็นสังขารหรือความจริงของชีวิต การช่วยเหลือผู้ป่วยถือเป็นวาระสำคัญของผู้ดูแล เพราะผู้ป่วยจะได้ยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นจากภาวะวิกฤติ (Crisis) สู่อีกาสนีที่สูงสุดของชีวิตด้วยการ “ตายก่อนตาย”^๕ ซึ่งหมายถึง กิเลสในใจตายก่อนที่ร่างกายจะตายจริง ซึ่งท่าน**พุทธทาสภิกขุ**เรียกภาวะดังกล่าวว่า เป็นการ “ช่วยให้ตกกระไดพลอยโจน” คำสอนในเรื่องดังกล่าวในปัจจุบันนี้

^๒ ส.ช. (ไทย) ๑๗ / ๑ / ๑ – ๖.

^๓ ส.ม. (ไทย) ๑๘/๕๕๕ / ๔๕๑ – ๔๕๓.

^๔ ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๒๘ / ๑๔๔ / ๒๔๘.

^๕ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), **หัวข้อธรรมในคำกลอน**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, มปป.) หน้า ๙๔.

ถือเป็นแบบอย่างที่ดี และสร้างแรงจูงใจในการให้ความช่วยเหลือทางจิตใจแก่ผู้ป่วยใกล้ตาย ซึ่งมีความสำคัญยิ่งและมีค่าสูงสุดประการสุดท้ายที่มนุษยทุกคนควรจะได้รับก่อนละจากโลกนี้ไป การช่วยให้ผู้ป่วยกล้าเผชิญความตายอย่างสงบมิใช่เรื่องสุดวิสัย แต่จะต้องมีการฝึกฝนมาดีพอทั้งในส่วนของผู้ป่วยและผู้ดูแล เพราะการปฏิบัติต่อความตายด้วยการ “ช่วยให้ตายดี” และ “เตรียมตัวตายดี” ล้วนขึ้นอยู่กับประสบการณ์ในการมองชีวิตและความตายของทั้งสองฝ่ายเป็นสำคัญ^๖ อีกทั้งบริบทสังคมหรือสิ่งแวดล้อม ญาติมิตร ล้วนมีส่วนสำคัญยิ่ง ซึ่งพุทธศาสนามีทั้งหลักคำสอนและวิถีปฏิบัติที่จะช่วยให้ตายดีและเตรียมตัวตายดี

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดและวิธีการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตายตามหลักการแพทย์แผนปัจจุบัน และตามหลักพระพุทธศาสนา

^๖ ประเด็นมุมมอง แนวคิดเรื่อง “ความตาย” นั้น ดูเพิ่มเติมใน นพ.ประสาธน์ ต่างใจ (บรรณาธิการ), **มุมมองเรื่องความตายและภาวะใกล้ตาย**, (กรุงเทพมหานคร : คบไฟ, ๒๕๓๙), หน้า ๘ – ๑๓.

๒. เพื่อศึกษาสภาพปัญหา
และวิธีการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย
ใกล้ตายในสังคมไทย

๓. เพื่อสร้างรูปแบบการ
ดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตายเชิง
พุทธบูรณาการ
สรุปผลการวิจัย
วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิง
คุณภาพ (Qualitative research)
โดยเน้นการนำเนื้อหาจากคัมภีร์
พระพุทธศาสนา หนังสือ ตำรา และ
เอกสารทางวิชาการอื่นๆมาวิเคราะห์
ซึ่งผู้วิจัยได้จัดขั้นตอนการดำเนินการ
วิจัย ดังต่อไปนี้

แผนภูมิ แสดงกระบวนการวิจัย

๑. หลักการพื้นฐานในการดูแล
ผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตาย

ส่วนที่ ๑ แนวคิดหลัก
อนุวัตตามหลักของพระพุทธศาสนา
เถรวาท สำคัญคือ แพทย์

พยาบาล และญาติผู้ทำหน้าที่ดูแลผู้ป่วยต้องมีพรหมวิหารธรรม คือ เมตตากรุณาเป็นพื้นฐาน วางตนอยู่ในฐานะกัลยาณมิตร กล่าวคือ มีกัลยาณมิตรธรรม ๗ มุ่งให้เกิดการพัฒนาศักยภาพมนุษย์จนถึงวินาทีสุดท้ายแห่งชีวิตในมิติด้านศีล สมาธิ และปัญญา โดยส่วนตนผู้ดูแลเองก็มีพัฒนาการด้านปัญญา เข้าใจโลกและชีวิต รู้เท่าทันชีวิตและความตาย มุ่งให้ผู้ป่วยมีศรัทธายึดมั่นพระรัตนตรัย ช่วยประคับประคองจิตใจของผู้ป่วยให้สะอาด สว่าง สงบ ผ่องใส เพื่อให้ยึดเหนี่ยวอารมณ์ดีงามและไปสู่สุคติหลังตาย

ส่วนที่ ๒ แนวคิดเสริม

อนุวัตตามหลักการแพทย์แผนปัจจุบัน สาระสำคัญคือ แพทย์ พยาบาล และญาติผู้ทำหน้าที่ดูแลผู้ป่วย ควรให้การดูแลบรรเทาความเจ็บปวด อำนวยบรรยากาศให้เกิดการรับรู้ส่วนบุคคล ทำงานดูแลแบบพหุวิชาชีพ เพื่อให้การดูแลทั่วถึงทุกมิติ ให้การดูแลแบบประคับประคองและอนุวัตตามแนวคิดที่ถือปฏิบัติในสังคมไทย สาระสำคัญคือ แพทย์ พยาบาล และญาติควรให้การดูแลผู้ป่วยด้วยการแพทย์เชิงพหุลักษณะ ครอบคลุมด้านอาหาร การออกกกำลังกายตามหลักอายุรเวช ใช้นยาสมุนไพร วาริบำบัดเป็นต้น ให้การดูแลแนวมนุษยนิยมที่ให้ความสำคัญ

แก่ความเป็นมนุษย์ ดูแลแบบองค์รวม และดูแลแบบให้ทุกคนมีส่วนร่วม

๒. องค์ประกอบในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตาย

๒.๑ ผู้ป่วย

หลักการทางพระพุทธศาสนาถือว่า ผู้ป่วยที่ดีและสามารถดูแลได้ง่ายมีลักษณะ ๕ ประการ คือ (๑) ทำสิ่งที่เป็นสัปปายะ (๒) รู้จักประมาณในสิ่งที่เป็นสัปปายะ (๓) กินยา (๔) บอกอาการป่วยตามความเป็นจริงแก่ผู้พยาบาลที่ปรารถนาประโยชน์ เช่น บอกอาการป่วยที่กำลังเจ็บว่ากำลังเจ็บ บอกอาการป่วยที่ทุเลาว่าทุเลา บอกอาการป่วยที่ยังทรงอยู่ว่าทรงอยู่ (๕) เป็นผู้อดกลั้นต่อเวทนาทั้งหลายอันมีในร่างกายที่เกิดขึ้นแล้วเป็นทุกข์กล้าแข็ง เจ็บปวด เผ็ดร้อนไม่น่ายินดี ไม่น่าพอใจและพรากรชีวิตได้

นอกจากนี้ ยังควรมีคุณสมบัติด้านกายภาพและจิตภาพ ซึ่งถือเป็นคุณสมบัติเสริมที่จะทำให้การดูแลรักษามีคุณภาพและประสิทธิภาพยิ่ง ประกอบด้วย

ประการที่ ๑ ผู้ป่วยมีนิสัยรักความเป็นระเบียบเรียบร้อย รักสะอาด และต้องบริหารจัดการ (หรือให้คนอื่นช่วยบริหารจัดการ)

ผม ขน เล็บ ฟัน หนังของตัวเองให้
สะอาดเรียบร้อยดูดีอยู่เสมอ ไม่
ปล่อยให้สกปรก

ประการที่ ๒ ผู้ป่วยต้องมี
ศรัทธาในพระรัตนตรัย (และหรือใน
หลักศาสนาที่ตนนับถือ) รู้เท่าทัน
ธรรมชาติของโลกและชีวิตที่อยู่
ภายใต้กฎแห่งไตรลักษณ์ และมีการ
อบรมกล่อมเกลادنเองด้วยหลัก
ไตรสิกขามาพอสมควร

ประการที่ ๓ ผู้ป่วยต้องมี
หลักอิทธิบาท ๔ อยู่ในจิตใจอย่าง
สมบูรณ์ คุณสมบัติส่วนที่ ๒ นี้จะ
เป็นหลักประกันว่า ผู้ป่วยจะยืนหยัด
ต่อสู้กับอาการเจ็บป่วยได้อย่างทรนง
หรือไม่ ปาฏิหาริย์จะเกิดขึ้นหรือไม่
ขึ้น อยู่ กับ คุณ ธรรม ข้อ นี้
พระพุทธเจ้าตรัสไว้ตอนหนึ่งว่า
“อิทธิบาท ๔ ผู้ใดผู้หนึ่งเจริญ ทำให้
มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้
เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สังสม
แล้ว ปรารภดี ผู้นั้นเมื่อมุ่งหวัง พึง
ดำรงอยู่ได้ ๑ กัปหรือเกินกว่า ๑
กัป”^๗

๒.๒ ผู้ดูแลผู้ป่วย

พระพุทธศาสนาถือว่า
แพทย์ พยาบาล และญาติผู้ดูแล
ผู้ป่วยควรมีลักษณะที่พึงประสงค์ ๕
ประการ คือ (๑) สามารถจัดยาได้
อย่างเหมาะสม (๒) ทราบสิ่งที่

เป็นสัปปายะและสิ่งที่ไม่เป็นสัปปายะ
ต่อผู้ป่วย นำสิ่งที่ไม่เป็นสัปปายะ
ออกไป นำสิ่งที่ เป็นสัปปายะเข้ามา
(๓) มีจิตเมตตาพยาบาล ไม่เห็นแก่
อาภิสพยาบาล (๔) ไม่รังเกียจที่จะ
นำอุจจาระ ปัสสาวะ อาเจียน หรือน้ำ
ลายออกไปทิ้ง (๕) สามารถชี้แจง
ให้ภิกษุเข้าใจเห็นชัด ขวนใจให้อยากรับ
เอาไปปฏิบัติ เร้าใจ ให้หาอาญา
แก้แค้น ปลอบใจให้สดชื่น
ร่าเริงด้วยธรรมีกถาตามกาลอันควร

นอกจากนี้ยังมีคุณสมบัติ
ด้านกายภาพและด้านจิตภาพ
ประกอบด้วย

ประการที่ ๑ ผู้ดูแลผู้ป่วย
ควรมีนิสัยรักความเป็นระเบียบ
เรียบร้อย รักสะอาด และต้องบริหาร
จัดการร่างกายของตน เช่น ดูแลผม
ขนเล็บฟันหนังของตัวเองให้สะอาด
เรียบร้อยดูดีอยู่เสมอ ไม่ปล่อยให้สกปรก
รุงรัง

ประการที่ ๒ ผู้ดูแลผู้ป่วย
ต้องมีหลักพรหมวิหาร ๔ คือเมตตา
กรุณา มุทิตา อุเบกขา และมีสา
ราณียธรรม ๖ โดยเฉพาะใน ๓ ข้อ
แรกคือ เมตตา กายกรรม เมตตา
วจีกรรม เมตตา มโนกรรม ท้ายที่สุด
ต้องมีขันติธรรมและโสรัจจธรรม
(ความสงบเยือกเย็น)

๒.๓ ญาติมิตร

ผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตาย
เป็นมนุษย์คนหนึ่ง ในฐานะเป็น

^๗ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๗๙/๑๒๗.

สมาชิกของสังคม ย่อมมีฐานะทางสังคมอย่างใดอย่างหนึ่ง หากบิดามารดาตกอยู่ในฐานะเป็นผู้ป่วยระยะสุดท้าย บุตรธิดาพึงบำรุงบิดามารดาโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ (๑) ท่านเลี้ยงเรามา เราจักเลี้ยงท่านตอบ ยิ่งในยามเจ็บป่วยหนักยิ่งต้องดูแลท่านเป็นพิเศษ รวมถึงการให้ได้รับการรักษาทางการแพทย์ตามความเหมาะสมกับตนเอง (๒) จักทำกิจของท่าน ดูแลการงานหรือหน้าที่ที่ท่านรักและผูกพันแทนท่านได้ (๓) รักษาและดำรงวงศ์ตระกูลแทนท่าน (๔) ประพฤติตนให้เหมาะสมที่จะเป็นทายาท ไม่นำความเสื่อมเสียเดือดมาให้ครอบครัว และ (๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่าน เป็นต้น

การที่ญาติมิตรบริหาความสัมพันธ์กันในฐานะต่างๆ ดังกล่าวนี้นอกจากจะเป็นการทำหน้าที่ของตนให้ดีสมบูรณ์บริบูรณ์ไม่ขาดตกบกพร่องซึ่งเป็นเครื่องหมายแสดงถึงความเป็นคนดีแล้ว ยังมีผลมหาศาล ทำให้ผู้ป่วยมีความสุขสบายใจ และเกิดความยินดีพอใจ

นอกจากนี้ ญาติมิตรควรทำหน้าที่ดูแลด้านสังคม โดยการทำให้ผู้ป่วยเบาใจหมดห่วงภาระเบื้องหลัง เช่น ในกรณีที่ผู้ป่วยเคยเป็นผู้หารายได้หลักให้กับครอบครัว เมื่อล้มป่วยลง ผู้ดูแลต้องให้ความ

เบาใจโดยรับประกันที่จะรับภาระแทนทั้งหมดหรือบางส่วน ทำหน้าที่ดูแลด้านจิตวิญญาณและปัญญา โดยการสนองความต้องการด้านจิตวิญญาณ เช่น ประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์ การสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา นิมนต์พระมาแสดงธรรม การประกอบพิธีตามความเชื่อท้องถิ่นหรือตามหลักหลักศาสนาที่นับถือ การสร้างความอบอุ่น

๒.๔ วัสดุอุปกรณ์ในการดูแลรักษา

วัสดุอุปกรณ์ในการดูแลรักษามีทั้งเชิงนามธรรมและรูปธรรม ในการใช้วัสดุอุปกรณ์ที่เป็นนามธรรม พึงเห็นกรณีที่พระพุทธเจ้าทรงรักษาพระเจ้าสุทโธทนะ เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบข่าวว่าพระพุทบิดาประชวรหนักมาก ได้เสด็จพร้อมด้วยพระสาวกหลายองค์ไปทรงบำเพ็ญ ปิตุอุปัฏฐากธรรม ถวายการพยาบาลตามพุทธวิสัย กล่าวคือในขณะนั้น พระเจ้าสุทโธทนะได้รับการบีบคั้นจากอาพาธกล้าเกิดทุกขเวทนายิ่งนัก มีพระอาการทรนทรายหมดสติ พระพุทองค์ทรงยกพระหัตถ์ตั้งพระทัยอธิษฐานจิตบำบัดโรคาพาธ ทรงลูบลงที่พระเศียรของพระเจ้าสุทโธทนะ ทรงเช็ดพระพักตร์ของพระบิดาด้วยน้ำที่พระสารีบุตรนำมาถวาย อาพาธที่หนักก็

ทุเลาลงด้วยพระบารมี พระอานนท์ ยกมือลูบที่พระหัตถ์เปื้อนขี้ยา อาพาธกล้าข้างซ้ายก็ทุเลาลง พระราหุลยกมือลูบที่พระปฤษฎางค์ อาพาธกล้าที่พระกายก็ทุเลาลง พระเจ้าสุทโธทนะทรงสำราญพระกายคลายความทุกข์เวทนาอันสาหัส ทรงลุกขึ้นอวสานสุดสิ้นเพียงนั้นแล้ว ก็ทูลลาพระบรมศาสดาและลาพระบรมวงศานุวงศ์แล้ว พระองค์ก็เสด็จนิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพาน

ใน ทั ศ น ะ ข อ ง พระพุทธศาสนา การรักษาโรคด้วยยาสมุนไพรถือว่ามีความจำเป็น สมัยหนึ่ง ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน เมืองสาวัตถี ภิกษุจำนวนมากเป็นไข้ไม่สบาย ต้องการรากไม้ที่เป็นยา พระพุทธองค์รับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตรากไม้ที่เป็นยา คือ ขมิ้น ขิงสด ว่านน้ำว่านเปราะ อดพิต ข่า แฝก หัวหมู หรือรากไม้ที่เป็นยาชนิดอื่นมีอยู่ ซึ่งไม่ใช่ของเคี้ยวของฉัน รับประเคนแล้วเก็บไว้ได้จนตลอดชีพ เมื่อมีเหตุจำเป็น ภิกษุจึงฉันได้ เมื่อไม่มีเหตุจำเป็น ภิกษุฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ” นอกจากนี้ พระพุทธองค์ยังทรงอนุญาตยาจากธรรมชาติอีกหลายชนิด เช่น น้ำผาด มีน้ำผาดสะเดา เป็นต้น ใบไม้ มีใบสะเดา เป็นต้น

ผลไม้ มีสมอไทย เป็นต้น^๔ การรักษาด้วยยาแผนปัจจุบันก็มีความจำเป็น เช่น ยาขับเสมหะ แต่ไม่ควรให้ยาระงับความเจ็บปวดมากเกินไป เช่น มอร์ฟิน เพราะจะไปกดทับระบบประสาท เครื่องมือทางการแพทย์แผนปัจจุบันเป็นสิ่งจำเป็น เช่น อุปกรณ์อำนวยความสะดวกในการเคลื่อนไหวทางกาย ได้แก่ เตียงรถเข็น อุปกรณ์อำนวยความสะดวกในการดื่มกิน แต่ไม่ควรใช้อุปกรณ์ใดๆ ที่จะเป็นการลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เช่น สายยาง เครื่องช่วยหายใจ หลอดอาหาร

๓. รูปแบบการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตายเชิงพุทธบูรณาการ

รูปแบบที่ ๑ มิติและการดูแลด้านกายภาพ (ศีล)

ก. การจัดระเบียบร่างกายของผู้ป่วย

ในประเด็นนี้ พึงดูวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงรักษาพระพุทฺธคัตตตีสสเถระ ดังข้อความในคัมภีร์ตอนหนึ่งว่า “พระศาสดาทรงให้นารามาทรงเทน้ำร้อนใส่แล้วทรงสั่งภิกษุเหล่านั้นให้ช่วยกันเปลี่ยนผ้าห่มของเธอออก ให้ขยำ

^๔ วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๖๓/๔๖-๔๗.

ด้วยน้ำร้อน (ซักผ้า) แล้วให้ผึ่งแดด ลำดับนั้น พระศาสดาประทับยืนอยู่ ใกล้ของเธอ ทรงใช้น้ำอุรุทรีระ พระติสสะให้ชุ่ม ทรงอุสรีระของเธอ ให้เธออาบน้ำ หลังอาบน้ำเสร็จ ทรงห่มผ้าให้ จากนั้น พระศาสดา ทรงช่วยเธอให้นุ่งผ้าห่มนั้น ทรงให้ ขยำผ้ากาสาვეที่เธอນุ่งด้วยน้ำ แล้ว ให้ผึ่งแดด จากนั้น เมื่อกายแห้ง ผ้านุ่งก็แห้ง เธอນุ่งผ้ากาสาვეผืน หนึ่ง ห่มผ้ากาสาვეผืนหนึ่ง ร่างกาย เริ่มเบา มีจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง นอน บนเตียง

ข. เครื่องอุปโภคบริโภค

เครื่องอุปโภคบริโภคส่วนตัว ของผู้ป่วย เช่น ที่นอนหมอนมุ้ง เสื้อผ้าอาภรณ์ เครื่องดื่มเครื่องกิน เครื่องสรงเครื่องอาบ ต้องได้รับการ จัดระเบียบให้มีความสะอาด สะดวกสบายเรียบง่ายเหมาะสมแก่ใช้สอย อาจ หมายรวมถึงสีสนัที่ให้เกิดความ สบายตาสบายใจด้วย

ค. สภาพแวดล้อมต่างๆ

จัดสภาพแวดล้อมให้สะอาด สว่าง สงบ สวยงามถูกกับจริตของ ผู้ป่วย กล่าวโดยสรุปก็คือ ให้ อายตนะภายในของผู้ป่วยได้สัมผัส กับอายตนะภายนอกที่ตึงามพึง ประสงค์ ถูกกับจริต ขอยกตัวอย่าง

ในประเด็นนี้ที่ชัดเจนที่สุดให้ดูอีก ครั้งหนึ่งดังนี้^๙

“ในที่ไมไกลจากอาศรมนั้น มีสระโบกขรณี ณ ภูมิภาคอันน่า รื่นรมย์ ดารดาษไปด้วยดอกปทุม และดอกอุบล เหมือนสระโบกขรณีที่ อยู่ในอุทยานนันทวันของเหล่า เทวดา ในสระโบกขรณีนั้ มีอุบลอยู่ ๓ เหล่าคือ อุบลเขียว อุบลขาว และ อุบลแดง งามตระการตามากมาย มี น้ำใสสะอาดมองเห็นฝูงปลา เต่า และปูเป็นจำนวนมากที่กำลังว่ายไป มาเป็นกลุ่ม อนึ่ง ในสระโบกขรณีนั้ มีปลาแหวกว่ายอยู่ในน้ำมากชนิด คือ ปลาตะเพียน ปลาช่อน ปลาดุก จระเข้ ปลามังกร ปลาเกา...”

สภาพแวดล้อมเช่นนี้ นับว่า เกื้อกูลอย่างยิ่งแก่ผู้ป่วย เมื่อเกิดการ รับรู้ทางตา (จักขุวิญญาณ) การรับรู้ ทางหู (โสตวิญญาณ) การรับรู้จุมูก (ฆานวิญญาณ) แม้เพียง ๓ ช่องทาง นี้ก็จะก่อให้เกิดการรับรู้ทางใจ (มโนวิญญาณ) เป็นความเพลิตเพลิน เจริญใจ เมื่อจิตสบาย กายแม้จะ เจ็บป่วยหนักก็บรรเทาเบาบางลงได้

รูปแบบที่ ๒ มิติและการ ดูแลด้านจิตภาพ (สมาธิและ ปัญญา)

^๙ ดูสาระสำคัญอื่นๆ ใน ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/ ๑๙๗๖-๒๐๘๖/๔๙๒-๕๐๗.

ก. การพัฒนาจิตด้วยหลัก สมถภาวนา

สมถภาวนาหรือการปฏิบัติสมถกรรมฐานที่ง่ายและเหมาะกับผู้ป่วยมากที่สุด คือ การสวดมนต์ จะให้ผู้ป่วยสวดด้วยตนเองหรือให้ผู้อื่นสวดให้ฟัง การสวดมนต์เป็นเครื่องมือสร้างความเลื่อมใสไม่หวั่นไหว ควรให้ผู้ป่วยได้มีโอกาสสวดมนต์ไหว้พระ เพื่อให้ผู้ป่วยเกิดสมาธิจิต โดยสวดมนต์ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า(พุทธคุณ) ๙ ประการ ระลึกถึงคุณของพระธรรม(ธรรมคุณ) ๖ ประการ ระลึกถึงคุณของพระสงฆ์(สังฆคุณ) ๙ ประการ ว่า “อิติโส ภควา อรหิ สมมาสมม พุทโธ วิชชา- จรณสมปโน สุกโต โลกาวิทู อนุตตโร ปุริสทมมสารถิสตถา เทวมนุสสานิ พุทโธ ภควา” เป็นต้น

ข. การให้กำลังใจด้วย กิจกรรม/พิธีกรรมทางศาสนา

การนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์/สวดพระพุทธมนต์ เช่น กรณีการสวดโพชฌงค์ปริตร โพชฌงค์เป็นหลักธรรมหมวดหนึ่งที่อยู่ในบทสวดมนต์โพชฌงค์ปริตร ถือเป็นพุทธมนต์ที่ช่วยให้คนป่วยที่ได้รับฟังธรรมบทนี้แล้ว สามารถหายจากโรคร้ายไข้เจ็บได้ที่เชื่ออย่างนี้ เพราะมีเรื่องในพระไตรปิฎกเล่าว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เสด็จไป

เยี่ยมพระมหากัสสปะที่อาพาธ พระองค์ทรงแสดงสัมโพชฌงค์แก่พระมหากัสสปะ พบว่าพระมหากัสสปะสามารถหายจากโรคได้อีกครั้งหนึ่งพระองค์ได้ทรงแสดงธรรมบทนี้แก่พระโมคคัลลานะซึ่งอาพาธ หลังจากนั้นพบว่า พระโมคคัลลานะก็หายจากอาพาธได้ในที่สุด แม้พระพุทธองค์เองทรงอาพาธตรัสให้พระจุนทะเถระแสดงโพชฌงค์ถวาย พระพุทธเจ้าก็หายประชวรเช่นกัน

พุทธศาสนิกชนจึงพากันเชื่อว่า โพชฌงค์นั้น สวดแล้วช่วยให้หายโรคได้ซึ่งในพระไตรปิฎกกล่าวว่า ธรรมที่พระองค์ทรงแสดง เป็นธรรมเกี่ยวกับปัญญาเป็นธรรมขั้นสูง เป็นความจริงในเรื่องการทำให้สว่าง สะอาดผ่องใส ซึ่งสามารถช่วยรักษาใจ เพราะจิตใจมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับร่างกายเนื่องจากกายกับใจเป็นสิ่งที่อาศัยกันและกัน จึงทำให้หายจากโรคได้

การทำพิธีสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาก็เป็นสิ่งที่อาจทำได้ในบางกรณี การทำพิธีสะเดาะเคราะห์ต่อชะตามีนิยครอบคลุมทั้งความเป็นพุทธศาสนาและไสยศาสตร์ เป็นมติดั้งเดิมที่พูดไม่ได้บรรยายไม่ถูก แต่เป็นที่นิยมทำกันในสังคมไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ถือเป็นการให้กำลังใจอย่างหนึ่ง รูปแบบของพิธีกรรมมีหลากหลาย

กิจกรรม/พิธีกรรมตามความเชื่อท้องถิ่นเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการให้กำลังใจ กิจกรรม/พิธีกรรมตามความเชื่อท้องถิ่นนี้ ถือเป็นรูปแบบใหม่ที่ทำกันอยู่ในปัจจุบันและถือเป็นแนวโน้มที่พื้งนำมาพิจารณาประยุกต์ใช้ในอนาคต

พิธีกรรมตามความเชื่อท้องถิ่นบ้านนี้ เป็นการให้กำลังใจอย่างดีสำหรับคนไข้ ซึ่งแตกต่างจากแพทย์สมัยใหม่เวลารักษาคคนไข้จะไล่ญาติออกไปให้หมด แต่การรักษาแบบพื้นบ้านนี้คนยิ่งมากยิ่งดี เป็นการรวมพลังใจ ส่งไปให้คนไข้ซึ่งจะทำให้คนไข้หายเร็วขึ้น การรักษาโดยใช่เสียงแคนนี้ทางการแพทย์สมัยใหม่เพิ่งคิดค้นได้ไม่นาน เรียกว่า วิธีการสังคีตบำบัด

ปัจจุบันการแพทย์สมัยใหม่มีแนวโน้ม ที่จะยอมรับการรักษาแบบพื้นบ้านมากขึ้น จากที่เคยมองว่าการแพทย์ทางเลือกเป็นเรื่องเพ้อฝัน เชื่อถือไม่ได้พิสูจน์ไม่ได้ตามหลักวิทยาศาสตร์ แต่ในปัจจุบัน กลับมีการยอมรับว่าการแพทย์นอกระบบเป็นทางเลือกสุดท้ายที่ดีที่สุดของคนไข้ หลังจากที่แพทย์สมัยใหม่ไม่สามารถรักษาให้หายได้

ค. การพัฒนาปัญญาด้วยหลักวิปัสสนาภาวนา

(๑) วิปัสสนาภาวนาเบื้องต้น

กรณีที่พระพุทธเจ้าทรงดูแลรักษาพระพุทฺธคัตตติสสเถระเป็นตัวอย่างที่ดีในเรื่องนี้ พระพุทธองค์หลังจากทรงจัดการชำระล้างร่างกายและเครื่องนุ่งห่มของพระเถระแล้ว พระองค์ได้ประทับยืนอยู่ด้านเหนือศีรษะของพระเถระนั้นแล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า “อีกไม่นานนักร่างกายนี้ก็จะจกปราศจากวิญญาณ ถูกทอดทิ้งทับถมแผ่นดิน เหมือนท่อนไม้ที่ไร้ประโยชน์ฉะนั้น”

ความของพระคาถานี้เป็นการเตือนสติให้มีความรู้เท่าทันธรรมชาติของชีวิตที่มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไปเป็นธรรมดา เมื่อตายลงร่างกายก็ไร้ค่าเหมือนท่อนไม้ นี่คือวิธีการให้ปัญญา แม้ในกรณีของพระเจ้าสุทโธทนะก็ทรงดูแลทั้ง ๒ มิติเช่นเดียวกัน หลังจากทรงให้การดูแลรักษาโดยการสัมผัสแล้ว พระพุทธองค์ก็ทรงแสดงธรรมให้ฟังจนในที่สุดพระเจ้าสุทโธทนะได้บรรลุธรรมขั้นสูงสุด

(๒) วิปัสสนาภาวนาอย่างเป็นแบบแผน

“วิปัสสนาภาวนา” แปลว่าการทำความเห็นแจ้งให้เจริญ หมายถึงการพัฒนาปัญญาหรือการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนั่นเอง ถือเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตาย รวมทั้งนายแพทย์

พยาบาลผู้ทำหน้าที่ดูแลรักษาผู้ป่วย และญาติมิตรของผู้ป่วย

คำว่า “ปัญญา” ในที่นี้ หมายถึง ความรู้ความเข้าใจ ธรรมชาติของโลกและธรรมชาติของชีวิต ให้พิจารณาเนืองๆ ในชีวิตประจำวัน ทั้งในขณะที่ทำหน้าที่ การงานและว่างเว้นจากหน้าที่การงาน เพื่อมีความรู้เท่าทันว่า ทั้งสิ่งที่มีชีวิตและสิ่งที่ไม่มีชีวิต ล้วนเกิดจาก ปัจจัยปรุงแต่ง มีวัฏจักรในกรอบ ของปฏิจจสมุปบาทที่ว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เมื่อสิ่งไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ” ทุกอย่าง ตกอยู่ภายใต้กฎแห่งไตรลักษณ์ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มีความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไปเป็นธรรมดา สัตว์ทั้งหลายมีความแก่ เจ็บ ตาย เป็นธรรมดา การทำให้ชีวิตอยู่กับ ความจริงอย่างนี้ ถือเป็นวิปัสสนา ภาวนา คือ การพัฒนาปัญญา วิธีการทำวิปัสสนาภาวนามี ๒ อย่าง คือ (๑) แบบสมถยานิก (๒) แบบ วิปัสสนายานิก ถ้าจะให้ผู้ป่วยทำ วิปัสสนาภาวนาอย่างเป็นระเบียบ แบบแผนตามที่ปรากฏในคัมภีร์ย่อม เป็นไปไม่ได้ เพราะอาจเป็นการยาก เกิน ไป สำหรับ ผู้ไม่ เคย มี ประสบการณ์ในการปฏิบัติมาก่อน ดังนั้น ควรให้ผู้ป่วยกำหนดภาวนา เสมอว่า “เราเกิดเป็น

ธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเกิดไปได้ เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้น ความแก่ไปได้ เรามีความเจ็บเป็น ธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้ เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วง พ้นความตายไปได้” จนเกิดความจำ รู้คิดไตร่ตรองตามไปให้จริงอย่างนี้ ก็ เชื่อว่า ได้พัฒนาปัญญาแล้ว เมื่อได้ พัฒนาปัญญาอย่างนี้ ผู้ป่วยก็จะเกิด ความสงบเยือกเย็น ผ่อนคลายไม่ กังวลและจากไปอย่างสงบ

๔. จุดมุ่งหมายในการดูแลผู้ป่วย ระยะสุดท้ายใกล้ตายเชิงพุทธ บูรณาการ

ในการดูแลผู้ป่วยระยะ สุดท้ายใกล้ตายเชิงพุทธบูรณาการ นั้น มีหลักคิดและจุดมุ่งหมายดังนี้

หลักคิดที่ ๑ การตายอย่าง มีสติ เมื่อทุกคนต่างรู้ว่า ความตาย ใกล้เข้ามาถึง เพียงแต่ไม่รู้ว่าจะตาย เมื่อไร ตายที่ไหน และตายแล้วจะไป ไหน ดังนั้น ผู้ดูแลผู้ป่วยต้องวาง จุดหมายเป็นอันดับแรกที่จะให้ผู้ป่วย มีความระลึกรู้ความจริงนี้ โดยวิธีการ ถวายทอดโอวาทสุดท้าย (ปัจฉิมวาจา ของพระพุทธเจ้าที่ว่า “สังขาร ทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จ ด้วยความไม่ประมาทเถิด” และให้ ผู้ป่วยมีโอกาสเจริญมรณสติด้วย วิธีการง่ายๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อจะได้ เตรียมกายและใจให้พร้อม รู้เท่าทัน

ความจริงของชีวิต มีสัตรีลึกความดีงามที่ได้ทำไว้ ไม่หลงตาย จะได้สามารถเชื่อมต่อดีของตัวเอง ในภพนี้กับภพหน้า เมื่อตายลงจะได้ไปเกิดสุคติหรือภพภูมิที่ดี

หลักคิดที่ ๒ การเอื้ออำนวยช่วยเหลือให้ผู้ป่วยได้มีโอกาสเรียนรู้และพิจารณาเนืองๆ ว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีเหตุปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้มนุษย์เกิดมา มีสุขภาพดีหรือมีความเจ็บป่วย มีชีวิตอยู่ต่อไปได้หรือเสียชีวิต เหตุปัจจัยเหล่านี้เรียกว่า โดยรวมว่า “กรรม”

หลักคิดที่ ๓ การทำชีวิตให้มีคุณภาพ สุขภาพดี และสมรรถภาพก่อนตาย โดยมีจุดมุ่งหมายหลัก ๒ ประการคือ

๓.๑ จุดมุ่งหมายสำหรับผู้ป่วย มี ๕ ระดับคือ (๑) กายิกสุข สุขทางกาย ให้ร่างกายสามารถปฏิบัติการหรือผดเปลี่ยนอิริยาบถได้ตามสมควรแก่ฐานะ พอให้ผู้ป่วย(ที่พอจะรับรู้ได้บ้าง)เกิดความรู้สึกว่า ตัวเองยังมีเกียรติและมีศักดิ์ศรีในฐานะเป็นมนุษย์ หรือญาติของผู้ป่วย เกิดความสบายใจเมื่อได้พบเห็นสภาพของผู้ป่วย (๒) เจตสิกสุข สุขทางใจ มีความสำราญแช่มชื่น ไม่ขุ่นมัวด้วยอำนาจโลภะ โทสะ โมหะ ไม่อ่อนไหวต่ออารมณ์ภายนอกที่มากระทบ (๓) วิปัสสนาจิต มีจิตผ่อง

แผ้วในวาระสุดท้ายก่อนสิ้นชีวิต (๔) สุคติปรายณะ ให้ไปสู่สุคติโลกสวรรค์ หลังตาย (๕) นิพพานสุข ให้มีสุขเกิดจากนิพพาน

๓.๒ จุดมุ่งหมายสำหรับผู้ดูแลผู้ป่วย มี ๔ ระดับ คือ (๑) ให้มีโอกาสแสดงกตัญญูตเวทีตาธรรม (๒) ให้มีความเข้าใจโลกและชีวิตอันเนื่องมาจากการได้คลุกคลีอยู่กับความเจ็บป่วย มีจิตงอกงามพัฒนา (๓) ให้ได้โอกาสทำบุญมีจิตอาสาที่ได้ดูแลผู้ป่วย (๔) ให้มีการสร้างแบบอย่างดีงามแก่สังคมในเรื่องความเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน

นอกจากนี้ การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตายมีจุดมุ่งหมายดังนี้

๑) รักษาเกียรติและศักดิ์ศรีของผู้ป่วย ให้ผู้ป่วยเสียชีวิตอย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี

๒) ให้ผู้ป่วยไปถึงจุดสุดท้ายแห่งชีวิตอย่างสงบที่เรียกว่า “การตายดี” หรือ “การตายอย่างมีความสุข” หมายถึง ผู้ป่วยไม่ต้องทุกข์ทรมานทางกายและทางใจมากเกินไป หรือแม้จะมีความทุกข์ทรมาน แต่ผู้ป่วยก็สามารถเผชิญหน้ากับอาการทุกข์ทรมานได้อย่างมีความสงบ อ่อนใจ ไม่ทรมานทรมานการตายดีที่พึงปรารถนาของผู้ป่วยระยะสุดท้าย ประกอบด้วยมิติ ๔ ด้านคือ

๒.๑ มิติทางกาย ผู้ป่วยตายอย่างสงบ ไม่ทุรนทุราย ไม่เจ็บปวด

๒.๒ มิติทางสิ่งแวดล้อม ผู้ป่วยตายท่ามกลางธรรมชาติ เต็มไปด้วยเสียงนกกร้อง อากาศดี ท่ามกลางมิตรสหาย ครอบครัว บุคคลอันเป็นที่รัก

๒.๓ มิติทางสังคม ผู้ป่วยตายไปในท่ามกลางบรรยากาศที่มีสมาชิกในครอบครัวและผู้ใกล้ชิดมากล่าวอำลา

๒.๔ มิติทางจิตใจ ผู้ป่วยตายไปด้วยจิตใจสงบ ปลื้มอย่างสิ้นเชิง มีปัญญาเห็นความจริงตามธรรมชาติ ทำดีที่สุด ต้องตายไปด้วยจิตผ่องแผ้ว เพราะจะเป็นหลักประกันว่าหลังจากตายแล้วจะไปสู่สุคติโลกสวรรค์

๓) ให้ผู้ป่วยได้รับสิทธิขั้นพื้นฐาน เช่น สิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติในฐานะที่เป็นมนุษย์ที่มีชีวิตจิตใจ สิทธิที่จะรับรู้และมีส่วนร่วมใน

การตัดสินใจในการรักษาพยาบาล สิทธิที่จะแสวงหาความต้องการด้านจิตวิญญาณ สิทธิของครอบครัวที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแล สิทธิที่จะตายอย่างสงบสมศักดิ์ศรีสิทธิที่คาดหวังว่าร่างกายของตนจะได้รับการปฏิบัติด้วยดี

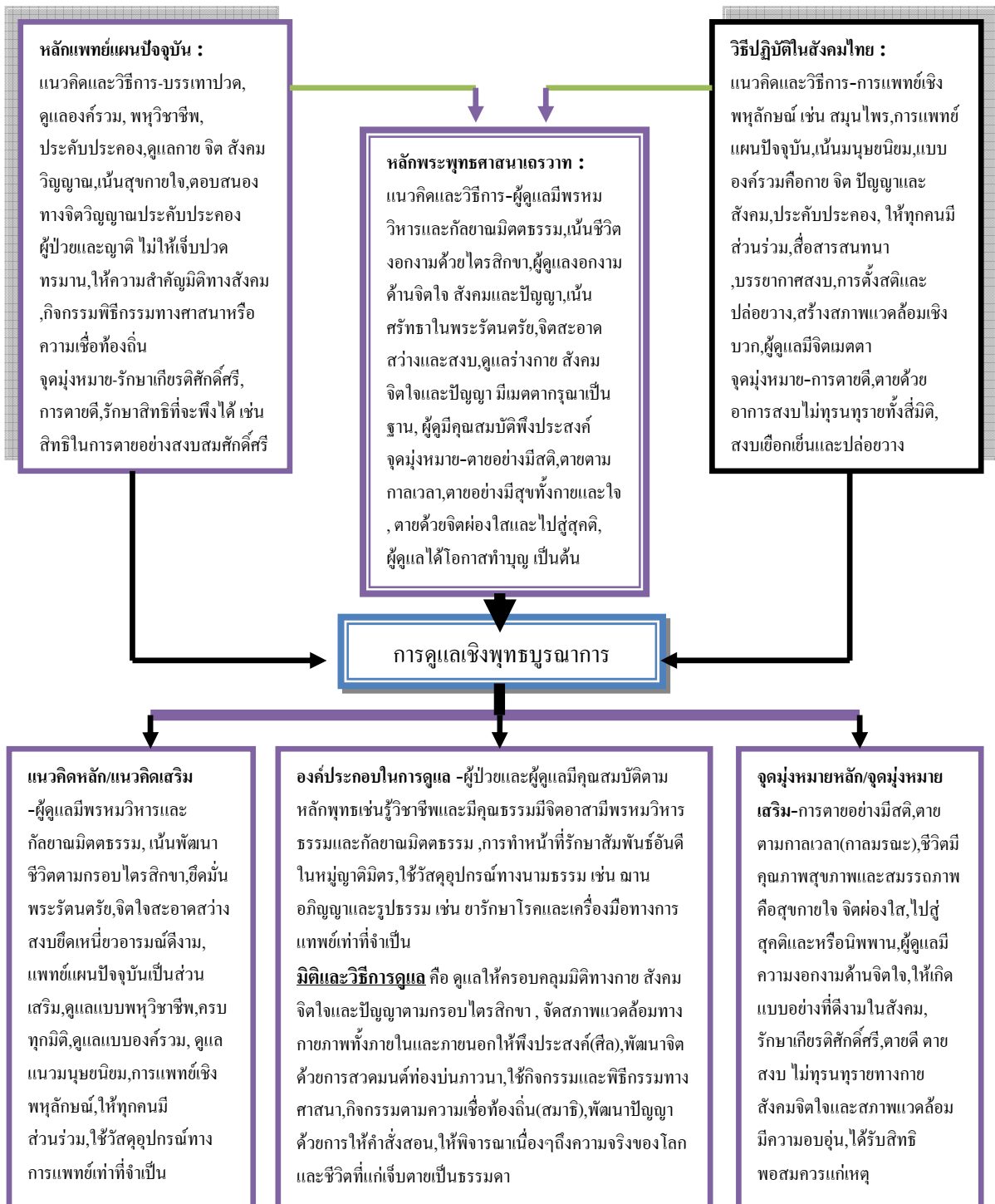
๕. การตรวจสอบรูปแบบการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตายเชิงพุทธบูรณาการโดยใช้วิธีการ

สนทนากลุ่ม (Focus Group)

เมื่อได้นำประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตายตามหลักการแพทย์แผนปัจจุบันตามหลักการทางพระพุทธศาสนาและตามที่ยึดปฏิบัติในสังคมไทยมาทำตารางเปรียบเทียบให้เห็นความเหมือนความต่างและทำการวิเคราะห์ข้อดีข้อเสียแล้ว ผู้วิจัยได้จัดทำร่างรูปแบบการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตายเชิงพุทธบูรณาการ เมื่อสร้างรูปแบบการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตายเชิงพุทธบูรณาการแล้ว

แผนภูมิแสดงรูปแบบการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตายเชิงพุทธบูรณาการ

เอกสารอ้างอิง

(ก) ภาษาไทย

๑) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

๒) ข้อมูลทุติยภูมิ

ประสาน ต่างใจ (บรรณาธิการ). **มุมมองเรื่องความตายและภาวะใกล้ตาย**. กรุงเทพมหานคร : คปไฟ, ๒๕๓๙.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). **หัวข้อธรรมในคำกลอน**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.

พระไพศาล วิสาโล. “ความตายในมิติทางสังคมและจิตวิญญาณ” **เอกสารประกอบยกร่างหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต เรื่องชีวิตและความตาย**. สาขาวิชาชีวิตและความตาย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘, (เอกสารอัดสำเนา).

การก้าวข้ามพ้นตัวตนเชิงบูรณาการบนรากฐานพระพุทธศาสนา

ผศ.เสริมศิริ อัครพุมพันธ์

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บทคัดย่อ

แนวคิดเกี่ยวกับการก้าวข้ามพ้นตัวตน ตามแนวพระพุทธศาสนามี ๒ ประเภท คือ สมถะและวิปัสสนาโดยยึดหลักไตรสิกขาเป็นกรอบใหญ่ มีสมถะและวิปัสสนาเป็นภายใน สมถะจัดเป็นศีลและสมาธิ ส่วนวิปัสสนาจัดเป็นปัญญา โดยจะต้องปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญา ในกรอบของหลักธรรม คือโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ซึ่งผู้ปฏิบัติ จะต้องนำหลักธรรมที่เกี่ยวข้องมาพิจารณา คือ แนวทางเรื่องกัลยาณมิตร ปลိโพธ ๑๐อย่าง จริต ๖ และสัปปายะ ส่วนแนวทางปฏิบัติตามหลักโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการนั้น สติปัฏฐาน ๔และอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นวิธีการส่วนองค์ธรรมที่เหลือคือ อธิติบาท ๔ สัมมปปธาน ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ และโพชฌงค์ ๗ เป็นองค์ธรรมสนับสนุน แนวทางบูรณาการรูปแบบการก้าวข้ามพ้นตัวตนตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท ต้องใช้หลักโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการเป็นเสาหลักยึดเอาสติปัฏฐาน ๔ และอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นวิธีการปฏิบัติ โดยมีแนวคิดและวิธีการของมาสโลว์ คาร์ล จี จุง สแตนนิสลาฟ โกรฟ ศรี ออร์โรบินโดและ เคน วิลเบอร์ เป็นส่วนประกอบ อีกทั้งผู้ปฏิบัติมีการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ การเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมและการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง โดยใช้อธิติบาท ๔และพละ ๕ เป็นแรงขับเคลื่อน สัมมปปธาน ๔เป็นความเพียรพยายาม อินทรีย์ ๕ เป็นทางเสื่อปรับทิศทางเพื่อไปสู่จุดหมายบนเส้นทางโพชฌงค์ ๗ เข้าสู่ความสมบูรณ์แห่งชีวิต ตามหลักไตรสิกขา โดยมีนิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุด

Abstract

The self transpersonal in theravāda Buddhism are tranquility meditation and insight meditation. Tranquility are Sila and Samādhi. Insight is Paññā. It is found that in self transpersonal point, it must be the practice according to the principles of Tisikkā Sila(Precept), Samādhi(Concentration) and Paññā (Wisdom) with the frame of 37 Bodhipakkhiyadhammas. In practising the Dhamma, one should bring the concerned Dhammas to be practiced. Such Dhammas are

Kalyānamittā Dhamma, 10 Paribodha Dhamma, Carita and Sappaya Dhamma. Regarding the 37 Bodhipakkhiyadhammas, 4 Stipathās and 8 Ariyamaggas are the methodologies. The rest Dhamma :- 4 Iddhipās 4 Sammappadānas, 5 Balas, 5 Indriyas and 7 Bojjhaṅgas are the supporting Dhammas. It is also found that the way of integration should have 37 Bodhipakkhiyadhammas as the main principles and the 4 Satipatthānas and 8 Ariyamaggas are the methods with the Western Psychologist viewpoint which are the components in process by using the 4 Iddhipādas and 5 Palas as the pushing power, the 4 Sammappadhnas as the effort, the 5 Indriyas as the adjustment to the aims of rules of 7 Bojjhangas through the perfection of lives.

คำสำคัญ : การก้าวข้ามพ้นตัวตน, การพัฒนาเพื่อการก้าวพ้นตัวตนตามแนวพุทธ

บทนำ

ตัวตนหรืออัตตา เป็นสภาวะที่มนุษย์ทั้งหลายต่างหลงยึดมั่นว่าเป็นของตน เมื่อหลงยึดมั่นก็จะนำไปสู่การพอกพูนกิเลสอย่างอื่นตามมามากมาย เช่น การยึดมั่นรูปชั้นจฺว่าเป็นตัวตนก็จะเกิดความหลงในรูปยึดมั่นรูปว่าเป็นของเรา เมื่อรูปเสื่อมสลายไปย่อมเกิดความทุกข์มากมาย ความทุกข์ที่เกิดขึ้นนี้ส่งผลกระทบโดยตรงแก่ตนเองและผู้อื่นยิ่งไปกว่านั้นหากมีการหลงยึดมั่นมากขึ้น มนุษย์ก็จะสร้างแนวคิดทฤษฎีสำหรับดำเนินชีวิตเพื่อความเป็นอมตะในทางที่ไม่ถูกต้อง เช่น การฆ่าสัตว์บูชายัญ เพื่อบูชาเทพเจ้าประธานพรให้ตนมีชีวิตเป็น

อมตะ^๑ การทรมานร่างกายโดยประการต่าง ๆ อย่างในศาสนาเซน การบริโภคกามคุณทุกอย่างถือว่าเป็นความสุขยิ่งใหญ^๒ คนบางกลุ่มยึดมั่นเวทนาว่าเป็นตัวตน บางกลุ่มยึดมั่นสัญญาว่าเป็นตัวตน^๓ บางกลุ่มยึดมั่นวิญญูณว่าเป็นตัวตน ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับตัวตน การยึดมั่นตัวตนในรูปแบบต่างๆ การกระทำเพื่อให้ตัวตนเป็นอมตะ จะเห็นได้ในบันทึกประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ และบางส่วนจะพบได้ในคัมภีร์

^๑ ที.สี.(ไทย) ๙/๓๒๓/๑๒๕.

^๒ ที.สี.(ไทย) ๙/๙๔/๓๗.

^๓ ม.อุ.(ไทย)๑๔/๒๒/๒๙-๓๐.

พระพุทธศาสนา เช่น ลัทธิครูทั้งหก^๔

พระพุทธศาสนาต้องการให้มนุษย์สลัดทั้งความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนหรืออัตตาก็เพื่อความเป็นอิสระจากวังวนแห่งวัฏฏะ เพื่อการอยู่ในสังคมอย่างสันติโดยปราศจากความเห็นแก่ตัว การสอนให้สาวกสลัดทั้งความยึดมั่นตัวตนหรืออัตตาอย่างถาวรนี้พระพุทธเจ้าทรงพยายามมาตั้งแต่สมัยแรกตรัสรู้ จนกระทั่งเสด็จดับขันธปรินิพพาน ไม่ว่าจะทรงแสดงอัมมจักกัปปวัตตนสูตร อนัตตลักขณสูตร หรือแม้แต่พระสูตรอื่นใดก็ตาม ล้วนแต่ให้ละความยึดมั่นตัวตนหรืออัตตาทั้งสิ้น โดยที่สุดแม้ธรรมทั้งหลายก็ไม่ควรยึดมั่น^๕

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญาและความมีเหตุผล คำสอนของพระพุทธเจ้าสามารถพิสูจน์ได้ด้วยการปฏิบัติ คำสอนของพระองค์เน้นให้มนุษย์พัฒนาตนและพึ่งตนเอง กล่าวคือพัฒนาจากความเป็นปุถุชนให้กลายเป็นอริยะ เมื่อเข้าใจความจริงก็จะทำให้มวลมนุษยชาติ สามารถให้ความรัก ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อกันและ

กันได้ จึงเป็นหนทางเดียวที่ทำให้มนุษย์พัฒนาตนก้าวข้ามพ้นตัวตนเพื่อเข้าสู่ความสงบสุขและสันติ ซึ่งสามารถทำได้ด้วยการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานจนเกิดปัญญารู้แจ้งชำระล้างกิเลสทั้งปวงให้หมดสิ้นไปจากจิต บรรลุความสิ้นไปแห่งกิเลส เข้าใจสิ่งต่างๆตามความเป็นจริง เป็นความรู้แจ้งที่อยู่เหนือประสาทสัมผัส^๖ เข้าใจความเป็นจริงอันสูงสุดของชีวิต ตามหลักอริยสัจ ๔ และไตรลักษณ์

มนุษย์มีศักยภาพในการบรรลุธรรม มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และมีความสามารถในการฝึกตนเองจนถึงที่สุด แต่ต้องฝึกจึงจะเป็นอย่างนั้นได้ และกระตุ้นเตือนให้เกิดจิตสำนึกตระหนักในการที่จะต้องปฏิบัติตามหลักแห่งการศึกษาพัฒนาตน ศักยภาพนี้เรียกว่า โโพธิ ซึ่งแสดงว่าจุดเน้นอยู่ที่ปัญญา เพราะโพธิ์นั้นแปลว่า ตรัสรู้ คือ ปัญญาที่ทำให้มนุษย์กลายเป็นพุทธะ^๗ พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ ทรง

^๔ ที.สี.(ไทย) ๙/๑๖๕-๑๘๑/๕๓-๖๐.

^๕ สพเพ ธมมา นาลิ อภินิเวสย ธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น ส.สพ.(บาลี) ๑๘/๘๐.

^๖ พร รัตนสุวรรณ, สุขภาพจิตกับศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๔๑), หน้า ๗๑.

^๗ พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม(ฉบับเดิม), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๔), หน้า ๓๕๔.

เป็นตัวอย่งที่ดีของการเป็นบุคคลผู้ซึ่งครอบครองศักยภาพอันไร้ขีดจำกัด และสามารถพัฒนาจนถึงจุดสูงสุดของมนุษย์ คือ การก้าวข้ามพ้นตัวตน ดังนั้น การก้าวข้ามพ้นตัวตนนี้ จึงเกิดจากการมี “ศักยภาพ” และ “พัฒนาศักยภาพนั้น” ให้ถูกต้องนั่นเอง

การก้าวข้ามพ้นตัวตนของพระพุทธองค์ และหลักธรรมที่ทรงค้นพบ คือเรื่องการดับทุกข์และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ซึ่งปรากฏในหลักคำสอนเรื่อง อริยสัจ ๔ อันประกอบด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค^๘ ความทุกข์บ่งชี้ถึงความเจ็บปวดทรมานทั้งในทางกายและทางจิต ทุกข์เป็นสภาวะที่เกิดขึ้นแก่จิตของสรรพสัตว์โดยตรง เกิดจากการที่มนุษย์และสรรพสัตว์ไม่เข้าใจกฎธรรมชาติ เช่น กฎไตรลักษณ์ พระพุทธเจ้า พระอริยเจ้าผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ สามารถควบคุมความคิด ความเข้าใจและสงบจิตให้อยู่นิ่งได้โดยไม่ปรุงแต่งย่อมสามารถปลดปล่อยทุกข์ในชีวิตออกไปได้อย่างถาวร จนสิ้นทุกข์ เรียกว่านิพพาน ดังที่ พระพุทธองค์ตรัสแก่เทพบุตรตนหนึ่งว่า นรชนผู้มีปัญญาเห็นภัยในสังสารวัฏ ดำรงอยู่ในศีล

แล้ว เจริญจิตและปัญญา มีความเพียร มีปัญญาเครื่องบริหารนั้น พึงแก้ความยุ่งนี้ได้^๙ จะเห็นได้ว่าการก้าวพ้นตัวตนคือทำให้หมดกิเลสได้ ต้องปฏิบัติตามไตรสิกขา คือ การตั้งอยู่ในศีล การทำสมาธิให้เกิด และการยังวิปัสสนาให้แจ้ง^{๑๐} นี่คือการยืนยันว่าบุคคลสามารถที่จะก้าวข้ามพ้นตัวตนได้โดยการปฏิบัติตามหลัก การ และ กฎ เกณฑ์ ของพระพุทธศาสนาดังกล่าวแล้ว

นักจิตวิทยายุคใหม่ โดยเฉพาะสาขาจิตวิทยาก้าวพ้นตัวตน (Transpersonal Psychology หรือ Spiritual Psychology) ได้ศึกษาประสบการณ์ด้านจิต โดยมีทฤษฎีที่เป็นพื้นฐานอยู่หลายแนวทาง คือ (๑) ทฤษฎีระบบ (System Theory) ได้อธิบายว่า ทุกสิ่งในจักรวาลล้วนมีระบบที่เชื่อมโยงต่อเนื่องเป็นหนึ่งเดียวกันทั้งด้านจิตไปจนถึงภาวะความหลุดพ้น (๒) สภาพจิตที่เปลี่ยนแปลงไป จากปกติที่เป็นไปเอง (Altered State of Consciousness) เช่น คนหรือหมู่

^๙ ส.ส.(ไทย) ๑๕/๒๓/๒๖-๒๗.

^{๑๐} พระสุพุทธมยานเถร(ทอง สิริมงคลโล), ทางสายเอก ฉบับสมบูรณ์, (สำนักวิปัสสนากัมมัฏฐาน วัดพระธาตุศรีจอมทอง อ. จอมทอง จ. เชียงใหม่, ๒๕๔๒), หน้า ๙๖.

^๘ ส.ช.(ไทย) ๑๗/๑๐๖/๒๐๒.

คนที่เห็นหรือสัมผัสกับประสบการณ์เฉพาะต่อผู้ นั้น เช่น ความสามารถรับรู้ปัญญาของจักรวาล รวมไปถึงการติดต่อกับปรภพ หรือมนุษย์ต่างดาว (๓) วิธีการหายใจแบบโฮโลโทรปิคของสตานิสลัฟโกรฟ (Grof's Holotropic Breathwork) โดยการหายใจเร็วและลึก ภายใต้การควบคุม จะทำให้จิตเปลี่ยนแปลงไปจากสภาพปกติได้ (๔) รูปแบบต่างๆ ทางจิตวิทยาของคาร์ล จี จุง (Jungian and Neo-Jungian Psychology) เช่น บางรูปแบบของอาร์คีไทป์ คือ ภาพความจำร่วมของเผ่าพันธุ์ (Transpersonal Archetype) (๕) ทฤษฎีแรงจูงใจอันยิ่งใหญ่ (Metamotivation) ของอับราฮัม มาสโลว์ (Maslow . A) (๖) จิตวิทยาบูรณาการ หรือสเปกตรัมของจิต (Integral Psychology หรือ Spectrum of Consciousness Model) ของ Ken Wilber

ทฤษฎีการก้าวพ้นตัวตน (Transpersonal Psychology) แม้จะมีรากฐานมาจากหลายทฤษฎี ก็อาจสรุปได้ว่า วิวัฒนาการของโลกมีเพียงสามมิติใหญ่(Great Realms) ที่เป็นห่วงโซ่แห่งความต่อเนื่อง คือ (๑) การกำเนิดของกายวัตถุ (Physiogenesis) (๒)กำเนิดการแห่งชีวิต (Biogenesis) (๓)กำเนิดการ

แห่งจิตวิญญาณ(Spiritualgenesis) หรือเรียกง่ายๆว่า รูปรกาย ชีวิต และจิตรวมทั้งจิตวิญญาณ นั่นคือ มีสามองค์รวมที่เกี่ยวข้องรวมกันของการดำรงอยู่ (Great holarchy of Being) แต่ละส่วนเชื่อมต่อสัมพันธ์กัน โดยมีจิตวิญญาณร่วมอยู่ด้วยกัน^{๑๑} เพราะความมนุษย์มีกระบวนการวิวัฒนาการทั้งสามรูปแบบสัมพันธ์และเหลื่อมล้ำกัน และมีความเข้าใจในเรื่องทฤษฎีก้าวข้ามพ้นตัวตนอยู่หลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นการคิดแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่มนุษย์ชาติกำลังเผชิญอยู่ ความล่มสลายของระบบเกษตรกรรมไปสู่ระบบทุนนิยม และเข้าสู่กระแสโลกาภิวัตน์ที่มนุษย์สร้างขึ้นภายใต้ความเชื่อ ความเข้าใจผิดในทฤษฎีต่างๆ และหลงยึดปฏิบัติตามจนก่อให้เกิดปัญหารุนวายสับสนทั่วโลก แต่ก็มีผู้ที่พยายามหาทางออกให้กับโลกใบนี้ จิตวิทยาการก้าวข้ามพ้นตัวตนก็เป็นวิทยาการสาขาหนึ่งที่จะพยายามจะช่วยแก้ไขปัญหาเหล่านั้น

ความสงสัยใคร่รู้เป็นคุณสมบัติดั้งเดิมของมนุษย์และสิ่งที่มีมนุษย์อยากรู้มากที่สุด คือ

^{๑๑} Ken Wilber. **Sex Ecology and Spiritual**, (Massachuselts : Shampala Publication Inc. 1995), pp. 16-33.

ธรรมชาติแห่งความจริง นอกเหนือจากเราเป็นใคร มาจากไหน มีความพยายามค้นหาทุกวิถีทางจนได้ข้อสรุปที่สอดคล้องต้องกันของนักวิทยาศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นทางปรัชญา จิตวิทยาและนักการศาสนา พบว่า ธรรมชาติแห่งความจริงแท้มีความเชื่อมโยงพึ่งพากันของสรรพสิ่งและปรากฏการณ์ ความว่างจากการดำรงอยู่ของที่ว่างและกาลเวลาและความไม่มีตัวตนของสรรพสิ่งและปรากฏการณ์ ซึ่งผู้เขียนมีความเห็นว่า แนวคิดนี้ตรงกับหลักปัจจุสมุปบาท หลักอนัตตาหลักไตรลักษณ์ ซึ่งเป็นหัวใจในการนำมาพิจารณาในการปฏิบัติตนเพื่อก้าวล่วงพ้นจากภาวะปุถุชนเข้าสู่ภาวะอริยชน

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

ด้วยความ เป็นมา และความสำคัญดังกล่าว ผู้เขียนจึงต้องการศึกษาว่าพระพุทธศาสนามีวิธีที่จะดำเนินการให้สามารถก้าวล่วงความเป็นตัวตนจนถึงขั้นหลุดพ้นได้อย่างไร มีปัจจัยอะไรที่มาสันับสนุน และลิดรอนความสำเร็จในการปฏิบัติ เพื่อพัฒนามนุษย์ให้ก้าวข้ามไปได้ จึงได้ตั้งวัตถุประสงค์ดังนี้คือ เพื่อศึกษาแนวคิดและคำสอนเกี่ยวกับการพัฒนาเพื่อการก้าวข้ามพ้นตัวตนตามแนว

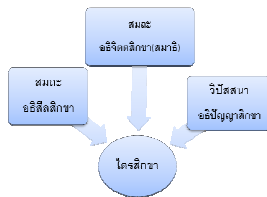
พระพุทธศาสนาเถรวาทและจิตวิทยาตะวันตกในเชิงบูรณาการ

๑. แนวคิดและคำสอนเกี่ยวกับการพัฒนาเพื่อการก้าวข้ามพ้นตัวตน

การก้าวข้ามพ้นตัวตนตามแนวพระพุทธศาสนามีแนวปฏิบัติ ๒ แนวทางคือ สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน ดังพระพุทธดำรัสที่ตรัสแก่ปริพาชกคนหนึ่งว่า “วิจนะ ถ้าเช่นนั้น เธอจงเจริญธรรม ๒ ประการ คือ (๑)สมถะ (๒) วิปัสสนาให้ยิ่งขึ้นไปเถิด ธรรม ๒ ประการ คือ (๑)สมถะ (๒) วิปัสสนา ซึ่งเธอเจริญให้ยิ่งขึ้นไปแล้ว จักเป็นไปเพื่อรู้แจ้งธรรมธาตุหลายประการ”^{๑๒} ผู้เขียนจะเสนอหลักไตรสิกขาเป็นกรอบใหญ่โดยมีสมถะและวิปัสสนาเป็นภายใน กล่าวคือ จัดสมถะลงในศีล และสมาธิ จัดวิปัสสนาลงในปัญญา แสดงในแผนภูมิได้ ดังนี้

^{๑๒} ม.ม.(ไทย)๑๓/๑๔๗/๒๓๕.

แผนภาพที่ ๑ : สมถะและวิปัสสนา

ในทางปฏิบัติ การเตรียมการเบื้องต้นเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยภายในตน คือ กายและวาจา ความเรียบร้อยของสภาพแวดล้อมภายนอกมีสถานที่ปฏิบัติและสิ่งอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง จัดอยู่ในขั้นศีล การลงมือปฏิบัติเพื่อฝึกหัดขัดเกลาจิตใจอยู่ในขั้นสมาธิ และการพัฒนาจิตพิจารณาไตรตรองโลกและชีวิตจัดอยู่ในขั้นปัญญา ซึ่งการปฏิบัติพัฒนาเพื่อก้าวข้ามตัวตน สรุปได้ ๒ แนวทาง ดังนี้

๑. การพัฒนาเพื่อก้าวข้ามพ้นตนเองระดับศีล สมาธิ คือ การขัดเกลาตนเองให้เป็นผู้ที่มีจิตใจเสียสละช่วยเหลือ แบ่งปัน ประพฤติถูกต้องดีงามอยู่ในระเบียบ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่พยาบาท รู้เท่าทันอารมณ์ภายในและภายนอกที่มากระทบ ขั้นนี้เป็นการเตรียมการเพื่อการข้ามพ้นตัวตนในระดับโลกียะ

๒. การพัฒนาเพื่อก้าวข้ามพ้นตนเองระดับปัญญา วิมุตติ คือ การบรรลุเป็นพระอริยบุคคลตั้งแต่ขั้นพระโสดาบันเป็นต้น จนถึงพระ

สัมพันธ์กับไตรสิกขา

อรหัตต์ หมายถึง ก้าวจากความเป็นปุถุชนสู่ความเป็นอริยบุคคล วิธีการคือการที่บุคคลรับฟังธรรมจากพระพุทธรเจ้า หรือพระสาวก ในขณะที่ฟังได้พินิจพิจารณาไปตามหลักการด้วยปัญญาของตน หรือการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ นำไปสู่การรู้ริยสัจ ๔ เข้าใจปฏิจจนมุปบาทอันเป็นธรรมละเอียดที่ขยายความอริยสัจอย่างละเอียดลึกซึ้ง และรู้ชัดตามความเป็นจริงด้วยอินทรีย์ ๕ เกิดปัญญาในการวินิจฉัย มีสติเป็นเครื่องมือใน

การทำงาน มีฌนิกสมาธิเป็นส่วนประกอบสำคัญในการปฏิบัติให้เกิดความเจริญก้าวหน้า โดยมีหลักโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ เป็นพื้นฐาน เป็นธรรมสนับสนุน

ตามที่กล่าวไว้ข้างต้นว่าการก้าวข้ามพ้นตัวตนด้วยปัญญานั้นถือว่าเป็นพระประสงค์ของพระพุทธรเจ้า เพราะคำสอนของพระองค์เป็นคำสอนที่เกี่ยวกับการปฏิบัติตนให้พ้นจากความทุกข์ การที่จะพ้นจากความทุกข์ได้ต้องก้าวข้ามพ้นตัวตนระดับปัญญาโลกุตระดังพุทธภาษิตในอิตตวรรคว่า

“บัณฑิตพึงประคับประคองตน”^{๑๓}
 “ผู้ที่ฝึกตนดีแล้ว จึงควรฝึก
 (ผู้อื่น)^{๑๔} “บุคคลมีตนที่ฝึกดีแล้ว
 ย่อมได้ทั้งอันได้โดยยาก”^{๑๕} และ
 “บุคคลไม่ควรให้ประโยชน์ตนเสียไป
 เพราะประโยชน์คนอื่นแม้มาก เมื่อรู้
 ประโยชน์ตนแล้ว ก็ควรชวนขาย
 ในประโยชน์ตน”^{๑๖} การที่จะสอน
 ผู้อื่นให้ก้าวข้ามพ้นตัวตนจะต้องฝึก
 ตนเองให้ก้าวข้ามเสียก่อน
 พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับ
 ประโยชน์ของตนเองคือการปฏิบัติ
 เพื่อก้าวข้ามพ้นตัวตน พระองค์
 ทรงเน้นให้มองกลับมาที่ตนเอง
 สำรวจตนเองตลอดเวลาจนกว่าจะ
 ก้าวข้ามพ้นตัวตนได้

ดังนั้น การก้าวข้ามพ้น
 ตัวตนในแนวคิดพระพุทธศาสนามี ๒
 ระดับ คือระดับศีลสมาธิ และระดับ
 ปัญญา ในระดับปัญญานี้เป็นการ
 ก้าวข้ามที่ดีที่สุด ถือว่าเป็น
 การศึกษาสิ่งที่อยู่ในตน นำตนมา
 เป็นบทเรียน ปัญญาชนิดนี้เป็น
 ปัญญาที่ก้าวข้ามความเกิด แก่ เจ็บ
 ตาย ความโศกเศร้า เสียใจ ความ
 ทุกข์ คลายกำหนด ละสังโยชน์ ถอน
 อนุสัย โดยใช้กรอบไตรสิกขาคือศีล
 สมาธิและปัญญา

๒. หลักการพัฒนาและผลของการ พัฒนาทางกายและจิต

การพัฒนากายและจิตตาม
 แนวพระพุทธศาสนา เมื่อพิจารณา
 โดยรวม ก็คือการพัฒนาทาง
 กายภาพและจิตภาพ ตามหลัก
 ภาวนา ๔ คือ (๑) ภาวิตกาย การ
 พัฒนาฝึกฝนด้านร่างกายและสิ่ง
 รูปธรรมทั้งหลาย (๒) ภาวิตศีล การ
 พัฒนาด้านระเบียบวินัยที่เกี่ยวกับ
 กายและวาจา (๓) ภาวิตจิต การ
 พัฒนาด้านจิตใจ และ (๔) ภาวิต
 ปัญญา การพัฒนาปัญญาความรู้
 เข้าใจโลกและชีวิต ทั้ง ๔ ข้อนี้นี้เป็น
 การพัฒนาเพื่อก้าวข้ามพ้นตัวตนโดย
 หลักสมณะและวิปัสสนา ซึ่งเมื่อจัด
 ลงในกรอบของไตรสิกขา จะได้ดังนี้

ภาวิตกายและภาวิตศีล จัด
 ลงในหมวดอภิสัทธศึกษา ภาวิตจิต
 จัดลงในหมวดอภิจิตตศึกษา ภาวิต
 ปัญญา จัดลงในหมวดอภิปญญา
 ศึกษา

ผลที่เกิดจากการพัฒนาตน
 ตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา ทำให้
 เกิดผลสัมฤทธิ์ ๒ อย่าง คือ (๑) ผล
 ทางกายและวาจา ทำให้บุคคลมี
 กายและวาจาสงบระงับจากกิเลส
 กายไม่เบียดเบียนกันและกัน ไม่
 เบียดเบียนธรรมชาติ ไม่กล่าวร้าย
 กัน ไม่ด่ากัน ไม่ยุยงให้แตกแยกกัน
 ไม่พูดเท็จ (๒) ผลสัมฤทธิ์ทางจิต
 แบ่งเป็น ๒ ระดับ คือระดับสมาธิที่

^{๑๓} พุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๑๕๘/๘๑.

^{๑๔} พุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๑๕๙/๘๒.

^{๑๕} พุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๑๖๐/๘๒.

^{๑๖} พุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๑๖๖/๘๔.

เป็นสมณะ เป็นสมาธิที่ข่มกิเลสไว้ไม่ให้กิเลสทำงาน จิตที่ประกอบด้วยสมาธิของบุคคลนั้นสามารถบรรลุถึงฌาน ๙ ระดับ เริ่มตั้งแต่ปฐมฌานจนถึงเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน และระดับปัญญาที่เป็นวิปัสสนาคือ จิตหลุดพ้นจากกิเลส เกิดความรู้ (ญาณ) ในระดับต่าง ๆ ทั้ง ๑๖ ระดับ เริ่มตั้งแต่ระดับที่ ๑ คือนามรูปปริจเฉทญาณ รู้ว่าสิ่งทั้งหลายมีแต่รูปธรรมและนามธรรม และกำหนดแยกได้ว่าอะไรเป็นรูปธรรม อะไรเป็นนามธรรม จนถึงความรู้แจ้ง (ญาณ) ระดับที่ ๑๖ คือปัจจเวกขณญาณ การสำรวจรู้มรรคผล กิเลสที่ละแล้ว กิเลสที่เหลืออยู่และนิพพาน

ประจักษ์พยานแห่งการพัฒนาคือปัญจวัคคีย์เป็นพระสาวกกลุ่มแรกที่ได้ก้าวข้ามพ้นตัวตนด้วยการบรรลุธรรมชั้นพระโสดาบัน จนกระทั่งพระอรหันต์^{๑๗} ยสกุบุตร^{๑๘} ภัททวัคคีย์ ๓๐ คน^{๑๙} ชมูล ๓ พี่น้องพร้อมบริวาร ๑,๐๐๐ คน ล้วนแต่ได้ก้าวข้ามพ้นตัวตนทั้งสิ้น^{๒๐} เพื่อความเข้าใจไตรสิกขาและภาวนา ๔ อย่างชัดเจน พึงพิจารณาตามแผนภาพ ดังนี้

^{๑๗} วิมहा.(ไทย) ๔/๑๖/๒๗,๒๘/๓๑.

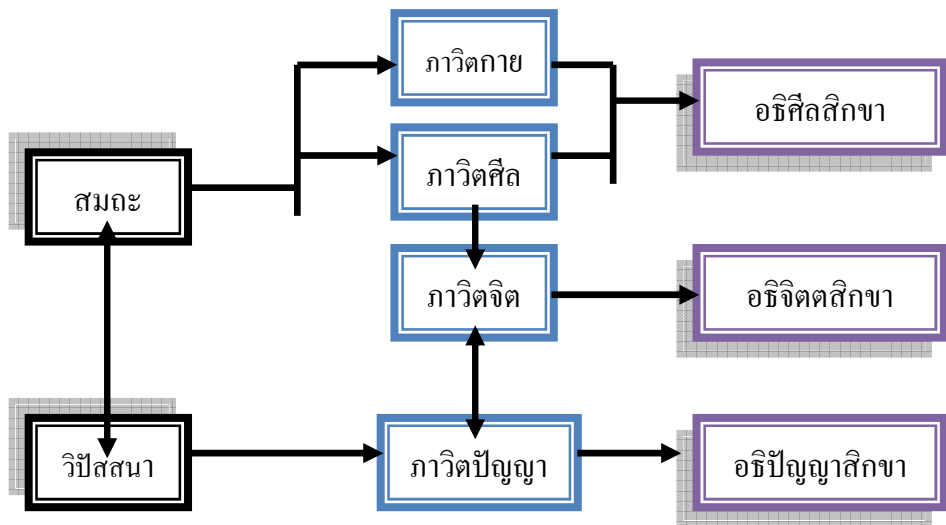
^{๑๘} วิมहा.(ไทย) ๔/๒๔/๓๓.

^{๑๙} วิมहा.(ไทย) ๔/๓๖/๔๖.

^{๒๐} วิมहा.(ไทย) ๔/๕๔/๖๕.

แผนภาพที่๒:ความสัมพันธ์ของ

สมณะและวิปัสสนาภาวนา๔และ๖

เป้าหมายแห่งการก้าวข้าม
พ้นตัวตน

บุคคลที่พัฒนากายและจิตด้วย ศีล สมาธิ เป้าหมาย คือ การเป็นกัลยาณบุุคคล บุคคลที่พัฒนาจิตด้วยปัญญา กายก็ได้ชื่อว่าถูกพัฒนาไปด้วย เพราะกายเนื่องกับจิต กายทำตามคำสั่งจิต เมื่อจิตพัฒนามาดี กายก็สงบตามจิต เป้าหมายของการพัฒนาทางจิต คือ การก้าวข้ามพ้นตัวตนอย่างสูงสุด คือความเป็นพระอริยบุคคล ซึ่งมีพระอริยบุคคล ๔ คู่ คือ ๘ บุคคล^{๒๑} ได้แก่ (๑) พระผู้บรรลุโสดาปัตติผล (๒) พระผู้ดำรง

อยู่ในโสดาปัตติมรรค (๓)

พระผู้บรรลุสกทาคามีผล (๔) พระผู้ดำรงอยู่ในสกทาคามีมรรค (๕) พระผู้บรรลุอนาคามีผล (๖) พระผู้ดำรงอยู่ในอนาคามีมรรค (๗) พระผู้บรรลุอรหัตตผล (๘) พระผู้ดำรงอยู่ในอรหัตตมรรค^{๒๒} พระอริยบุคคล ๘ จำพวก เรียกว่าทักษิณยบุคคล รวมย่อได้ ๒ ประเภทคือ ๑.พระเสขะ (ผู้ยังต้องศึกษา) ๒.พระอเสขะ (ผู้ไม่ต้องศึกษา)^{๒๓} พระอริยบุคคลเหล่านี้ถือว่าเป็นผู้ก้าวข้ามพ้นตัวตนอย่างยั่งยืน เป็นบุคคลที่สูงที่สุดในพระพุทธศาสนา

^{๒๑} อง.จต.(ไทย)๒๑/๓๔/๕๔.

^{๒๒} อภิ.ป.(ไทย) ๓๖/๒๐๗/๒๒๙.

^{๒๓} อง.ทก.(ไทย) ๒๐/๓๖/๗๙.

๓.วิธีการพัฒนาเพื่อก้าว ข้าม พัน ตัว ต น ต ม แ น ว พระพุทธศาสนาเถรวาท

๓.๑ ผลการพัฒนาทาง กายภาพและจิตภาพ

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนา
ที่สอนให้มนุษย์สามารถก้าวออกมา
จากความทุกข์ได้ ในอัมมจักกัปปวัต
ตนสูตร พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า
ความทุกข์เป็นสิ่งที่เราควรกำหนดรู้
หรือควรพยายามศึกษาจนเกิดความ
เข้าใจ เห็นชัดว่ามีทุกข์ เป็นทุกข์
สอนให้เกิดปัญญา มองเห็นตลอด
ของอริยสัจ ๔ ในการดับทุกข์ได้
อย่างสิ้นเชิง เรียกว่า เกิดปัญญา ๔
ได้แก่ มีความรู้ในทุกข์ ความรู้ในเหตุ
ให้เกิดทุกข์ ความรู้ในการดับทุกข์
และมีความรู้ในข้อปฏิบัติให้ถึงความ
ดับทุกข์นั้น^{๒๔} ด้วยเหตุที่มนุษย์มี
ปัญหา คือ ทำอย่างไรจึงจะพ้นทุกข์
นักคิดนักจิตวิทยาตะวันตกได้
พยายามค้นคว้าวิธี แต่ยังไม่สำเร็จ
เพราะยังไม่ได้แก้ที่สาเหตุของการมี
ทุกข์ แต่พระพุทธเจ้า ได้ค้นพบ
วิธีการแก้ปัญหาเพื่อให้พ้นทุกข์ชั่วนิ
รันดร ตรัสสอนไว้พร้อมวิธีการ
ปฏิบัติ ด้วยการทำวิปัสสนา
กัมมัฏฐาน นั่นคือการปฏิบัติ
วิปัสสนานี้ เป็นสิ่งที่ต้องมี ต้องทำให้

ได้ เพื่อให้เกิดปัญญาในการ
แก้ปัญหาที่มีอยู่จริง ซึ่งปัญหานั้น
ได้แก่ (๑) เรามีความรู้สึกว่า เป็น
ทุกข์ (๒) เราบังคับ ควบคุมจิตไม่ได้

แต่ถ้าเราเรียนรู้การปฏิบัติ
วิปัสสนา และทราบถึงเหตุปัจจัยที่
ก่อให้เกิดทุกข์แล้วก็จะเกิดปัญญา มี
สติรู้เท่าทันสิ่งที่สัมผัสทางผัสสะทั้ง
๕ และสามารถบังคับจิต ป้องกัน
ความคิด การกระทำในสิ่งที่ไม่พึง
ปรารถนาได้ นั่นคือ เราจะมีสติเร็ว
และเพียงพอเพื่อให้มีการบังคับจิตได้

โพธิปักขิยธรรม ๓๗ เป็น
สังคหธรรม คือ เป็นกระบวนการ
ปฏิบัติธรรมที่พระพุทธองค์ทรง
สังเคราะห์ขึ้นอย่างเป็นระบบ ผู้ฝึก
ปฏิบัติจะต้องปฏิบัติตามหรือฝึกฝน
ตามกระบวนการนั้นอย่างถูกต้อง
สอดคล้องไปตามขั้นตอนการฝึก
อย่างเหมาะสม จึงจะเกิดความรู้
ความเข้าใจและประสบผลสำเร็จ
ขั้นตอนการปฏิบัติที่จริงจังนั้น อยู่ที่
สติปัฏฐาน ๔ และอริยมรรคมีองค์ ๘
ส่วนหลักธรรมที่เหลือคือ อินทรีย์ ๕
พละ ๕ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔
และโพชฌงค์ ๗ เป็นหลักธรรมที่
สนับสนุนเกื้อกูลประคับประคองให้
การปฏิบัติ สม ดุล จน บรรลุ
ความสำเร็จในการก้าวข้ามพ้นตัวตน
ให้พ้นจากความทุกข์

การปฏิบัติเพื่อการก้าวข้าม
พ้นตัวตนเชิงพุทธ คือการปฏิบัติตาม

^{๒๔} อง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๑๐๒/๑๙๐,
อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๙๕/๒๐๘

แนวสติปัฏฐาน ๔ ภายในกรอบโพธิปักชยธรรม ๓๗ จึงใคร่จะสรุปอธิบายถึงการเกิดปัญญาเพื่อตระหนักรู้ในการก้าวข้ามตัวตน ในหมวดกาย เวทนา จิต และธรรมโดยย่อ ดังนี้

หมวด กายานุปัสสนา ผู้ปฏิบัติพิจารณาลมหายใจเข้าออกขณะกำหนดพอง - ยุบ รู้ธรรมชาติของลมหายใจว่า สั้น - ยาว รู้อิทธิพลของลมหายใจรู้ความเกิดดับของลมหายใจ

หมวด เวทนานุปัสสนา เมื่อผู้ปฏิบัติมีจิตเป็นสมาธิพอสมควร ก็กำหนดความรู้สึกที่มีอยู่ในขณะนั้น เช่น พอใจ ไม่พอใจ เฉยๆ ก็ควบคุมความรู้สึกนั้นโดยดูไปเฉยๆ แล้วผู้ปฏิบัติจะรู้ขึ้นมาเองว่า เป็นเรื่องที่ไม่เที่ยง เกิดดับได้ เป็นไตรลักษณ์

หมวด จิตตานุปัสสนา ผู้ปฏิบัติจะต้องกำหนดจิตรู้ทุกสภาวะที่รู้จักผ่านเข้ามา ทำจิตใจให้ร่าเริงแล้วปล่อยวางจิต มองอย่างวางเฉยเหมือนรู้จักกันอย่างดีแล้ว

หมวดธัมมานุปัสสนา การกำหนดรู้ธรรมารมณ์

ธรรมารมณ์ หมายถึง สิ่งที่จิตรู้ หรือสิ่งที่มาประกอบกับจิต ปຽງແຕ່ງจิต เป็นสภาวะธรรม ที่ผู้ปฏิบัติจะต้องเอาใจใส่เฝ้าดู และกำหนดอยู่ให้รู้เท่าทันปัจจุบัน โดยอาศัยความเพียรมีสติ ระลึกรู้อยู่ทุกขณะ เมื่อจิต

เป็นสมาธิพอสมควรแล้ว ก็พิจารณาเลยไปว่า สิ่งใดที่เรามีอยู่ในความรู้สึกขณะนี้ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่เห็นทางตา ได้กลิ่นทางจมูก ได้ยินทางหู รู้รสทางลิ้น และร้อนเย็นทางผิวหนัง ก็ให้กำหนดอยู่ว่า สิ่งที่เราเจอนั้นเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง ก็กำหนดความไม่เที่ยงตลอดไปในขณะที่พิจารณาลมพอง - ยุบ จนรู้สึกคลายความรัก ความพอใจ ความยึดถือจากสิ่งที่เคยยึด

เมื่อเห็นว่าเริ่มคลายจากความยึดถือแล้ว ก็พ่วงที่ความคลายจนกระทั่งว่าความยึดถือบางส่วนดับไป พิจารณาความดับแห่งความยึดถือบางส่วนนั้น จนกระทั่งว่าอะไรพ้นไปแล้ว อะไรหลุดไปแล้ว สลัดไปได้แล้ว ก็เอามาดู คือการสลัดคืน แต่ก็พิจารณาอนิจจัง ดูความที่คลายออก ดูความดับ ดูความสลัดคืน

การพิจารณาในรูป-นาม
ให้พิจารณาว่า สิ่งที่จิตกำหนดจัดเป็นรูป ความรู้สึกว่าเป็นอะไรจัดเป็นนาม ดังนั้นสิ่งที่ถูกกำหนดคือรูป ความรู้สึกที่กำหนดคือนาม

การพิจารณาในขันธ ๕
ขณะที่กำหนด มีเวทนาอะไรเข้ามาแทรก ก็กำหนดในเวทนานั้น เช่น ปวดหนอ เมื่อยหนอ กลิ่นหนอ จนคลาย ก็กลับมาพิจารณารูป นาม

คือ พองยุบ ต่อไปอีก การที่เราจำได้ว่า

กลิ่นอะไร ลมเข้ายาวหรือสั้น หยาบหรือละเอียด สิ่งนั้นเป็นสัญญาชั้นนี้ก็กำหนดว่า สัญญาหนอๆ

ขณะที่กำหนด ก็มีความคิดอยู่ในตัวการกำหนด คิดถึงอะไร เช่น คิดถึงบ้าน ที่ทำงาน เพื่อน เหตุการณ์ต่างๆ ฯลฯ ความคิดนี้คือสังขารปรุงแต่ง ก็กำหนดไปที่ตัวความคิดนั้นแล้วกำหนดสังขารหนอๆ

ขณะที่กำหนด จะมีกายวิญญูณ และมนวิญญูณเกิดขึ้นตลอดเวลา คือ ความรู้สึกที่มีลมกระทบ หรือการรู้สึกต่อจิตนั้น ก็เป็นวิญญูณ ให้กำหนดว่า วิญญูณหนอๆ แท้จริงแล้วชั้น ๕ นี้ รวมแยกเป็นเพียงรูปกับนามนั่นเอง คือ กำหนดกายเป็นรูป ส่วนเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญูณรวมเรียกนาม

การพิจารณากำหนด การเกิด - การดับ

รูปเกิด-รูปดับ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญูณ เกิด-ดับ ก็ให้พิจารณา เกิดหนอๆ ดับหนอๆ สรุปว่า ผู้ปฏิบัติสามารถจะกำหนด

รูปนาม หรือชั้น ๕ นี้ได้ทุกเรื่องดังนี้^{๒๕}

(๑) กำหนด ตัววัตถุหรือภาวะแห่งวัตถุ ลักษณะแห่งวัตถุ คือกำหนด “รูป”

(๒) ถ้ากำหนด ความรู้สึกใด ๆ ที่เกิดมาจากวัตถุนั้น เคลื่อนไหว คือ เวทนา

(๓) ความจำได้ ว่าอะไรเป็นอะไรเป็นอย่างไร สำคัญมันหมายความว่าอย่างไร คือสัญญา

(๔) ถ้าเกิดความคิดขึ้นมาเกี่ยวกับการกระทำนี้ เรียกว่า มีสังขารชั้นเกิด

(๕) เกิดความรู้แจ้งด้วยมนวิญญูณ ว่าอะไรเป็นอะไรก็เป็นวิญญูณชั้น

การพัฒนาเพื่อก้าวข้ามพ้นตัวตน จะต้องปฏิบัติอยู่ภายใต้กรอบของศีล สมาธิ และปัญญา โดยที่บางครั้งก็อยู่ในหน้าที่ ศีล สมาธิ และปัญญาโดยตรง แต่บางสภาวะก็เป็นผลทางอ้อมที่ขณะปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติก็อยู่ในสภาวะนั้นด้วยตลอดเวลา

ในการปฏิบัติวิปัสสนา กัมมัฏฐานแนวสติปัฏฐาน ๔ ภายในโครงการปฏิบัติในกรอบของโพธิ

^{๒๕} พุทธทาสภิกขุ, วิปัสสนาระบบลัดสั้น, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๕๔), หน้า ๙๙

ปักขียธรรม ๓๗ ผู้เขียนจะนำเสนอ
การปฏิบัติในกรอบ ศิล สมาธิ และ
ปัญญาดังนี้

ดังกล่าวที่ส่งผลโดยตรงแล้ว ผลของ
การปฏิบัตินั้นยังเกิดผลโดยอ้อม
หรือมีนัยอื่นแฝงอยู่ ที่เป็นประโยชน์

	ศีล	สมาธิ	ปัญญา
๑	กิริยาที่รวบรวมกำลังทั้งหลายมี เจตนาที่จะกำหนดลมหายใจ และกำหนดอยู่ (สังวร สำรวม ระวังในการกำหนด)	การ กำหนด อารมณ์	เกิดปัญญาอย่างอ่อน ที่รู้ว่าจะทำ อย่างให้เกิดมีสมาธิได้
๒	กำหนดโดยความเป็นรูป - นาม กิริยาที่ตั้งใจกำหนด	การ กำหนด	ปัญญาที่เห็นรูป เห็นนามจนกระทั่ง เห็นเป็นขั้น และถ้าขั้นที่กำหนด เห็นอยู่ มีอุปาทานด้วย ก็เรียกว่า รู้ อุปาทานขั้น เป็นปัญญาโดยรู้จัก รูป รู้จักนาม รู้จักอุปาทาน รู้จัก อุปาทานขั้น
๓	อาการการมีศีลเกิด -การดับ ตั้งใจกำหนดรู้	กำหนดอยู่ มีสมาธิ	เกิดความรู้-ปัญญา เห็นการเกิดขึ้น การตั้งอยู่ และการดับไปแห่งลม หายใจ อิริยาบถต่างๆ ความรู้สึก ฯลฯ
๕	การกำหนดทุกขัง โดยกำหนด ทุกขังหนอๆ ที่ตั้งใจกำหนด	กำหนดอยู่	รู้เกี่ยวกับการกำหนด รู้ว่าทำ อย่างไรที่จะกำหนดทุกขังแล้วก็ เห็นทุกขัง เห็นทุกขังหนอๆ เป็น ปัญญา
๖	การกำหนดอนัตตา ตั้งใจ กำหนด	กำหนด ตลอด	เห็นเต็มตามที่ควรจะต้องการ
๗	กำหนดวิราคะ ความจางคลาย กำหนดนิโรธ ความดับ ตั้งใจ กำหนด	กำหนดอยู่	มีปัญญาให้รู้จักทำการกำหนดนั้น เห็นความจริงเกี่ยวกับสิ่งนั้น เช่น คลายแล้วหนอๆ ดับแล้ว หนอๆ โยนคืนแล้วหนอๆ วางหนอๆ

การปฏิบัติแบบนี้ จะ
ปรากฏผลโดยตรง เพราะจะทำให้
เกิดศีล สมาธิ และปัญญาโดยตรง
และครบถ้วน แต่ขณะที่ปฏิบัติ

หรือเสริมแรงการปฏิบัตินั้น ๆ ไป
ด้วย กล่าวคือ มีการ “ทำทาน”
โดยเฉพาะทานอันสูงสุด คือ การ
สละความยึดถือในความเป็นตัวตน

ออกไป มี “ศีล” คือ การตั้งใจกำหนดทุกขั้นตอนจัดเป็นอริศีลหรือศีลวิสุทธิมี “สติ” อยู่รวมใน “สมาธิ” ขณะที่กำหนดก็มีสติ เพราะสติหมายถึง เครื่องกำหนด มี “ญาณ” ก็มีอยู่ในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติ โดยการเรียกตามลักษณะของการกำหนดรู้

การปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ ในกรอบโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ก็มีองค์ธรรมโพชฌงค์ ๗ แทรกอยู่ในการปฏิบัติดังนี้

(๑) เมื่อกำหนดอารมณ์ กำหนดรูปรูปนาม กำหนดการเกิดดับ กำหนดอนิจจานั้น ผู้ปฏิบัติกำหนดด้วยสติ ดังนั้น จึงเกิดสติสัมโพชฌงค์ทันที

(๒) เมื่อใคร่ครวญลมหายใจ ขณะพองยุบ ให้เห็นเป็นรูปเป็นนาม ขณะพิจารณาอาการพองยุบให้เห็นเป็นอาการเกิด อาการดับ อนิจจนี้ ก็เป็นธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ในอาการพิจารณานั้นทันที

(๓) ขณะพากเพียรปฏิบัติ อยู่อย่างนี้ก็มีองค์ธรรมวิริยสัมโพชฌงค์

(๔) มีความพึงพอใจในการปฏิบัติตั้งแต่เพ่งทำได้ เพียรทำต่อไป เห็นผลของการปฏิบัติ ก็พึงพอใจที่ได้ ทำได้มากยิ่งขึ้น ก็พอใจยิ่งขึ้นไปอีกก็เกิดปิติ ความพึงพอใจ เป็น ปิติสัมโพชฌงค์

(๕) พิจารณาเห็นความเกิดดับ ความไม่เที่ยง ก็เกิดความเบื่อหน่าย จิตสงบ ระวัง เห็นในความเป็นจริงเช่นนั้นเอง การสงบ ระวัง เป็น ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์

(๖) จากนั้น ก็ปล่อยวาง ปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ เพราะมันเป็นเช่นนั้นเอง วางใจเป็นอุเบกขา เป็น อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ก็เข้าสู่มรรค และนิพพาน ได้

นอกจากนี้ ในโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ก็มีผลทางอ้อม กำหนดผลขององค์ธรรมที่ ประกอบสนับสนุนการปฏิบัติ ดังนี้ (๑) สติปัฏฐาน ๔ มีกาย เวทนา จิต ธรรมารมณ์ ครบ (๒) ขณะ

พากเพียร เจริญสติปัฏฐาน ๔ ก็เจริญสัมมปปธาน ๔ อยู่ (๓)

เมื่อชวนขวยปรับปรุงอยู่เสมอ ก็มีอิทธิบาท ๔ ด้วย (๔) อินทรีย์ ๕ ก็ครบ โดยที่มีศรัทธาขึ้นมา ความเห็นแจ้ง เห็นจริง ก็จะมีศรัทธามากๆ ทำสติ พากเพียร มีสมาธิตั้งมั่นอยู่ เกิดปัญญาารู้แจ้ง มีครบ (๕) เมื่อ

อินทรีย์ทั้ง ๕ ทำหน้าที่จนถึงที่สุด พร้อมมูลก็จะเป็นพละ ๕ (๖) ขณะที่ปฏิบัติ นั้น มรรคมีองค์ ๘ ก็เกิดขึ้นครบ โดยมีสัมมาทิฐิ เพราะรู้ชอบ เห็นชอบ มีสัมมาวาจา ไม่มีการพูดจาผิด มีสัมมากัมมันโตไม่มีการประกอบการทำงานผิด มีสัมมาอาชีโว ไม่มีการประกอบอาชีพผิด มีสัมมา

วាយโม การพากเพียรนี้ถูกต้องไม่ ผิด มีสัมมาสติ มีครบบริบูรณ์มี สัมมาสมาธิ ปฏิบัติถึงที่สุด

จึงทำให้การปฏิบัติมี มอริยมรรคมี องค์ ๘ ครบ

๓.๒ ข้อปฏิบัติเพื่อพัฒนาตน ในการก้าวข้ามพ้นตัวตนเชิงพุทธ

(๑) ผู้ปฏิบัติต้องเข้าใจ มี ศรัทธา เชื่อมั่นในคำสอนของ พระพุทธศาสนาเตรียมตัวให้พร้อม ทั้งกายและใจ

(๒) ศึกษาวิธีการปฏิบัติใน หลักธรรมโพธิปักขิยธรรม ๓๗ โดยมี สติปัฏฐาน ๔ และอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นวิธีการ ส่วนอินทรีย์ ๕ พลละ ๕ อิทธิบาท ๔ สัมมปธาน ๔ และ โพชฌงค์ ๗ เป็นองค์ธรรมสนับสนุน เกื้อกูลให้ประสบผลสำเร็จ

(๓) ศึกษาและเข้าใจ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องในการพิจารณา คืออริยสัจ ๔ ปฏิจจสมุปบาท ชั้นธ ๕ กิเลส ๓ วิปัสสนาภูมิ ๖

(๔) มีสติรู้ตัวภายใต้การ ทำงานของอาตาปี สติมาและสัมป ชาโน

(๕) มีกัลยาณมิตรคอยดูแล ขณะปฏิบัติ (ครูบาอาจารย์) เพื่อ คอยสอบถามทุกข์ แก่ไขสภาวะธรรมที่ ไม่ถูกต้อง

(๖) มีความมุ่งมั่นแน่วแน่ใน การฝึกปฏิบัติไม่ใจร้อน แต่มีการ

กระทำที่สม่ำเสมอ พึงระวัง วิปัสสนูปกิเลส เข้ามาครอบงำ

(๗) วางใจเป็นกลาง ไม่ยินดี ยินร้าย ไม่หวังในผลการปฏิบัติ พิจารณามองสภาพต่างๆ ที่ปรากฏ ให้เด่นชัดในนิยามของรูปกับนาม โดยเข้าใจในสมมติบัญญัติ และ ปรมาตถบัญญัติอย่างถ่องแท้

นอกจากนี้ผู้ปฏิบัติควรระลึก รู้ อีกว่า กำลังลงมือฝึกฝนจิตตามแนว ที่พระพุทธองค์ทรงชี้แนะไว้ โดยมี เป้าหมายที่จะบรรลุปัญญาขั้นสูงสุด คือการก้าวข้ามพ้นตัวตน เข้าสู่ภาวะ นิพพาน พึงขจัดความลังเลสงสัย และความกังวลในอันที่จะปฏิบัติ ธรรมตามแนวทางแห่ง “โพธิปักขิย ธรรม หรือโพธิปักขิยสังคหะ” อย่า ปล่อยให้ทุกข์ครอบงำ ไม่ยินดีในสุข และเมื่อเข้าใจสาเหตุแห่งทุกข์ คือ การดิ้นรนที่จะตอบสนองความปรารถนาทางกาม ปฏิบัติในที่สัปปายะ เพียรรักษาญาณไว้ไม่ให้เสื่อม ถอยทุกขณะ มีนิมิตก็พิจารณาว่า มา จากวิปัสสนูปกิเลส หรือไม่ โดยการ น้อมใจไปกับสมาธิ โดยไม่ฟุ้งซ่าน และควรฝึกให้มีความชำนาญในการ เข้าญาณด้วยสัจ ๕ การปฏิบัติ ควรจะเตรียมตัวให้พร้อม ตั้งใจ มุ่งมั่น แก่ไขข้อผิดพลาดมุ่งไปยัง เป้าหมายที่ต้องการ ไม่หวั่นไหว สัก วันก็ต้องถึงจุดหมายที่หวังไว้

๔. การพัฒนาเพื่อก้าวข้ามพัน ตัวตนโดยมีหลักพุทธธรรมเป็นฐาน

ศาสนา ปรัชญา และ
วิทยาศาสตร์ พยายามอธิบายความ
จริงแท้ของธรรมชาติ แต่อธิบายบน
หลักการและวิธีการที่แตกต่างกัน
กระนั้นก็ยังมียุทธศาสตร์ที่ตรงกัน คือ ความ
จริงแท้มีเพียงหนึ่งเดียว โดยที่
ศาสนาปรัชญาบอกว่า มีจิตเป็นปฐม
ส่วนวิทยาศาสตร์ บอกว่า เป็นรูป
กาย วัตถุ ที่ตั้งอยู่ข้างนอก ความรู้ที่
ได้รับจากตะวันตก เป็นความรู้ที่
แสวงหาเป็นความรู้ด้านเดียว คือ
ด้านที่มนุษย์มองเห็นหรือรับรู้ด้วย
อวัยวะประสาทสัมผัสภายนอกทั้ง ๕
นอกจากนี้ วิทยาศาสตร์ จะถือว่า
ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทุก ๆ
อย่าง ล้วนมีขึ้นด้วยความบังเอิญ

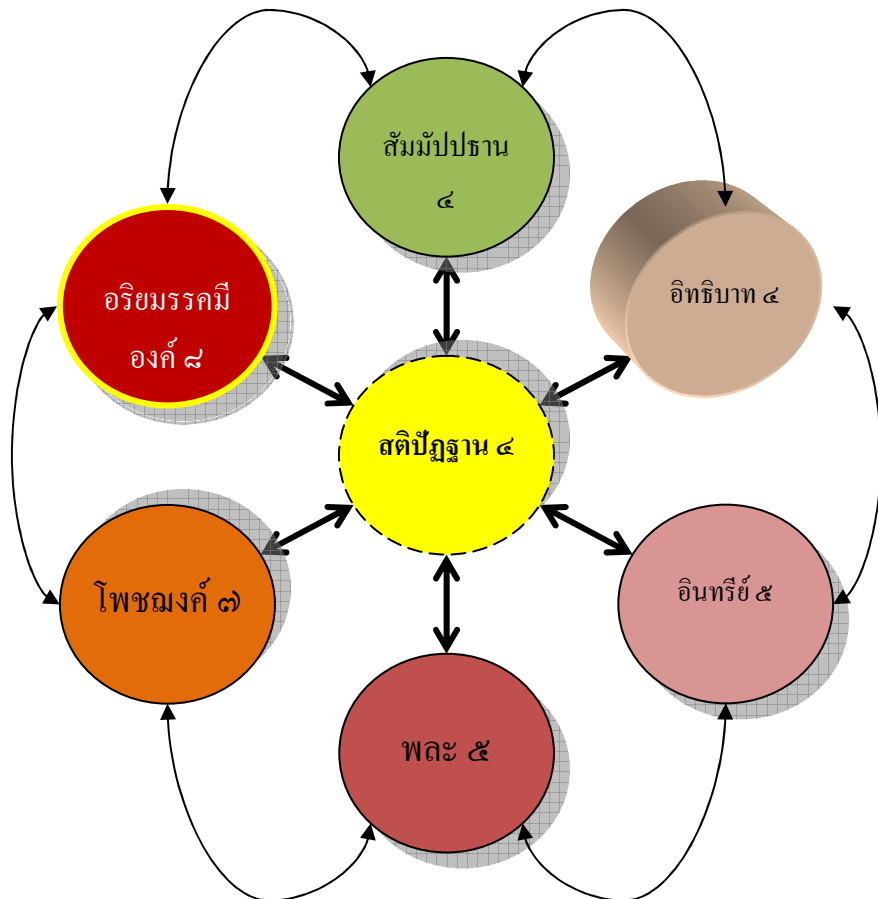
ศาสนาตะวันออกไม่ว่าจะเป็น
พราหมณ์ โซโรอัสเตอร์ เต๋า ชิน
และศาสนาพุทธ ล้วนแต่มีปรัชญาที่
มีความเป็นเอกภาพที่บ่งชี้ว่า ทุกสิ่ง
ในโลกในจักรวาลไม่มีสิ่งใดคงที่และ
ไม่เปลี่ยนแปลง ทุกสิ่งเป็นอนิจจตา
คือ เลื่อนไหล เคลื่อนที่แบบ
เชื่อมโยงกันตลอดเวลา ก่อให้เกิด
การเปลี่ยนแปลงที่ให้สิ่งใหม่ที่ไม่
เหมือนเดิม

๔.๑ รูปแบบการพัฒนา เชิงบูรณาการมีพุทธธรรมเป็นฐาน

รูปแบบการพัฒนาเชิง
บูรณาการโดยมีหลัก
พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นฐานนั้น
ก็คือรูปแบบการพัฒนามตามหลัก
โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการนั่นเอง
ดังนั้น ในเบื้องต้นผู้เขียนใคร่นำเสนอ
แผนภาพ แสดงความสัมพันธ์
ระหว่างข้อธรรมในโพธิปักขิยธรรม
เพื่อเป็นกรอบในคลี่เนื้อหาออกมา
ก่อนนำไปสู่การบูรณาการกับศาสตร์
สมัยใหม่ว่าด้วยเรื่องการพัฒนาเพื่อ
ก้าวข้ามตัวตนดังกล่าวแล้ว ดังนี้

แผนภาพที่ ๓ : แสดงความสัมพันธ์
ระหว่างข้อธรรมในโพธิปักขิยธรรม

โพธิปักขิยธรรม คือ ธรรมอันเป็นฝ่ายแห่งการตรัสรู้ ธรรมที่เกี่ยวพันแก่อริยธรรม การนำหลักธรรมนี้มาปฏิบัติ ความจำเป็นในเบื้องต้นก็คือ การศึกษาหลักการของโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ในรายละเอียด โดยศึกษาข้อธรรมในแต่ละหมวดจนละเอียดถี่ถ้วน จะทำ

ให้มองเห็นภาพความสัมพันธ์ของข้อธรรมทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอกหมวด ทำให้สามารถจัดลำดับความสัมพันธ์ได้ถูกต้องมากขึ้น เมื่อศึกษาข้อธรรมเหล่านี้จนมีความรู้ความเข้าใจพอสมควรแล้ว ขั้นต่อไปก็คือการถอดบทเรียน โดยนำข้อธรรมทั้งหมดในโพธิปักขิย

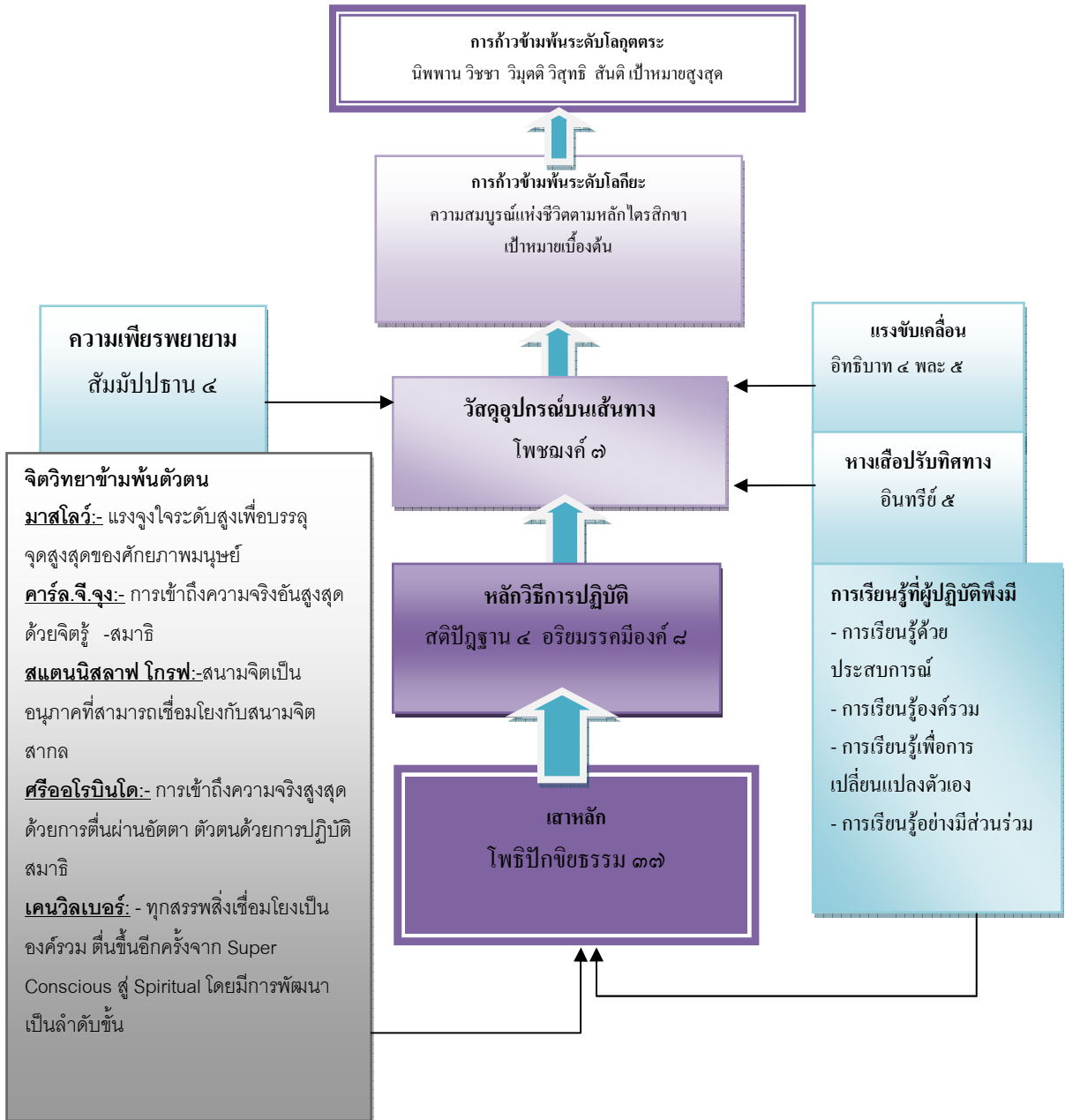
ธรรมและข้อธรรมอื่นที่สัมพันธ์กัน
มากระจายสาระ จัดลำดับ
ความสัมพันธ์แบบสองทิศทางและ
หรือทิศทางเดียวก่อนนำไปพัฒนา
เป็นรูปแบบการพัฒนาเป็นหลักสูตร
ฝึกอบรมต่อไป ดังนี้

รูปแบบการพัฒนาเชิงบูรณา
การโดยมีพุทธธรรมเป็นฐานใน
ภาคปฏิบัติ ควรมีโพธิปักขิยธรรม
เป็นเสาหลัก โดยยึดเอาสติปัฏฐาน
๔ และอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็น
วิธีการปฏิบัติ บนเส้นทางโพชฌงค์
๗ มีอิทธิบาท ๔ และพละ ๕ เป็น
พลังขับเคลื่อน สัมมปธาน ๔ เป็น
ความเพียรพยายามและมีอินทรีย์ ๕

เป็นทางเสื่อปรับทิศทางเป้าหมาย
โดยมีแนวคิดและวิธีการของมาสโลว์
(Maslow) คาร์ล จี. จุง(Carl G.
Jung) สแตนนิสลาฟ โกรฟ
(Stanislav Grof) ศรี อโรบินโท
(Sri Aurobindo) และเคน วิลเบอร์
(Ken Wilber)เป็นส่วนประกอบใน
ทุกขั้นตอน เพื่อเพียรปฏิบัติ ตาม
หลักไตรสิกขา จนสามารถก้าวข้าม
พ้นในระดับโลกียะและระดับ
โลกุตระได้ในที่สุด ดังแผนภาพ
ต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๔ : แสดงความสัมพันธ์
ของแนวคิดจิตวิทยากับโพธิปักขิย
ธรรม ๓๗

การพัฒนาเพื่อก้าวข้าม ตัวตน ในระดับโลกียะ

การพัฒนาบุคคลเพื่อการ
ก้าวข้ามตัวตนในระดับโลกียะ จึง
จะต้องพัฒนาทั้งด้านทางกาย ทาง
ศีลและทางปัญญา ดังนี้

๑. การพัฒนากายและศีล
โดย (๑) การพัฒนาทางกายได้แก่
การพัฒนาอินทรีย์ทั้ง ๕
คือ ตา หู จมูก ลิ้นและกาย ให้ได้รับ
แต่สิ่งที่ดี เป็นการสร้างสิ่งที่ดีและไม่
เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมรอบตัว ไม่ว่า
เป็นคน สัตว์ พืชหรือสิ่งมีชีวิตอื่นๆ
เป็นการอยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพา ให้
เกียรติซึ่งกันและกัน (๒) การพัฒนา
ศีลได้แก่ การพัฒนาความสัมพันธ์
ทางกาย วาจากับเพื่อนมนุษย์อย่าง
ปกติสุข ซึ่งเป็นความสัมพันธ์กับ
สังคมที่ดี^{๒๖} โดยพัฒนาการรักษาศีล
ปกติของชาวพุทธ คือ ศีล ๕ มาเป็น
ศีล ๘ เพื่อลด ละ จากสิ่งที่เคยปฏิบัติ
อันคุ้นเคยเป็นปกตินิสัย

๒. การพัฒนาจิต หมายถึง
การพัฒนาจิตให้เกิดผลทางจิต ๓
ประการ คือ

๒.๑ จิตมีคุณภาพ ได้แก่
จิตมีเมตตา คือ ความรักปรารถนาดี
ต่อผู้อื่น มีกรุณา คือ ความสงสาร
ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มีมุทิตา
คือ ความยินดี เมื่อเห็นผู้อื่นมี

ความสุข และถ้าไม่อาจช่วยเหลือ
ผู้อื่นได้ ก็ต้องมีอุเบกขาวางเฉย แต่
ยังหาทางที่จะช่วยได้เมื่อมีโอกาส

๒.๒ จิตมีสมรรถภาพ
ได้แก่ จิตมีความเพียรระวังไม่ให้อา
เกิดขึ้นในกมลสันดาน มีความเพียร
ละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว มีความเพียรใน
การสร้างกุศลและมีความเพียรรักษา
กุศลที่เกิดขึ้นแล้ว ไม่ให้เสื่อม เป็นต้น
โดยพิจารณาในคุณค่าของ กุศล
กรรมบถ ๑๐ ซึ่งได้แก่ ในการ
พิจารณากรรมบถ ๑๐ นี้ ผู้
ปฏิบัติจะเห็นว่ามีเพียงการให้ทาน
เท่านั้นที่ต้องใช้ทรัพย์หรือสิ่งของ
ส่วนกุศลอื่น

๒.๓ จิต มี สุข ภาพ ดี
หมายถึง จิตที่มีความสุข จากสิ่งที่
ตนได้รับได้เห็นและมีความสุขที่ไม่
ต้องขึ้นอยู่กับสิ่งที่เป็นวัตถุที่บริโภค
เป็นต้น^{๒๗}

๓. การพัฒนาปัญญา เป็น
การใช้สติ สัมปชัญญะ และ
หิริโอตตปละ เป็นฐานในการพัฒนา
ทางกาย ทางศีล และทางจิต เพื่อ
เป็นฐานในการพัฒนาปัญญาที่เป็น
ระดับโลกุตตระ

^{๒๖} ที.ปา.(ไทย)๑๑/๓๐๕/๒๗๕.

^{๒๗} ที.ปา. ไทย ๑๑/๓๐๕/๒๗๕.

การพัฒนาเพื่อก้าวข้ามพ้นตัวตน ระดับโลกุตระ

การพัฒนาปัญญา หมายถึง การเสริมสร้างความรู้ ความคิด และ เข้าใจการแก้ไขปัญหาด้วย ปัญญา อันวิสุทธิ บริสุทธิ์ จนสามารถเข้าใจ โดยการหยั่งรู้สภาพความเป็นจริงที่แท้ เป็นปัญญาที่รู้เท่าทันโลกตาม สภาพความเป็นจริง ด้วยการใช้ เครื่องมือในการเข้าถึง ความจริงแท้ นี้โดย (๑) สมถภาวนา คือ การ เจริญสมณะ หมายถึง หลักสำหรับ ผูกอบรม หรือพัฒนาจิตให้สงบ โดย ใช้ อารมณ์ เป็น เครื่อง ยึด (๒) วิปัสสนาภาวนา คือ การเจริญ วิปัสสนา หมายถึง หลักสำหรับ ผูกอบรม หรือพัฒนาจิตให้เห็นแจ้ง โดยพิจารณาในความเป็นไตรลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และ ความเป็นอนัตตาของสังขารทั้งหลาย เพื่อคลายความยึดมั่น ถือ มั่น จึงจะสามารถพัฒนาปัญญาเพื่อก้าวข้ามพ้นตัวตน ได้ในที่สุด

เป้าหมายของการพัฒนาทาง จิตคือการก้าวข้ามพ้นตนเองอย่าง สูงสุดในพระพุทธศาสนา คือการเป็น พระอริยบุคคล ในพระพุทธศาสนา มีพระอริยบุคคล ๔ คู่ คือ ๘ บุคคล เป็นพระเสขะและอเสขะบุคคล เป็นพระมุนี เป็นผู้ก้าวข้ามพ้นตัวเอง อย่างยั่งยืน เป็นบุคคลที่สูงสุดใน พระพุทธศาสนา ตามที่ได้นำเสนอ

แล้วในหัวข้อที่ผ่านมา นั่นคือ การ พัฒนาเพื่อจะก้าวข้ามพ้นตัวตนได้ นั้น จะต้องอาศัยการพัฒนาขึ้นมา เป็นลำดับ ตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา พร้อมทั้งตั้งใจ ประพฤติปฏิบัติตามหลักการที่พระ พุทธองค์ทรงตรัสสอนไว้ ให้ ดำเนินการตามขั้นตอนที่ศึกษาจน สามารถ พัฒนา ตัวตนจนมี ความก้าวหน้าถึงขั้นก้าวข้ามพ้น ภาวะปุถุชนถึงภาวะอริยชนได้ใน ที่สุด

ส่วนที่สัมพันธ์กับ ทฤษฎี จิตวิทยาก้าวข้ามพ้นตัวตนนั้น ผู้เขียนได้นำเสนอแผนภูมิการ บูรณา การ การพัฒนาตนเพื่อก้าวข้ามพ้น ตัวตน โดยมีพระพุทธศาสนาเป็น ฐานใน ชีวิต ประจำวัน ดังมี รายละเอียด ดังนี้

การพิจารณาแนวคิดของ มาสโลว์ (Maslow A.B.) Maslow) เน้นถึงความสำคัญของการศึกษาที่ ทำให้มนุษย์เชื่อมโยงสัมผัสกับตัวตน ที่แท้จริงของตนเอง ซึ่งจะเข้าถึงได้ ด้วยการข้ามพ้นตัวตนของตนเอง (Self-Transcendence) ซึ่ง จะ เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์บรรลุ ความ ต้องการระดับบรรลุศักยภาพภายใน ตน (Self-Actualization) ซึ่งจะ เกิดขึ้นและดำรงอยู่โดยสัมผัสกับ

ปัจจุบันขณะของตนเองได้อย่างเต็มเปี่ยมและแท้จริง ในระดับนี้บุคคลกระทำด้วยแรงจูงใจระดับที่เหนือความต้องการขั้นพื้นฐาน (Metamotivation) อันเป็นกระบวนการธรรมชาติที่เกิดขึ้น เมื่อข้ามพ้นขอบเขตอันคับแคบของความต้องการขั้นพื้นฐาน เพื่อบรรลุความเป็นมนุษย์อย่างเต็มสมบูรณ์ (Full Humanness)

การพิจารณาแนวคิดของ **คาร์ล จุง (Carl Jung)** จะพิจารณาในแง่ที่ว่า มนุษย์จะแสวงหาความสมบูรณ์ได้ก็โดยการผ่านทางหลักธรรมทางศาสนา ซึ่งทุกศาสนาจะกล่าวถึงสัจธรรมที่เกี่ยวข้องกับตัวตน การแสวงหาหลักธรรมในทางศาสนาเป็นเรื่องของการแสวงหาเอกภาพ และความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของบุคคลตลอดจนความต้องการเป็นผู้บริสุทธิ์สะอาด สว่าง สงบ โดยใช้การฝึกฝน หรือ การปฏิบัติตามพิธีกรรมทางศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักธรรมจากศาสนาทางซีกโลกตะวันออก เช่น โยคะ การฝึกสมาธิ ซึ่งเป็นหนทางที่จะเข้าถึงความเป็นจริงที่แท้ (Ultimate Truth) ด้วยจิตรู้ นอกจากนี้ จุงเชื่อว่าจิตรู้นี้ต่อไปจะไปรวมอยู่เป็นความจำอันสากลหรือ อาร์คไทป์ (archetype) น่าสนใจที่ จุงเชื่อในทฤษฎีอนัตตาที่มีว่าทุก

สรรพสิ่งไม่ใช่ตัวตน ที่เมื่อไล่ถึงเบื้องต้นสุด ก็คือความจริงที่สุด (Ultimate) หรือสิ่งเดียวกับจิตไร้สำนึกร่วมแห่ง (Collective Unconscious Continuum) การทำสมาธิ นั่นคือ การเปลี่ยนระดับจาก Ego ไปสู่ Self นอกจากนี้ เขายังกล่าวว่า ศาสนาเป็นเพียงวิถีทางของมนุษย์ที่จะเข้าถึงตัวตนแบบดั้งเดิม (Archetype) อันเป็น ศักยภาพสำหรับการกระทำ และการคิดที่ฝังลึกอยู่ในโครงสร้างของจิต

การพิจารณาแนวคิดของ **เคน วิลเบอร์** จะพิจารณาประเด็นที่ว่า ทุกสิ่งในจักรวาลนี้ล้วนสัมพันธ์เชื่อมโยงกันหมด เป็นหน่วยองค์รวม หรือ โฮลอน คือ ความจริงประกอบด้วยโฮลอนหรือหน่วยองค์รวมต่าง หรือ องค์รวมที่เป็นส่วนย่อยขององค์รวมอื่นๆ สิ่งต่างๆ ก็เป็นองค์รวมในตัวของมันเอง แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นบางส่วนหรือส่วนย่อยของสิ่งอื่นที่เป็นองค์รวมที่ใหญ่กว่าด้วย ซึ่งการค้นพบนี้ ผู้เขียนเห็นว่า พระพุทธศาสนาได้มีหลักธรรมที่สำคัญในการพิจารณาในการปฏิบัติเพื่อการก้าวข้ามพ้นตัวตน คือปฏิจจสมุปบาท นั่นเอง วิวัฒนาการทางจิตมากหรือน้อย ก็ต้องสะสมเป็นขั้นให้ได้เรียบร้อยเสียก่อน จึงจะสามารถหลุดพ้น

ออกไปจากวิญญู หลุดออกไปจากมิติแห่งกาลเวลาได้ เข้าไปสู่สภาวะที่ไร้กาลเวลา ไร้การเปลี่ยนแปลงได้ สู่สภาวะที่รู้จิตหนึ่ง รู้จิตตัวตนแห่งความเป็นจริง นั่นคือ จิตหนึ่ง คือความว่างที่ยิ่งใหญ่ (Emptiness) ซึ่งสอดคล้องกับหลักการปฏิบัติเพื่อการก้าวข้ามพ้นตัวตนของพระพุทธศาสนา ที่กล่าวว่า ผู้ที่สามารถก้าวข้ามพ้นตัวตนจากปฏิกุณเข้าสู่ความเป็นอริยชนได้นั้น จะต้องผ่านขั้นตอน ในการสั่งสมบารมีเสียก่อน จะคิดหมายก้าวพ้น บรรลุนิพพานภายในชาติภพเดียวคงไม่ได้ จิตของตนเองเท่านั้นที่จะกำหนดความก้าวหน้า บารมี ของการเกิดใหม่เขากล่าวว่าถ้าสามารถคิดแยกแยะ อัดตาตัวตนออกจากธรรมชาติทั้งปวง (Vision-logic) สร้างทวิลักษณ์แห่งความเป็นสอง (Dualism) เพื่อเข้าสู่ความจริงสูงสุด คือ รูปกับนาม จึงเป็นการ “ตื่น” อีกครั้ง จากระดับจิตแห่งอัดตาตัวตน สู่จิตเหนือสำนึก (Super-Consciousness) เข้าสู่ความจริงสูงสุด (Spiritual) นอกจากนี้ **เคน วิลเบอร์ (Ken Wilber)** ประยุกต์ใช้รูปแบบการพัฒนาจิตสำนึกมนุษย์โดยกล่าวถึง การพัฒนาระดับและสภาวะ ทั้งในแนวดิ่งและแนวนอน มีความเป็นลำดับขั้นเป็นสิ่งถาวร แต่สภาวะ

เป็นสิ่งไม่นิ่งและจะปรากฏในทุกลำดับขั้นและสายของการพัฒนา ที่น่าสนใจก็คือ สภาวะของจิตสำนึกสามารถฝึกฝนผ่านการภาวนาและการใคร่ครวญโดยเฉพาะลำดับขั้นในแนวนราบ ได้แก่ สภาวะหยาบ (Gross) สภาวะโดยละเอียด (Subtle) สภาวะไร้รูป (Casual) และสภาวะอหวิภาวะ (Non-dual) และได้ชี้แจงให้เห็นถึงความสำคัญในการพัฒนาจิตไร้สำนึกส่วนที่เรียกว่าเงา (Shadow) ให้กลับมาเผชิญเปลี่ยนมุมมอง และยอมรับการก้าวข้ามด้วยวิธีที่เรียกว่า ๓-๒-๑ Shadow Work ซึ่งนับว่าเป็นการค้นพบที่ใกล้เคียงกับหลักการปฏิบัติ เพื่อ ความ รู้แจ้ง แต่ ยัง ไม่ มีรายละเอียดของวิธีการที่ชัดเจน

สแตนนิสลาฟ โกรฟ (Stanislav Grof) ได้สรุปไว้ว่าระดับจิตของมนุษย์ เริ่มมีปัจจัยมาเกี่ยวข้องตั้งแต่แรกคลอดจนถึงทุกๆ เหตุการณ์ที่บุคคลนั้นสะสมไว้ในรูปประสบการณ์ที่ได้รับตลอดชีวิต ซึ่งเป็น ลักษณะ เฉพาะ บุคคล (Individual) และทุกสิ่งที่ได้รับนั้นก็หล่อหลอมเป็นภาพรวมของบุคคลคนนั้น ซึ่งแสดงออกมาทางพฤติกรรมทุกด้าน แต่ว่า มนุษย์ทุกคนและแต่ละคน สามารถที่จะแสดงคุณสมบัติสนามแห่งจิต (a field of consciousness or a mind field)

ที่ทะลุทะลวงผ่านที่ว่าง เวลา และความเป็นเส้นตรงที่เหตุจะต้องก่อผลเสมอ (Linear Causality) สนามที่ไม่ต่างไปจากสนามแควนดัมที่ประกอบด้วยอนุภาค (Wave - Particle) ที่พัวพันกัน มนุษย์จึงคงมีคุณสมบัติเช่นนั้น หรือรับรู้ความเป็นสองนั้น ด้วยอายตนะภายนอกกับจิตที่อยู่ภายใน คือ เป็นและเห็นโลกทั้งที่เป็นอนุภาค หรือสรรพสิ่ง - หนึ่ง กับเป็นคลื่นหรือเป็นรังสีแสงของสนามแห่งจิตอันไม่มีที่สิ้นสุด การตาย จึงเป็นการสูญสลายของรูปกายและจิตรู้ แต่จิตที่เชื่อมโยงกับสนามจิตสากลจะดำรงอยู่ต่อไป

ศ รี อ ร โร บิ น โท (Sri Aurobindo) กล่าวว่า มนุษย์ทุกคนและแต่ละคน สามารถที่จะแสดงคุณสมบัติสนามแห่งจิต (A Field of Consciousness or A Mind Field) ที่ทะลุทะลวงผ่านที่ว่าง เวลา และความเป็นเส้นตรงที่เหตุจะต้องก่อผลเสมอ (Linear Causality) สนามที่ไม่ต่างไปจากสนามแควนดัมที่ประกอบด้วยอนุภาค (Wave - Particle) ที่พัวพันกัน มนุษย์จึงคงมีคุณสมบัติเช่นนั้น หรือรับรู้ความเป็นสองนั้น ด้วยอายตนะภายนอกกับจิตที่อยู่ภายใน คือ เป็นและเห็นโลกทั้งที่เป็นอนุภาค หรือสรรพสิ่ง - หนึ่ง

กับเป็นคลื่นหรือเป็นรังสีแสงของสนามแห่งจิตอันไม่มีที่สิ้นสุด การตาย จึงเป็นการสูญสลายของรูปกายและจิตรู้ แต่จิตที่เชื่อมโยงกับสนามจิตอันสากลจะดำรงอยู่ต่อไป นอกจากนี้ ถ้ามนุษย์ทำจิตรู้ให้สงบเงียบและเดินทางเข้าสู่ภายในตัวตน โดยการปฏิบัติสมาธิ มนุษย์ก็จะพบมิติที่ไร้กาลเวลา มิติที่มีแต่ความสว่างใส ซึ่งเป็นรูปกายหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อาจเป็นเทพอินดูสำหรับคนอินเดีย เป็นนักบุญเซนต์สำหรับคริสเตียน นอกจากนี้ เขายังได้กล่าวว่า เป้าหมายสุดท้ายของมนุษย์ เพื่อเรียนรู้ถึงที่มาที่ไปของปรากฏการณ์ของโลกและจักรวาลและความจริงสูงสุด (The Ultimate Truth) จะไปถึงจุดนี้ได้ มนุษย์จะต้องตื่นขึ้นจากความหลับใหล ตื่นผ่านอัตตาตัวตน จนสามารถก้าวข้ามได้ ซึ่งแนวคิดนี้ ตรงกับจิตรู้หรือปัญญาสูงสุดของพระพุทธศาสนา

แนวคิดนักจิตวิทยาตะวันตกสามารถนำมาบูรณาการเพื่อก้าวข้ามพ้นตัวตนกับพระพุทธศาสนา ดังนี้

แนวคิดของมาสโลว์ ที่เน้นความสำคัญของการศึกษาที่ทำให้มนุษย์เชื่อมโยงสัมผัสกับตัวตนที่แท้จริง และดำรงอยู่ในปัจจุบันขณะของตนเอง จึงจะสามารถบรรลุศักยภาพภายในตนและก้าวข้ามพ้นขอบเขตอันคับแคบของความ

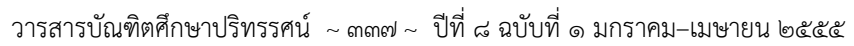

ต้องการพื้นฐาน จนถึงก้าวข้ามพ้นตนเอง แนวคิดนี้ ตรงกับ ความมีสติ การรู้สึกตัวทั่วพร้อมและการรู้จักตัวตนที่แท้จริง แต่ยังสามารถจะสรุปไปให้ถึงรูปกับนาม ในพระพุทธศาสนา

แนวคิดของ คาร์ล จี จุง ซึ่งเริ่มเข้าใจว่า การทำจิตให้สงบด้วยการฝึกปฏิบัติสมาธิ เป็นหนทางที่จะเข้าถึงความเป็นจริงแท้ ด้วยจิตรู้ และเชื่อว่า ทุกสรรพสิ่งไม่ใช่ตัวตน สุดท้ายยังมีความจริงอันสูงสุดอีก (Ultimate Truth) แนวคิดนี้ ผู้เขียนมีความเห็นว่า ตรงกับพระพุทธศาสนาเรื่อง การทำจิตให้สงบเพื่อจะได้พัฒนาปัญญา แต่เป็นเพียงสมถสมาธิ ด้าน เคน วิลเบอร์ วิเคราะห์ว่า ทุกสรรพสิ่งในจักรวาลล้วนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวม และเข้าใจว่า วิวัฒนาการทางจิตจะต้องมีการสะสมเป็นขั้นๆ แนวคิดนี้ ผู้เขียนมีความเห็นว่า ตรงกับหลักพระพุทธศาสนาในเรื่อง ปฏิจจสมุปบาท

และการสะสมบารมีมาตั้งแต่อดีตชาติ ส่วนเรื่องการสร้างทวิลักษณ์แห่งความเป็นสอง และการตื่นอีกครั้งจากระดับจิตออตตาตัวตนสู่จิตเหนือสำนึกนั้น ก็ตรงในเรื่อง รูปนาม และการปล่อยวาง ไม่ยึดมั่นถือมั่น ส่วน ศรี อรโรบินโท กล่าวสรุปไว้ว่า มนุษย์มีคุณสมบัติที่รับรู้ความเป็นสอง ด้วยอายตนะภายนอกกับจิตที่อยู่ภายใน ซึ่งผู้เขียนมีความเห็นว่า ตรงกับพระพุทธศาสนา ในเรื่องรูปนาม รูปบัญญัติและนามบัญญัติ

จากแนวคิดนักจิตวิทยาก้าวข้ามพ้นตัวตน ดังกล่าว เมื่อนำมาพิจารณากับหลักโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ดังแผนภาพแสดงความเชื่อมโยงจนเป็นพลังขับเคลื่อนให้บุคคลมีพัฒนาการ ก้าวหน้าภายในตัวตนเป็นลำดับขั้น จนบรรลุจุดที่ก้าวข้ามพ้นตัวตนได้ในที่สุด ดังนี้

[illegible]

- ปรับอินทรีย์ให้สมดุล
- รู้อารมณ์บัญญัติ

- กำหนดรู้อารมณ์ในการพัฒนาปัญญา

- รู้อารมณ์ปรมัตต์

-การเรียนรู้ด้วยประสบการณ์	-การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงตนเอง
-การเรียนรู้จากรุ่นพี่	-การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม

- วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ - วิปัลลาส - นิรณัน ๕ - กิเลส ๓ ประการ ๑. โลภะ ๒. มานะ ๓. ทิฏฐิ

ผลการพัฒนาทางกายภาพและจิตภาพ

พระพุทธรูปศาสนากับวิทยาศาสตร์มีความเหมือนกัน คือ ความต้องการหาความจริงที่แท้จริง ในธรรมชาติ โดยที่พระพุทธศาสนามี หลักธรรมที่แสดงข้อเท็จจริงให้โลก รับรู้ และวิธีการไปสู่ความจริงแท้นั้น คือ การปฏิบัติทางจิต โดยการฝึกสมาธิ เริ่มทั้งจากสมถสมาธิ เพื่อ ความสงบสุขของจิตไปจนถึง การปรารถนาจะก้าวผ่านตนเองโดยการฝึกฝนวิปัสสนาสมาธิเป็นการฝึกสติ ให้รู้เท่าทัน ทุกสรรพสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิต และจักรวาลเป็นการก้าวข้ามพ้นที่มนุษย์จะต้องฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง ถ้าตีความพุทธพจน์ “อตตาคิ อตตโน นาโถ...” ก็จะมีบริบทสุดท้ายของชีวิตแฝงอยู่ด้วย คือ ตนเท่านั้นที่จะต้องปฏิบัติหรือลงมือกระทำด้วยตนเอง

ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ที่ใกล้เคียงกับพระพุทธศาสนามากที่สุด ได้แก่ ความจริงของทฤษฎีควอนตัม คือ สรรพสิ่งเชื่อมโยงกันอย่างแยกไม่ออก แต่ก็ยังไม่สามารถพิสูจน์ให้เห็นได้ชัดในความพยายามการค้นหา ดังปรากฏในทฤษฎีจิตวิทยาก้าวข้ามพ้นตัวตน (Transpersonal Psychology) วิวัฒนาการของการ

เรียนรู้ อันเป็นเป้าหมายสุดท้ายของมนุษย์มี ๓ ประการ ดังนี้

(๑) การเรียนรู้โลกธรรมชาติที่อยู่รอบตัวเองเพื่อการอยู่รอด (Senses and Survival) ด้วยเส้นทางภายนอก

(๒) การเรียนรู้ตัวเอง (Self) ที่ได้จากที่หนึ่งนำกลับไปสู่ภายในโดยอัตโนมัติ (Reflexive) รู้ที่ระดับของจิตใจ (Mind) และด้วยอารมณ์ (Emotion)

(๓) การเรียนรู้ความจริงที่เริ่มด้วยการพัฒนาจิต ปัญญาที่นำสู่ภายใน ด้วยการสะท้อน (Reflexive) และสมาธิที่เอื้อให้มนุษย์มีวิวัฒนาการของจิตวิญญาณ (Spirituality) รับรู้ความเป็นองค์รวมของตนที่เชื่อมโยง กับองค์รวมอื่นใดทั้งหมดของจักรวาล^{๒๘}

บุคคลที่ต้องการจะเปลี่ยนตัวเอง เพื่อก้าวข้ามพ้นตัวตน จะต้องมีการฝึกซ้อมเพื่อปรับเปลี่ยนตัวตน ดังนี้ (๑) พยายามตื่นตัวออกมาจากความไม่รู้ที่คิดว่ารู้ เพราะเคยทำมาโดยอัตโนมัติ ระหว่าง ความคิด อารมณ์ ความรู้สึก และร่างกายของเรา เป็นเพราะ “ไม่รู้ ตัว ว่าไม่รู้”

^{๒๘} ประสาน ต่างใจ, จิตวิวัฒน์สู่

นิพพาน, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวชิรธรรม ๒๕๔๗), หน้า ๑๙๒.

(unconsciously unskilled) (๒) เริ่มเห็นข้อจำกัดของตนเอง (consciously unskilled) (๓) เน้นขั้นตอนการฝึกฝนและปฏิบัติการในสนามชีวิตจริง คือการฝึกตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ที่ผู้เขียนเสนอในบทความนี้ เพื่อนำสติไปใช้ให้ทันกับทุกสถานการณ์ในชีวิตประจำวัน จะต้องตื่นรู้ทุกขณะจิต และมองให้ทะลุว่า ทุกสิ่งเป็นเพียงรูปกับนามเท่านั้น (consciously unskilled) (๔) เพื่อฝึกฝนให้มีสติรู้ตัวต่อเนื่องทุกขณะ จนความคิดอารมณ์และร่างกายเชื่อมประสานเป็นหนึ่งเดียว และตอบสนองต่อสิ่งที่สัมผัสทางผัสสะทั้ง ๕ โดยรู้สึกแต่ว่ารู้ เห็นสักแต่ว่าเห็น ไม่คิดตาม ไม่วิเคราะห์ ไม่ค้นหาอะไร ปลอยให้ผ่านไป เพราะเข้าใจความจริงสูงสุดแล้ว (consciously unskilled) นำมาใช้ในชีวิตประจำวัน

นั่นคือ การที่เราจะเข้าใจสังขารธรรมความจริงที่แท้จริงนั้น ไม่สามารถได้มาด้วยการเคร่งครัด และศรัทธากับการปฏิบัติศาสนาด้วยพิธีกรรม ทุกศาสนาล้วนแต่สอนให้มีการปฏิบัติทางจิตที่เอื้อต่อสภาวะธรรมจิต (Spirituality) ไปในทางเดียวกัน มีการปฏิบัติสมาธิจิตอย่างสม่ำเสมอจริงจัง เพื่อให้มีสติทุกขณะ และเข้าในภาวะรูปนามเท่านั้น ที่จะทำให้เรา “รู้” หรือ

สัมผัสกับโลกุตระปัญญา ซึ่งเป็นปัญญาขั้นสูงสุด ที่จะทำให้เราก้าวข้ามพ้นตัวตนได้

นอกจากนี้ ผู้ที่ต้องการจะก้าวข้ามพ้นตัวตนนั้น จะต้องผ่านขบวนการเรียนรู้ภายในตนอีกกล่าวคือ

-การเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ (Experimental Learning) ซึ่งเป็นการลงมือปฏิบัติด้วยตนเองจริงและสังเกตการนำสติมาใช้พิจารณาทุกสิ่งที่มากระทบได้ทันทั่วทั้งที่และตลอดเวลาได้หรือไม่ การเรียนรู้แบบนี้เริ่มมีการตกผลึกทางความคิด เกิดความคิดรวบยอดที่ชัดเจน สามารถนำไปถ่ายทอดและขึ้นำการปฏิบัติต่อไปได้

-การเรียนรู้องค์รวม (Holistic Learning) ผู้ปฏิบัติจะต้องเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่มาเกี่ยวข้องในชีวิตของตน ทุกขั้นตอนทุกขณะ ตลอดจนการที่ตนมีปฏิสัมพันธ์หรือพฤติกรรมที่แสดงออก ว่าย่อมมีผลด้วย ตนทำเหตุไว้แล้ว จึงเป็นเหตุให้เลือกทำแต่กุศลและหลีกเลี่ยงอกุศลกรรม

-การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม (Participatory Learning) การปฏิบัติหรือในชีวิตประจำวัน ไม่มีเหตุการณ์ใดๆ ที่ผ่านไปโดยไม่มีการพิจารณา ด้วยว่า ทุกสิ่งที่เข้ามากระทบผัสสะทั้ง ๕ และปฏิภิกิริยา

ตอบสนองของเรานั้น ล้วนเป็นเหตุปัจจัยสนับสนุน หรือเหนี่ยวรั้งความก้าวหน้าของการปฏิบัติ เพื่อการก้าวข้ามพ้นตัวตนได้ทั้งสิ้น

- การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) กระบวนการที่เป็นหัวใจของการเปลี่ยนแปลง คือ การตระหนักรู้ และ แยกแยะได้ (discernment) ซึ่งประกอบด้วย (๑) การเปิดรับ (receptivity) (๒) การยอมรับ (recognition) และ (๓) การตัดใจ (grieving) ในกระบวนการคิดใคร่ครวญนั้น บุคคลควรเปลี่ยนจากการมุ่งเน้นที่การขบคิดกับปัญหาหรือสถานการณ์ที่ต้องการหาทางออก ไปสู่การมี "สติ" ต่อสิ่งต่างๆ กำลังเกิดขึ้นรอบๆ ตัวแทนในการปฏิบัติเพื่อการก้าวข้ามพ้นตัวตน ถ้าผู้ปฏิบัติไม่สามารถมองเห็นภาพรวมของทุกสรรพสิ่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องเป็นองค์รวม ไม่ยอมรับการเข้าไปปฏิบัติด้วยตนเอง ซึ่งเป็นการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพตรงนั้น ก็จะไม่มีการพัฒนาได้ ด้วยผู้ปฏิบัติจะต้องสามารถเปลี่ยนกรอบมุมมองเป้าหมาย แบบแผนการคิดและปฏิบัติ กล้าเผชิญและตรวจสอบผลการก้าวหน้าหรือถดถอยการปฏิบัติด้วยตนเอง ด้วยเห็นความเชื่อมโยงของทุกสรรพสิ่ง จนเกิดสำนึกที่จะมี

ความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อสังคมโลกต่อไปได้

การเรียนรู้ที่ผู้เขียนนำเสนอ มีความเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติในการพัฒนาเพื่อก้าวข้ามพ้นตัวตน ก็เป็นการยืนยันความเชื่อมโยงของทุกสรรพสิ่ง เป็นการมองการมีความสัมพันธ์ในภาพรวม และเห็นความสอดคล้องอยู่ภายในซึ่งกันละกันด้วยอย่างเป็นระบบ

ระดับของเป้าหมายที่บรรลุ

ผู้เขียนมีความเชื่อว่า ถ้ามนุษยชาติมีสติ มีความรู้ที่แท้จริงในความจริงแท้ของจักรวาล และปฏิบัติตามหลักที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้ก็จะสามารถโน้มนำให้มนุษยชาติโดยรวม มีวิวัฒนาการทางจิตสูงขึ้นได้ ซึ่งจะก้าวสู่ยุค "แห่งการรู้แจ้ง" ของมนุษย์ ซึ่งนักปฏิบัติทางจิตทั่วโลกไม่ว่าจะเป็น เกิร์ด เยฟฟ์ (G.I.Gurdjieff) ชาวรัสเซีย มหาฤษิมเทศโยคีที่สอนการปฏิบัติสมาธิ (T.M.Sidhi) โดยการปฏิบัติที่แสดงถึงความเมตตาอ่อนโยนต่อทุกสรรพสิ่ง มีพื้นฐานความเชื่อในหลักพระพุทธศาสนาที่ว่า ทุกชีวิตล้วนอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ด้วยกันทั้งสิ้น และปรากฏอยู่ในรูปกับนาม ไม่มีความแตกต่างกันเลย สิ่งที่ทำให้มีปัญหา คือ ความยึดมั่นถือมั่น วอกวนอยู่ในความโลภ ความโกรธและความหลง และตี

โจทย์ความสัมพันธ์ของ
วงจรปฏิจสมุบาทอย่างชัดเจน
พร้อมทั้งปฏิบัติเพื่อให้มีสติทุกขณะ
อยู่กับปัจจุบัน เพียงเท่านี้ ผู้เขียน
เชื่อว่า มนุษย์ยุคนี้สามารถจะก้าว
ข้ามพ้นตัวตนได้ในที่สุด แม้การ
เดินทางยังไม่ถึงจุดนั้น ก็จะทำให้
บุคคลนั้นมีความสุข สงบทางจิต
วิญญาณ เตรียมพร้อมที่จะเดินทาง
ต่อไปในภพต่อไป

ข้อค้นพบ วิธีการบูรณาการ
รูปแบบการพัฒนาตัวตนเพื่อก้าว
ข้ามพ้นตัวตนเชิงพระพุทธศาสนา
เถรวาท ผู้เขียนได้ข้อสรุป ดังนี้

(๑) วิถีทางของการตื่น และ
การเปลี่ยนแปลงตัวเองที่ภายในของ
แต่ละคน จะมีลักษณะจำเพาะจน
เป็นปัจเจกต่าง

(๒) การนำมาซึ่งผลที่
ปรากฏออกมานั้นเหมือนกัน โดยมี
หลักการร่วม ดังนี้

๒.๑ อะไรที่เป็นสาเหตุที่
กระตุ้นเราให้ “ตื่น” และ
เปลี่ยนแปลง

๒.๒ อะไรที่เป็นแรงขับ
หรือแรงบันดาลใจ สนับสนุนให้การ
เปลี่ยนแปลงนั้น

มีความยั่งยืน ถาวร หรือความมุ่งมั่น

๒.๓ ความเข้าใจต่อการ
เปลี่ยนแปลงที่ภายในนั้นสามารถทำ
ให้เราเปลี่ยนแปลงและมีวิถีชีวิตที่

เปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิงตลอดไปได้
อย่างไร

คำตอบในการตั้งประเด็น
คำถามครั้งนี้ ควรกระทำเพื่อให้ตื่น
และเปลี่ยนแปลงอย่างถาวร ยั่งยืน
ไม่เปลี่ยนใจนั้น ได้แก่

(๑) มีความเอาใจใส่ต่อสิ่งที่
กระตุ้นนั้น (ฉันทะ)

(๒) การสะท้อนความรู้สึก
นั้น เข้าสู่การเรียนรู้ภายใน
(วิปัสสนา) เกิดการเรียนรู้ที่แท้จริง
ในความเป็นจริงของชีวิต

(๓) มีความเพียรพยายาม
วิเคราะห์ซ้ำๆ และจริงจัง (วิริยะ)
นั่นคือเราต้องหันไปหาสิ่งที่ทุกคนมี
อยู่ที่ภายใน การเปลี่ยนแปลงใหม่
เป็นเรื่องภายในของจิต จะต้องใช้วิถี
แห่งโลกุตระเข้ามาใช้ คือการสร้าง
จิตวิญญาณร่วมของเผ่าพันธุ์ เช่น
ด้วยการปฏิบัติสมาธิร่วมกันให้ได้
อย่างน้อยประชากรของโลกทุก
ประเทศแม้ไม่มาก แต่ก็ขอให้ให้มีจิต
ร่วมที่จะทำให้เรา “ตื่น” และทำให้
จิตเปลี่ยนแปลงได้ โดยเข้าใจพื้นฐาน
ความจริงร่วมกัน คือ ความเป็น
อันหนึ่งอันเดียวกันของทุกสรรพสิ่ง
ความเป็นเหตุปัจจัยซึ่งกันและกัน
กฎไตรลักษณ์ หลักอริยสัจ ๔ และ
ใช้แนวทางของโพธิปักขิยธรรม ๓๗
ในการปฏิบัติ โดยอธิบายหลักธรรม
และแนวทางปฏิบัติให้สัมพันธ์ เข้าใจ
เข้าถึง วัฒนธรรมของแต่ละประเทศ

แต่ละศาสนาบนพื้นฐานความเข้าใจตรงกันว่า การบรรลุธรรมขั้นสูงสุดหรือการก้าวข้ามพ้นตัวตนนั้นเป็นของกลาง เป็นของสากลไม่ได้เป็นของประเทศใด หรือศาสนาใดแต่เป็นของสิ่งที่มีชีวิตร่วมโลกที่ประกอบไปด้วยรูปและนามเหมือนกันหมด

ถ้าพิจารณาในมุมมองของจิตวิทยาก้าวข้ามพ้นตัวตนของฝ่ายตะวันตก กายกับจิตที่รวมกันเป็นองค์รวม ซ้อนองค์รวมเป็นเกลียวของพลวัต (Spiral) เป็นวัฏจักรไถ่ลงมา และไต่ขึ้นไป (Plato's Descent and Ascent) เวียนวนอย่างไม่มีที่สิ้นสุดเป็นบูรณาการ (Integral)

แต่กฎเกณฑ์ที่สำคัญก็คือ ผู้ปฏิบัติจะต้องมีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงปัญญาสูงสุดของพระพุทธศาสนา นั่นคือ จะต้องมีความรู้ทั้งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ทั้งนี้เพราะผู้ปฏิบัติไม่สามารถจะปฏิบัติสมาธิเองโดยไม่มีกรอบที่ให้ได้คือหลักโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ตลอดจนข้อควรระวัง ข้อห้าม ข้อที่ควรเร่งรักษาไว้

ระดับความก้าวหน้าในการพัฒนาเพื่อก้าวข้ามพ้นตัวตน

การปฏิบัติเพื่อพัฒนาตัวตนนั้นผลของการปฏิบัติจะปรากฏขึ้นไปตามลำดับขั้น ตั้งแต่ ระดับต่ำจนถึงระดับสูงสุด คือก้าวข้ามพ้นจากปุถุชนถึงอริยชน โดยมี ๔ ระดับ แต่ละระดับมีเกณฑ์วัดที่การละสังโยชน์ ๑๐ เป็นเกณฑ์ สังโยชน์คือกิเลสเป็นเครื่องร้อยรัดจิตใจให้ตกอยู่ในวัฏฏะ พระอริยบุคคล ๔ ประเภทจะได้แตกต่างกัน ดังนี้

๑. พระโสดาบัน ผู้เข้าถึงสู่กระแสของอริยบุคคลเดินทางอย่างถูกต้องแท้จริง สามารถละสังโยชน์ได้ ๓ ข้อ คือ สักกายทิฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส มีศรัทธาไม่หวั่นไหว ในพระรัตนตรัย ปฏิบัติธรรมจนเข้าใจธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนไว้จนหมดความสงสัยใดๆ และเชื่อมั่นในพระอริยสงฆ์ที่ ปฏิบัติตามและสามารถก้าวข้ามพ้นตัวตนในอนาคต

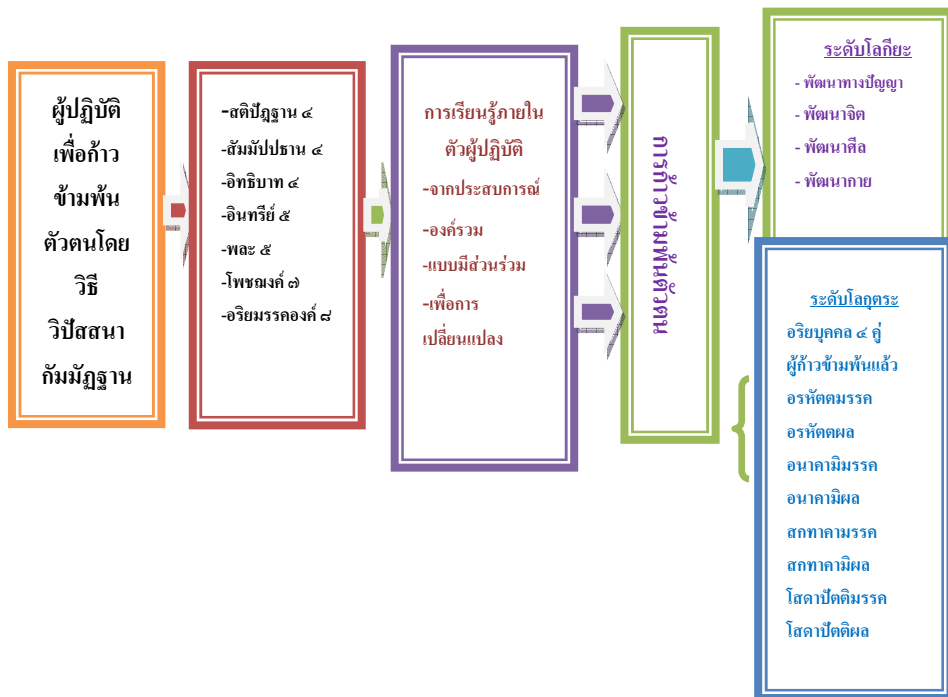
๒. พระสกทาคามี ผู้ปฏิบัติจนถึงขั้นที่ก้าวข้ามไปแล้วจะกลับมาสู่โลกนี้อีกเพียงชาติเดียวหรือครั้งเดียว เพราะละสังโยชน์ใน ๓ ข้อดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังสามารถทำ ราคะ โทสะ และโมหะ ให้เบาบางลงได้ด้วย

๓. พระอนาคามี ผู้สามารถ
ก้าวข้ามพ้นตัวตนได้อย่างสมบูรณ์
เข้าสู่ภาวะนิพพาน ไม่กลับมาเกิดอีก
ละสังโยชน์ได้ทั้ง ๕ ข้อ คือ สักกาย
ทิฐิ สลัปปตปราคาส กามราคะ
อรูปราคะ ซึ่งเป็นสังโยชน์เบื้องต่ำ
(โอรัมภาคิยสังโยชน์) ได้หมดสิ้นแล้ว
เวียนว่ายในสังสารวัฏฏ์อีก^{๒๙}

๔. พระอรหันต์ ผู้ที่ก้าวข้าม
พ้นตนเองได้ ถึงพร้อมด้วยศีล สมาธิ
และปัญญาขั้นสูงสุด ละสังโยชน์ได้
หมด เป็นผู้สิ้นอาสวะทั้งปวงไม่
กลับมา

แผนภาพที่ ๖ : ระดับเป้าหมายที่
บรรลุในการพัฒนาเพื่อก้าวข้ามพ้น
ตัวตน

^{๒๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต.) พุทธ
ธรรม, หน้า ๒๘.

สรุป

การพัฒนาเพื่อก้าวข้ามพ้นตัวตนตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทนี้ ได้นำหลักการปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ และอริยมรรคมีองค์ ๘ ภายในกรอบโพธิปักขิยธรรม ๓๗ นั้น สรุปได้ว่า การพัฒนาตนเพื่อการก้าวข้ามพ้นตัวนั้น ผู้ปฏิบัติไม่จำเป็นต้องอาศัยทฤษฎีความรู้ หรือพื้นฐานการศึกษาอันใดมาเป็นหลักเกณฑ์ เพียงมีความเห็นที่ถูกต้อง มีศรัทธา ดำรงวิริยะ และสามารถเข้าใจในนิยามศัพท์หลักธรรมที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมาแล้ว อันจำเป็นแก่การปฏิบัติสมาธิ วิปัสสนากัมมฐาน แล้วฝ่าฟันเครื่องกั้นทาง คือ “กิเลส กรรม วิบาก” ไปตลอดทางได้ ก็สามารถพัฒนาตนในโลกนี้ไปจนถึงก้าวข้ามพ้นตัวตนสู่อริยชนได้

ความรู้ทางโลกปัจจุบัน ไม่สามารถจะหยุดยั้งความหายนะต่างๆ ของโลกได้ นักคตินักวิทยาศาสตร์หลายสาขาพยายามค้นคว้าวิธีการช่วยโลกและช่วยพัฒนามนุษย์ แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จ แต่ความรู้ของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธร่องค์ทรงสอนถึงวิธีการปฏิบัติเพื่อการพ้นทุกข์ มีแนวทางปฏิบัติเพื่อพัฒนาตัวตนจากภาวะปุถุชนเข้าสู่ภาวะอริยชนที่ไม่ต้องเผชิญกับความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และ

ความตายของมนุษย์ได้ ทั้งนี้ ความรู้ทางโลกเป็นความรู้แยกส่วนเป็นความรู้เพื่อหาเลี้ยงชีพ หาใช่เป็นความรู้เพื่อการหลุดพ้นไม่ แต่นักจิตวิทยาทั้ง ๕ ท่านดังกล่าวตอนต้นได้หาทางพยายามพัฒนาเพื่อก้าวข้ามพ้นตัวตน โดย มาสโลว์บอกว่าต้องมีแรงจูงใจอย่างสูงจึงจะสามารถบรรลุถึงศักยภาพอันสูงสุดของมนุษย์ได้ คาร์ล จุง เห็นด้วยโดยกล่าวว่า จะเข้าถึงได้ต้องไปด้วยจิตรู้คือการทำสมาธิ ซึ่งสอดคล้องกับศรี อรโรบินโท ว่า มนุษย์ต้องตื่นผ่านอัตตาตัวตนด้วยการปฏิบัติสมาธิส่วนเคน วิลเบอร์ ได้กล่าวว่า ทุกสรรพสิ่งเชื่อมโยงกันเป็นหน่วยเดียวและสนามจิตเป็นอนุภาคที่สามารถเชื่อมโยงกับสนามจิตสากลได้ของสแตนนิสลาฟ โกรฟ การเข้าใจหลักของจิตวิทยาก้าวข้ามพ้นตัวตนตลอดจนนำการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ การเรียนรู้องค์รวม การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมและการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงภายในตนของผู้ปฏิบัติมาพิจารณาประกอบกับการปฏิบัติตามแนวโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ก็จะช่วยพัฒนาบุคคลให้เกิดเข้าใจและสามารถปฏิบัติจนบรรลุเป้าหมาย คือ การก้าวข้ามพ้นตัวตนได้ในที่สุด

แนวโพธิปักขิยธรรม ๓๗ นี้ ผู้ปฏิบัติสามารถปฏิบัติเพื่อก้าวข้ามพ้นตัวตนได้ โดยการปฏิบัติไม่ได้จำกัดไว้แต่เพียงชาวพุทธเท่านั้น แต่ทุกชาติ ทุกศาสนา ทุกลัทธิ ทุกนิกาย ก็สามารถปฏิบัติและได้ผลเสมอกัน ถ้าทำตามเงื่อนไขกติกาของการฝึกปฏิบัตินี้

พระพุทธศาสนา ถือว่า สิ่งมีชีวิตที่สามารถจะพัฒนาได้ดี ได้แก่ มนุษย์ เพราะสามารถเรียนรู้ฝึกฝนอบรมหรือพัฒนาได้ จึงได้ชื่อว่าเป็นสัตว์ประเสริฐ เป็นผู้ที่รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นและช่วยเหลือสังคมให้อยู่ได้อย่างสันติสุข

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก.

๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลชุด ๙๑ เล่ม. ฉบับ

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

ขุนสรรพกิจโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร). ผู้รวบรวม. คู่มือการศึกษาพระอภิธรรม

ปริจเฉทที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

_____. คู่มือการศึกษาพระอภิธรรม ปริจเฉทที่ ๗ สมุจจัยสังคหิภาค.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

จำนงค์ ทองประเสริฐ (ราชบัณฑิต). ตรรกศาสตร์ ศิลปะแห่งการนิยาม

ความหมายและการให้เหตุผล. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ. สังคมวิทยาตามแนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

จำรูญ ยาสมุทร. ธรรมะทรงคุณค่า. การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามโพธิ

ปักขียธรรม ๓๗. เชียงใหม่ : กลางเวียงการพิมพ์, ๒๕๒๑.

ธนิธ อยู่โพธิ์. วิปัสสนานิยม. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬา

ลกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

บรรจบ บรรณรุจิ. ปัญญาในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร : ชื่อเรียกและพัฒนาการ.

วิทยานิพนธ์สถาบัน:

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. สมถกรรมฐานที่ปณี ปริจเฉทเล่มที่ ๙.

กรุงเทพมหานคร:มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ, ๒๕๓๙.

พระคันธสารากวีวงศ์. **โพธิปักขิยธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : บริษัท บุญศิริการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ). **วิปัสสนากัมมัฏฐาน ภาค ๒**. กรุงเทพมหานคร : บจก.อัมรินทร์ พรินต์ติ้ง กรู๊ป, ๒๕๓๒.

_____. **วิปัสสนาญาณโสภณ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ศรีอนันต์ การพิมพ์, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: ศยาม, ๒๕๕๑.

พระพุทโธสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจอาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยुरวงษ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖.

พระมงคลธีรราชมหามุนี (โชดก). **ความเป็นมาของวิปัสสนากรรมฐาน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระมหาสีสยาตอ โสภณมหาเถระ. **วิปัสสนาขุณี**. แปลโดย จำรูญ ธรรมดา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๐.

_____. **มหาสติปัฏฐานสูตรทางสู่พระนิพพาน**. กรุงเทพมหานคร : หจก. ซี เอโอ เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๕๑.

พระมหาสมปอง มุทิโต. **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๘.

พันตรี ป. หลงสมบุญ. **พจนานุกรม มคอ-ไทย**. กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๐.

(๒) วิทยานิพนธ์

ฐิติรัตน์ รักขใจตรง. “ศึกษาการใช้อานาปานสติภาวนาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเสถียรธรรมสถาน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**.

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

บรรจบ บรรณรุจิ. “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องพระอสีติมหาสาวกกับการบรรลุธรรม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

ประพันธ์ รักเรียน. “จริตกับการบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท”.

วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พรทิพา กุฎุมพินานนท์. “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ใน

พระพุทธศาสนาและการพัฒนาคน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์
มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระมหาบุญชิต สุตโปรง. “ศึกษาวิเคราะห์คุณสมบัติของพระอรหันต์ใน
พระพุทธศาสนานิกายเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหา
บัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๖.

พระมหาอำนวย อานนโท. “การบรรลุลุทธิธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระศักดิ์ดา วิสุทธิญาณ(มรดา). “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลัก
พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

วรรณดี หนูหลง. “การพัฒนาตนเองด้วยทางสายกลาง”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์
มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๑.

๒. ภาษาอังกฤษ

(I) Books

Alan Wallace. B. **Contemplative Science : Where Buddhism and
Neuroscience Converge.**

New York : Columbia University Press, 2007.

Allan B. and others. **Text Book of transpersonal Psychiatry and
Psychology.** New York :

Basics Books. 1996.

Assgioli, R. **Psychosynthesis : A Manual of Principles and
Procedures,** New York : Hobbs

Dorman, 1965.

Aurobindo, Sri. **The Mother.** Pondicherry : Sri Aurobindo Asham
Trust, 1999.

_____. **The teaching of Sri Aurobindo.** IN Sri Aurobindo Birth
Centenary Library (Vol.

26,. Pondicherry : Sri Aurobindo Ashram Trust. 1972.).

Bohm. D. **Bohm on Dialogue**. New York : Routledge, 2006.

_____. **Wholeness personal transformations in small group :**
part1. Small Group

Behavior, 20(4), 1989.

Chinchore Mangala R, **Anatta/Anatmata : An Analysis of Buddhist
Anti-Substantialist**

Crusade , Delhi : India, Indian Books Center, 1995.

Ferrer, Ferrer “**s Critique of the three Assumptions of
experientialism**”. Albany ; State

University of New York Press, 2002.

Foebes, S, **What Holistic Education Claims About Itself ; An
Analysis of Holistic Sools**

Listerature. American Education Research Association.

Oxford : 2004.

Grof, S. “**Varieties of Transpersonal Experience : Observation From
LSD Psychotherap**”.

The Journal of Transpersonal Psychology : 4(1)

1972.

_____. **Realms or the human unconscious : Observation from
LSD research**, New York :

Dutton. 1974.

_____. **Psychology of the Future : Lessons from Modern
Consciousness Research**.

Albany : State University of New York Press. 2000.

H.M. King Bhumibol Adulyadej, **The Story of Mahajanaka**, Bangkok :
Amarin Printing,

1988.

Heron, J. **Feeling and Personhood : psychology in other Key**.

Newberry Park CA : sages

Publications , 1992.

_____. “**Spectrum of Consciousnes**”, Main Currents, Vol.31, no.
1997.

Kolb, A.Y.&Kolb, D.A. **Learning Style and Learning Spaces :**

Enhancing experiential

learning in higher education. Academy of Management

Learning & Enhancing, 4(2) 2005.

Kolb. **Participatory Learning Action.** London : International Institute
for Environment and

Cevelment, 1994.

Lajoie,D.H.&Shaprio, S.I. “definition of Transpersonal Psycchology :

Tha first Twenty-three

year”, **Journal of Transpersonal Psychology**,24(1),

1992.

Maslow, A. **Religious, Values, and Peak- experiences.** Clumbus,

Ohio : Ohio StateUniv.Press, 1964.

_____. **The Father Reaches of Human Nature.** New York :

Esalen, 1973.

Meckel, D.J.&Moorre,R.L.**Self and Liberation : Th Jung/Buddhism**

Dialogue. New York : Paulist Press, 1992.

Nyanatiloka, **Buddhist Dictionary**, Kandy : Buddhist Publioation

Society, 1980.

Ron Miller, “**Holistic Education in the United State : A New**

Paradigm or a Cutural

Struggle?” In Caring for New Life : Essays on Holistic

Education. Brandon, VT :

Foundation for Education Reewal, 2000.

Sri Aurobindo. **The Interl YoGa.** Pondicherry : Sri Aurobindo Ashram

press, 1993.

Tolle E.A **New Earth : Awakening to your Life Purpose.** New York :

Plume, 2006.

Walsh Essential Spirituality : **The 7 Central Practice to Awaken**

Heart and Mind. New York :

John Wiley and Sons, 2000.

Wilber K. Integral Spirituality : A Starling New Role for Religion in the Modern and Postmodern

World. Bostn : Intergral Books, 2006.

Wilber K. “Foreword”, In *Vission of Ken Wiler : Thought as Passino*. Alberny : State

University of New York Press. 2003.

Wright, P . *Gender issues in Ken Wilber’s Transpersonal Theory in Dialogue :*

Conversation with Leading Transpersonal Thinkers. IL :

Quest Book, 1998.

Stanislav Grof. *Sacred Source : Life Death and Survival of consciousness*. Chicago : New

York Press, 1985.

(2) Articles

Cranton. P. & Carusetta E. (2004). “Perspectives on authenticity in teaching”. *Adult Education*

Quart. 55.

Taylor, E “Transformative Learning : A Critical Review. ERIC Clearinghouse on adult”, *Career*

and Vocational Education. Series No.374, 1998.

(๓) ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์

สุเทพ อ่วมเจริญ.ออนไลน์.๒๕๕๙ (๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๔)

<http://jitwiwat.blogspot.com//2009>. (14/4/2011).

“จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา
บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่
พัฒนาจิตใจและสังคม”